Coperta de Ion Petrescu

studii de folclor

G. CĂLINESCU

ESTETICA BASMULUI

1965

editura pentru literatură

Textul volumului de față este reprodus după revista *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* în care a apărut în nr. 3—4 din 1957 și nr. 1—2 din 1958. Citatele din colecțiile de basme au fost colaționate în redacție. S-au păstrat formele de transcriere a personajelor din folclor și mitologie, preconizate de autor, precum și titlurile lucrărilor de specialitate în edițiile consultate.

Redacția

Basmul este o operă de creaţie literară, cu o geneză specială, o oglindire în orice caz a vieţii în moduri fabuloase, prin urmare supunerea lui la analiza critică este nu numai posibilă ci şi obligatorie, din ea decurgînd atît adevăruri estetice cît şi observaţii de ordin structural folcloric. Un studiu de folclor, care nu e în esenţă o analiză literară (bineînţeles supusă la obiectul specific) nu poate fi bun. Foarte mulţi folclorişti n-au nici o competenţă în materie literară. Unii, plini de merit ca erudiţi, se dedau unor studii hazardate de sociologie genetică, obsedaţi de operele capitale ale lui sir James George Frazer, Lucien Lévy-Brühl şi ale altora. De prisos a spune că majoritatea nu sînt sociologi şi că basmul, de pildă, este departe de a fi o manifestare a „primitivului". Edgar Poë şi Hoffmann, foarte fabuloşi, sînt inexplicabili prin simplista „magie". Studiile de folclor comparat au în general viţiul de a se limita la tematologie, *exempli gratia,* de a urmări un motiv pe o arie geografică, în pură abstracţiune. Este cum un istoric literar ar face bibliografia adulterului. Numai cînd analizăm opera unui Flaubert şi a unui Tolstoi, subiectul capătă un sens, dar atunci tematologia ca atare a pierdut orice importanţă. Sînt (ca să ne mărginim la obiectul nostru) basme bune şi basme anodine şi rele. Acest lucru nu-i fără importanţă. Un basm ratat nu poate să dea material serios pentru speculaţii estetice, sociologice, etnologice, cum poezia unui oarecare Titius sau Cajus nu poate caracteriza literatura latină.

Toate textele de care ne slujim şi de care se folosesc toţi sînt redacţiuni ale unor culegători, care, nefiind stenografi, au transcris cum i-a tăiat capul, uneori punînd

mult de la ei. Asta nu înseamnă că culegerile lor nu au valoare şi că textele stenografiate de azi sînt mai bune (observaţiile noastre sînt provizorii, ele vor fi reluate şi verificate în cursul studiului). Între Creangă şi N. D. Popescu nu-i nici o deosebire din punct de vedere folcloristic, decît poate în sensul că Creangă e mai autentic în vreme ce al doilea falsifică. Amîndoi urmăresc efecte literare personale, cu deosebirea că I. Creangă are talent şi chiar geniu. Un motiv de a scoate pe Creangă dintr-o antologie de folclor nu este decît pentru nepricepători. Gradul de îndepărtare de la textul auzit e variabil şi vom trata într-un paragraf special această chestiune. Al. Vasiliu (*Poveşti şi legende,* Buc., A. R., 1928) redactează un basm auzit în copilărie „după o trecere de 10 ani". El depune în 1914 la Academia Română manuscrisul basmelor, care se pierde, şi-l reface mai tîrziu după „nişte copii". Învăţător, ca mulţi alţi culegători, dă la fiece basm variantele cunoscute de prin publicaţii, ceea ce adesea îndreptăţeşte bănuiala fie a compilaţiei, fie a evitării deliberate a momentelor prea asemănătoare. Un culegător mai puţin instruit sau adevărat om de ştiinţă merită mai multă încredere.

Principial, geneza basmului e următoarea. Un subiect A spune unui subiect B, dintr-o carte sau din auzite (şi nu trebuie exclusă nici invenţia personală), o istorisire. B o transmite mai departe, nu chiar întocmai, adesea punînd de la sine şi nu o dată, ci de fiecare dată altceva cînd povesteşte. C o transmite lui D şi aşa mai departe. Uneori, transmisiunea avortează ; istoria, care nu are legătură cu spiritul masei, se stinge. Alteori difuziunea ia proporţii gigantice, răsare în felurite regiuni, şi cercetarea pe spaţiu european descoperă un factor obiectiv, ce explică favoarea populară. Aşa, vorbind a priori. Dar fenomenul trebuie studiat esteticeşte în chip pozitiv şi noi înclinăm spre cercetarea comparativă pe spaţii limitate, compuse din ţări limitrofe, pe care o vom şi întreprinde prin colaboratorii noştri.

Se vorbeşte mult de *contaminaţie* (şi nu fără temei), înţelegîndu-se prin asta influenţarea unui basm de către altul şi mai ales contopirea mai multor fragmente de basme (sau dacă vreţi motive) într-unul nou. Provizoriu, putem afirma, după un examen destul de vast, că lucrurile nu stau exact aşa. Naratorul nu e contaminat, inconştient, ci aplică esteticeşte procedeul cel mai uşor spre a face faţă oral, într-un timp limitat, sarcinii sale. Ceea ce-l preocupă principial, este de a traduce în materie fabuloasă o idee morală potrivită cu locul unde se află („răsplătirea hărniciei", la o şezătoare; „norocul săracului" acolo unde se află nemulţumiţi de soarta lor etc.). Este cu neputinţă să inventeze pe loc intriga. Atunci recurge la situaţii-şablon, la momente, ca să zicem aşa, prefabricate. Să analizăm *Cîmpan verde şi frumos* de Al. Antemireanu.

Unui împărat sărac zmeii în chip de negură, negreaţă de ciori şi vîntoasă năprasnică îi fură cele trei fete. Rămîne cu un fecior. Acesta e întîiul *şablon.*

Feciorul izbeşte din greşeală o babă, care merge la apă. Aceasta îl blesteamă să n-aibă hodină pînă nu se va bate cu Cîmpan verde şi frumos. Baba blestemînd e *al doilea şablon.*

Feciorul intră într-un codru, întreabă de Cîmpan pe un balaur, acesta neştiind îl trimite la frate-său, care îl trimite la alt balaur, frate mai mare. *Al treilea şablon.* În aceste drumuri feciorul face bine unui lup cu un picior rupt, unei ciori cu aripa ruptă, unei mrene aruncate pe ţărm. *Al patrulea şablon.*

La zmeul al treilea vine un ciocîrlan şchiop care, acesta, ştie de Cîmpan verde şi frumos şi-l duce pe fecior sub aripa lui într-acolo. *Al cincilea şablon.*

Cîmpan dă feciorului cu care s-a făcut frate de cruce, cheile casei, cu sfatul de a nu intra într-o odaie cu uşa prinsă c-un tei şi c-un curmei, în care se dovedeşte a fi un zmeu legat de un stîlp de fier şi care cînd bea apă prinde putere şi sfărîmă stîlpul. *Al şaselea şablon.*

Zmeul pune pe feciorul de împărat herghelegiu şi pe Cîmpan să care apă, ca Danaidele, dintr-o fîntînă din vale în una seacă din deal, răspunzînd în cea din vale. *Al şaptelea şablon.*

Feciorul şi Cîmpan iau în două rînduri cai din herghelie şi fug. Calul zmeului simte. Zmeul aleargă după ei şi-i prinde. *Al optulea şablon.*

După a doua fugă zmeul taie bucăţele pe feciorul de împărat. Ciorile vestesc pe sora cea furată de ciori a lui Ionică (aşa se cheamă eroul), adună bucăţelele de carne, sora le spală cu apă moartă şi le stropeşte cu apă vie. Ionică înviază. *Al nouălea şablon.*

Sora îl sfătuieşte pe Ionică să capete „iapa babei hodoroage". Aceasta are o ogradă cu pari de gard în care sînt înfipte capete de om. Unul, slobod, strigă : cap ! cap ! Ionică se vîră argat. E cuprins de somn păzind călare iapa care se preface în mioară albă, în stîncă, în mreană. Lupul, cioara şi mreana îi vin în ajutor. Baba pofteşte pe fecior să-şi aleagă un cal, după ce scoate toate inimile din mînji, punîndu-le într-un ogar, băgîndu-i şi un bici de foc într-o ureche. Sfătuit de fata babei, Ionică alege ogarul. *Al zecelea şablon,* ce poate fi divizat în motive mai scurte. În treacăt fie zis, unii numesc „motive", ceea ce chemăm : „şablon", dar nu sugerează astfel adevărata funcţie tehnică a acestor prefabricate, proprii exclusiv folclorului. Ionică fură pe Cîmpan, e urmărit de zmeu care nu-l mai poate prinde, căci iapa lui Făt-Frumos îmbie pe fiu-său, calul zmeului, să facă praf şi pulbere pe stăpînul său. *Al unsprezecelea şablon.*

Într-un cuvînt, nu există nimic inedit în acest basm. Naratorul a căutat să dezlege rînd pe rînd toate problemele ridicate. Invenţia, cîtă este, e de detaliu. În materie de localizare, zmeul nu porneşte pe urmele fugarului pînă nu bea, oriental, o cafea, trăgînd un ciubuc, mai cîntînd şi jucînd pe deasupra. Ionică şi Cîmpan, după moartea zmeului se întorc la „seraiurile lor".

De remarcat ceea ce am numi în basm o *amnezie.* Naratorul a uitat să dea amănunte despre celelalte

surori ale lui Ionică. Adesea, neînțelegînd spiritul basmului, povestitorul eludează unele momente, atingînd cîteodată non-sensul.

Basmul e un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sînt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale. Și fabulele vorbesc de animale dar acestea sînt simple măști pentru felurite tipuri de indivizi. Ființele neomenești din basm au psihologia și sociologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sînt oameni. Cînd dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, n-avem de a face cu un basm.

O primă operație în analiza basmului este deci de a determina și caracteriza protagoniștii specifici.

· *ZMEI*

O fată-voinic găsește mergînd în „munți mari și înalți" „doi zmei ce se luptau de nouă ani și nu puteau să se dovedească unul pe altul". Acești zmei amintesc de munții ce se bat în capete și sugerează noțiuni geologice. „Lupta era pe viață și pe moarte." Unul cheamă pe fată în ajutor și-i făgăduiește un „telegar fără splină", pe Galben-de-soare. Atunci fata taie bucățele cu paloșul pe celălalt zmeu (Ispirescu, *Ileana Simziana).* Zmeul duce pe fată la mamă-sa.

După cum se vede mai pe urmă, zmeul are casă mare, palat de bună seamă, căci dă fetei o cămară, lăsînd-o singură. Are grădină cu flori mirositoare în care îmbie pe fată, are grajd, cămară cu arme. Zmeul prezintă toate caracterele unui cavaler feudal. Mamă-sa, bănuind că voinicul e de sex feminin, ar vrea să i-o dea de nevastă. Fata-voinic mai are de-a face cu alt zmeu, care a furat pe Ileana Simziana, voind să se însoare cu ea. Zmeul este o ființă infernală, trăind pe tărîmul celălalt, dorința

lui de împerechere cu o fată de om aduce aminte de însoţirile zeilor elini cu muritoare, cu deosebirea că zmeul însuşi e pieritor şi în general o fiinţă fragilă, în ciuda înfăţişării sale teribile. Fata-voinic plecînd cu douăzeci de corăbii cu marfă la smîrcurile mărilor dă de palaturile zmeului, care sînt heliotropice, învîrtindu-se după soare. Zmeul are roabe *(ibid.)*. Nu poate fi vorba însă decît de o mare pe tărîmul celălalt.

Zmeii sînt nu rareori hoţi. Împăratul cel cu grădina cu merele de aur nu poate avea mere, fiindcă, deşi a pus paznicii cei mai straşnici din toată împărăţia, cineva fură merele în noaptea în care se pîrguiesc. Fiul cel mare al împăratului se pune la pîndă, însă după miezul nopţii îl apucă „o piroteală de nu se mai putea ţine pe picioare". La fel se întîmplă şi cu fiul mijlociu, peste un an. În anul al treilea, fiul cel mic, Prîslea, aşezîndu-se între ţepuşe, izbuteşte să biruie somnolenţa. Atunci aude un fîşîit prin grădină, foşnetul se apropie de pom. Prîslea trage trei săgeţi pe rînd, un geamăt iese de lîngă pom, se face apoi o tăcere de moarte. Voinicul poate culege cîteva mere de aur spre a le duce pe o tipsie tatălui său, după aceea se ia pe urmele zmeului, după dîra de sînge, ce se pierde într-o pustietate. Poruncind vîrteje şi funii groase, Prîslea se lasă pe tărîmul celălalt după două încercări de descindere neizbutite ale fraţilor săi. Acolo ajunge la un palat „cu totul şi cu totul de aramă", unde o fată frumuşică de pe „tărîmul nostru" se bucură de a vedea om. Îi lămureşte că se află pe moşia a trei fraţi zmei, care le-au răpit, pe ea şi pe alte două fete de împărat. Interesant pentru caracterul zmeilor este că aceştia nu fac violenţă fetelor, care nevrînd să-i ia de bărbaţi, le cere cîte în lună şi în soare, iar „ei se fac luntre şi punte de le împlinesc toate voile". Pentru acest motiv, desigur, au furat mere de aur. Zmeul cel mai mic, foarte gentil, a dăruit fetei de împărat o furcă cu caierul şi cu fusul cu totul şi cu totul de aur, care toarce singură, spre a o cruţa de oboseală (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur)*. Trei zmei au furat trei fete ale

unui împărat. Întîiul ține fata cea mare cu un ineluș de aur, într-un palat cu totul de argint; al doilea o ține pe fata mijlocie într-un palat de aur; al treilea ține pe fata cea mică într-un palat de topaz (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Trei fete de împărat, care au mers la jocul feciorilor, sînt furate de trei zmei. Se iscă o „furtună mare cu volbură și vînt“ și jocul se sparge. Căpetenia călăreților deschizînd ușa „căruței“ nu le mai găsește, spre jalea împăratului, care pune să se dea veste că cine va aduce fetele va căpăta una de soție și jumătate din împărăție (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă)*. Mai tîrziu, Serilă, Mezilă și Zorilă, mergînd în căutarea lor, le găsesc pe rînd scoțînd apă de la fîntînă cu vadra, în lipsa de acasă a zmeilor *(ibid.)*, pe care îi omoară în luptă dreaptă.

Un împărat este „tot trist și tînjea firea într-însul“. Întrebat de Făt-Frumos asupra pricinii, răspunde că un „spurcat de zmeu mi-a furat fata și nu pot da cu mîna de urma ei, de loc, de loc“. Două oștiri trimise în frunte cu fiii lui s-au prăpădit, împărăteasa a murit de dorul copiilor. Dus și sfătuit de calul său, Făt-Frumos ajunge la palaturi „cu totul și cu totul de sticlă“, care „străluceau de la soare te puteai uita, dară la dînsele ba“. Acolo spionînd trei zile și trei nopți prin preajma palatului, află că zmeul și zmeoaica, mama lui, nu erau acasă. Fata furată vede pe voinic oprindu-se la scară „d-a-n călarele și se înțeleseră la cuvinte“ (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă)*. Un alt voinic dă pe un cîmp de „case mari“ în care era „împăratul zmeilor“ cu fata lui Roșiu-împărat, furată de trei zile. Intră, îl cheamă la luptă și-l omoară, schimbînd apoi inelul cu fata (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat)*.

Jupînul „Pogan, un zmeu cu mult mai mare decît un om pămîntean“, răpește muierea lui Crîncu iar pe acesta îl omoară (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului)*. O fată, trimisă de o văduvă la cîmp să ducă merinde fraților ei, nu vine cu mîncarea. Feciorul cel mai mare merge pînă în pădure, dă de o brazdă proaspătă și nemerește la

curţile unui zmeu, întărite „tot cu stînci de bolovani". Urcă fără frică treptele de piatră şi găseşte pe soru-sa, gătită „ca o grofoaie" şi făcînd de mîncare. Se deschid uşile şi un buzdugan intră în casă, se învîrte de trei ori deasupra mesei şi se anină în cui, în perete. Fata vîră pe frate sub covată (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit*). Umblînd după Ileana Cosînzeana, care e o zînă, Ioniţă Făt-Frumos o regăseşte pe tărîmul celălalt şi se cunună cu ea. Dar are imprudenţa să deschidă o pivniţă, unde dă de un zmeu cît un munte, care fusese vîrît într-o bute. Zmeul fură pe Ileana Cosînzeana şi pleacă cu ea peste nouă hotare. Ioniţă Făt-Frumos i-o ia şi de la noile curţi (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînzeana*).

Vişin află într-o colibă trei „zeiţe" şi alege una de nevastă. Plecînd la vînătoare cu fraţii săi de curte, nu mai găseşte fetele, pe care le furase trei zmei. Un bătrîn auzise zgomot deasupra bordeiului şi era încredinţat că zmeii le băgase pe tărîmul celălalt. Vişin cu ai săi merg „la groapa pe care trebuia să intre ca să treacă pe tărîmul celălalt", dă dincolo de „nişte case foarte mari" şi de nevastă-sa căutînd zmeului în cap (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce*). Craiul zmeilor ajută pe Împăratul-Verde cu cătane de fier, oţel şi aramă şi-i cere drept răsplată „ce n-ai acasă", adică de fapt copilul ce era pe cale de a se naşte. Împăratul încearcă să amîne predarea copilului, cînd zmeul bate noaptea la fereastră, reclamînd „făgădaşul". După o păsuire de zece ani, zmeul vine iar la miezul nopţii. Împăratul ia un copil din pat, care era însă al făurăriţii şi i-l dă, zmeul pune copilul în căruţă. Pe la prînzul cel bun, sare un raf de la roată. Zmeul dă să-l dreagă. — Să fie la tata-n făurişte — zice copilul — de atunci era gata ! — şi mărturiseşte că e al făurarului. La miezul nopţii, mînios, Craiul zmeilor dă cu pumnul în porţi. Cere copilul adevărat. Împăratul îi dă pe feciorul rotăriţei. Pe drum se strică o obeadă de la roată. „Oh, zice copilul, tata de-atunci punea şi trei obiede nouă, de cînd te căzneşti tu cu aceasta." Şi mărturiseşte că e copilul rotarului. Supărat, zmeul se întoarce şi îm-

păratul e nevoit a-i da copilul său. „...Doamne, ce mai plîngeau împăratul și împărăteasa și curtenii, tot jele și-ntristare era-n toată împărăția verde." Craiul zmeilor pune pe feciorul Împăratului-Verde la capre : „alt lucru n-ai, mîncare, băutură, haine capeți, tu să păzești caprele acestea că eu merg de-acasă, merg iară pe cea lume". Peste vreo cinci ani zmeul aduce o copilă ca de zece ani „dar așa dragă de copilă, cum nu s-a putut", luată de la Împăratul-Galbin „iar pe te miri ce treabă, ce i-o făcuse". O pune să păzească gîștele (Ret., *Făt-Frumos zălogit).*

Un fecior de împărat se duce la un împărat și-i cere fata de nevastă. Acesta pretinde să-i scape întîi pe cele două surori ale fetei din ghearele celor trei zmei. Peste noapte, zmeii răpesc și pe logodnica feciorului. Voinicul, ducîndu-se după fată, cade „plăcintă în ghearele zmeului, care îl prăpădi" (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul).*

Un zmeu în chip de nor fură pe Ileana Cosînzeana : „pe la jumătatea căii, cerul se întunecă și un nor gros se ivi drept deasupra, tunete și trăznete începură să huiască, o ploaie grăunțoasă porni să pice și ca prin minune Ileana Cosînzeana pieri" (T. Pamfile, *Tudorel).*

Alt zmeu ademenește femei : „În vremea aceasta, procletul de zmeu se lingușea pe lîngă muma băiatului, și cu ispite și cu marghiolii, umbla să o dea în cap să se planisească lui. Ea, biet, nu știa unde bate diavolul de zmeu. Nu cunoștea la sufletul ei ce sînt ispitele și cursele dragostei, și prin urmare nu da nas spurcatului să se întinză" (Isp., *Voinicul cel fără tată).* Sub palatul unui zmeu sînt temnițe în care zac de ani de zile zeci și sute de nenorociți în cele mai groaznice chinuri (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul).* Cînd nu fură singuri fata, zmeii pun pe alții să le facă această treabă. Șapte zmei pun pe un voinic să fure fata unui împărat, care ședea într-o casă descuiată o singură zi pe an însă și atunci străjuită la ușă de un cocoș și la alta de un clopoțel. Voinicul omoară șase din zmei, al șaptelea îi

răpeşte mireasa, înălţîndu-se cu ea în aer şi făcîndu-se nevăzut (Isp., *Poveste ţărănească).*

Un „trăznit de zmeu" fură în toată noaptea cîte trei oi de la o stînă iar mamă-sa aşteaptă cu trei căldări de apă fierbinte să le opărească (Ret., *Stan Bolovan).* Alt zmeu bea şi el apa păcurarilor şi le mănîncă şi din oi (Ret., *Măr şi Păr).* Zmeoaica pămîntului, care e foarte rea, fură lui Ţugulea, la naştere, vinele de la picioare şi-l lasă olog. Vinele le ţine într-o cutie după sobă (Isp., *Ţugulea).* Cel mai grav furt făptuit de zmei este însă altul. Împăratul-Roşu e „foarte mîhnit că în zilele lui nişte zmei furaseră soarele şi luna de pre cer" şi le ascunsese într-o culă (Isp., *Greuceanu).* Alt împărat cu trei fete se trezeşte şi el într-o bună zi că pe cer nu mai sînt nici soare, nici lună, nici stele. Împăratul făgăduieşte cui le va aduce pe una din fetele lui şi a treia parte din împărăţie. Stelele le furase zmeul, îmbrăcat tot în aramă, cu cal şi frîu de aramă, luna o luase zmeul îmbrăcat în argint, iar soarele, zmeul înveşmîntat în aur (Ret., *Aripă-frumoasă).*

Zmeul are mamă, fraţi, surori, fete, duce o adevărată viaţă de familie într-o gospodărie aşezată. Nu e în nici un caz o vietate sălbatică. Încuscrirea cu zmeii e posibilă, şi un împărat s-a bătut nouă ani cu zmeul Pîrjol, cel mai viteaz dintre zmei, ca să-i ia pe soră-sa de nevastă (Fundescu, *Spaima zmeilor).*

În privinţa caracterului, zmeoaicele, îndeosebi mama zmeilor, sînt mai aprige. Fata-voinic, furînd pe Ileana Simziana pentru stăpînul ei, împăratul, mama zmeului se ia după ea „ca o leoaică, cu o falcă în cer şi una în pămînt, şi aruncînd văpaie din gura ei ca dintr-un cuptor". Amazoana zvîrle obstacole. Întîi aruncă o gresie din care se înalţă un munte de piatră ce atinge cerul. Zmeoaica trece muntele, căţărîndu-se din colţ în colţ. Fata-voinic aruncă o perie. Se face o pădure mare şi deasă „de nu se putea să treacă prin ea nici pui de fiară". Mama zmeului roade din copaci, se agaţă de ramuri, sare din vîrf în vîrf. Fata ia inelul de logodnă

din degetul Ilenei Simziana şi-l aruncă înapoi. Se înalţă un zid de cremene pînă la cer. Mama zmeului se urcă şi ajunge cu gura la gaura ce lăsase inelul şi suflă văpaie din gura ei cea spurcată cale de trei ceasuri, în vreme ce fata şi Ileana stau jos la rădăcina zidului. Neputînd pune mîna pe ele, zmeoaica pică şi crapă ca necuratul, plesnindu-i fierea într-însa de necaz. Stîrvul ei rămîne pradă corbilor. Mama zmeului apare deci ca o ființă bilioasă, aprigă şi cu multe note ale femeii senile (Isp., *Ileana Simziana*). Zmeoaica, sora cea mare a unor zmei, voind să se răzbune pe Făt-Frumos, se preface într-o grădină. Făt-Frumos dă să mănînce o pară. Calul năzdrăvan îl împiedică, deoarece perele sînt omorîtoare. Voinicul taie cu sabia în trei părţi ale pomului şi vede sînge curgînd. Numai după aceea ia pere şi mănîncă. Altă soră a zmeului se preface în fîntînă. Făt-Frumos taie şi fîntîna de trei ori cu sabia. Iese iar sînge. Numai apoi bea apă. Sora cea mică a zmeilor se preface în vie de struguri dulci ca zahărul şi mirositori ca chihlibarul, dar otrăvitori. Sfătuit mereu de cal, Făt-Frumos taie cu sabia în trei părţi viţa, din care curge sînge, apoi mănîncă strugurii. Mama zmeilor şi a zmeoaicelor se face „o flacără cît gămălia acului de mică“ şi urmăreşte pe Făt-Frumos. Acesta se refugiază în cetatea omului de flori cu barba de mătase. Zmeoaica, rămasă afară, se roagă de Făt-Frumos să vadă cum arată cel care i-a omorît trei băieţi şi trei fete. Făt-Frumos face o gaură şi Zmeoaica bagă capul să-l soarbă. Voinicul îi aruncă în gură un buzdugan de fier ars în foc. Baba, sorbindu-l, se umflă şi plesneşte (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Altă zmeoaică-mamă se ia după Făt-Frumos, care a luat zmeului o fată furată şi ţinută în palatul de sticlă, roade copacii pădurii dese ieşite din perie, căţărîndu-se din cracă în cracă, strecurîndu-se prin desiş, trece o apă mare că de-abia-i vedeai marginile înconjurate cu foc, ieşită dintr-o basma, se suie ca o lipitoare pe un munte drept de piatră lustruită, ieşit dintr-o gresie. Făt-Frumos o ocheşte cu arcul şi o izbeşte

în cap cu buzduganul. O duhoare rea se răspîndeşte de nu putea nimeni să stea (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*).

În pivniţa zmeului care a zălogit un băiat şi o fată de împăraţi, fata aude trecînd pe lîngă partea de miazănoapte a curţilor, un glas răguşit şi rugător: „Draga mătuşii, fii bună şi-mi întinde o bucată de pîine şi-o gură de apă, că bag seamă pe mine mă fac uitată". Fata dă merindea ei pe fereastră iar ea, cere alta de la mama zmeilor, minţind că i-a mîncat-o un cîine. Roaba din pivniţă zice că pe ea a înşelat-o de la părinţi de cînd era de trei ani. Acum e prea bătrînă ca să mai fugă. Le dă la amîndoi la fereastră nişte unsori fermecate să se ungă. Le mai dă un pieptene, o năframă, o perie, un amnar să scape de „bătrîna, hăranca, mama zmeului". Copiii fug, către prînzul cel mare, zmeul aleargă pe urmele lor. Ei se dau peste cap şi ea se face o turmă de oi frumoase, el un păcurar voinic. Zmeul întreabă pe păcurar dacă a văzut doi tineri. „De mult — răspunde acela — numai o mioară aveam atunci şi din mioara aceea mi-am înmulţit toată turma pe care o vezi!". Zmeul renunţă la urmărire, dar zmeoaica de necaz mare începe a-l înjura: „O, mişelule, ticălosule şi năucule! Mai puţină pricepere decît tine n-are doară nici o gîscă! Du-te după ei, aceia au fost; păcurarul era feciorul, iar turma era ea, mişeaua de fată." Zmeul pleacă obosit, nemîncat, pe o arşiţă „fără gîndeai, că să se aprindă lumea!". Acum fata se face mînăstire, băiatul călugăr, care întrebat de zmeu răspunde că „văzut-am chiar cînd zideam eu la mănăstirea asta, trecea un feciorandru cu o fetişoară, ţinîndu-se de mînă". Zmeul se întoarce. Mă-sa se mînie, zmeul de frică plînge „că-l bătea mamă-sa dobză cînd se mînia". „Destul, necălitule şi prăpăditule şi năucule", ţipă ea la zmeu şi pleacă ea însăşi după copii călare pe calul cel cu nouă rînze. Merge „cu-o falcă-n cer, cu alta-n pămînt, c-una bruşii măturînd, cu-alta stele culegînd". Feciorul aruncă pieptenele. Se face zid din cer pînă-n pămînt „gros de putea

umbla pe el douăsprezece cară alăturea", „lung de la un capăt de pămînt pînă la celălalt". Baba vrea să-l sară, se loveşte cu capul de bolta cerului, cade jos. Cu doi colţi roade la zid şi trece cu cal cu tot. Feciorul aruncă năframa. Se face o apă mare şi lată, turbure şi spumegoasă. Zmeoaica merge la izvorul apei de la capătul lumii şi trece pe acolo. Feciorul aruncă peria, se iveşte o pădure mare pînă-n cer şi deasă „de nici degetul nu-l puteai băga prin ea". Baba roade „mai vrăjmaş decît capra la curechi" şi-şi face loc. Feciorul aruncă amnarul : se naşte un munte de oţel din cer pînă-n pămînt, „gros cît ai fi putut face pe el în voia cea bună o cetate", mai luciu decît oglinda şi mai oblu decît peretele. Zmeoaica „roade la el ca la un măr" pînă ce iese din munte călare. Prea tîrziu, căci copiii erau în ţara lor, lucru de care baba îndîrjită nu ţine seamă. Copiii se dau peste cap, fata se face lac mare iar feciorul răţoi înotînd pe lac. Zmeoaica strigă pi, pi, pi, pi, pi, pi, dar răţoiul nu scoate capul din apă de frică să nu-i fure vederile. Baba bea pe jumătate apa din lac, şi de oboseală şi de apa ce-o sorbise îi plesneşte rînza. „Atunci se cutremură o dată pămîntul şi de-atunci zmei nimeni n-a mai văzut pe lume" (Ret., *Făt-Frumos zălogit*).

Cei trei zmei, care au furat trei fete, au o mamă, vicleană : „din gură te linge şi din inimă te împunge". Zmeoaica locuieşte într-un palat cu trei fete ale sale. Cea mai mică şi cea mai frumoasă e una din puterile sale ; dacă ar fi răpită, biruită ar fi şi ea. Baba are mirosul dezvoltat pentru oameni de pe tărîmul nostru. Vasilică Viteazul se preface în mîrtănaş alb cu pete negre şi se gudură pe la picioarele fetei celei mici. „Hm ! — zice zmeoaica bătrînă — dar ce miroase aici a om după tărîmul celalalt ?". Şi strigă la pisoi : „Tinere... schimbă-te iarăşi în om". Îl ameninţă că-l aruncă în iezer, în cuptor, zmeoaica mică îi ia apărarea, pisoiul sare într-un bunget, fata se ia după el, pisoiul intră şi iese din pădure, se depărtează de palat, se preface în

voinic, ia fata pe cal şi zboară cu ea în slava cerului. Fata ţipă, zmeoaica o aude. O căldură de nesuferit sileşte pe fugar să se coboare. Dau de o dumbrăvioară verde şi răcoroasă, cu o fîntînă limpede la rădăcina unei sălcii, din care ies : „aburi de rece ce era". Vasilică vrea să bea. Calul se preface în voinic şi cu sabia izbeşte în fîntînă, care suspină ca un om şi se preface într-un lac de sînge. Este fata cea mare a babornitei. Dumbrava se schimbă într-o cîmpie uscată şi nisipoasă. Vasilică şi zmeoaica tînără cobor să se odihnească. Găsesc o viţă de struguri. Calul, prefăcut în tînăr, taie cu sabia buturugii de viţă. Se aude un ţipăt, curge sînge roşu. E a doua fată a zmeoaicei. Baba strigă după voinic, din zbor : „Vasilică, Vasilică maică". Îi făgăduieşte să-l facă ginere. Un zăduf nesuferit sileşte pe fugari să coboare. Vasilică aruncă jos, fără să se uite înapoi, un pieptene din care răsare o „pădure mare şi înaltă de se scăldau vîrfurile copacilor din slava norilor". Baba vine ca un nor negru, apoi roşu, apoi ca ploaia. Vasilică aruncă o oglinjoară. Se face o baltă întinsă, baba trece balta. Se iveşte oraşul. În poartă îi întîmpină un nor negru, pe uliţa tatălui voinicului găsesc un nor roşu, cînd descalecă plouă. Vasilică aruncă o grezie şi un zid de piatră răsare pînă în cer. Voinicul pune pe tată-său să arunce un fier de plug pe foc. Cu un cleşte duce fierul la zid, baba îmbiată de el să facă o găurice şi să se uite, pune gura să soarbă ochii duşmanului, iar Vasilică aruncă fierul de plug pînă în inima zmeoaicei (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul).*

Furîndu-i-se mireasa de către un zmeu, un fecior de împărat merge s-o caute. Într-un codru mare dă de Agerul-pămîntului, pe care-l scăpase odată de zmeu. Acesta îl sfătuieşte să se teamă de mama zmeului, „că e şi vrăjitoare de n-are căpătîi". Zmeoaica doarme numai la nămiezi. Cînd soarele stă în cruce, slujnica din neam de boier, răpită şi ea, îi caută în cap. Baba Cloanţa nu moare cît va fi după uşă o cadă plină cu o mulţime de suflete din care soarbe. Pari înfipţi în

curtea zmeoaicei de jur împrejur au cîte un cap de om şi numai unul fără cap strigă : cap, cap. Zmeoaica vine la fecior, vorbindu-i cu „graiuri mieroase şi ademenitoare“, ia nişte iţe agăţate într-un cui, le pune pe dînsa şi se schimbă într-o cătană cu sabia goală în mînă. Feciorul îi retează capul de nouă ori cu paloşul, baba sare prin casă, căutînd cada cu sufletele şi negăsind-o, pică jos şi crapă (Isp., *Poveste ţărănească).*

Zmeul, care fură apă de la izvorul păcurarilor şi oi, are un frate, care, sub chip de taur sălbatic, stă în pădurea de lîngă un sat, înspăimîntînd oamenii, şi încă unul, care, ca balaur cu şapte capete, stă într-o fîntînă şi cere cîte o fată la o jumătate de an pentru apă. Pe toţi trei îi omoară Măr. Acesta, pornind spre zîna din piatră, ajunge seara la un copac, la poalele căruia vrea să frigă nişte carne vînătă. Aude un glas din pom zicînd de trei ori : „Vai, că frigu-mi-e, mor de frig“. Vede o babă, căreia îi e frică de cîini şi o pofteşte să se dea jos. Ea îi dă trei peri din capul ei să-i arunce peste cîini şi zice încet : „Lanţ peste cîinii tăi“. Apoi se vaietă că-i e foame, înfige o broască în frigare, atingînd carnea lui Măr şi spunînd : „Cine frige broasca, va mînca carne şi cine frige carne va mînca broască“. „Taci, babă spurcată“, se răsteşte Măr. Dar baba îi răspunde : „Te mănînc eu pe tine“ „precum ai mîncat tu pe cei trei feciori ai mei“. Măr asmute cîinii, aceştia nu se pot mişca fiind lănţuiţi prin vrajă, dă să tragă sabia şi n-are putere s-o scoată, baba îl mănîncă şi-i pune inima într-un buştean. Păr, feciorul bucătăresii, vestit prin trei picături de sînge pe o maramă, porneşte şi el la drum, trece pe la păcurari, prin satul cu bivolul, prin oraşul cu fîntînă, ajunge la Sfînta Duminică, de la care află că zmeoaica cu trei feciori a omorît un împărat, o împărăteasă, împreună cu oştenii acestora, iar pe fata lor a prefăcut-o în zînă de piatră, pentru că împăratul, jignit că zmeoaica a îndrăznit să o peţească pentru fiii ei, a pornit război împotrivă-i. Păr dă şi el de copac, capătă de la babă trei peri pe care-i aruncă pe foc,

baba atinge carnea friptă de Păr cu broasca, voinicul asmute cîinii, pune pe babă să învie pe Măr și să dezlege cîinii acestuia, să-i arate cum să învie pe fata de piatră, apoi omoară pe babă și-i arde capul (Ret., *Măr și Păr*).

Zmeoaica pămîntului, care a lăsat un copil olog, furîndu-i vinele de la picioare, de pizmă, e tot atît de aprigă. Ea are fete și gineri, și Țugulea, ologul, prefăcut în albină și mergînd la casa ei, care e la miazănoapte, află unde sînt vinele sale. Zmeoaica cea mică era pe cale de a se mărita și zmeoaica bătrînă trimite pe gineri să vîneze. Țugulea, luîndu-și vinele și prinzînd deci putere, iese pe rînd în calea zmeilor, se bate cu ei și-i omoară pe cîteșitrei, luîndu-le caii și armele. Zmeoaica, văzînd lipsa ginerilor, trimite pe fetele ei în calea lui Țugulea și a fraților acestuia. O fată se face struguri de pădure, alta livadă cu prune, alta fîntînă. Țugulea nu lasă pe frați să mănînce și să bea, taie cu paloșul strugurii din care iese un sînge negru ca pădurea, taie livada, apoi fîntîna din care curge sînge mohorît cu rea duhoare, gîlgîind ca dintr-o vacă. Țugulea se simte dogorît în spate de un norișor roșu. Intră într-o peșteră, pe lîngă care trece zmeoaica bătrînă, fără să-l vadă. Țugulea iese, încalecă, se-ntoarce spre răsărit la curtea unui împărat, care de douăzeci de ani lucra la un zid înalt din partea moșiei zmeoaicei și tocmai îl isprăvise. Țugulea pune pe împărat să facă o măciucă de fier, iar el dă o gaură în zid, înroșește măciuca și, cînd zmeoaica vrea să-l soarbă, i-o ține în dreptul gurii și zmeoaica e arsă pînă la inimă (Isp., *Țugulea*). O zmeoaică, prefăcîndu-se în păr, Greuceanu lovește părul la rădăcină cu paloșul, nelăsîndu-l pe frate-său să mănînce. Curge sînge și venin scîrbos, iar un glas zice : „Mă mîncași friptă, Greucene, precum ai mîncat și pre bărbatul meu“. Fata mare a zmeului se face o grădină frumoasă cu flori și cu fluturi și cu apă limpede și rece. Greuceanu lovește cu paloșul la tulpina unei flori, împunge fundul fîntînii și marginile, și iese în amîn-

două locurile sînge mohorît cu miros greţos. Zmeoaica bătrînă aleargă după Greuceanu ca nor, se face flăcăruie, roagă pe voinic să facă o gaură în peretele făuriştei să-l vadă la faţă. Faurul pămîntului aruncă însă în gura zmeoaicei chipul de fier al voinicului, înroşit în foc, bătrîna îl înghite şi crapă (Isp., *Greuceanu*).

După ce omoară pe cei trei zmei care furaseră stelele, luna şi soarele, Aripă-frumoasă, plecînd iar în lume, ajunge la nişte curţi mari, frumoase, făcute toate numai din aur şi argint. Voinicul se face muscă, intră pe gaura de la încuietoare şi pătrunde pînă în a douăsprezecea odaie, unde dă de o zmeoaică bătrînă şi de trei tinere. Cea bătrînă zice : „Dragi nurorilor mele ! prindeţi musca aceea căci ea v-a omorît bărbaţii voştri şi feciorii mei". Zmeoaica posedă deci mijloace sigure de a identifica o fiinţă pămînteană sub orice aparenţă, probabil de ordin olfactiv. Aripă-frumoasă se bagă într-o crăpătură de grindă. O zmeoaică tînără zice că se va face fîntînă şi împrejur va fi aşa căldură că cine va trece pe acolo va fi nevoit să bea apă şi se va otrăvi. A doua zice că se va face cuptor şi împrejur va fi aşa frig, că oricine va trece va trebui să se încălzească, şi-l va otrăvi. Zmeoaica tînără şi mai frumoasă zice că se va face păr cu pere de aur. Cei care vor trece pe acolo vor trebui să guste şi se vor otrăvi. Musca aude şi fuge afară iar lucrurile se petrec întocmai. Aripă-frumoasă face cruce peste fîntînă, care se preface în venin roşu, face cruce cu sabia şi peste cuptor şi peste păr, care şi el se preface în venin. Apoi voinicul află la o cîrciumă de un viteaz care se bate toată ziua cu zmeii şi nu mai gată, căci este o zmeoaică bătrînă care face cătane de zmei cu iţele. Aripă-frumoasă dă de zmeoaică, îi taie capul cu sabia, omoară cătanele şi ia drept dovadă colţii zmeoaicei, ce ajung caii pînă la genunchi (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Zmeoaicele sînt după toate semnele foarte prolifice, zmeii trăiesc în ţări cu împăraţi şi crai, constituie armate, apar în masă. Făt-Frumos luptă la podul de aramă cu

trei zmei, la cel de argint cu nouă, la cel de aur cu zmei „cîtă frunză și iarbă este pe cîmpie“ (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat).* Castelul zmeilor în care e ținută Ileana Cosînzeana e păzit de patruzeci și doi de zmei, vînjoși (T. Pamfile, *Tudorel).* Zmeoaica e și vrăjitoare. La un război ce are cu niște zmei, fiindcă aceștia îi călcau moșia, un împărat omorînd pe zmeul cel mai mic, atunci „mă-sa care era o vrăjitoare de închiega și apele cu farmecele ei“ blestemă pe feciorul împăratului și-l prefăcu în porc. (Isp., *Porcul cel fermecat).*

În rezumat, zmeoaica bătrînă e o mamă care-și iubește cu ardență copiii, îndeosebi feciorii, îi însoară și-i răzbună cînd sînt omorîți. Ea are puteri uriașe, zboară prin aer, prefăcută într-un fenomen natural, se cațără pe munți, soarbe pe vrăjmași, îi împietrește și mai ales e o mare rozătoare, avînd colți cu care găurește piatra și mănîncă pomii. E aprigă și de un temperament incoercibil și la supărare plesnește în sensul propriu al cuvîntului.

Portretul fizic al zmeului rămîne nedeslușit. În orice caz este și el o ființă cu mari forțe fizice, epuizabile, un uriaș. Zmeul palatului de sticlă trece peste locul alunecos ieșit din săpunul aruncat de Făt-Frumos, prin pădurea ivită din perie și roade cu dinții muntele de piatră înalt pînă la cer, răsărit din grezie. Abia calul năzdrăvan, trecînd dincolo de nori și căzînd de acolo peste el, îl strivește (Fundescu, *Spaima zmeilor).* El pare a avea înfățișarea unui om mai mare avînd în vedere mediul civilizat în care trăiește, cu castel, scări, mese, scaune, veselă, tacîmuri. Faptul că se bate în luptă dreaptă cu voinicul și că stă călare pe cal, sau merge în caretă ori în căruță, confirmă anatomia lui umană. Puterea sa e herculeană. Toți aruncă buzduganul de departe, unul îl zvîrle de la nouă miluri (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă).* Evident, zmeul e mai mare „decît un om pămîntean“ (Ret., *Crîncu),* e „cît un munte“ (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana).* Unul pe care îl

pălmuieşte Pipăruş, pe obrazul „gras“, are un buzdugan de fier, mare cît cincizeci de ferii, pe care îl aruncă spre casă cale de două ceasuri şi mănîncă nouă coaste de porc fripte, bînd nouă cupe de vin (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit)*. Unul trimite buzduganul de peste nouă ţări şi nouă mări (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce)*. Altul aruncă buzduganul de nouăzeci şi două de măji cale de o poştă, aduce apă de la fîntînă în două mari burdufuri din piele de bivol, cîte unul într-o mînă, rupe un copac din rădăcină şi-l duce acasă, ba mai ia într-o mînă şi calul, pe care trebuia să-l aducă un voinic băgat slugă, cară în spinare trei perechi de desagi umpluţi cu galbeni. E drept că suflă greu (Ret., *Stan-Bolovan)*. Pus într-o bute, zmeul rupe obezile dacă bea trei doniţe de apă (Fundescu, *N-aude, N-avede)*. Salcotea zmeul are o barbă de nouăzeci şi nouă stînjeni, din care Agheran, rămas pe tărîmul celălalt, face o scară mai lungă decît buricul pămîntului. Voinicul pune la foc „patru oale de cîte 999 de pătrare una, fiarsă carne, apoi fripsă 999 de boi sălbatici, vreo cîteva sute de gligani“. Vine Salcotea şi „într-o clipită subsă zama dintr-o oală“ (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul)*. Zmeul e dotat cu un mare simţ olfactiv, mirosind îndată prezenţa unui om (Isp., *Ileana Simziana)*, fiind de altfel antropofag, deşi nu în mod curent, deoarece bea apă, vin, probabil şi lapte de capră, mănîncă pită, carne de oaie, de porc, de gîscă, avînd roabe care gătesc omeneşte (Ret., *Crîncu ; Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit)*. E adevărat că există şi voinici zmeofagi. Pipăruş, tăind zmeul cu sabia bucăţele „ca de tocană“, face trei grămezi de carne din el, pune pe soru-sa să o gătească şi o mănîncă împreună cu fraţii săi, bînd şi vin *(ibid.)*. Mamonul cel bătrîn, tata dracilor (zmeii sînt deci cîteodată asimilaţi cu dracii), stă după masă cu pipa cea cu cămaci (ciucuri) în gură şi bea sînge de om dintr-o glaje mare (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru)*. Zmeii răcnesc, varsă cîteodată foc pe gură (G. Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă)*. Un portret al zmeului, în care intră prea multă dezvoltare cultă, ne înfăţişează

un zmeu moşier cu cîmpuri de orz. Un vînt se scorneşte şi începe să sufle, cu aşa turbare şi putere încît se încovoaie pînă la pămînt crăcile copacului sub care stau tupilaţi trei fraţi, care au cosit orzul crud, fără învoire. „Deodată cu vîntul se ivi spre soare-apune un nor negru gălbinicios, care venea repede şi posomorît de ţi se făcea părul măciucă", „nor ca păcura" ce se despică cu fulgere şi tunete în două şi lasă din el „un zmeu îngrozitor", o „dihanie spurcată", care totuşi, deşi cam rînjind şi plimbîndu-se prin holdă, vorbeşte voios tinerilor şi-i laudă pentru treaba făcută. Îi pofteşte la cină, luîndu-i cu el. „Ei făceau paşi ca oamenii, iar zmeul saitoc, saitoc, cu crăcanele lui cît doi şi trei paşi omeneşti, astfel că după cîteva sărituri, abia se mai vedea înaintea lor, deşi ei iuţeau paşii." Bucatele zmeului avînd miros frumos, sînt totuşi amestecate ca şi vinul cu sînge de om, ele sînt adormitoare. Zmeul taie şi mănîncă pe oricine calcă în drumul lui, beciul îi e plin de oameni. Noaptea, zmeul doarme omeneşte, în cămaşă de noapte (N. D. Popescu, *Cei trei fraţi şi zmeul*).

Locuinţa zmeilor indică o treaptă superioară de civilizaţie, asemănătoare cu acea a împăraţilor. Suită într-un pom, o fată vede nişte palaturi ca de domn, care sînt „sălăşluinţa unui zmeu" (Isp., *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul*). Zmeul, care are locuinţă în palatul de sticlă, are şi o carîtă „care era numai şi numai de sticlă, cu cai cu tot de sticlă" (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Palatul are fireşte o scară la intrare, porţi. În cămara zmeoaicei e o sobă şi după ea pe o poliţă o cutie de argint în care sînt păstrate hrisoavele dezlegătoare ale unor vrăji. Un zmeu se întîlneşte cu Făt-Frumos la un pod de aramă, altul la un pod de argint, al treilea la un pod de aur (Fundescu, *Făt-Frumos şi fata lui Roşiu-împărat*). Zmeul Pogan are grajd unde ţine calul năzdrăvan. Înainte de a urmări pe voinicul Crîncu, zmeul, fiind tacticos, întreabă calul de poate mînca un ţipău de pîine şi bea un cop de vin şi să doarmă un somn sau să mănînce două pîini, să

bea două copuri de vin şi să doarmă două ceasuri. Roaba sa, nevasta lui Crîncu, îi aduce de la fîntînă vasele pline de apă (Ret., *Crîncu)*. Craiul zmeilor, care cere copii în schimbul ajutorului militar, umblă cu căruţa, ştie să dreagă cercurile şi obezile de la roţi, are capre, gîşte, casa are pivniţă în care trăieşte o roabă bătrînă (Ret., *Făt-Frumos zălogit)*. O zmeoaică cu fetele sale trăieşte într-un palat „numai aur şi pietre scumpe". În spatele lui e o grădină cu un chioşc şi un pat moale în el. Este şi un iezer. Palatul e în apropierea unei păduri (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul)*. Zmeul cel mare posedă un palat cu totul şi cu totul de aramă, cel mijlociu un palat de argint, cel mic, un palat de aur *(ibid.)*. Un zmeu a moştenit o fîntînă din moşi, strămoşi (Ret., *Stan Bolovan)*. Casa altor zmei, aşezată „unde-şi înţărcase dracul copiii", e cu tavan cu grinzi (Isp., *Greuceanu)*. Zmeul îmbrăcat în aramă, cel îmbrăcat în argint şi cel îmbrăcat în aur se luptă cu Aripă-frumoasă la pod de aramă, de argint şi de aur, şi au cal de aramă, de argint, de aur, cu frîie din aceleaşi metale (Ret., *Aripă-frumoasă)*. Palatul locuit de trei zmei e de o bogăţie nemaipomenită ; „Flăcăiandrul nostru cel viteaz, carele nu ştia ce este frica, intră şi în palat" ; „era să-şi iasă din minţi de atîtea lucruri" (Isp., *Voinicul cel fără tată)*. Ograda unor zmei e împrejmuită cu ziduri şi are iarbă şi fîntînă (T. Pamfile, *Tudorel)*. Trei zmei conduc o fată năzdrăvană acasă la ei, unde se aşază la masă, după aceea începînd să joace. La masă, în trei rînduri consecutive, blidurile, tacîmurile sînt de aramă, de argint şi de aur (G. Cătană, *Pătru Pipelea)*. Zmeul, care avea holde de orz, are într-un ostrov un castel învelit cu aur, ce străluceşte „mai abitir ca un soare". Ostrovul e înconjurat cu un rîu de foc, prin care zmeul îşi face loc cu ajutorul unui bici ce taie apele în două. Înăuntru, masa pentru cină e dinaintea unui pat moale şi lat. Fetele lui în număr de trei dorm în pat cu capul spre perete să nu răcească, deoarece zidurile sînt de piatră. Sînt multe săli şi cămări (N. D. Popescu, *Cei trei fraţi şi*

zmeul). În lumea zmeilor, Agheran ajunge în țara lui Aram, craiul zmeilor. În mijlocul ei e o cetate de aramă, cu porți de aramă, iar în mijlocul cetății „continațiile de aramă ale lui Aram". Fata craiului se cheamă Potoroanca (monedă de aramă de patru creițari zisă și dutcă). De aci trece în țara „unde călca numai pe argint și cășile tăte erau de argint". Craiul se numește Argințan și are o fată Pițula (monedă de argint de 10 creițari). Apoi trece la Aurar, craiul zmeilor, cu o cetate de aur, cu casele de aur și o fată Galbira. Mai departe, într-o „cetate așa sclipicioasă de abia te puteai uita la ea", era cetatea de ghemant (diamant) a lui Aghemant, craiul zmeilor, cu fata lui Sclipicioasa și maștera, o hoarcă bătrînă zisă Sbîrcea. Sbîrcea bate pe Sclipicioasa de-i ies scîntei din spate. Au și un turn de „ghemant". Din cele trei fete Agheran va bate bani de aramă, argint și aur (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul).* Trebuie amintit aci că stîrvul scorpiei de mamă a zmeilor, care furase soarele și luna, se preface în munte de fier. Faurul pămîntului e „nebun de bucurie" de această întîmplare și poruncește calfelor să facă o căruță cu trei cai cu totul și cu totul de fier (Isp., *Greuceanu).* Palatul zmeilor vizitat de Cotoșman năzdrăvan e tot așa de feeric și de mineral. „Cînd intrară în palat, ce să vezi dumneata? Bogăția de pe lume era acolo. Păreții numai în aur poleiți. Pardoseala era de cleștar, iară învălitoarea era de acioae și de plumb" (Isp., *Cotoșman năzdrăvan).* Zmeii sînt în mare măsură deci o expresie a bogățiilor minerale.

Un zmeu are neapărat, cum am văzut, un buzdugan năzdrăvan, care, aruncat de departe, lovește în ușă, în masă și se așază singur în cui. Unul are un buzdugan de fier, mare cît cincizeci de ferii, și pe care îl aruncă drum de două ceasuri. Pipăruș îl ia de toarte și-l trimite înapoi. Buzduganul trece pe lîngă zmeu cale de trei zile, se împlîntă într-un munte de piatră. Zmeul scobește nouă zile pe lîngă buzdugan (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit).* Al altuia vine de peste nouă mări și nouă țări (Fundescu, *Cei trei frați de cruce).* Altul îl are de nouă-

zeci şi două de măji şi-l aruncă la o poştă depărtare (Ret., *Stan Bolovan*). Puterea cutărui zmeu e de asemenea în buzdugan. Zmeul aruncă buzduganul de la trei mile, acesta bate de trei ori în poartă, se bagă în casă, se învîrte de trei ori şi se pune în cui. Serilă nu-l poate ridica, Mezilă îl clatină, Zorilă îl zvîrle la trei miluri depărtare (G. Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă*). Al doilea zmeu aruncă buzduganul de la şase miluri, al treilea de la nouă miluri *(ibid.)*. Zmeii au şi paloş (Isp., *Voinicul cel fără tată)* ori sabie (G. Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă*). Un basm descrie dramatic sosirea buzduganului. „Se aude o duduitură puternică ce face să se cutremure casa din temelie. Poarta se dă de perete, uşa se deschide cu zgomot şi buzduganul zmeului sare pe masă şi de pe masă se aşază în cui. Vasilică Viteazul îl ia, îl învîrteşte de trei ori, îl aruncă afară pe uşă. Buzduganul se scufundă de o palmă în pămînt la picioarele zmeului. Acela al zmeului mijlociu se va scufunda de două palme, iar al zmeului celui mic pînă la măciucă (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*).

Zmeii au foarte adesea un bici năzdrăvan, cu care dau palatului lor dimensiunea minimă, spre a putea să plece cu el în altă parte. Oştile fraţilor lui Făt-Frumos cu ei împreună au fost legate prin vrăji şi prefăcute în movile de pămînt. Făt-Frumos găseşte cutia de argint în care sînt păstrate hrisoavele legăturii, le citeşte deasupra movilelor, acestea se cutremură, pier, şi fraţii învie. Apoi, cu un bici găsit în cui după uşă, voinicul plesneşte de patru ori şi palaturile se fac un măr (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Un zmeu are un bici cu care preface în stane de piatră pe cine vrea, plesnind la spatele lui, şi-l inviază plesnindu-i de trei ori în faţă (Isp., *Poveste ţărănească*). În cuiul atîrnat pe peretele din fund are şi alte bice. Cu unul turmele se fac o nucă, cu al doilea cuprinsurile se fac un măr *(ibid.)*. Zmeul moşier locuieşte într-un ostrov înconjurat de un rîu de foc. Cînd vrea să intre în ostrov se descinse de un bici ce-i înfăşură mijlocul, plesneşte cu el peste rîul de foc, care se

desface în două. Cu același bici, deschide orice ușă, preface orice casă într-un măr de aur, se schimbă în orice fel de lighioană, dîndu-se de trei ori peste cap și plesnind o dată, din biciul pe care acasă îl ține deasupra căpătîiului patului (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Un voinic i-l fură, plesnește din el și trece rîul de foc, zmeul în chip de nor gros din care ies mii de fulgere iese în cămașă și desculț, voinicul plesnește din nou, cărarea din apă se închide și zmeul rămîne închis în ostrov *(ibid.)*.

Prîslea se bate cu zmeul din palatul de aramă, cu cel din palatul de argint, cu cel din palatul de aur, acesta din urmă fiind cel lovit de săgeată, și-i omoară. În fiece palat se află cîte un bici, cu care lovind în cele patru colțuri ale lor, palaturile se prefac în cîte un măr de aramă, argint, aur (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*).

Împăratul zmeilor are următoarele obiecte năzdrăvane : un covor pe care punea cît de multă greutate și dacă îl ridica de la pămînt de o palmă se înălța sus și se ducea încotro vrea ; căciula care te face nevăzut ; bastonul care învia mortul de șapte ori, dacă îl punea în curciș pe mormînt ; papucii cu care treci marea fără să te uzi (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Mergînd spre cetatea de aur, Ion Buzdugan aude zgomot mare în niște case. O seamă foarte mare de zmei se certau pentru trei lucruri. Ion intră, vede un bici mare în care stă puterea zmeilor și-l ia. Întreabă de pricina gălăgiei și află că se certau pentru : coroana cu care te faci nevăzut ; batista care cînd o legi de mîna dreaptă zbori ; și papucii cu care treci orice apă ca pe uscat (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Un zmeu are o maramă fermecată : „dacă se șterge cineva, i se îndoiesc puterile" (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Zmeul cu biciul care desparte rîul de foc are o cloșcă, care vorbește ca omul și face numai ouă și pui de aur (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Este iarăși știut că zmeii au cai năzdrăvani. Un cal dintre aceștia are douăspre-

zece aripi (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul)*, altul opt picioare (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul)*.

Un mijloc de apărare, de persecuție sau de mistificație al zmeului este metamorfoza. Am văzut că zmeoaicele se prefac în livadă cu pere sau cu prune, în viță, în fîntînă, în nor roșu. O zmeoaică ia chip de oștean. Un zmeu se preface în taur ; altul în balaur (Ret., *Măr și Păr)*, precum se preface în om (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur)*. Altul se face buștean (Fundescu, *N-aude, N-avede)*. Un zmeu se duce zilnic la vînătoare. O fată îi dă unsprezece capete ca să aibă în total douăsprezece, și i le taie cînd se întoarce, lăsîndu-l cum a fost (T. Pamfile, *Tudorel)*. Zmeul din palatul de topaz se face flacără galbenă și se luptă cu Făt-Frumos prefăcut în flacără roșie. Văzînd un corb îl roagă să meargă la zahana, să-și înmoaie o aripă în seu și alta în apă, seul pentru el, apa pentru Făt-Frumos. Îi făgăduiește pe Făt-Frumos și calul său, morți. Făt-Frumos făgăduiește corbului trei stîrvuri de zmei și trei de cai, corbul îl ajută, voinicul taie zmeul (Fundescu, *Spaima zmeilor)*.

Potrivit mentalității primitive, principiul vital al omului „puterea" stă într-un punct oarecare, grăsimea de la rinichi de pildă. Dacă cineva fură grăsimea de la rinichi, individul moare. Sufletul poate să rezide în umbră, care și ea furată, pricinuiește moartea, sau în orice apartenență a individului (unghii, păr) sau în fine în animale, precum crocodilul, legate printr-un fir misterios de individ. Orice atinge punctele în care se ascunde principiul vital vulnerează individul.[1] Acesta este cazul și cu zmeii. Chestiunea e de domeniul sociologiei, din punct de vedere psihologic, deci literar, e de notat grija pe care o are un zmeu de a se feri de moarte, ascunzîndu-și cu grijă „puterea". Făt-Frumos pune pe fata de

[1] L. Lévy-Brühl, *L'Âme primitive*, Paris, F. Alcan, 1927, p. 147, 155, 167, 213 și passim ; v. și același, *La mentalité primitive*, quatorzième édition, Paris, Presses universitaires, 1947, p. 53.

boier care slujeşte pe zmeu să-l întrebe în ce-i stă puterea. Zmeul îi dă întîi o palmă „ca la urlaţi", apoi spune că în stîlpul porţii. Făt-Frumos nu crede. A doua zi, întrebat din nou, zmeul spune altă minciună. Fata se face bolnavă şi întreabă din nou. Zmeul trage fetei „o calcavură de auzi cîinii în Giurgiu" dar îi spune, în fine drept, că puterea îi stă „într-o scroafă, care se tăvăleşte cît e ziulica într-o lăcovişte de lapte dulce". „În scroafă este un iepure, în iepure o prepeliţă şi în prepeliţă sînt trei viermi" (Isp., *Poveste ţărănească*). Feciorul găseşte scroafa, o spintecă, scoate iepurele din care scoate prepeliţa, din rărunchii căreia scoate trei viermi. Suceşte puţin gîturile viermilor şi zmeul se îmbolnăveşte. Cînd le suceşte de tot, zmeul crapă *(ibid.)*.

Un mod de a întări puterea sau de a se prezerva de moarte, nu numai al zmeilor, e de a avea o rezervă de suflete. Baba-Cloanţa, mama zmeilor, are o cadă cu suflete după uşă. Cînd cineva îi taie capul, se repede la cadă şi soarbe alt suflet *(ibid.)*.

Îndeobşte zmeul e o fiinţă violentă şi cruntă, avînd o repulsie congenitală pentru oamenii de pe tărîmul nostru al căror miros îl irită. „Cum de-ai cutezat, spurcatule, să ne calci casa?" se răsteşte zmeul la voinic. De altfel fobia lui este motivată, oamenii au gînduri rele, voinicul în chestiune culcă la pămînt cu toporul pe doi din zmei, iar al treilea scapă pierind ca o nălucă şi ascunzîndu-se în pivniţă (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Pogan zmeul iese în calea lui Crîncu şi-l omoară, repetînd omorul încă de două ori după învierea voinicului (Ret., *Crîncu*). Un zmeu a furat o fată şi fratele mai mare al acesteia vine după ea. Fata îl ascunde. Însă zmeului îi miroase a om. Scoate pe cumnat afară din ascunzătoare, îl omeneşte poftindu-l la masă şi-i aruncă ciolanele în cap, aşa fiind obiceiul în casa lui ca acel care gată mai iute de mîncat să arunce oasele în capul celuilalt. Apoi pofteşte pe cumnat la larg, îl întreabă dacă vrea să meargă „pe horn ca mîţele ori pe uşe ca cîinii". Feciorul spune că pe uşă ca oamenii. Însă zmeul iese pe horn ca

mîțele, îi taie capul, îl îngroapă sub un gard iar inima i-o pune într-un blid (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). La fel pățesc fratele al doilea și al treilea. Un zmeu scăpat din cercurile de fier se duce de-a dreptul la un băiat urcat în pom și-l poftește să se dea jos ca să-l mănînce (Fundescu, *N-aude, N-avede*). Alt zmeu găsește pe voinic, trîntit de oboseală, la umbra unui trandafir. Îl face bucăți cu paloșul, pune bucățile în desagă pe cal, dă bice calului și-l scoate pe poartă (Isp., *Voinicul cel fără tată*).

Cu toate acestea, zmeii au accente de umanitate. Întîi de toate omoară fără ipocrizie, primind totdeauna lupta dreaptă. Se poartă cu multă atenție și afecție nu rareori față de fetele furate. Unul își pierde repede capul cînd i se fură Ileana Simziana, care îi ceruse să-i aducă herghelia de iepe năzdrăvane. Zmeul umblă ca un desmetic, neștiind cum să aducă herghelia, și, aflînd că mă-sa plesnise, răcnește ca un leu și cheamă pe fata-voinic, care tocmai se ivise, la luptă. Fata, călare, lovește cam pieziș cu paloșul, îi taie capul și lasă stîrvul ciorilor și coțofenilor (Isp., *Ileana Simziana*). Tudorel merge la un castel păzit de patruzeci și doi de zmei vînjoși, într-o ogradă cu fîntînă și iarbă, împrejmuită cu ziduri. Zmeii, zărindu-l lîngă fîntînă dormind, se sfătuiesc dacă trebuie să-l omoare cu foc, cu ștreang, cu paloș. Însă „mai-marele lor zice că numai voinicia e semnul dreptății și voia cea sfîntă, și că ar fi rușine pentru ei să umble cu lucruri necinstite". Hotărăsc luptă și fiindcă sînt bătuți se fac slugile lui. Și cum sînt naivi, cînd Tudorel și Ileana Cosînzeana, care e sora lor de cruce, se drăgostesc în cerdacul castelului, ei se simt cu inima în lanțuri, îi lasă în pace (T. Pamfile, *Tudorel*). Un băiat și o fată, copiii unui văduv, nimeresc la curțile unui zmeu. În lipsa acestuia fata deretică în palatul zmeului, pune lucrurile la locul lor, gătește bucate, mănîncă cu frate-său, apoi se ascunde cu el într-o cămară. Vine zmeul : „cine mi-a făcut ăst bine să-i fac și eu lui". Copiii ies la iveală. „Și așa bine ce-i păru zmeului, cît nu se poate

spune." Mănîncă, se culcă. A doua zi băiatul pleacă cu căţeii lui la vînat. Zmeul aşijderea. Seara „găsiră mîncărică şi fierturică gata". Se întîmplă însă că fata intrînd în dragoste cu zmeul să vrea să scape de frate. Ea îl face să-şi lase cîinii acasă, pe care îi închide într-o văgăună de munte. Atunci, zmeul devenind brusc antropofag, se duce la băiatul urcat într-un pom şi-i strigă : „Dă-te jos, vrăjmaşule, că am să te mănînc". Vin însă cîinii, iar băiatul, omorînd zmeul, orbeşte pe soră-sa cu inima şi ficatul acestuia (Isp., *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul)*. Într-un codru întunecat, fata cu mamă geloasă dă de nişte „curţi mai frumoase decît cele împărăteşti". Curtea are poartă, casa are multe chilii, în ele sînt mese, scaune, e şi un cuptor. Fata face curăţenie. Zmeii merg la vînătoare şi sînt fiinţe de treabă. Recunoscători, numesc pe fata harnică sora lor. Cînd mama geloasă vîră degetul în gura fetei, încît aceasta cade ca şi moartă, o plîng, o pun în cosciug, o aşază într-un paltin s-o legene vîntul. Cînd învie, izbită din întîmplare în cap de feciorul de împărat care ceruse să i se dea voie s-o coboare din paltin ca să se joace cu ea (ceea ce are drept efect că un măr sare din grumaz şi sufocaţia încetează), zmeii se bucură. „Vă puteţi închipui bucuria zmeilor şi a feciorului de împărat ; toţi o sărutau de toate părţile" (Ret., *Mama cea rea)*. Zmeii se fac fraţi de cruce cu Ileana Cosînzeana (T. Pamfile, *Tudorel)*. Trei zmei întîmpină noaptea o fată de împărat, o duc acasă la ei, îi dau un ospăţ şi joacă după aceea cu ea (G. Cătană, *Pătru Pipelea)*.

Pe de altă parte zmeii în ciuda forţei lor fizice sînt fricoşi, lipsiţi de raţionament, chiar de-a dreptul nătîngi, putînd fi uşor păcăliţi şi omorîţi de un om isteţ. Adaptarea lor ca şi a animalelor inferioare e unilaterală şi lipsită de fantezie. Cînd cineva a descoperit puterea lor, ei nu pot inventa nimic spre a face faţă agresiunii. De aceea ei şi sînt într-o permanentă aprehensiune de a nu da ochi cu voinicii notorii şi care în cazul cel mai bun îi va pune într-o bute cu cercuri tari de fier. Tudor află

de la o fată că zmeul are un cap al lui şi unsprezece adăugate şi-i taie cu buzduganul cele unsprezece. Zăpăcit, zmeul se zdrobeşte cu capul cel bun într-o stană de piatră, iar trupul cel fără cap, de necaz, pocneşte aşa tare că toate zăvoarele curţilor se descuiară şi voinicul intră la Ileana Cosînzeana, pe care o găseşte culcată „într-un leagăn de mătase" (T. Pamfile, *Tudorel).* Agheran Viteazul sfărîmă sub brînca lui poarta de aramă a cetăţii de aramă, zdrobeşte porţile de argint ale cetăţii de argint, loveşte cu pumnul poarta cetăţii de aur şi o face toată dărabe, ia un turn mare de diamant şi-l izbeşte în gura căscată a bătrînei zmeoaice Sbîrcea, de se fac praf şi turnul şi baba. La jumătatea drumului către curtea lui Salcotea, împăratul zmeilor, Agheran vede „un nor de praf, care pe ce mergea să tăt apropia de el". Aghemant, craiul zmeilor, cu oaste „mai multă decît frunza şi iarba" venea turbat. Agheran pune la ochi o puşcă ce nu trebuie încărcată, căpătată de la Dumnezeu şi Sf. Petru, şi trage foc în grămadă. „Aşa picau zmeii ca iarba dinaintea coasei." Nu mai rămîne decît Aghemant. „Cu ăsta încă iute o isprăvi : îi trase o sfîntă lovitură cu patul puşcii în numele tatălui, de o dată amuţi Aghemant pentru totdeauna." Cu aceeaşi uşurinţă, Agheran împuşcă „armadia" lui Aurar şi pe aceea a lui Argințan, pe aceea a lui Aram. O zi întreagă trebuie să treacă tot peste zmei morţi, atîţia omorîse cu flinta. Cînd ajunge la curţile lui Salcotea-împărat, Salcotea văzîndu-l „pe loc plesni de frică", nu se alese nimic din el. Agheran face din barba lui o scară mai lungă decît buricul pămîntului, ca să poată ieşi pe tărîmul celălalt (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul).* Cînd, după omorîrea zmeoaicei, zmeul vede pe Făt-Frumos cu calul său năzdrăvan, „i se taie mîinile şi picioarele" de frică. Voinicul îl bagă în pămînt pînă la gît şi-l întreabă de fraţii fetei şi de oşti. Zmeul, crezînd că va fi iertat, spune (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă).* Frica îl face pe zmeu să se umilească şi să fie disimulator. Zmeul care a scăpat în pivniţă se milogeşte la mama voinicului, adusă în

castelul zmeiesc, să-l primească la curte, fiind un nenorocit care s-a rătăcit după vînat. Voinicul nu-l cunoscu că este zmeu, cînd îl văzu, atît de bine știu procletul a se schimba (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Mama lui Urmă-galbină se mută și ea la curțile zmeilor. Acestea sînt niște curți mari cu o poartă mare de fier iar înaintea lor e un tău de lapte dulce. Zmeii nu ies decît cînd se bate de trei ori cu buzduganul. Scot capetele pe care voinicul le retează pe rînd. Înspăimîntat, tatăl zmeilor, care tocmai bea sînge de om dintr-o glajă, scapă sticla din mînă. Întrebat ce moarte dorește, Mamonul, resemnat și viclean totodată, cere să fie înfundat într-o bute și băgat într-o chilie. Mandalina, soția lui Urmă-galbină, mergînd în lipsa bărbatului la chilia din fund, deschide ușa. Cercurile buției plesnesc și iese „un voinic mîndru și frumos de să mai ai doi ochi să te uiți la dînsul". Mamonul sfătuiește pe Mandalina să fure paloșul lui Urmă-galbină. Cu paloșul, Mamonul vine la Urmă-galbină, îl deșteaptă și leal în felul său îl întreabă ce moarte își dorește. Urmă-galbină zice: „Taie-mi capul și mă aruncă în tău, că văd că m-au părăsit puterile..." Prudent, Mamonul pleacă la altă curte cu Mandalina (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Cutare zmeu n-are pic de intuiție. Băiatul și fata, care au fugit, se metamorfozează în păcurar și în turmă, în călugăr și în mînăstire, și el stă de vorbă cu păcurarul și cu călugărul și nu-și dă seama cu cine are de-a face. Zmeoaica bătrînă îl ceartă ; el plînge de frică să nu fie bătut (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Ion Buzdugan, văzînd că o sumă foarte mare de zmei se certau pentru trei lucruri năzdrăvane, le ia lucrurile zicînd : „Dacă le voi lua eu... n-o să mai aveți pentru ce vă certa" (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Un voinic intră la o fată de împărat păzită de un cocoș și un clopoțel, apoi cheamă și pe zmeii cu care venise : „Zmei, zmei, de voinici, voinici ; dară se vede că erau cam nătăfleți, de ascultară la gura băiatului". Intrară după el, unul cîte unul, iar el cu paloșul le lua capul. Zmeul al șaptelea simți în fine și fugi (Isp., *Poveste ță-*

răneascā). Un voinic mistifică zmeul în chipul cel mai ignobil, înfăţişîndu-se, fanfaron, ca „Stan Bolovan, care mănîncă pietri şi carne de zmeu". Stoarce zer din caş, zicînd că e piatră, ameninţă că va arunca buzduganul cale de trei zile, aşteptînd totuşi să treacă luna să nu nimerească în ea, căci are acolo un frate faur (de frică să nu rămîie fără buzdugan, zmeul îl împiedică să-l zvîrle) (Ret., *Stan Bolovan),* face cu cuţitul din şerpar brazdă în jurul fîntînii, zicînd că vrea s-o scoată s-o aducă acasă (zmeul îl roagă s-o lase pe loc), pretinde că va lua dintr-o dată toată pădurea acasă. Zmeoaica învaţă pe zmeu să lovească pe voinic cu buzduganul în frunte, cînd doarme. Stan ascultă la uşă dar nu se înspăimîntă, ştiind că „zmeul e prost ca miezul nopţii". Culcă în pat un butuc mare de lemn, îl acoperă cu ţolul, se bagă sub pat, şi astfel zmeul loveşte în butuc şi e foarte mirat cînd, dimineaţa, Stan mărturiseşte că a visat ca şi cînd l-ar fi pişcat nişte purici, iar peste frunte i-ar fi trecut un şoarece (Ret., *Stan Bolovan).* Trei fraţi sfătuiţi de zmei să se culce cu capul la margine, şi să nu supere fetele sale peste noapte, dorm, mutaţi de fratele cel mic la marginea patului cu căciulile în cap. Zmeul vine la miezul nopţii cu o sabie lată, taie capetele fetelor şi iese plin de sînge şi vesel, crezînd că a omorît pe cei trei fraţi. Cel mic intră în odaia zmeului care sforăie, ia dintr-un cîrlig biciul, plesneşte din el, uşa se deschide, plesneşte încă o dată, rîul de foc se desface (N. D. Popescu, *Cei trei fraţi şi zmeul).* Silit de împărat să aducă pe zmeu într-un buriu, Făt-Frumos vine cu unelte de dogar într-un bunget întunecos din preajma palatului zmeiesc, prefăcut într-un bătrîn cu barbă albă. Zmeului, care îl vede, îi spune că vrea să se răzbune pe Făt-Frumos şi să-l vîre într-un butoi. Zmeul îl ajută să facă buriul, ba chiar îl probează, intrînd în el şi umflîndu-se. Cînd a treia oară cercurile nu mai plesnesc şi zmeul nu mai poate ieşi, Făt-Frumos ia buriul la spinare şi-l duce împăratului. „Se vede — observă povestitorul — că

zmeii erau răi, puternici, dar glagorie n-aveau nici cît negru sub unghie“ *(ibid.)*.

Mitologic, deci simbolic şi poematic, zmeul reprezintă o expresie a naturii anorganice impetuoase, a lumii minerale (aramă, fier, argint, aur, topaz, diamant), a bogăţiilor de pe tărîmul celălalt, precum şi a forţelor telurice latente, a focului în primul rînd şi de asemenea al dezlănţuirilor meteorologice, precum ploaia cu vijelie. Din punct de vedere psihologic, zmeul este individul dotat cu o mare putere de intimidare ce nu rezidă în inteligenţă, gladiatorul, tiranul sanguinar, încurcat în faţa ingeniului şi a oricărei operaţii intelectuale. Totdeodată el are mentalitatea fiinţei rebarbative, dizgraţiate de natură, pe care oamenii nu-l iubesc, fiind suspicios faţă de orice voinic şi preferînd să-l extermine preventiv sau tînjind după graţia fetelor de oameni, pe care le fură, suferind de a nu fi iubit de ele. Totuşi zmeul găseşte adesea femei slabe sau perverse, cucerite de forţa brutală şi tenebroasă a acestor fiinţe grandios telurice.

ŞERPI

Bibliografia mitologiei şarpelui este enormă.[1] Biblia (*Facerea*, 3, 1) pomeneşte de la început de el: „Ci şarpele era cel mai viclean dintre toate fiarele cîmpului...“ Isaia (27, 1) vorbeşte de Leviatan: „În ziua aceea, Domnul se va năpusti cu sabia sa, grea, mare şi puternică, împotriva leviatanului, a şarpelui care fuge, împotriva leviatanului, a şarpelui încovoiat“. Ophioneus e divini-

[1] E. Hoffmann-Krayer, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, VII, art. *Schlange*; Oswald A. Erich u. R. Beitl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, Leipzig, Kröner Verlag, art. *Schlange*.

tatea haotică rezidînd în fundul Oceanului. Gnosticii ofiţi sau naaseni au întemeiat o întreagă doctrină pe ideea lui Okeanos, înconjurînd ca un şarpe uriaş întreaga lume [1]. Indra, din imnurile vedice, trăsneşte pe Vrtra, demon cu înfăţişare de şarpe sau de balaur, care a închis apa într-un munte [2]. În buddhism se pomeneşte de un rege al şerpilor, Sāgara, de un altul Mucilinda [3]. Un mit asemănător îl aveau assiro-babilonezii. Tiâmat care are formă de şarpe este monstrul primordial al apelor din care se nasc vipera şi alte animale [4]. Apollo ucide şarpele Python, doi şerpi enormi ieşiţi din mare sufocă pe Laocoon, fiul lui Priam, care îndemnase pe troieni să nu vîre în cetate calul de lemn. Esculap apare în templul de la Epidaur în chip de şarpe (P. Ovidii Nasonis, *Metamorphoseon,* lib. XV, v. 669—670) :

Vix bene desierant, cum cristis aureus altis
In serpente Deus praenuntia sibila misit.

În *Edda* e vorba de asemenea de şarpele din Midgard. Şi aşa mai departe. Tot ce putem reţine aci este că şarpele e un produs al umidităţii. În basm, în afară de sugestia prolificităţii şi promiscuităţii în mediu umbros, mitologia se dezvoltă în jurul ideii de şarpe familiar. Faptul apoi că şarpele se insinuează în găuri, că are o privire metalic fascinantă a putut să nască gîndul că este în comunicare cu tărîmul celălalt, plin de bogăţii minerale.

Uneori şarpele e confundat cu balaurul şi cu zmeul, totuşi moralmente el are caractere specifice. Trei păcu-

---

[1] Hans Leisegang, *Die Gnosis,* Leipzig, Kröner Verlag, 1924, p. 111 şi urm.

[2] Dr. M. Winternitz, *Geschichte der indischen Litteratur,* I, p. 73, Leipzig, 1909.

[3] Dr. Hermann Beckh, *Buddhismus (Buddha u. seine Lehre),* I, p. 56, 63, Berlin, Göschen, 1919.

[4] Giuseppe Furlani, *La religione babilonese-assira,* Bologna, Zanichelli, 1928, I, p. 344.

rari la o stînă aud strigături puternice. Petru, cel mai tînăr, ia ciomagul cel mare, cojocul în spate şi, plecînd, găseşte într-o vale „un şarpe uriaş, cu un cerb în gură“ pe care nu-l putea înghiţi din cauza coarnelor. Cerbul imploră pe păcurar să omoare şarpele „că doar şi eu îţi voi fi bun de ceva“. Şarpele îl roagă să taie coarnele cerbului ca să-l poată înghiţi „că-ţi voi da tot ceea ce ceri tu“. Păcurarul, interesat, loveşte cu ciomagul coarnele cerbului. Şarpele îl înghite şi „se linge pe buze de dulceaţa şi grăsimea ce fu în cerb“. Recunoscător, şarpele se dezvăluie ca „Vizor, craiul şerpilor“, şi-l pofteşte pe păstor la el. Craiul are moşii, gospodărie în regulă, deoarece păcurarul se întîlneşte cu stăvarul, cu văcarul şi cu porcarul şarpelui şi aceştia îl îndrumează spre o gaură în pămînt. Porcarul destăinuie că Vizor are în chilie mult aur, argint şi pietre scumpe, că are o fată frumoasă ca şi „ruptă din soare“, bună „ca o bucată de pîne albă“. Cînd vine cineva la el, Vizor o face şerpoaie, ca să nu i-o ceară „căci îi este foarte dragă“. Porcarul învaţă pe păcurar să pretindă craiului fata, căci devenind ginere „toată blaga lui va fi a ta“. Cînd păstorul ajunge la groapa şarpelui, acesta, auzind paşi, ridică în sus capul, îl pofteşte să intre. Păstorul se slobozeşte înăuntru, intră „în o casă (odaie) foarte frumoasă, în alta plină cu aur, argint, diamanturi şi alte pietre scumpe“. Petru nu vrea bogăţie, zice : „nu mi-e frică de sărăcie“. Pretinde doar lădiţa de după uşă. Vizor îi arată că în lădiţă e un pui de şarpe. L-a găsit îngheţat şi l-a adus să-l crească. (O poveste ironică, despre dragostea între studentul Anselmus şi o şerpoaică, Serpentina, fata arhivarului Lindhorst, care e o salamandră, este *Der goldne Topf* de E.T.A. Hoffmann). Păcurarul stăruie şi Vizor consimte : „Bine, eu îţi dau lădiţa, ia-o şi să fii sănătos“. Păcurarul merge la mama lui bătrînă, cere de mîncare pentru el şi şarpe. Miercuri, el mănîncă doar castraveţi acri, şarpelui îi dă lapte pe un taler. Şarpele se dă de trei ori peste cap şi se face „o nevastă frumoasă, care n-avea seamăn în lume“, „chip îngeresc“. Cei doi

se îmbrățișară și se sărutară ca doi căsătoriți de curînd. Nevasta se pune „pe lucrate“, aduce apă, face foc, spală rufele, vasele, curăță în casă, ca o găzdoaie bună. Pregătește cina, mănîncă, pe urmă îmbracă din nou pielea de șarpe și intră în lădiță. Așa o săptămînă. Mama păcurarului spune moașei cum stau lucrurile, moașa o sfătuiește să arunce pielea de șarpe pe foc, cînd nevasta e dusă după apă, la fîntînă. Nevasta-șarpe joacă la gazda cu fîntîna, care făcuse ospăț, apoi se duce acasă cu apa. Nu găsește pielea de șarpe. Mama păcurarului o lămurește că fiind vineri e obiceiul să se arunce gunoaiele pe foc. Nevasta merge plîngînd la tată-său șarpele, care-i spune : „N-am ce-ți face... așa e soartea“. De obicei ființele care își părăsesc pielea de animal sînt oameni metamorfozați printr-un blestem. Aci, dimpotrivă, șerpii par a fi șerpi adevărați, iar fata regretă ipostaza sa reptiliană. De aci încolo ea va rămîne femeie, lipsită de puteri miraculoase. Este de observat că un șarpe poate avea fete de formă umană sau că, invers, fetele pot fi de origine animală. Un domn de pămînt (Grundheer) pune pe păcurar la tot felul de munci absurde, de dragul fetei lui, șarpele Vizor îi dă ajutor convocînd zmeii, care prefăcuți în șoareci îmblătesc într-o noapte două stoguri și ca podgoreni plantează într-o noapte o vie, în locul unei păduri. Zmeii apar aci ca supușii șarpelui. Vizor pocnește cu un bici de foc în patru laturi ale lumii și zmeii vin cîtă frunză și iarbă. Craiul șerpilor le poruncește să se facă șoareci și să scoată boabele de grîu din stoguri, să macine, să cearnă, să facă pîine, amenințîndu-i : „capul nu vă stă unde-i acum...“ etc. Păcurarul mai capătă de la Vizor un căpăstru cu care își alege din stava craiului un cal năzdrăvan (Ret., *Vizor, craiul șerpilor).* Există o „țară șerpească“ cu „șerpi ca niște grinzi“. Feciorul de împărat blestemat să fie balaur, acum redevenit om, șuieră în degete ca păcurarii și vin șerpii cărora le poruncește să nu facă nici un rău fetei-fecior (Ret., *Din fată-fecior).* Cînd soarele ajunge pe la chindii, Făt-Frumos (spaima zmeilor) intră într-o

pădure neagră şi întunecoasă. O mulţime de şerpi cu capetele ridicate pînă la cer, vărsînd flăcări pe gură, îl întîmpină. Trăgînd în ei o săgeată, şerpii de frică plecară capetele la pămînt şi-l lăsară să treacă (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Copilul care a crescut un pui de şarpe se duce cu el în ţara şerpilor, mergînd „trei zile de vară din zi pînă-n seară, ş-apoi alte trei şi mai treizeci şi trei". Puiul de şarpe acum crescut mare se scutură, din solzi ies aripi şi astfel copilul se suie pe el şi zboară. Aşadar, şarpele nu este numai tîrîtor şi teluric, ci şi aerian şi într-o privinţă poate fi şi o imagine a focului, de altfel fără contradicţie, fiindcă subsolul este locul umidităţii şi al căldurii. Copilul şi şarpele ajung „la curţile împăratului şerpilor", care era tatăl puiului de şarpe. De bucurie, împăratul şi împărăteasa înghit pe copil şi-l scot afară mai frumos, ceea ce în termeni magici are aerul unei purificări. Cerîndu-i-se mărgeaua de după măsea, şarpele se mînie şi înghite pe copil. De hatîrul puiului, care se roagă cu lacrimi, îl sloboade afară şi-i dă mărgeaua, iar puiul îl trece în zbor o apă de la hotarul ţării şerpilor (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga)*. Un şarpe uriaş ieşind de sub o căpiţă de fîn aprinsă, şi fiind cruţat de Trifon hăbăucul, laudă pe Trifon la tatăl său, care e împăratul şerpilor, şi acesta îi dă mărgeaua de sub măsea. Nu fără codire. Împăratul îl îmbie cu o turmă de oi şi cu o cireadă de boi, şi bani cît va putea duce. Şarpele e impulsiv şi la început se mînie, voind să mănînce pe Trifon. Numai la rugămintea copilului, fiind iubitor de odraslă, dă mărgeaua (Ret., *Trifon hăbăucul)*. Pahon, scăpînd un pui de şarpe din mîna copiilor şi, crescîndu-l, merge călare pe şarpe spre ţara şerpilor. Acolo : „şerpi şi şopîrle şi bălauri de era greu pămîntului de atîtea jivine, care de care mai mari". Şarpele fluieră o dată „de nici fluierul de la carul de foc nu l-ar fi întrecut", toate jivinele fac loc. Intră la tată-său, împăratul, şi-i mărturiseşte frica să nu fie mîncat Pahon. „Nu-l voi mînca, dragul tatei." Împăratul oferă turme de oi, ci-

rezi de boi, stave de cai, bani, Pahon nu vrea decît mărgeaua de sub limbă. Cam supărat, împăratul i-o dă (Ret., *Povestea lui Pahon).* Ezitarea este explicabilă. Mărgeaua dă lui Pahon puterea de a face minuni multiple, în vreme ce aceea a lui Trifon dă numai de mîncat şi de băut. N-ar fi exclus ca o tradiţie alchimică să se exprime în acest moment de basm. Şarpele, reprezentat ca un inel, cu capul muşcînd coada, era nu numai pentru gnostici ideograma panteistică a Totului închis în el însuşi şi fără nici un factor transcendent. Şarpele e ovipar iar oul, imagine a lumii, e considerat drept piatră. De fapt dar piatra filozofală e sinonimă cu oul magic, piatră a pietrelor λιθον τὸν ὀυ λίθον În interpretarea psihologică pe care arta spagirică o dă universului piatra este conştiinţa metaforică a substanţei lumii care e spiritul imanent. Astfel piatra devine o nutriţie vitală, o ambrozie şi un nectar (de unde posibil ideea de hrană) şi un adevăr hermetic necesitant, ce dă putere celui care-l posedă să facă schimbări în lumea fenomenală. Mărgeaua pare deci piatra filozofală însăşi în posesia şarpelui, care stătuse în Paradis pe arborele vieţii.[1] Dar, evident, o asemenea presupunere genetică nu are nimic de-a face cu mitologia actuală a şarpelui, care apare doar ca un posesor de mari bogăţii minerale şi ca un deţinător al unei pietre fermecate. Există de altfel o superstiţie antică şi medievală după care şarpele are în cap o piatră sau o fabrică prin răsuflare.[2]

Psihologiceşte, şarpele e o fiinţă eminamente recunoscătoare şi iubitoare de oameni, în stare, în virtutea acestui sentiment, de a-şi reprima reflexele ferine. El cultivă, fără şovăire, un categoric moral, chiar cînd acesta contrazice interesul propriu.

---

[1] J. Evola, *La tradizione ermetica,* Bari, Laterza, 1931, p. 13 şi urm.
[2] Hoffmann-Krayer, VII, *Schlangenstein.*

BALAURI

Nu acelaşi lucru se poate spune despre balauri. Somatic, aceştia sînt adesea confundaţi cu şerpii, deşi statura lor e colosală. Harta lor mitologică este imensă. China veche e plină de dragoni ai cerului, munţilor, mărilor, cu solzi, cu aripi, cu coarne şi fără coarne. Tînărul Ma Ciun, dintr-un basm chinezesc, mergînd la Tîrgul de mare în mijlocul Oceanului, în fundul căruia e condus de prinţul Tun-ji la Regele balaurilor, acesta îi dă de nevastă pe fata lui. Palatul prinţesei spre care ginerele merge pe cal-de-mare are chip de pom cu ciorchini de flori, ce căzînd jos, sună asemenea unor clopoţei. S-ar părea că e o variantă în mediu acvatic a pomului lumii şi a şarpelui.[1] După mitologia japoneză (Kojiki) Susanowo, divinitate a mării, fiind izgonit din cer se întîlneşte cu un bătrîn zeu terestru, cu soţia acestuia şi o fată. Bătrînul se plînge că a avut opt fete tinere dar că un şarpe cu opt capete i-a mîncat în fiece an cîte una. Acum iar vine. Susanowo cere fata, o preface în pieptene şi şi-l pune în păr. Apoi îmbată şarpele gigantic şi-l taie (Raffaele Pettazzoni, *La mitologia giapponese secondo il I libro del Kojiki,* Bologna, Zanichelli, 1929, p. 71—73). Tot japonezii au basmul balaurului din puţ. Preotul shintoist, Maţumara Hyogo, închiriază la Kyioto o casă bîntuită de spirite rele, după spusele oamenilor, deoarece alţi chiriaşi au căzut în puţul din curtea ei. Preotul însă nu crede în spirite. Obiceiul este de altfel de a lipi pe uşi pe dinafară nişte descîntece împotriva duhurilor. Pe o mare secetă, preotul constată că puţul său e mereu plin de apă, însă un tînăr servitor din vecini se îneacă. Vrînd să înţeleagă pricina, preotul se apleacă asupra puţului, zăreşte în

---

[1] *Chinesische Geister-und Liebes-Geschichten* (h. gegeben v. Martin Buber), Frankfurt a M., Rutten u. Loening, 1922.

fundul lui figura unei fete ca de 19—20 de ani şi e cuprins îndată de ameţeală. Cu greu se smulge de lîngă ghizduri. Seceta trece, vine o ploaie torenţială, puţul însă acum seacă. O fată, pe nume Yayoi, bate la uşa preotului prudent, care recunoaşte în ea pe fata din puţ. Fata declară că un dragon veninos a silit-o să meargă cu el în puţ ca să atragă astfel oameni. Dragonul a primit ordin acum să se mute într-un lac, aşa încît preotul va putea găsi în puţ trupul fetei. Însă el nu găseşte trup de om, ci o oglindă foarte veche. Pe urmă, dînd cinstea cuvenită obiectului, se încredinţează, arătîndu-i-se din nou fata, că Yayoi era sufletul oglinzii.[1] Cadmus, fondatorul Thebei, trimiţînd pe tovarăşii săi să ia apă dintr-o pădure, un dragon, fiu al lui Marte şi al Venerei, îi mănîncă. Cadmus omoară monstrul. Hercul ucide hydra din lacul Lerna, care avea şapte, ori nouă, ori cincizeci de capete, tăiate de erou dintr-o dată, oricîte vor fi fost. Merele din grădina Hesperidelor erau păzite de un balaur, cu o sută de capete, lîna de aur era şi ea în paza unui balaur, pe care îl ucise Jason. V. Pârvan presupunea că steagul de război al dacilor, reprezentînd un lup cu trup de şarpe, înfăţişa un balaur, sinonim cu zmeul din basmele române, imagine prin şarpe a furtunii, demon al văzduhului, şi găsea originile în Assyro-Babylonia, avînd în vedere şi răspîndirea în spaţiul dacic a brăţărilor şi inelelor-spirale cu cap de şarpe.[2] Literatura hagiografică e plină de omorîtori de balauri, printre care Sf. Gheorghe ţine primul loc.[3] Balaurul devine sinonim cu Dracul. Evul mediu preia tradiţia balaurilor fie în romanele de ciclu antic, unde reapare Jason ucigînd dragonul din grădina Hesperidelor, fie în celelalte, pînă la prelucrările de

---

[1] Lafcadio Hearn, *The Romance of the Milky Way and other studies and stories*, Leipzig, B. Tauchnitz, 1910, p. 4216.

[2] V. Pârvan, *Getica*, Buc., Cultura naţională, 1926, p. 161, 337, 519 şi urm., 641 şi urm.

[3] Hoffmann-Krayer, II, *Drache*.

Renaştere ca *Orlando innamorato* de Matteo Maria Boiardo, în care „giganţii" sînt numeroşi, unii avînd trup de reptilă intrînd în categoria balauri. Zambardo are păr de om, piept de leu, dinţi de lup, picioare de urs, gheare de grifon, bust, trup şi coadă de şarpe, aripi de păun (P. I, C. V), alt dragon (P. II, C. IV), care mănîncă oameni, e un şarpe cu aripi.

Cineva a presupus că balaurul este o amintire ancestrală a monştrilor din pleistocen. [1] Un adevăr este aci în sensul biologiei primare ce înspăimîntă pe omul trăind azi într-o faună mult mai raţională. Capacitatea de expansiune şi multiplicare a materiei vii fiind enormă [2], natura se caracterizează în era terţiară şi secundară printr-o fantazie dezordonată, prin lipsa parcă a unei frenaţiuni a dezvoltării celulare în sensul cel mai util adaptării unui organism. Formele organice prezintă o disproporţie flagrantă între masa corporală şi dezvoltarea centrilor superiori, apărarea se face simplist prin intimidare şi fără adaptare prin reflecţie la condiţiile imediate. Balaurul e monstrul redus numai la reflexe, pe care omul, înspăimîntat întîi de aspectul lui străin geometriei frumosului, îl învinge uşor, cunoscîndu-i funcţiunea elementară şi căutînd îndeosebi să oprească procesul de refacere celulară.

Balaurul se deosebeşte de zmeu prin aceea că este o reptilă gigantică cu mai multe capete. Deci e un animal. Cu toate acestea, într-un basm ardelenesc, dăm de un sat „locuit tot numai de bălauri". Un voinic de şapte ani îi omoară aşa încît „pe uliţi nu puteai mere că era tot sînge închegat". Pe un balaur îl lasă viu şi-l leagă cu lanţuri de un perete, mă-sa îi dă drumul şi monstrul se duce la ea, după cuptor (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul*). Sînt balauri zburători şi balauri nezbură-

---

[1] Wilhelm Bölsche, *Drachen*, Sage u. Naturwissenschaft, Stuttgart, Kosmos, 1929.

[2] Marcel Prenant, *Biologie et marxisme*, Paris, Hier et Aujourd'hui, 1948, p. 75.

tori, care stau la Sfînta Vineri (Fundescu, *Sfînta Vineri*). Un balaur se încolăceşte pe tărîmul celălalt în jurul unui pom, voind să mănînce pui de zgripsoroaică (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur*). Altul, tot acolo, se ridică spre un cuib nemăsurat de mare cu doi pui de vultur, de trei ori mai mari ca o dropie, spre a-i mînca. Un băiat scoate cuţitul de la brîu şi taie în două trupul, apoi îl ciopîrţeşte, iar cu ciomăgelul îi fărîmă capul (N. D. Popescu, *Omul de pe tărîmul celălalt*). Balaurul, ca un fel de geniu al umidităţii, stă deseori într-un puţ. Problema apei potabile e foarte acută în basm. Deci, într-un oraş un balaur pîndeşte în puţ şi cere fieştecăruia cîte o fată s-o mănînce pentru o găleată de apă. E un fel de a spune că fetele sînt mai gustoase la carne sau că taxa nu e aşa de exorbitantă întrucît fetele sînt mai puţin estimate de părinţi decît băieţii. Totuşi, cînd vine rîndul fetei împăratului, acesta dă de ştire că hărăzeşte bogăţii nenumărate şi pe fată cui o va scăpa de iasmă. Acesta scoate capul din puţ şi strigă voinicului venit să mîntuiască fata : „Dă-te la o parte să-mi iau darul". Aşadar un balaur poate vorbi. Voinicul îi retează capul cu o săgeată. Balaurul varsă pe gură otravă. Pînă seara voinicul taie unsprezece capete şi, după ce-şi drege arcul rupt cu o şuviţă din părul fetei, retează şi ultimul cap, leşinînd apoi de osteneală. Puterile balaurului sînt inepuizabile, dar unilaterale, şi monstrul are un sistem de apărare cu desăvîrşire reflex şi lipsit de invenţie spontană. Faptul că moare spre seară trebuie legat de condiţia în care mor în general fiinţele telurice. Ele sînt întărite de puterea solară, răceala nopţii fiindu-le fatală (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Cîmpan verde şi frumos întîlneşte în codru trei balauri, unul încolăcit de trei ori, altul de şase ori, altul de douăsprezece ori, în jurul cîte unui foc respectiv de trei, şase şi doisprezece stînjeni. Aceştia sînt stăpîni pe lighioane. Vorbesc (Al. Antimireanu, *Cîmpan verde şi frumos*). Balaurul se hrăneşte adesea cu oameni. „A fost odată într-o ţară un balaur mare, nevoie de cap.

El avea șapte capete, trăia într-o groapă și se hrănea numai cu oameni. Cînd ieșea el la mîncare, toată lumea fugea, se închidea în case și sta ascunsă pînă ce-și potolea foamea cu vreun drumeț pe care-l trăgea ața la moarte“ (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete*). Omorîrea lui e relativ ușoară. Voinicul se repede curajos cu sabia goală și hîrșt un cap pînă la șase capete. Apoi mai făcînd o sforțare taie și al șaptelea cap din care curge un sînge negru ce stinge focul, lucru foarte neplăcut, deoarece în basm există și problema gravă a focului. Voinicii, care pîndesc balaurul, se leagă să privegheze pe rînd, ca și vestalele, focul, iar cel care îl va lăsa să se stingă să fie omorît (*ibid.*). Un fenomen de multiplicare nemaipomenită întîlnim la balaurul din fîntînă pîndit de Măr. Cîinii se preumblă neîntrerupt în jurul stoborului fîntînii, rîcîind cu picioarele în pămînt și schilăind. Din fîntînă ies stropi. Poporul fuge. Se ivește un cap, Măr îl taie, se fac trei în locu-i, dar cîinii apucă fiecare cîte un cap, el taie vîrfurile limbilor și le pune în buzunar, din capete ies trei șerpi, cîinii îi sfîșie. Retează toate capetele inclusiv al șaptelea din care se fac nouă capete și nouă șerpi mari. El calcă cu picioarele doi, apucă cu mîna doi, mai rămîn doi care sar spre capul lui. Se luptă cu ei pînă ce cîinii termină cu ceilalți (Ret., *Măr și Păr*). Balaurii prin înfățișarea lor fioroasă sînt puși nu rareori să păzească hotare, grădini. Astfel o „grădină foarte frumoasă, de nu te puteai mira de ea“, unde sînt mere de aur, e păzită ca și aceea a Hesperidelor de un balaur (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Un prunc de șapte ani luptă pînă-n seară cu el, pînă ce trece un corb croncănind, care întreabă, din proprie inițiativă, „către cine să țin“. Balaurul făgăduiește mere, pruncul stîrv, corbul înmoaie aripile în mare și le scutură deasupra voinicului, care vîră balaurul pînă în grumazi în pămînt și-i taie capul (*ibid.*). O împărăție este jur împrejur mărginită cu o prăpastie, dar peste prăpastie se află aruncată o singură punte, la care veghează un balaur „cu trei capete, cu niște fețe grozave,

cu-o falcă în cer, cu una în pămînt". Feciorii împăratului se duc pe rînd să aducă tatălui lor apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Întîiul nu se întoarce acasă, al doilea la fel, al treilea, Petru, găseşte că balaurul avea acum şapte capete. Balaurul aruncă foc din toate şi voinicul se întoarce acasă revenind pe un cal năzdrăvan. Balaurul are acum douăsprezece capete pline de văpaie. Murgul sfătuieşte pe Petru să scoată sabia, să se înţepenească în pinteni şi cînd va fi deasupra balaurului să taie capul cel mare, să şteargă cu mîneca sabia de sînge şi să o bage în teacă. Aşa face voinicul şi trece puntea (I. Slavici, *Zîna Zorilor)*. Mult mai simplu omoară pruncul ultimul balaur rămas pe lume după exterminarea balaurilor din sat. Se schimbă în porumbel, zboară la mamă-sa, intră pe fereastră şi aruncă merele de aur ce şedeau nevăzute într-un podişor. Monstrul se apleacă să le ia, voinicul îi taie capul cu o sabie rămasă de la tată-său pe perete (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul)*. Un voinic luptă pe tărîmul celălalt cu trei fraţi balauri. Întîiul cît butia de gros, cu capul zburînd pe sus ţinut de două aripi năprasnice şi cu coada tîrîndu-se pe pămînt, prăpădind tot pe unde trece. Cînd Făt-Frumos îi taie capul, balaurul varsă un sînge otrăvit care îneacă livada şi pe vrăjmaş şi, dacă acesta moare din pricina aceasta, balaurul învie din sîngele lui. Deci voinicul zboară îndată pe calul năzdrăvan. Al doilea balaur are trei capete. Din gura capului drept suflă foc uscînd tot ce găseşte în cale, cu gura capului stîng îngheaţă totul, cu capul din faţă adiază tocmai cum e bine ca să crească şi să înveselească verdeaţa. Al treilea e o namilă cu şapte capete, care împunge şi cu limbile. Făt-Frumos se urcă pe gîtul şarpelui şi-i retează şase capete. Rămas cu un cap, balaurul se bate cu Făt-Frumos în luptă dreaptă, voinicească „zi de vară pînă în seară". Calul prefăcut într-o păsărică aduce voinicului o picătură de apă în cioc şi balaurul e băgat în pămînt pînă la gît şi decapitat (N. D. Popescu, *Fata din dafin)*. Toţi aceşti trei balauri sînt pe tărîmul celălalt. Se întîmplă ca ba-

laurul să fie un om năzdrăvan ori blestemat, metamorfozat. Un balaur cu un cerb în gură întîlneşte fata-cătană. Cerbul se roagă să-l scape din gura fiarei care de trei zile nu-l poate înghiţi. Balaurul cere fetei să lovească coarnele cerbului „că eu multă bunătate ţi-oi face". Fata-cătană ascute sabia şi loveşte coarnele cerbului, pe care balaurul îl înghite (Ret., *Din fată — fecior)*. Balaurul care a înghiţit cerbul este feciorul împăratului Roşu şi a fost blestemat de taică-său şi de maică-sa fiindcă nu i-a ascultat. De douăzeci de ani se necăjeşte astfel, iar acum se întoarce de trei ori peste cap şi se face „un drag de fecior de nu era pe sub soare mai frumos" *(ibid.)*.

Într-o baladă, care e de fapt un basm, un voinic merge la puţul porumbului, auzind că se fac banii la cîmp, nearaţi, nesemănaţi. Se culcă şi visează că, bînd apă, un şarpe îl înghite pe jumătate, neputîndu-l trage pe gît din pricina baltagelor ferecate, a cuţitelor ascuţite, a paloşelor ruginite, a pistoalelor. Ţipînd în gură de şarpe, îl aude un voinic. Victima cere ajutor, şarpele îl pofteşte să-şi vadă de drum, căci voinicul pe care-l mănîncă a fost blestemat de mamă-sa cînd îl alăpta cu vorbele :

Culcă-te, alină-te,
Şarpele sugă-mi-te.

Voinicul dă foc cîmpului, şarpele îngrozit lasă pe cel înghiţit şi se ia după celălalt, care îl taie, de pe cal, în goană, în şapte bucăţi. Pe cel mîntuit, voinicul îl duce la stînă şi-l vindecă cu „baie" de zer, prinzîndu-se frate de cruce cu el, şi omorînd şerpii împreună, pe unde-i întîlnesc (Const. N. Mateescu, *Şarpele,* C. L. XXX, 1896, vol. II, p. 196—198). Desigur acesta e un şarpe propriu-zis, dar fiindcă întocmai cu balaurul-şarpe, care se căzneşte a mînca un cerb, e un monstru răufăcător, îl punem la acest paragraf.

Balaurul este de ordinar hydric, dar şi cu manifestări pirice, simbolizînd probabil pătura acvatică şi răbufneala vulcanică şi infernală a subsolului, fără raport la ma-

teria organizată în cristale. El este prin definiție distrugător și rău, și, spre deosebire de zmeu și de șarpe, totdeauna ostil omului. Caractereologic el reprezintă vrăjmașul eroului, piedica în drumul său, opreliștea la punte, spaima ce te face să eziți și să te întorci din drum.

URIAȘI:

Novac, Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră,
Bate-munți-n-capete, Flămînzilă,
Setilă, Gerilă, Ochilă, Fugilă

Uriașii de la Goliath, pînă la Morgante maggiore și Gargantua sînt figuri mitologice prea curente ca să mai insistăm asupra lor. Geniile din *O mie și una de nopți* au staturi colosale.

Un uriaș frecventînd îndeosebi spațiul oltenesc și sîrbesc este Novacul. Acesta are „darul de a culca la pămînt o oaste întreagă“ făcînd-o movilă pe care se așază. George cel viteaz alege din prăvălia fierarului, la care intrase ucenic, „o sabie rămasă de la Novaci“ cu care omoară Scorpia. (Isp., *George cel viteaz)*. Novacul e antropofag. Rămînînd fără iască și amnar un păcurar se ia după o lumină mare ce tot crește pe un vîrf de munte. Acolo, la un foc de nouăzeci și nouă de care de lemne, găsește un Novac de trei palme după cap, din care puteai face zece ca păcurarul. Îi cere cremene și iască sau un tăciune. Novacul „care era un mîncător de oameni“ pretinde o poveste să-l adoarmă. Dacă nu-i va spune îl va mînca, iar pielea de pe corp „o va pune la cele o sută ce le mai avea legate pe o funie și încins peste mijloc cu ele“. Păcurarul nu poate spune minciuna, Novacul îl îmbucă cu poftă. „Și pîrîiau oasele în gura Novacului ca săbiile din gard.“ Pleacă fratele al doilea, care o pățește la fel. În fine merge cel mic, Liman „vi-

teaz mare", „un glumici și un șăgaci de nu-i afli păreche" și-i spune minciuna. Novacul adoarme și voinicul îl lovește cu toporul în frunte, apoi ia un tăciune aprins „pe umere" și se întoarce acasă. Mai tîrziu, cînd se duce la locul unde fusese Novacul, află „un lac mare cu apă limpede de se vedea pînă în fundul lui. Și văzu Liman în fundul lacului, în loc de pietri, căpățînile de oameni pe care le belise Novacul. Iar în fundul lacului ieșea un clocot drept în sus, apoi gemete și suspinuri ale celor ce au fost și nu mai sînt" (G. Cătană, *Liman Viteazul*). Novacul e aci un fenomen geologic vulcanic, explicat fabulos, așa cum Aetna acoperă pe gigantul Enceladus (*Aeneis*, III, v. 578—580). Legendele circulînd în Oltenia nu sînt mai moderate. Novac e „un viteaz mare" din Sîrbia, „un jidove", „un om din Turcia", unul „din satu Novacu", un „om țapăn și cu coraj", „o nămetenie de om cît toate zălele", un om de demult numit Staro-Novac, „așa de puternic încît ridica în brațe un plug cu doi bivoli", un om mare grozav, cu un fiu numit Gruia, de unde comuna Gruia, „un om năzdrăvan", cu o fată care întîlnindu-se cu un plug cu patru boi l-a luat în poala șorțului. Pe fata Voichița au furat-o turcii și Gruia a omorît pe turci, și a adus pe soru-sa. Ca să scape de acest uriaș, Dumnezeu a dat potopul și el a pus un picior în Carpați și unul în muntele bulgăresc și vrînd să bea apă s-a aplecat și s-a înecat, fiind și un vînt mare pornit de Dumnezeu. Muntele Retezatul se cheamă așa fiindcă Novac și-a încercat pe el cuțitul să vadă dacă taie. Un șarpe venind de la Vîrciorova pe dealul Obedinului, lîngă Craiova, și mîncînd oameni. Novac a ochit cu harcu și l-a lovit. În fugă șarpele a despărțit Jiul în două, iar Novac alergînd după el a răsturnat copacii din rădăcină, de unde vorba „Brazda lui Novac". Apoi șarpele intră în vizuina lui lîngă Vîrciorova și a început să iasă de acolo muște (adică așa-zisele muște columbace). Șarpele, zis și balaur, se făcea om, și seara se băga în coș și fura o fată. Novac caută toți munții de la Severin pînă la Jii, găsește o fată într-o peșteră, lo-

vește balaurul în șira spinării, acesta se bagă în Dunăre, de unde ies muște. Novac ridică în brațe un plug cu doi bivoli și, auzind că pămîntul șade pe furci, a pornit cu plugul o brazdă mergînd tot spre apus, răsturnînd munții în cale, și cît a mers nu se știe. Fiul său Gruia a vrut să se însoare, dar fata „mare și voinică" n-a vrut să-l ia decît dacă o biruie în luptă. Gruia n-a izbutit, bătrînul Novac s-a luptat el și a dovedit-o, iar fiu-său de supărare a plecat în Turcia, unde a fost băgat la închisoare. Șarpele săgetat s-ar fi întors să treacă Dunărea și a fost prefăcut de Dumnezeu în stei de piatră acolo unde „face apa săltătura" [1]. Evident, șarpele antropofag cu care luptă Novacul intră în definiția balaurului, a hidrei.

Novacul apare ca o namilă bună la suflet. La fel sînt și alți uriași. Doi băieți în căutarea babei din smîrcurile mării dau de un uriaș culcat cu capul pe marginea mării și cu picioarele pe cealaltă margine. De somn i se lipise genele și nu putea să deschidă ochii. Băieții îi taie genele cu foarfecele. Uriașul drept mulțumire îi ține trei zile pe mîncare și băutură. Fiindcă nu știu de smîrcurile mării îi îndrumă la fratele său mai mare, căruia și aceluia i se taie genele. Uriașii au moșie ca oamenii. Cînd baba din smîrcurile mării ajunge la uriaș, acesta o gonește : „Ho ! ho ! zgripțuroaica dracului, c-ai călcat pe moșia mea..." (Fundescu, *Sora crivățului)*. La un foc mare, noaptea, în pădure, umblînd după o presură, care i-a furat un spic de aur, Parsion dă de un uriaș încolăcit pe lîngă un foc ca un șarpe. Se bagă în mîneca sumanului uriașului, adoarme ca un mort. Dimineața, cînd uriașul se trezește, Parsion cade din mînecă. Uriașul îl ia în brațe, îl duce acasă, îl pune în pat să doarmă, îl ia de suflet. Prin partea locului nu sînt fete, încît uriașului n-are cine să-i facă de mîncare, să-i spele o haină

[1] C. S. Nicolaescu Plopșor, *Din legendele lui Novac* în *Conv. lit.*, LIII, 1921, p. 166—167 ; 291—293 ; 771—773 ; 872—874.

(Ret., *Voinicul Parsion*). Crîncu întîlneşte în jurul unui foc şapte uriaşi, cărora le cere să-i dea un tăciune. Aceştia se învoiesc dacă le aduce pe cele trei fete ale lui Verde-împărat. Crîncu le scoate pe horn, însă pe uriaşi îi omoară (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*). Ajungînd la Cetatea Zînei Zorilor, Petru dă de un pîndar adormit de fluierul său fermecat şi aşa de lung încît oboseşte măsurîndu-l cu paşii. Îl trezeşte şi-l adoarme de trei ori ca să nu-l apuce cu palma uriaşul. A patra oară îi leagă degetele mici laolaltă şi făgăduieşte năzdrăvanului să lupte cu el dacă îl trece un rîu lat şi adînc, păzit de cîte patru lei de o parte şi de alta. Namila jură, dar vrea să turtească cu o lovitură pe Petru. Trei zile şi trei nopţi se luptă, Petru îl vîră în pămînt pînă la grumaz pe uriaş, care făgăduieşte să-l treacă pe punte. Petru îi leagă mîna stîngă de piciorul drept, îi bagă o năframă în gură, merg la rîu, namila păşeşte cu un picior de o parte şi cu altul de cealaltă şi trece pe Petru în palmă. Voinicul cîntă din fluier şi-l adoarme (I. Slavici, *Zîna Zorilor*). Acest uriaş deşi viclean e totuşi un paznic credincios.

Dăm şi de uriaşi monoculari antropofagi, un soi de ciclopi, dintre care unul e păcălit în felul cum Ulysse scapă de Polyphem (falsificaţia din partea editorului nu-i exclusă). Voinicul ajunge la un foc într-o peşteră, unde trăiesc „oameni uriaşi carii aveau numai cîte un ochi în frunte". Cere foc. Ei îl leagă. Pun un cazan la foc, pregătindu-se să-l fiarbă. Aud un zgomot, ies, lăsînd un bătrîn. Unchiaşul dezleagă pe voinic ca să-l bage în cazan. Viteazul îl orbeşte cu un tăciune şi punîndu-i piedică îi face vînt în cazan şi fuge (Isp., *Balaurul cel cu şapte capete*).

Foarte frecvenţi în basm sînt cîţiva uriaşi cu puteri anormale care se fac bucuros fraţi de cruce cu voinicul. Unul este Strîmbă-Lemne. Vişin merge la pădure să-şi taie un lemn ca să dreagă arcul. „Îndată ce s-apucă să taie, începu a se strîmba toate lemnele."

„— Căci nu găsesc eu pe acela care îmi face astfel de neajuns!“ zise voinicul.

— Tu eşti, Vişine? — întreabă cineva.

— Eu, răspunse.

— Ieşi afară să ne luptăm...“.

Vişin e vîrît în pămînt pînă la genunchi, bagă pe Strîmbă-Lemne pînă la umeri şi scoate paloşul să-i taie. Uriaşul cere să fie cruţat şi se face frate de cruce cu voinicul. Va să zică namila are anume umor, oarecare laşitate în faţa morţii şi se învoieşte uşor să slujească unui voinic. Vişin merge la un rîu să bea, apa începe a se tulbura, întreabă cine tulbură rîul, răspunde Fărîmă-Piatră, după care urmează, ca mai sus, luptă, ameninţare cu paloşul, împăcare, şi frăţie de cruce (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce*). De obicei, fraţii de cruce sînt de folos viteazului cînd i se cer anume munci grele. Aci, în afară de aceea că merg la vînătoare cu Vişin, Strîmbă-Lemne şi Fărîmă-Piatră se dovedesc inutili şi lipsiţi de credinţă. Găsind trei zîne, voinicul dă pe două din ele de neveste fraţilor de cruce şi pleacă cu ei spre tărîmul celălalt, cînd trei zmei le fură. Vişin se lasă pe funie, găseşte zînele, le pune într-un burduf, ca fraţii să le tragă în sus, apoi bănuitor, cînd e să se urce şi el, aşază în burduf un pietroi, cu căciula lui deasupra. Fraţii de cruce trag funia pînă la jumătate şi-i dau drumul. Vişin iese cu ajutorul unei păsări şi omoară pe Strîmbă-Lemne şi Fărîmă-Pietre. În alt basm, fraţii de cruce sînt trei: Cîrnă-Lemne, Sfarmă-Petri şi Bate-munţi-n-capete. Agheran ajunge „într-o pădure mare, mare de părea că n-avea nici început, nici sfîrşit“ şi în care nu era nici un lemn drept, ci toate cîrne. Aude un glas văietîndu-se. Este năzdrăvanul Cîrnă-Lemne, care se vaietă că nu mai sînt lemne drepte în pădure. Cheamă la luptă pe Agheran, acesta îl bagă atît în pămînt că „ar fi trecut prin pămînt încolo, dacă nu-l apuca mai de grabă de păr ca să-l ţie pe loc“. Se fac fraţi de cruce. Mergînd cei doi le trec bolovani pe la urechi ca săgeţile. Văd un om de zece ori mai nebleznic (uriaş) decît

Cîrnă-Lemne. Ţinea două steanuri de piatră unul într-o mînă şi celălalt într-alta şi le izbea pînă le sfărîma, iar bucăţile săreau la trei poşte departe. Cînd vede pe cei doi se cam înfricoşează, dar nu-şi dă frica pe faţă, dă o dată cu pumnul într-un deal de piatră, de se face dealul folturi, apoi pofteşte pe Agheran la luptă. Se bat două zile şi jumătate şi se fac fraţi de cruce. Mai încolo dau de doi munţi mari cît Găina din Ţara Moţilor „numai ce se bat în capete". Sfarmă-Petri zice că „acele lucruri mişcăcioase îs urechile pămîntului" şi nu se bat de voia lor. Cineva se joacă cu ei. Într-adevăr dau de un om de zece ori mai uriaş ca Sfarmă-Petri şi de o sută decît Cîrnă-Lemne. Acesta din urmă era cît pe ce să leşine de frică, Sfarmă-Petri se ascunde în spatele lui Agheran. Năzdrăvanul Bate-munţi-n-capete se luptă trei zile şi trei nopţi cu voinicul, apoi se fac fraţi de cruce. Cei patru fraţi de cruce ajung într-o pădure frumoasă plină de tot felul de jigănii şi pe un cîmp din mijlocul lor îşi fac case. Sfarmă-Petri grămădeşte piatră pentru zid, Cîrnă-Lemne aduce lemne pentru acoperiş, Bate-munţi-n-capete mătură cîteva dealuri să se vadă mai bine-n laturi. Totul se isprăveşte în trei zile. Încep să meargă la vînat cîte trei, unul rămînînd acasă să gătească. Rămîne întîi Cîrnă-Lemne, care după ce sfîrşeşte de gătit, ca să-i treacă vremea, se apucă să mai cîrnească nişte fagi cît butia de groşi. Vine zmeul Salcotea şi-i mănîncă din prînz. A doua zi rămîne Sfarmă-Petri ca socaciu şi face un prînz „de-ţi lasă gura apă", a treia zi rămîne Bate-munţi-n-capete care face un prînz „de şi sora soarelui putea să mănînce din el". În amîndouă cazurile Salcotea mănîncă din bucate şi Bate-munţi-n-capete se sperie atît de grozav, de nu zice nici cîrc. Agheran, care a rămas şi el a patra zi, şi a repezit pe zmeu afară, apucîndu-l întîi de barba cea popească, desghirînd un fag gros şi strîngîndu-i barba în crăpături, încît zmeul fuge cu fag cu tot, pleacă spre buricul pămîntului cu cei trei. Cîrnă-Lemne făcea cale prin pădure zvîrlind în toate părţile copacii, Sfarmă-Petri ferea din cale stea-

nurile de pietre, Bate-munţi-n-capete făcea drum prin munte. Agheran se lasă în jos pe tărîmul celălalt, după Salcotea, uriaşii rămîn afară. Împuşcînd pe zmeii Aram, Argințan, Aurar, Aghemant, iar împăratul Salcotea plesnind, Agheran ia patru fete de zmei, Potoroanca, Piţula, Galbina şi Sclipicioasa, şi le pune pe rînd într-o corfă legată de funia de la buricul pămîntului. Cele dintîi fete sînt hotărîte drept neveste fraţilor de cruce, Sclipicioasa e a lui Agheran. Cînd se lasă corfa pentru voinic, acesta avînd îndoială asupra credinţei uriaşului, leagă de corfă nişte bolovani şi pune înăuntru calul cu opt picioare care se face praf cînd uriaşii, văzînd că Sclipicioasa e mai frumoasă, se fac că le scapă funia. Agheran, urcat sus cu ajutorul unei „bujigoaie", omoară pe cei trei fraţi de cruce. Nu mai puţin aceştia rămîn nişte eroi simpatici şi comici, puternici şi totodată naivi (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul)*. Fiul oii se întîlneşte şi el cu un om cît un deal, care strîmbă toate lemnele, prinzîndu-le de vîrf şi plecîndu-le la pămînt. „Fagii şi brazii cei mai obli şi mai groşi îi strîmba de-i făcea gînji." E Strîmbă-Lemne care se bate cu Fiul oii şi învins se face frate de cruce cu el. La un pîrîu găsesc amîndoi apa turbure, merg şi mai în sus, pe pîrîu, apa e şi mai turbure. La izvor dau de un uriaş care tot lua cîte o stîncă în palme, o măcina între degete cum sfarmă cineva mămăliga la puii de găină şi arunca sfărîmitura în pîrîu. Urmează luptă cu Sfarmă-Piatră şi frăţie de cruce. De notat că uriaşii jură pe crucea paloşului, semn că sînt creştini. Pe un munte în sus nu se mai pot ţine pe picioare, fiindcă muntele se clatină sub ei. Văd un om cu un picior pe un munte şi cu celălalt pe alt munte şi spre care parte se pleca într-acea parte se plecau şi munţii. Urmează lupta între Fiul oii şi Scutură-munţi şi frăţie de cruce. Şi aceşti ortaci trădează pe Fiul oii, trăgînd funiile, cînd acesta se află pe tărîmul celălalt, însă fără consecinţe funeste pentru ei (Ret., *Fiiuţul oii)*. Într-o pădure, un băiat orfan, căutînd o cracă groscioară şi dreaptă ca să se apere, constată că toate crăcile „erau

strîmbe şi sucite“ şi exclamă : „Ei, ce lemne strîmbe“. „Deodată ieşi din pădure un om urît şi pocit, cocoşat şi cu mîinile şi picioarele sucite.“ E Strîmbă-Lemne, cu care voinicul se face frate de cruce fără luptă. A doua zi la un izvoraş constată : „I ! ce apă rea“.

„— Iată-mă, ce vrei cu mine ?“ zice „un om gălbinicios, cu părul roşcat şi cu barba ascuţită, ieşind din izvor“. Se prinde şi cu el frate de cruce. Pe seară intrînd într-un gît de munte „începură a se împiedica la fiecare pas de o mulţime de bolovani şi aşchii de piatră, care acopereau toată faţa unei poteci pe unde treceau. „Îh ! ce mai de pietre sfărîmate“ zice el.

„— Aici sînt, iată-mă că viu, răspunse o namilă de om urît ca păcatul, ieşind dintr-o peşteră şi alergînd spre ei.“ Se fac fraţi de cruce. Şi de data aceasta uriaşii trădează. Voinicul merge pe tărîmul celălalt, ia o fată închisă de un zmeu într-un palat, fraţii de cruce o ridică sus, după ce au renunţat să se coboare înşişi, înăbuşindu-se, dar dau drumul pietroiului pus de încercare de băiat. Fraţii de cruce se dau drept mîntuitorii fetei, împăratul aflînd apoi adevărul le va tăia capul (N. D. Popescu, *Omul de pe tărîmul celălalt*).

Făt-Frumos dă de „un om care bea apă de la nouă scocuri de mori şi se vaită că n-are ce bea“, care nu-i decît clasicul Setilă, de altul care mînca pîinea de la nouă cuptoare şi se văita că moare de foame (cunoscutul Flămînzilă), de un om „care sărea din munte în munte cu nouă petre de moară legate de picior, şi se plîngea că n-are ce sări“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Aceşti uriaşi sînt folositori voinicului în muncile pe care le îndeplineşte şi nu fac nici un act de trădare. Ţugulea, trimis de împărat să-i aducă pe fata împăratului Stririlor, întîlneşte pe Flămînzilă, zis şi nenea Flămîndul, un om care striga că moare de foame, umblînd după şapte pluguri şi mîncînd brazda. Dă apoi de Setosul, un om în gura căruia curgea apă de la nouă fîntîni şi tot striga că moare de sete. Cînd să treacă nişte munţi dau de „un om cu două pietre de moară de

picioare, care sărea din munte în munte și cînd fugea, iepurele pe spinare netezea și striga că n-are loc unde să fugă“. Dau ochi și cu nenea Mustățea, adică de Gerilă, un om cu o mustață albă și una neagră, cu nouă cojoace, care striga că moare de frig, deși era la nămiezi și soarele ardea ca în luna lui Cuptor. Le iese în cale și Săgetătorul (sau Ochilă), un om care se uita în sus cu un arc în mînă, voind să doboare cu săgeata un țînțar ajuns sus la vîntul turbat. Țugulea îi ia pe toți cu el, și la împărat, cu ajutorul lor, îndeplinește munci grele (Isp., *Țugulea).* Petre, coborînd pe cealaltă lume ca un Aeneas sau Dante, are cîteva viziuni infernale. Trece pe lîngă un om acoperit cu nouăzeci și nouă țoluri noi nouțe și tremurînd de frig, un om acoperit cu un țol rupt și subțire, pe care ploua cu zăpadă și zicea că-i e cald, un om așezat cu spatele pe pămînt, pe care două slugi îl îndopau ca pe o gîscă și se văieta că e flămînd (Ret., *Vizor, craiul șerpilor).* Însă aici e vorba de simple sancțiuni divine. Tudorel întîlnește și el „o namilă de om, lungă și groasă“, care stă „cu un picior pe-un deal, iar cu celălalt pe alt deal, iar cu gura suge și seacă toate izvoarele din cale, și răcnește, de-ți ia auzul că plesnește de sete“. E „potopul apelor“. Mai dau de „altă drăcie de om“ stînd „tolănit peste șapte văi cu urechea la pămînt“ și ascultînd „tot ce se petrece în măruntaiele pămîntului și pînă la cealaltă parte“. Un alt „tălălău gros și lung nevoie mare“ ședea tologit cu pîntecele în sus și se uita și rîdea singur de ceea ce vedea printre stele și dincolo de dînsele“. Tudorel îi poftește pe cîteșitrei în alaiul său și ei, ținîndu-se de mînă „ca trei copilași cuminți“, îl urmează fiind foarte de folos. Potopul pămîntului soarbe apa de la nouă izvoare și potolește jăraticul pămîntului, astfel încît Tudorel poate să se lase pe lumea cealaltă (T. Pamfile, *Tudorel).* Petru întîlnește și el pe omul care mînca pita de la nouă cuptoare și brazda de la nouă pluguri, văietîndu-se că moare de foame (Flămînzilă), pe omul care bea apa de la nouă mori și tot zicea că moare de

sete (Săcilă), pe acela ce avea o piatră de moară în spate şi el avea numai un picior, dar pentru aceea fugea mai tare decît orice vietate şi se tot văita că n-are loc unde să fugă (Fugilă), pe omul îmbrăcat în nouă cojoace care sta între nouă care de lemne ce ardeau cu flăcări pînă în cer şi tot se văita că moare de frig (Gerilă), de unul cu o puşcă pe care cînd o slobozea se cutremura pămîntul şi el tot zicea că nu pocneşte destul de tare şi că abia o aude (Pocnilă). Şi aceştia sînt de folos voinicului, cînd Împăratul Roşu îi pune la probe grele ; să mănînce mult, să bea mult, să aducă apă vie şi apă moartă, să doarmă într-o casă înroşită (G. Cătană, *Împăratul Roşu şi Împăratul Verde).*

Varietăţile pot merge la infinit, esenţa rămînînd aceeaşi.

Strîmbă-Lemne (Tord-chêne la francezi, Baumdreher, Holzkrummacher la germani, Vertodub la ruşi [1]), Sfarmă-Piatră (Steinzerreiber, Felsenkripper la germani, Vertogor la ruşi), Bate-munţi-n-capete (Scutură munţii), Apă rea, Gerilă (Moroz trezkum la ruşi) pot fi, mitologic, simbolizări ale forţelor şi anomaliilor naturii : păduri cu copaci crispaţi, eroziunea stîncilor, turburare de origine calcaroasă a apei, ger, seisme, dar totdeodată reprezintă puteri deficiente omului, care ar dori să poată smulge pădurea, pisa piatra, reteza munţii, modifica temperatura. Orlando furioso produce admiraţie cînd, nebun, smulge copacii din pămînt (C. XXIII, str. 135), începînd cu un pin înalt :

E svelse dopo il primo altri parecchi
Come fosser finocchi, ebuli o aneti ;
E fe'il simil di querce e d'olmi vecchi,
Di faggi e d'orni e d'ilici e d'abeti.

Dificultăţilor în înfrîngerea naturii, omul le-a răspuns înaintea maşinilor, prin soluţii mitologice. Flămînzilă,

---

[1] Lazăr Şăineanu, *op. cit.*, p. 560.

Setilă sînt păcate veniale ale omului, pe care le-a personificat amabil Rabelais în Grandgousier, Gargantua și Pantagruel. Numele acestuia din urmă e de fapt Setilă („car Panta en Grec, vault aultant à dire comme tout, & Gruel en langue Hagarene, vault aultant, comme altéré..." [1]). În 1532 fusese în Franța o secetă și numele deveni popular și din această pricină. [2] De fapt Setilă poate fi asimilat și cu seceta. Ochilă (le tireur, le bon viseur) are acuitatea care ne lipsește a simțului văzului. Namila care ascultă ce se petrece în măruntaiele pămîntului posedă o ureche fină, Fugilă (Attrape-tout) reprezintă un deziderat în ordinea deambulației. Ei au perfecția simțurilor unor animale, care, mai puțin dotate cu operațiile cerebrale și recunoscînd superioritatea omului, se supun. Totdeodată, toți laolaltă demonstrează capacitatea omului de a folosi însușirile ființelor inferioare.

ALȚI MONȘTRI :

Gheonoaia, Scorpia, Muma-pădurii,
Ciută-nevăzută, Vîjbaba, Jumătate-de-om,
Bătrînul-din-pădure, Moșul-orb,
Barbă-cot, Agerul-pămîntului

Un monstru feminin este Gheonoaia. Făt-Frumos se pregătea să treacă o pădure cînd auzi o „ciocănitură groaznică". Cu toate că cu nume de pasăre, e o uriașă : „Și cînd venea ea, nene, dobora copacii, așa de iute mergea". Calul se urcă deasupra ei, Făt-Frumos îi ia un picior cu săgeata și e gata s-o lovească cu a doua, dar

---

1 *Oeuvres de maître François Rabelais*, nouvelle édition, II, Amsterdam, Chez Henri Bordesius, 1711, p. 22.

2 Jean Plattard, *État présent des études rabelaisiennes*, Paris, 1927, p. 57 și urm.

Gheonoaia se roagă de el s-o lase cu viață, făgăduindu-i că nu-i va face nimic. El, îndoindu-se, ea „îi dete înscris cu sîngele său“, îl ospătă. Fiindcă geme de durere, voinicul îi pune piciorul la loc. De bucurie, Gheonoaia îl ține și-l ospătează trei zile și-i oferă de soție una din cele trei fete ale ei „frumoase ca niște zîne“. Voinicul refuză. Gheonoaia fusese cîndva femeie, blestemată de părinți, pe care nu-i ascultase, să se prefacă în pasăre (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte).* Există în folclorul albanez un exemplar masculin Ghion, cu ecouri în folclorul nostru.[1] Totuși speculațiile mitologice asupra prefacerii unui om în pasăre, n-au nici o legătură cu creația acestor ființe fabuloase, deoarece Gheonoaia este un monstru. Gheonoaia noastră are moșie și e atît de rea încît nimeni nu calcă pe la ea fără să fie omorît. E grozav de mare.

O soră a Gheonoaiei este Scorpia, care și ea are moșie. Vrăjmășia acestei surori e groaznică, „ele vor să-și răpească una de la alta pămînt“. Scorpia varsă foc și smoală, vine ca vîntul de iute și vărsînd flăcări (deci se aseamănă cu balaurii), pîrlește iarba pe unde trece. Are trei capete și e mai rea decît soru-sa. Făt-Frumos, ridicîndu-se călare deasupra ei, îi zboară un cap, ea se roagă, dîndu-i înscris cu sîngele ei, s-o ierte, și ospătează pe Făt-Frumos, care-i dă capul înapoi (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe).* Calfa cea mare a unui cărbunar, fiind invidios pe George cel viteaz, minte că nu sînt cărbuni în făurărie și-l trimite pe voinic la pădurea neagră să-și facă. George „cu inima furată și fără fățărnicie“ își alege o sabie rămasă de la Novaci, ia burdușe mari pentru cărbuni din două piei de bivol și, ajuns la pădure, taie cu sabia o mulțime de copaci, punîndu-i grămadă și dîndu-le foc. Atunci vine Scorpia, care „tot sugea văzduhul, ca să tragă într-însa și pe bietul George“. Acesta înfige sabia în pămînt și se proptește

[1] Tancred Bănățeanu, *Legenda Ghionului*, Buc. 1946.

în ea. Scorpia risipeşte focul cu coada, se repede asupra lui George, acesta smuceşte sabia din pămînt şi taie scorpia în două. Scorpia fuge către o scorbură, voinicul se ia după dînsa şi-i taie capul din care curge o baltă de sînge mohorît. Viteazul se scaldă în sîngele ei şi rămîne invulnerabil afară de un loc pe trup, şi aduce capul Scorpiei acasă într-un burduf, iar toţi cîţi o văd mor. Aci e o reminiscenţă a invulnerabilităţii lui Achille şi a însuşirii petrificatoare a Meduzei, dar se pune îndată întrebarea de n-avem de a face cu o falsificaţie (Isp., *George cel viteaz)*. O Scorpie ia inima unui voinic, pe nume Calomfir, împăratul florilor. Ioviţă făt-frumos merge la Scorpie şi o întreabă unde este inima lui Calomfir. Ea era la frate-său, peste nouă ţări şi nouă mări. Ioviţă găseşte pe fratele Scorpiei, îl despică, în el găseşte un iepure, în iepure o turturică, în turturică o cutioară şi în cutioară inima lui Calomfir (Şăineanu, *Basmele române,* p. 610). Sîngele unei Scorpii cu trei capete vindecă un olog şi un orb, dîndu-i ochii scoşi (Isp., *Pasărea măiastră)*. Orbul aşază pe olog după uşa casei Scorpiei, el ascunzîndu-se după sobă, ologul taie capetele Scorpiei cu sabia, îşi lipeşte picioarele cu sîngele ei cald şi unge cu sînge pe orb. Altă Scorpie are douăsprezece capete şi stă într-o pădure. Un voinic se luptă cu ea şi o omoară, sîngele ei stinge însă focul (N. D. Popescu, *Iutele pămîntului)*. O altă Scorpie îşi făcuse un iaz din capetele a o mulţime de oameni. Un băiat o răpune şi înviază morţii (Şăineanu, *op. cit.*, p. 655). O baladă-basm vorbeşte de o Scorpie care stă în puţ, în vreme ce frate-său, Samodia, amăgeşte oamenii. Doi coconi de domni vin pe rînd să ia apă, Samodia în chip de voinicel se vaită către primul că i-au scăpat desagii cu galbeni în puţ, sau către al doilea, că primul i-a scăpat galbenii. Amîndoi se vîră în puţ şi Scorpia îi mănîncă. Al treilea cocon e avertizat de Mircea ciobănaşul. Samodia se face întîi balaur, ciobanul îl taie în şapte bucăţi, Scorpia alarmată se repede din fundul puţului şi dînd de gura paloşului se taie în

două bucăţi (Const. N. Mateescu, *Scorpia,* C. L. XXX, 1896, v. II, p. 82—94).

O altă figură teratologică este Muma-pădurii (Buschgrossmutter la germani [1]). Busuioc, fecior împărătesc, se duce la vînătoare şi nu se mai întoarce. Siminoc, fiu de roabă, şi un fel de frate, fiindcă se naşte ca şi cel dintîi prin efectul unui os de peşte mîncat de mamă-sa, în vreme ce împărăteasa mîncase din peşte, încalecă, ia ogarii, merge în pădure, dă de „muma-pădurii“, o fugăreşte. Ea se suie într-un copac. Siminoc descalecă, face foc, scoate merinde, dă ogarilor. Muma-pădurii zice că-i e frig şi că s-ar da jos, însă îi e frică de cîini. Dă lui Siminoc o viţă din cosiţă să lege cîinii. El pune cosiţa pe foc, iese un miros greu. Muma-pădurii se dă jos, cere de mîncare. E antropofagă. „Eu voi să te mănînc pe tine.“ Siminoc asmute cîinii. Ea îl roagă să-i oprească, făgăduindu-i să-i dea pe Busuioc, cu cal şi ogari. Icneşte şi dă afară pe flăcăul mîncat, calul şi ogarii. Siminoc pune ogarii s-o sfîşie (Isp., *Luceafărul de zioă şi luceafărul de noapte).* Muma-pădurii se poartă deci la fel ca baba-zmeoaică cu trei feciori ucisă de Păr. Trei fraţi pleacă, pe rînd, cu cîte trei ogărei, după o fată de împărat, furată de zmei. Muma-pădurii omoară pe cei doi mai mari, le scoate inima, o aruncă într-o desagă, trupul azvîrlindu-l într-o groapă. Fratele cel mic bate pe baba din pădure, scoate trupurile fraţilor din groapă, îi învie cu apă vie, iar pe Muma-pădurii pune cîinii s-o facă fărîme (Şăineanu, *op. cit.,* p. 419—420). Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit ajung într-o pădure unde nici unul nu mai fusese. Dau de o casă, intră, o babă, care sta cu picioarele la foc, îi cheamă să se încălzească, se urcă în pod să le aducă slănină. Cum iese baba, vine un şoarece care-i sfătuieşte să plece, căci baba s-a dus să-şi ascută dinţii ca să-i mănînce, avînd în pod o piatră mare de moară. Flăcăii

---

[1] Hoffmann-Krayer, I, *Buschgrossmutter, Buschweibchen.*

o iau la fugă. Baba este Muma-pădurii. Negăsind pe voinici în casă, ceartă șoarecele, se suie pe cuptor și-l dărîmă, strică pereții, aleargă după feciori și-i ajunge la casa Marțolii, mătușa lui Florea. Cele două femei „se mîncară în dinți și-și smulseră părul, de gîndeai că sînt două zmeoaice". Nu se știe cine a învins, căci voinicii au „mers ață" la mama lui Pipăruș (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit)*. Lucrurile se întîmplă, de bună seamă, pe tărîmul celălalt, de vreme ce flăcăii se întorc „în lumea noastră". Această babă antropofagă și arțăgoasă are în fond prea puțină relație cu groaza forestieră. Ea e de fapt o femeie senilă, căreia îi plac flăcăii, mulțumindu-se în condiția ei, să-i mănînce. Ea a fost drăguța lui Ciută-nevăzută. Se mai numește și Ciuda-lumii, făcînd aceleași lucruri, luînd unui voinic o jumătate de inimă. „Eu am — explică ea — șapte inimi de la șapte voinici și încă jumătate și acea jumătate este a Voinicului florilor pentru că nu i-am putut-o lua toată. Aceasta îi găsi-o la mine în podul curții mele, și dacă îi muia-o în vin și îi da-o să o beie, apoi s-a prinde iarăși la loc, cum a fost" (Șăineanu, *op. cit.*, p. 616).

Ciută-nevăzută este în unele basme tatăl Ilenei Cosînzene. Pipăruș și Florea nemeresc la o casă în mijlocul codrului, unde găsesc la război o fată țesînd, pe „Ileana Cosînzeana, din cosiță ruja-i cîntă". Voinicul începe a se drăgosti cu fata nu fără teamă din pricina lui Ciută-nevăzută, căruia „încă nici un om nu i-a ieșit în cale, pe care să nu-l omoare". Cum intră în casă, monstrul se bagă după cuptor cu o ulcică de leacuri, din care, bînd, se întărea de bătea zece voinici. Ileana dă ulcica celor doi flăcăi, aceștia beau și prind puteri. Sosește Ciută, se repede la cuptor, nu găsește leacurile. Văzînd pe voinici, atît se turbură că-i „purta în palme ca pe niște mere". Voinicii îl fac ferfeniță (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit)*.

Vîjbaba trăiește în fundul iadului, Crîncu avînd nevoie de un cal năzdrăvan și aflînd de la cumnatu-său,

Lupul, că Vîjbaba are caii cei mai buni, pleacă să-i slujească un an (de trei zile). Baba îi arată nouăzeci şi nouă de pari cu capete de om, ca să-şi dea seama ce-l aşteaptă de nu slujeşte bine. Ziua va dormi, noaptea va îngriji de-o iapă. Cînd răsare soarele, să fie cu ea „că eu cu lapte de la iapa aceea îmi fac cafeiul". Să n-o lase să fugă acasă la mînz că mînzul o suge şi, neavînd lapte pentru cafeiu, baba îl va mînca pe voinic, iar capul i-l va pune în par. Baba are o fată, care aceasta se face iapă şi metamorfozîndu-se în cioară, miel, ghem, amăgeşte pe Crîncu. Totuşi voinicul izbuteşte a căpăta un cal (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului).*

Pe un munte este moşia lui Jumătate-de-om călare pe jumătate-de-iepure şchiop ; şi cine calcă pe ea nu scapă nepedepsit. Aleodor, devenit împărat încă de copilandru, mergînd la vînătoare, păşeşte, fiind dus pe gînduri, pe pămîntul „pocitului de om". Se trezeşte cu „pocitania pămîntului", cu omul „cel slut' şi scîrbos". Monstrul vrea să-l ia în robie, Aleodor propune luptă, slutul însă îi cere să-i aducă fata lui Verdeş-împărat. Se constată că pocitania nu-i aşa lipsită de omenie. Încredinţat că Aleodor îşi va ţine cuvîntul, îi zice : „Pasă cu Dumnezeu, şi să-ţi ajute să vii cu izbîndă bună". Aleodor aduce fata lui Verdeş-împărat. Aceasta, văzînd „pe acea iasmă, se cutremură de scîrbă, şi nu voi să rămîie la dînsul". Monstrul se dovedeşte susceptibil şi melancolic. Dizgraţiat de natură, după ce a uzat de forţă, prin Aleodor, trece la umilinţă. „Sluţenia de neom se topea de dragostea fetei, se lungea cu burta pe pămînt şi umbla cu şoşele cu momele să înduplece pre fată a-l lua de bărbat". În cele din urmă crapă de necaz „cum de să fie el ocărît atît de mult de o cutră de muiere". Povestitorul ia faţă de monstru atitudine sarcastică, ceea ce înseamnă că nu înţelege tragicul condiţiei lui, osîndind orice veleitate a infirmului de a se amesteca printre oamenii normali. Pocitania are puteri supranaturale (Isp., *Aleodor-împărat).* După omorîrea zmeilor, Făt-Frumos şi fata lui Roşu-împărat văzură pe

cîmp „o jumătate-de-om". Fata zice : „acest om este de la tatăl meu". Voinicul îl omoară. Cînd Făt-Frumos pune piciorul pe treapta dintîi a scării, omul învie și-l cheamă iar la luptă. Făt-Frumos propune : „De vei mai învia, îți voi da sabia mea și mă vei tăia tu pe mine". Monstrul e din nou tăiat și cînd voinicul pune piciorul în treapta a doua a scării, învie. Făt-Frumos îi dă sabia și jumătatea-de-om îl omoară, intră în casă, ia fata și lucrurile și se duce la Roșu-împărat (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat)*. Feciorul, înviat, merge la muntele Hiriului, unde la un lac de lapte dulce este porcul în trupul căruia se află sufletul Jumătății-de-om. Magic, sufletele sînt impostoare.[1] Făt-Frumos și porcul scot buturugi din pămînt și zvîrle unul în altul. Seara porcul ostenește. Voinicul ia repede două găleți de lapte din lac și merge acasă. A doua zi mai de dimineață lupta urmează și mai înverșunată, voinicul omoară porcul, îl spintecă, găsește în el un iepure, în iepure un cocoș și în cocoș trei gîndaci. La poarta împăratului omoară gîndacii, atunci Jumătatea-de-om, care este cel mai puternic la curte și în oștire, se îmbolnăvește, și împăratul e alarmat. Făt-Frumos se leagă să nu-i omoare pocitania dacă-i dă fata *(ibid.*; variante în Șăineanu, *op. cit.*, p. 673 și urm.). Jumătate-de-om nu vrea să ofere foc la trei feciori de ciobani, care-l găsesc pe rînd frigînd un om. Ca să nu-i frigă le cere cîte o minciună. Fratele cel mic îl amenință că dacă va striga că minte îl omoară. Ceea ce se și întîmplă, avînd în vedere că ciobanul spune niște scandaloase baliverne. Ciobanul îi trage una în cap și-l omoară (Fundescu, *O prinsoare)*.

Uneori ființa rea și silvestră e un simplu bătrîn. Aripă-frumoasă caută în pădurea blestemată un bătrîn, care i s-a spus că e mai viteaz decît el. Bătrînul îi arată o

---

[1] Sir James George Frazer, *Le rameau d'or*, édition abrégée. Nouvelle traduction par Lady Frazer, Paris, Paul Geuthner, 1923.

oglindă cu care îi ia puterile şi frumuseţea, îl doboară de pe cal şi-l închide într-o cuşcă de fier, pe cal vîrîndu-l în grajd. A treia zi bătrînul îi făgăduieşte puterile şi frumuseţea, dacă îi va aduce de muiere pe Ileana Cosînzeana. Avea dar de a face cu un senil erotic, captînd femeia prin şiretlic şi violenţă. Voinicul aduce pe Ileana Cosînzeana, o pune să întrebe în ce-i stă puterea. După ce minte căindu-se de a fi dat un pumn fetei, mărturiseşte : „La nouăzeci şi nouă de paşi e o peşteră, în peşteră se află un urs, în urs un iepure, în iepure o raţă, în raţă două muşte. În ele e puterea." Aripă-frumoasă, scăpînd din cuşcă şi redobîndindu-şi virtutea prin faptul de a privi în oglindă, se suie pe cal, ia cuţitul cel mare al bătrînului, omoară ursul, iepurele, raţa, scoate cele două muşte, pe una o striveşte cu palma, alta îi scapă. O găseşte totuşi pe jos şi o ia într-o cîrpă. Lîngă casă vede abia tîrîndu-se pe bătrîn, care îl roagă să omoare şi cealaltă muscă să nu se mai chinuie. Voinicul omoară musca, bătrînul cade mort (Ret., *Aripă-frumoasă).*

Un om oarecare pare moşul orb întîlnit de Vişin, însă fiindcă el trăieşte pe tărîmul celălalt înseamnă că este o fiinţă neobişnuită şi într-adevăr e un uriaş mîncău. El mănîncă obişnuit un cazan de lapte şi unul de mămăligă. Cînd moşul lasă lingura, Vişin o ia şi mănîncă şi el. Lingura îi scapă, moşul aude, pipăie, dă de flăcău : „Al meu să fii, moşicule". Bătrînului i-au luat ochii nişte „ele". Are stare de două mii de oi şi trei mii de bivoli păziţi de cîini (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce).*

Un unchiaş orb reîntîlnim într-un codru, probabil tot pe tărîmul celălalt, de vreme ce sînt zmei în aceste locuri. Orbul din colibă mănîncă mămăliguţă cu lapte dulce. Un fecior de împărat mănîncă şi el din lapte cu unchiaşul ; băgînd de seamă că i se sfîrşeşte „leguma" întreabă cine-l ajută la mîncare. Flăcăul spune. Unchiaşul îl „primeşte în slujbă", îl trimite „cu turmuliţa" de oi la păşune, cu sfatul să nu treacă hotarele moşiei lui, pe locul scroafei din lăcoviştea de lapte dulce. Voinicul

se duce, taie capul scroafei şi ia viermii în care se află puterea zmeilor (Isp., *Poveste ţărănească).*

Un unchiaş de pe tărîmul celălalt pare o copie de editor după cei de mai sus, completaţi prin Omul-cît-cotul. El are glas „miorlăit", e o „pocitură de bătrîn gîrbov, cocoşat, cu barba de un cot şi cu sprîncenele de o palmă de-i acoperise ochii cu totul încît nu mai vedea ; el era îmbrăcat în nişte trenţe murdare şi urîte, vai de om, şi sta ghemuit înaintea unei ghimerlii de bordei şi dîrdîia ca cum l-ar fi găsit tremuriciu". Făt-Frumos îl tunde, îl pune la soare, îl ajută să meargă în bordei, să pună masa. Apoi, amîndoi se culcă. La întoarcere Făt-Frumos găseşte pe unchiaş praf şi fărîme la uşa colibei, căci Dumnezeu îi îngăduise să trăiască sute de ani ca să ajute pe cel care avea să mîntuiască fata din dafin (N. D. Popescu, *Fata din dafin).*

Fiiuţul oii şi fraţii săi de cruce Sfarmă-Piatră şi Scutură-Munţi pleacă la vînătoare, lăsînd acasă pe Strîmbă-Lemne să gătească. Acesta săgetează un ţap sălbatic, îl pune să se frigă, un om-cît-cotul cu barba cît schiopul intră călare pe un iepure şchiop, cu căpăstrul la cheotoare, rezemîndu-se într-un pai de secară. Spune că e un drumeţ necăjit, atras de fiertură. Cere două bucături. Strîmbă-Lemne cugetă că „nimuricul" cît coada ţapului nu e în stare să mănînce friptura. Dimpotrivă, Barbă-cot (Omul-cît-cotul) o mănîncă cu oase cu tot şi zice : bogdaproste. A doua zi şi a treia zi, rămîn Sfarmă-Piatră şi Scutură-Munţi. Păţesc la fel. A treia zi rămîne Fiiuţul oii să socăcească. Prinse un cerb, „îl beli, îl spălă şi curăţi cum se cade", îl puse în frigare. Vine o „buturugă cît o nucă" „omul cît schiopul, cu barba cît cotul, pe un iepure schiop călare cu căpăstrul într-o chiotoare, răzimat de un pai de secară". Flăcăul îi taie oleacă de carne. Cînd se repede la cerb, îl apucă de barbă, îl duce afară, crapă vîrful unui stejar şi-i vîră barba în crăpătură, lasă lemnul să se îmbine. Piticul intră pe buricul pămîntului cu stejar cu tot (deci

este o ființă infernală), lăsînd o brazdă pe unde tîrîse copacul, și Fiiuțul oii se coboară și el după el, găsindu-l la fata de aur, unde monstrul aruncă stejarul cu barbă cu tot în cuptor ca să scape. Însă voinicul îl omoară (Ret., *Fiiuțul oii*). Aproape la fel se poartă Tarta-cot-barbă-d-un cot din alt basm. Fiiuțul oii e înlocuit cu Dunăre-voinicul. Monstrul fuge cu copacul la o gură de munte unde este găsit cu două ulcioare, unul la cap și altul la picior, în care se află apă vie și apă moartă. Voinicul schimbă locul lor. Lovit, Tarta-cot bea din apa moartă și moare, dînd pe fata lui de nevastă voinicului (Șăineanu, *op. cit.*, p. 574). Un rumân pierde biciul fermecat cu care putea vîrî vitele. În vreme ce plînge, se pomenește cu „Tarta-cot-barbă-d-un cot, călare p-o jumătate de iepure șchiop" care scoate dintre firele bărbii un bicișor cît degetul cel mic. Plesnind din el, toate vitele intrară în nucă. Însă rumânul trebuie să-i făgăduiască „nădejdea... d-acasă". La un puț, rumânul se întîlnește c-un flăcău zdravăn și frumos, care zice că se duce, unde-l rînduise tată-său, la Tarta-cot. Rumânul lipsise mult de acasă și nu știa că nevastă-sa îi făcuse un copil. Flăcăul găsește peste vreun an pe năzdrăvan, care începe „să-l iubească, să-l îngrijească și să-i dea ce avea mai bun", între care „un armăsar turbat". Ținuturile lui Tarta-cot erau alături de ținuturile Dracului (Stăncescu, *Sur-Vultur*). În general, micul monstru e puternic, mîncăcios și răstoarnă căldările. Într-o variantă macedo-română, Cot-barbă-și-o-palmă-de-om devine cel mai mic și mai voinic dintre trei frați, care omoară tîlharii, care fierbeau în căldări treisprezece miei (Șăineanu, *op. cit.*, p. 572). Definiția lui merge aci către aceea a voinicului îndeobște.

O monstruozitate enigmatică este Agerul-pămîntului. Un fecior o ia spre pădure să vîneze și nu se-ntoarce decît seara. Pierde poteca, iese la un luminiș, găsește un foc mare și pe foc o crăcătiță din care ieșea un glas. Cu săgeata dă jos capacul crăcătiții. Pădurea hăuiește, se arată șapte zmei care se sfătuiesc să omoare pe bă-

iat fiindcă a dat drumul Agerului-pămîntului. Cel mai bătrîn zmeu e de părere să fie lăsat cu viaţă ca să fure fata unui împărat, după care umblau zmeii. Voinicul, devenit mire, merge mai tîrziu după mireasa furată de un zmeu scăpat: „trecu păduri şi văi, trecu pustiuri, dumbrăvi, munţi şi vîlcele pînă ce ajunse la un codru mai mare fără căpătîi". Într-o poiană, isprăvindu-şi merindele, dă de cineva la un foc. Este Agerul-pămîntului care-i mulţumeşte că l-a scăpat de zmei şi-i dă sfatul să omoare întîi pe mama zmeului, ca fiind o mare vrăjitoare (Isp., *Poveste ţărănească*).

Într-un basm, Agerul-pămîntului e numit Iutele-pămîntului, e un uriaş şi e de asemenea fiert de zmei într-un cazan. Un fecior îl scoate din cazan, îi vindecă picioarele cu nişte buruieni (Şăineanu, *op. cit.*, p. 333). Într-un alt basm (suspect) un flăcăiandru, mergînd să ia un tăciune, ajunge la un foc pe care fierbea un cazan cu lapte, ţinut de toarte de Iutele-pămîntului. Acesta era legat de nouă ani de către zmei. După ce omorî zmeii, flăcăul dă drumul Iutelui-pămîntului care răstoarnă în foc cazanul, cu tot ce fierbea în el (N. D. Popescu, *Iutele-pămîntului*).

DRACI

Dracii apar nu rareori în basm, ca protagonişti secundari şi pînă la un punct umoristici. Sînt şi ei organizaţi familial ca şi zmeii, avînd în primul rînd o mamă. La iad un copil orfan ajunge la crăiasa iadului, a cărei casă e la poalele unui munte. E o babă bătrînă, părînd identică cu Vîjbaba, lungă, deşirată, seacă, neagră „cu neşte dinţi ca hecela şi cu unghii ca secerile". Băiatul intră păstor la caprele ei. Baba este rea şi sfătuieşte pe un lup să aştepte pe fecior în vatra focului şi cînd vine să ia foc în pripă să-l tragă sau să-l apuce

de picior de sub prag şi să-l mănînce. Cîinii feciorului prind de veste şi în cele din urmă o întind şi o hăţesc, ea cade moartă şi „se văzu ieşind din ea un fuior de fum, care se făcu muscă şi zbură spre fundul iadului. Aceea aruncă duhurile cele necurate pe astă lume, duhul lenei, al beţiei, al lăcomiei, al curviei, al clevetirilor şi alte duhuri, de care sînt bîntuiţi oamenii cei răi" (Ret., *Lupul cu cap de fier*). Dracul are o fată, făcută cu o pămînteancă. Un flăcău o fură dintre draci, o pune pe calul dăruit de Tarta-cot şi o scoate din iad (Stăncescu, *Sur-Vultur*). Dracul stă cîteodată în fîntînă. Acolo se aruncă o muiere rea (Cătană, *Neagra de la fîntînă*). Dracii vin pe seară, bunăoară la orele nouă, în odaia în care un voinic doarme cu fata neagră, într-un palat, şi-l taie bucăţele în trei zile consecutive, deşi voinicul le răspunde mereu „cu Dumnezeu", fiind de trei ori înviat cu apă vie de către fată. La miezul nopţii, dracii fug „de nu le vedeai călcîile" (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă*). Dracul poate să fie aparent generos numai în scopul de a cîştiga suflete. Un frate sărac, după ce fratele bogat i-a spus „Te poţi duce dracului" interpretînd literal o figură literară, cere nevestei o turtă să meargă în căutarea dracului pe care crede că-l va găsi „în pietri seci, în cleanţuri că acolo îl mînă vrăjitorile". Într-o „pustînătace" „la nişte cleanţuri" înalte pînă la nori, bate cu boata într-un cleanţ. Se deschid porţi mari, doi arapi cornuraţi îl învaţă să ceară punga fermecată, care cînd o scuturi şi zici :

Pungă punguliţă
Scoate banii pe guriţă

varsă blagă, bani de aur şi de argint. Arapii sună într-un corn de aur, îl iau pe om, îl pun într-un „hinceu" tot de aur, cu cai, frîie, zbici de aur şi zboară cu el la casele dracului. Acolo „se minună mult de ce văzu, că atîta blagă văzu el, aur, argint, pietri scumpe, de sta să nebunească nu alta". Îl băgară în odaie, „soba lui Scaraoţchi", care şedea la masă cu prietenii. Zmeuĭ

cere punga fermecată iar dracul i-o dă : „în schimb însă şi tu să-mi cîştigi oameni pentru împărăţia mea !" Omului i se fură de către o birtăşiţă punga fermecată, merge iar la dracul, cei doi cornuraţi de la poartă îl învaţă să ceară boata ce o vede în cot după uşă. Sarsailă îi dă boata cu care bate pe birtăşiţă şi-şi ia punga (Cătană, *Doi fraţi*). Doi fraţi se întîlnesc cu un popă, care „nu era decît dracul curat" şi se schimbase ca să fie întrebat dacă dreptatea ori strîmbătatea e mai bună. Fireşte, diavolul spune că strîmbătatea, şi fratele care fusese de aceeaşi părere scoate ochii celuilalt şi-l lasă în mijlocul cîmpului, luîndu-i carul. Tartorul cel mare împărţise întreg pămîntul în trei împărăţii, dîndu-le la trei draci mai împieliţaţi. La întîlnirea împărăţiilor e un lac unde vin dracii să dea socoteală de isprăvile lor. Orbul se ascunde sub o luntre dintr-o scobitură de trunchi gros de plop. Vine tartorul cel mare. Unul din draci spune cum a pricinuit orbirea unui om, leacul hotărît şi neştiut de el fiind de a se spăla cu rouă. Dracul al doilea a secat toate puţurile (leacul : oamenii să slăiască fîntînile în noaptea Învierii). Al treilea a îngheboşat fata împăratului (leac : scăldătoare cu frunze de plop în noaptea către Sf. Gheorghe). Omul se vindecă de orbire şi face cele două isprăvi. Merge şi fratele lui sub luntre, dracii îl dibuie şi-l omoară (T. Pamfile, *Dreptatea şi Strîmbătatea*). Fiindcă un om a făcut ca o femeie rea şi contrazicătoare să se arunce în fîntînă, un drac din acel puţ îl răsplăteşte, făgăduindu-i să iasă dintr-o fată de împărat în care va intra, pentru ca el s-o poată vindeca. Omul se duce la fata îndrăcită, dracul iese, împăratul dă vindecătorului fata drept nevastă şi jumătate din împărăţie. Se îmbolnăveşte însă fata altui împărat, ginerele e din nou solicitat. E chemat şi la a treia fată, deşi dracul îi pusese în vedere „să nu cuteze să vină că va păţi rău". Ginerele spune că a venit numai să-i aducă vestea că Neagra din fîntînă a ieşit. Speriat, dracul fuge (Cătană, *Neagra de la fîntînă*). Există şi un diavol şchiop, care aţine calea drumeţilor ca să le facă neajunsuri.

Dracul scoate un cui din capul osiei de dindărăt al căruței lui Greuceanu și-l aruncă departe în urmă. Îl îndeamnă pe Greuceanu să se ducă după cui și-i fură paloșul uitat în căruță, apoi se dă de trei ori peste cap, și se face stană de piatră. Greuceanu, prefăcut în buzdugan, luptă cu dracul prefăcut în stană și recapătă buzduganul (Isp., *Greuceanu*).

Dracii sînt proști. Petru Cenușotcă stînd pe un deal de cremene aude în vale larmă și înjurătură și coborînd dă de trei draci, care strigau „să trimeată D-zeu un înger să le împartă avuția că dacă nu, se face moarte". Aveau o vestă, o pungă, o pereche de opinci miraculoase. Cenușotcă se oferă să le împartă. Îmbracă lecrul (vesta), pune punga în buzunar și opincile în picioare și se face nevăzut, căci vesta are această putere (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Într-o vîlcea, voinicul e furat de somn. Se deșteaptă auzind o gîrîială de graiuri omenești. Trei draci se certau pentru o moștenire de la tatăl lor : o pereche de opinci, o căciulă și un bici. Cu opincile treci marea ca pe uscat, căciula dă invizibilitate, biciul împietrește pe dușmani. Feciorul se leagă să le facă dreptate și-i poftește să se suie pe trei munți din față și cine vine mai curînd la semnul lui să ia toate lucrurile. Pune opincile, căciula, și cînd sosesc dracii îi împietrește cu biciul (Isp., *Zîna Zorilor*). Neputînd trece o apă de foc, Pătru Pipelea o ia pe lîngă apă la vale. Întîlnește trei copii de drac sfădindu-se pentru un bici fermecat, la a cărui pocnitură vine un cal ce te duce ca vîntul, o căciulă de invizibilitate, o perie ce face o pădure impenetrabilă. Pipelea îi trimite și pe ei în vîrful dealului să alerge, cu vorba ca acela care va ajunge întîiul să aibă judecata. Apoi face o pădure, pune căciula în cap și pleacă pe calul năzdrăvan venit la pocnitură, trecînd apa clocotită (Cătană, *Pătru Pipelea*).

SIMBOLURI METEOROLOGICE ŞI CRONOLOGICE:

Mama crivăţului, Mama vîntului turbat, Mama vîntului de primăvară, Crivăţul, Vîntul turbat, Vîntul de primăvară, Vîntoase, Serilă, Miezilă, Zorilă

Adesea apar în basme personificări ale vînturilor. Căutînd pe doamna Chiralina, Dafin şi fratele lui de cruce Afin merg întîi la mama crivăţului şi bat la uşă. Ei îi e frică să-i primească să nu-i facă fiul ei sloi de gheaţă. Îi trimite deci la soru-sa mai mică, mama vîntului turbat. Aceasta ştie că Dafin a plecat să caute pe doamna Chiralina s-o ia de soţie, are nevoie însă de fiul ei să afle cum ajungi la ea. Îi spune să rămînă. Trebuie totuşi să se ascundă „căci cum o simţi fiul meu că se află la mine oameni după tărîmul celălalt, vă omoară". Prin urmare, vînturile vin de pe lumea cealaltă, şi un basm vorbeşte de gaura vîntului, pe unde trec zmeii (Stăncescu, *Zorilă Mireanu).* Muma vîntului de primăvară plesneşte de trei ori din palme, o pasăre de aur cu cioc de diamant şi cu ochi de smaragd sare de pe sobă şi-i bagă sub aripă suindu-se iar la loc. Se aude „o dulce vîjîitură de vînt care aducea un miros de trandafiri şi de rosmarin, uşa se deschise singură şi intră în casă un flăcău frumos cu părul lung de aur, cu aripi de argint şi cu un băţ în mînă împletit cu tot felul de ierburi şi flori". „Mamă, mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt" — zice el. Se aşază la masă în faţa unei străchini cu lapte dulce de căprioară şi a unei oale de marmură cu apă de micşunele. Se pune la povestit şi, fiind cu voie bună, mamă-sa îl întreabă cum ar ajunge cineva la doamna Chiralina. El răspunde că deşi e cale de zece ani, un om ar ajunge „cît te ştergi la ochi" dacă s-ar duce în pădurea neagră de lîngă gîrla de păcură ce aruncă cu pietre şi foc pînă la cer şi ar încăleca pe buşteanul Ielelor cu care s-ar putea înălţa la palatul Chiralinei. Prefăcînd buşteanul în cerb

ar intra în odaia fetei, cînd mama crivățului va trimite un ovrei cu cămăși otrăvitoare, ar vindeca-o cu lacrimi de turturică. Însă dacă cineva ar auzi toate aceste destăinuiri, una cîte una, ar deveni de piatră pînă la genunchi, pînă la brîu, apoi cu totul (N. Filimon, *Omul de piatră*). Dafin doarme, Afin aude.

O variantă de Fundescu e aproape identică. Dafin și Afin ajung la muma crivățului, care-i trimite la muma vîntului turbat, care-i îndrumează la „muma vîntului de primăvară“, o femeie înaltă, tînără și frumoasă. Aceasta îi ascunde. Portretul vîntului de primăvară e făcut cu exact aceleași cuvinte. La masă, vîntul mănîncă o strachină de lapte dulce de căprioară și bea apă de micșunele într-o oală de marmură. Vîntul dă aceleași lămuriri, Afin le aude (Fundescu, *Dafin-împărat*). Alt basm aduce schimbări de detaliu. Dafir și Afir bat întîi la poarta mumei vîntului de iarnă. Iese o femeie „bătrînă și zbîrcită ca oaia“. Nu-i poate găzdui căci „cum miroasă fiul meu a om de pe tărîmul celălalt, vă face sloi de gheață“. Îi trimite la sora ei, muma vîntului turbat, care nici ea nu-i primește, căci feciorul ei „cînd i-ar simți i-ar arunca în slava cerului“. Îi îndrumează la muma vîntului de primăvară. Aceasta îi primește. Bate de trei ori din palme și sare de pe cuptor o pasăre de aur cu ciocul de diamant și cu ochii de smaragd. Dafir intră sub o aripă, Afir sub alta și pasărea se urcă pe cuptor. Se aude „o suflare de vînt cald, lină și ușoară, ca glasul unor clopoței de argint“. Ușa se deschide singură și pășește un fecior tînăr și frumos, cu pletele și aripile de argint, în mînă cu un băț împletit din tot felul de flori. Întrebat de mamă-sa asupra drumului pînă la Chiralina, zice că este cale de nouă ani, dar s-ar face cît te ștergi la ochi dacă cineva s-ar duce în pădurea neagră, la gîrla de păcură și așa mai departe. Mama vîntului de iarnă va trimite printr-un călugăr bătrîn niște cămăși mai subțiri decît pînza de păianjen care o vor duce pe pragul morții, dacă nu e stropită cu lapte de turturică. Sancțiunea

pentru destăinuitor : împietrirea pînă la genunchi, pînă la brîu, de sus pînă jos. Dafir adoarme sub aripă și n-aude, Afir a stat treaz. „Dimineața vîntul a plecat că avea mult de lucru să alerge lumea și să învie florile și ierburile cîmpului amorțite." Mamă-sa de frica împietririi nu spune nimic lui Dafir și Afir din ceea ce i-a vorbit fiul său (Cătană, *Dafir-împărat și doamna Chiralina).*

Se vorbește într-un basm de I. Slavici și de vîntoase. Petru intră într-o țară care e a Sfintei Vineri, unde nu e nici cald, nici frig „cum e colea primăvara, cînd încep a se înțerca mieii". Dă de un pustiu numai nisip și scai. Peste pustiu vede „o mulțime de năluci ce se goneau pe din dreapta, din stînga, pe dinaintea și pe dindosul lui...". Sînt „fetele vîntoaselor", care se joacă prin aer așteptînd vîrcolacii. Viziunea e suspectă de invenție literară (Slavici, *Zîna Zorilor).*

Unele figuri sînt în chip invederat personificări ale cronologiei unei durate de 24 de ore ; seară, miez de noapte, zori. După ce omoară balaurul, viteazul se urcă într-un copac de unde vede departe o licărire. Luînd-o înspre foc, întîlnește pe Murgilă, îl oprește ca să mai întîrzie noaptea. Dă apoi de Miazănoapte (care e femeie) : „trebui să o lege și pe dînsa". O roagă să-i ajute să ia în spinare un copac pe care, zicea el, îl tăiase de la rădăcină. Miazănoapte se așază cu spatele la copac, el o leagă cobză. Dă și de Zorilă „și-l puse și pe dînsul la bună rînduială". Cînd se întoarce cu tăciunele, viteazul dezleagă pe Zorilă, Miazănoapte și Murgilă (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete).* O văduvă naște un băiat, care cum deschide ochii în lume sare jos din pat și cere armele tatălui său ca să plece. Îl numește, după ce pleacă, Decuseară. Pe la miezul nopții, naște pe Miez-de-noapte care și acesta pleacă, luînd alte arme din ale tatălui. Spre ziuă naște pe Zorilă, care pleacă cu armele cele mai ruginite, care sînt și cele mai bune. Feciorii veneau acasă în toate nopțile „care pe cînd se născuse : Decuseară venea de cînd se însera ; Miez-de-

noapte venea pe la miezul nopţii, cînd cîntau cocoşii, iar Zorilă, cînd se crăpa de ziuă". Fiecare aducea vînat. Zmeii fură trei fete ale împăratului, care coseau de nouă ani la o floare p-o basma fără să fi ieşit vrodată din casă. Un om bătrîn spune că numai cei trei vînători, feciori ai unei văduve ar putea găsi fetele, dar ei nu se cunosc, căci nu se pot găsi toţi o dată la un loc. Împăratul cheamă pe mamă şi-i porunceşte să adune feciorii la un loc. Mătuşa cere „un colţ de prescură uscată ş-o basma uitată". Cînd Decuseară vine, gustînd din prescură şi ştergîndu-se la gură cu basmaua, adoarme. Aşa se întîmplă şi cu ceilalţi doi. Mama îi leagă pe cîte trei într-o pînză şi-i coase bine ca să nu se rupă lesne. Cînd se deşteaptă cei trei rup pînza şi săr unul la altul să se taie. „Feţii mei, nu vă tăiaţi, ci vă sărutaţi — le spune mama — că voi sînteţi fraţi buni, copii ai mei ş-ai lui bietu Mirea bărbatu-meu, care a răposat pînă nu v-aţi născut voi." Fraţii se bucură, se sărută, se duc la palat, chemaţi de împărat. Zorilă, care văzuse urmă de papuc de împărătească la gaura vîntului pe unde trec zmeii, cere să fie lăsaţi să jupoaie trei ani la tei ca să facă un vîrzov cu care să coboare pe tărîmul celălalt. Încearcă să se lase Decuseară şi Miez-de-noapte, şi nu pot, fiind beznă, coboară Zorilă. Acesta găseşte şi taie pe zmeul cel mare, pe cel mijlociu şi pe cel mic, ia fetele, se duce la vîrzov şi păţeşte ca şi voinicul cu fraţii de cruce. Fraţii se fac că scapă funia cu un pietroi. Zorilă iese cu ajutorul unei pajure, găseşte pe fata cea mică găinăreasă, din răutatea fraţilor, şi cu un copil. „Cînd îl văzură fraţii, doar că nu căzură jos de frică. Dar Zorilă nu le făcu nimic, ci-i zgorni din casă." Fireşte, ordinea astronomică nu poate fi desfiinţată (Stăncescu, *Zorilă Mireanu)*. Unui împărat zmeii îi fură cele trei fete la jocul feciorilor. Un moş merge la împărat şi-i spune că „o babă vrăjitoare aci în oraşul Măriei-tale" ştie poate de fete. Baba avea trei feciori născuţi într-o noapte : Serilă, născut seara, care îndată ce l-a făcut s-a dus, Mezilă,

făcut la miezul nopţii, şi Zorilă, făcut în zori şi care la fel au plecat încît „nici unul n-a supt ţîţă de la mama lor“. Împăratul se duce la babă, ea cere nouă coţi de pînză de nouă ani, nouă vedre de vin de nouă ani, nouă lumini de ceară curată să-şi vrăjească copiii. Baba începe să coasă o cămaşă şi seara gîndeşte la feciorul cel mare şi Serilă vine. O roagă să-i termine cămaşa. Ea îi dă vin, îl îmbată, îl culcă în pat. La miezul nopţii gîndeşte la Mezilă, în zori la Zorilă, îi culcă pe cîteşitrei în pat. Fraţii încep să se bată şi „mai să se omoare“. Baba aruncă între ei cămaşa, le spune că sînt fraţi. După propriile lor mărturisiri, Serilă „cînd se întoarce el în călcîiul cel stîng vede tot ce e pe pămînt şi sub pămînt“ ; Mezilă „vede noaptea ca şi ziua şi poate să treacă peste orişice apă ca şi pe uscat“ ; Zorilă „a învăţat de la păcurari ca să se lupte şi nu este om pe lume ca să se poată lupta cu el“. Baba le dă vinul de nouă ani şi nouă lumini să găsească pe fetele împăratului. Serilă merge înainte, ajunge la o apă mare, nu mai vede fiind întuneric, Mezilă ia pe unul în spate şi pe altul în braţe, şi-i trece. Întîlnesc succesiv trei fete la fîntînă şi cîte un zmeu cu care Zorilă, cel mai puternic, se luptă biruindu-i. Mezilă îi trece apa la întoarcere, Zorilă se însoară cu fata cea mai mică, Mezilă cu cea mijlocie, Serilă cu cea mare. Zorilă devine împărat în locul socrului, iar pe fraţii lui îi face „miniştri“ (Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă).* Unui împărat cu trei fete i se fură însă soarele, luna şi stelele. O babă vine la curte şi spune că ar avea trei feciori care le-ar aduce, dacă i s-ar da trei pîini, pînză de trei cămăşi, aţă şi ac să le coasă. Împăratul îi dă ceea ce cere. Baba merge acasă şi naşte seara un prunc, Serilă. „Cum l-a născut, s-a şi dus.“ La miezul nopţii naşte pe Mezilă, iar dimineaţa pe Zorilă, numit şi Aripă-frumoasă. Şi aceştia se duc. La apusul soarelui vine Serilă, i-e somn, se culcă, rugînd pe mamă să-l scoale să nu dea Mezilă peste el că se vor bătea. La miezul nopţii vine Mezilă, se culcă în pat, vine şi Zorilă în al trei-

lea. Cămăşile sînt gata. Feciorii nu se scoală decît pe la prînzul cel mare, zărindu-se „săriră toţi trei din pat şi se puseră la bătaie". Mama aruncă între ei cele trei cămăşi şi-i împacă. Le spune că împăratul îi va lăsa împăraţi dacă aduc soarele, luna şi stelele. Aripă-frumoasă cere împăratului, fiind săraci, cai şi săbii. Li se aduc cei mai frumoşi cai din grajd. Aripă-frumoasă, suindu-se pe al lui, cade cu el. „De aceşti cai ne dai, înălţate împărate?" Se duce singur la grajd, îşi alege unul slab, le alege şi fraţilor, de asemenea opreşte trei săbii ruginite. La podul de aramă Aripă-frumoasă omoară zmeul care a mîncat stelele, la cel de argint zmeul care a mîncat luna, la podul de aur zmeul care a mîncat soarele. Răsar pe rînd stelele, luna şi soarele. Mai face şi alte isprăvi şi în cele din urmă cei trei fraţi fac nuntă cu cele trei fete ale împăratului (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Crîncu, vînătorul codrului, mergînd după foc, dă şi el de Decuseară, Miezdenoapte şi Decătrăziuă, pe care îi leagă pînă ce, omorînd nişte balauri, ia foc şi întorcîndu-se îi dezleagă (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*).

ZÎNE

Zmeii, zmeoaicele şi celelalte figuri mai mult sau mai puţin teratologice aparţin lumii muritorilor, avînd familie şi procreînd. Zînele sînt obişnuit nemuritoare sau cu puteri miraculoase, atîta vreme cît nu se îndrăgostesc de oameni de rînd. Oricum, ele sînt frumoase.

Un fecior de împărat, la o vînătoare, vede o turturică ce tot sare înaintea lui. Îi e milă s-o săgeteze, dar fiindcă pasărea tot sare înainte-i, întinde arcul. O răneşte puţin. Cînd se întoarce acasă „era tot cam galiş". Turturica era zîna munţilor, care se îndrăgostise de el.

După vînătoare, o femeie săracă se bagă la curtea împărătesei în slujba de găinărească. E curată și de ispravă, împărăteasa o laudă. Feciorul împăratului merge la cotețe cu împărăteasa să vadă fata. Aceasta îi aruncă „o căutătură așa de mîngîioasă și așa de plină de dragoste“, încît băiatul simte că „obrajii îi arde“. La o nuntă, la un împărat vecin, împăratul merge cu toată curtea și cu fiul. Găinăreasa se cere de la vătaf, vine și ea la nuntă ca „o fată îmbrăcată cu niște haine cum nici una din fetele de împărat nu avea“. Cosițele „împletite cu meșteșug și date pe spate îi atingeau pulpele“. Joacă numai lîngă fiul de împărat și piere ca o nălucă. Feciorul rămîne zăpăcit. La o altă nuntă de fecior împărătesc, lucrurile se petrec cam la fel. Feciorul vrea să călăuzească acasă pe fată, aceasta se face nevăzută. La o a treia nuntă, împăratul merge numai de hatîrul fiului. Fiul de împărat poruncește credincioșilor săi să aibă „la îndemînă cîteva cazane cu smoală, să le fiarbă în ziua nunții, și cînd va fi în deseară să aștearnă pe drum smoală“. Fata vine la horă cu haine „de la soare te puteai uita, dar la dînsa ba“. Joacă cu feciorul, se nămolește în smoală și lasă un condur în ea. Băiatul cade la pat și zace. Urmează motivul din *Cendrillon*. Feciorul trimite pe credincioși să umble din casă în casă cu condurul, hotărît să ia de nevastă pe aceea căreia i se potrivește. Nepotrivindu-se nici uneia, cauză de îmbolnăvire și mai rea, împărăteasa și-aduce aminte de găinăreasă. Condurul e turnat pe piciorul ei. Zîna se văicărește, tăgăduiește. „Asta este, mamă !“, zice feciorul. În cele din urmă găinăreasa mărturisește că e zînă măiastră, că e turturică și destăinuie că dacă ia de bărbat „un om de pe pămînt, toată puterea ei piere“. Totuși îl ia de bărbat. Din examenul acestui basm constatăm că zîna e un soi de geniu al unei ordini fizice, în cazul de față munții, că se poate metamorfoza, că are nostalgia dragostei cu pămînteni și că în cele din urmă renunță la dorurile ei, că în fine ea este aceea care umblă după flăcău (Isp., *Zîna munților*).

Copilul unui pădurar omorît de boier se face pescar. Aruncînd mreaja, găsește a doua zi în ea o mreană frumoasă, pe care dă s-o spintece spre a o frige. Mreana scapă, se face „o drăguță de fată ca ruptă din soare“, îmbrăcată ca o zînă cu ie albă ca laptele, cusută cu flori galbene, roșii și vinete de mătase, cu cătrință „ca fetele noastre“, cu pieptăruț mîndru și cu părul slobozit pe spate. Ea se roagă de Alexandru să n-o spintece, căci este rînduită de Dumnezeu să-i fie soție. „Eu sînt zîna apelor — zise fata — și la porunca lui Dumnezeu am intrat în mreaja ta și pentru binele tău și a altor oameni trebuie să-ți fiu muiere.“ Îl îndrumă spre casa din pădure unde se născuse. Dimineața se trezesc în curți mai pompoase decît curțile domnești. Boierul vine să vadă și cere lui Alexandru să facă mălai într-o noapte, viță-de-vie într-o noapte, bivolițe cu viței într-o noapte. Zîna face toate acestea. În cazul de față, ea nu și-a pierdut puterea, însă povestitorul i-a dat, cum văzurăm, o misiune divină, care în fond duce la desființarea iobăgiei. Această zînă își are sălășluința în Dunăre.

O alta își are împărăția într-un eleșteu. Trei feciori de împărat merg să-și aducă nevestele, cel mic bălăcește cu nuiaua în apa unui eleșteu, făcînd haz cum sar stropii, făcînd în cădere cîte un cerc împrejurul lor. O broască-țestoasă iese pe luciul apei și se uită galeș la băiat. Unde bate el cu nuiaua acolo țîșt și ea, și ochii de la el nu și-i mai ia. A doua și a treia zi lucrurile se petrec la fel. Băiatul și-aduce aminte că a plecat în pețit, se uită în ochii broaștei „și simți un nu știu ce, colea la inimă, parcă îl săgetase ceva“. „Asta să fie logodnica mea“ zise el. Atunci broasca îi răspunde : „Îți foarte mulțumesc, dragul meu iubit... Cuvîntul tău a sfărîmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită. Tu ești ursitul inimii mele.“ Se dă de trei ori peste cap și se face o zînă plăpîndă și frumoasă. E fata unui împărat mare, avut și puternic, blestemele au acoperit palaturile ei cu apa cea murdară. El se duce să

înştiinţeze pe tatăl său că vine cu logodnica, zîna sare iar în eleşteu. Înainte de a pleca cu feciorul ca noră intră cu el în palaturile din lac şi se îmbăiază în lapte de oaie încropit, se plimbă apoi prin grădina cu flori mirositoare. Zîna porunceşte şi „trase la scară o căruţă ferecată în aur, cu patru telegari de mîncau foc. Căruţa era împodobită cu pietre nestemate, de sclipeau în faţa soarelui ca cine ştie ce lucru mare." Cum „se puse el lîngă dînsa, un luceafăr se aşeză pe fruntea ei, şi aşa strălucea de orbea pe cei ce se uitau asupra dînşilor". Îmbrăcat „în haine scumpe şi foarte frumoase" merg la curtea tatălui feciorului şi toţi înţeleg, văzînd-o, că e „femeie de pe alte tărîmuri". Zîna are aci un tată care e împărat, dacă şi acesta are puteri supranaturale nu se spune (Isp., *Broasca-ţestoasă cea fermecată).* Un împărat pune pe cei trei feciori să tragă cu săgeţile spre a se însura. Cel mic nimereşte într-un copac. Mergînd la pădure se urcă pe un copac înalt, gros şi bătrîn, şi ia din vîrf săgeata. Atunci se agaţă de spinarea lui o bufniţă. „Îl înhăţase drăcoaica, cu ghearele, ca o gaiţă spurcată, şi nu-l slăbea nici cît ai da în cremene." Merge acasă cu „saxanaoa în spinare". Alte şase bufniţe se iau după dînsul. Cînd intră în odaia lui, cele şase bufniţe se aşază „careşi pe unde", a şaptea se suie în pat. Adorm amîndoi. A doua zi feciorul vede în locul bufniţei o zînă „aşa de frumoasă de amuţea şi nu ştiu cine cînd o vedea", precum şi şase roabe una mai frumoasă decît alta. Într-un colţ al cămării sînt aruncate şapte piei de bufniţe. La nunta fratelui celui mare, feciorul cel mic se pomeneşte cu zîna că joacă în horă lîngă dînsul. „Toţi nuntaşii rămaseră cu ochii bleojdiţi la dînsa." Se-ntoarce în cămară, zîna după el. Se culcară. Dimineaţa vede iar pieile de bufniţă şi „îl apucă un cutremur de scîrbă". La nunta fratelui al doilea, după horă, feciorul se ridică de la masă, intră în odaia lui, ia pieile de bufniţă şi le aruncă pe foc. Se întoarse la masă. O roabă strigă : Stăpînă ! sîntem în primejdie. Alta : Stăpînă, mie îmi miroase a

pîrlit. Se scoală toate de la masă, se fac şapte porumbei şi zîna zice feciorului : „Ai fost nerecunoscător. Cu bine te-am găsit, cu bine să rămîi. Pînă nu vei izbuti să faci ce n-a făcut om pe lume, să nu dai cu mîna de mine." Şi zboară. După o întîlnire cu nişte draci, feciorul vede un stol de şapte porumbei, o ia spre locul unde s-au lăsat, care e foarte departe, la un munte al cărui vîrf da de nori. Se caţără pe el, pînă dă de o peşteră în care intrînd „rămase ca lovit de trăsnet, cînd văzu nişte palaturi ca de domn". Logodnica lui se plimba prin grădină cu un coşuleţ în mînă. Feciorul de împărat e nevăzut, căci are pe cap o căciulă năzdrăvană, luată de la draci. Mănîncă la masa zînei, spre mirarea acesteia, care vede bucatele sfîrşindu-se aşa repede. Ridicîndu-şi căciula e recunoscut, întîi de copil, care nu-l văzuse niciodată, apoi de zînă. Se întorc la împăratul şi fac nuntă. Mai mult despre zînă nu ni se spune (Isp., *Zîna zînelor)*, dar e de observat că ea trăieşte printre femei cu aceleaşi însuşiri ca şi ea. Trei feciori de împărat intră, în lipsa tatălui, într-o chilie interzisă, unde pe o „icoană era pingălit un chip de muiere atît de frumoasă, cum nu mai văzuseră nicicînd ; amuţiră cînd o văzură". Împăratul, întors, îi găseşte „slabi, îmbătrîniţi şi schimonosiţi". Ghiceşte c-au intrat la icoană. Pleacă pe rînd fiecare, cei doi se întorc din drum, cel mic se îmbracă în haine feteşti şi pleacă după ce capătă de la împărăteasă trei lucruri : un inel ce răspîndeşte lumină, o lădiţă din care ies cele mai bune mîncări şi băuturi, şi un ceas cu muzică. Ajunge la o apă mare ca Dunărea, care e hotarul împărătesei zînelor. Un pescar-crîşmar îl sfătuieşte să nu meargă la cetăţile zînelor. Crăiasa zînelor „e de cînd lumea de bătrînă şi tot nu îmbătrîneşte, şi de nu se va mărita, nu îmbătrîneşte în veci, că numai mărităndu-se îşi pierde puterea de zînă şi începe a îmbătrîni". În împărăţia zînelor „nu moare nimeni, nici nu se naşte nimeni ; oamenii pămînteni însă, cari merg nu se mai întorc, toţi se prefac în dobitoace ori în stăni de piatră, îi pre-

fac zînele". Acestea procedează deci ca Circé, însă defensiv. Feciorul îmbrăcat ca fată găseşte pe zîne jucîndu-se într-o grădină frumoasă. Le roagă să-l primească. Crăiasa crezîndu-l fată îl ia slujnică cu simbrie. Anul era de trei zile. Feciorul-fată capătă o căsuţă chiar lîngă palat ca să fie la îndemînă. Pune inelul din traistă pe masă şi lămpile şi luminile din palatele zînelor se sting şi se vedea în ele numai de la inel, mai tare decît de la soare. Zînele se înspăimîntă, crăiasa cheamă slujnica, cere inelul, feciorul i-l dă cu preţul învoirii de a-i săruta mîna. Pe urmă dă lădiţa pentru o sărutare. Făloasă, crăiasa cheamă la ospăţ tot „poporul de zîne din toate părţile", „de la apus, de la miazăzi şi de la miazănoapte, zîne bune şi zîne rele, dar toate frumoase, una mai frumoasă ca alta". E o adevărată republică numai de femei. Auzind şi ceasul cu muzică, crăiasa îl cere, făgăduind falsei slujnice să adune la o zi mare zînele, să o fermece şi s-o facă zînă. Feciorul pretinde să doarmă cu ea. Deşi împotrivindu-se la început şi pălmuind pe îndrăzneaţă, crăiasa se învoieşte. Se deşteptară bărbat şi femeie şi crăiasa plînge de frica furiei zînelor. Palatele dispar scufundîndu-se în pămînt cu zîne cu tot. Crăiasa rămîne cu inelul pe mînă, însă fără putere de zînă, „o femeie ca toate femeile, numai mai frumoasă decît toate. De atunci zîne nu mai sînt pe pămînt." Sfîrşitul e neaşteptat. Fosta zînă, împreună cu soţul, cu un copil ca de doi ani, pleacă împreună cu soţul la împărăţia acestuia, se face văcsuitoare de ghete, stînd pe unde trec domni, ofiţeri, generali. Feciorul cu fraţii îşi fac ghetele fără ca zîna să-i cunoască. Apoi îi cumpără un car de oale să le vîndă în tîrg, iar el în fruntea regimentului calcă peste oale. În fine o bagă slujnică la bucătăria împărătesei, apoi o îmbracă ca pe o zînă, iar el cere veşmintele crăieşti. Domnii şi boierii înlemnesc de minunea ce le stă înainte. Urmează nunta (Ret., *Crăiasa zînelor)*. Un simbol al imortalităţii e şi ţara zînelor, unde este „tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte". Făt-

Frumos plînge încă din pîntecele mamei după ea, şi, cînd se face mare, îşi ia calul şi pleacă. Trece pe moşia Gheonoaiei, a Scorpiei şi de acolo, trecînd peste un cîmp mirositor de flori, la o pădure vede palatul strălucind. Cînd se apropie de scara lui, zburînd călare pe deasupra pădurii şi atingînd cu piciorul un copac, „toată pădurea se puse în mişcare; urlau dobitoacele de ţi se făcea părul măciucă pe cap. Doamna palatului dădea afară de mîncare puilor ei, lighionilor", care urlau mai mult de bucurie că a venit cineva, căci pînă atunci nu se ivise „suflet de om pe la dînsa". Sînt trei zîne surori în palat şi Făt-Frumos o ia pe cea mai mică şi trăieşte pururi tînăr. Într-o zi călcînd din nebăgare de seamă în valea plîngerii, unde-i fusese interzis să intre, e cuprins de dorul celor de acasă, se întoarce, găseşte totul ruinat şi schimbat, iar în pivniţa palatului îl aştepta moartea. Ideea centrală rămîne deci că incoruptibilitatea e condiţionată de ieşirea totală din contingenţă (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte).* Zînele sînt preocupate în general de frumuseţe. Făt-Frumos intră argat la trei zîne locuind într-un palat. Zînele au o baie care la cîţiva ani într-o zi hotărîtă varsă aur şi cine se scaldă capătă păr de aur. Într-un turn au de asemenea o legătură cu trei rînduri de haine strălucite. Zînele dau voie argatului să umble în toate odăile, să deretice, să scuture, să măture, numai în cămara cu baie să nu intre. Într-o zi, cînd zînele pleacă la o sărbătoare la alte zîne, poruncind argatului să le vestească, cu o şindrilă ruptă din streaşina casei, de va auzi zgomot în odăiţa cu baia, argatul, sfătuit de calul năzdrăvan, intră şi se scaldă, apoi luînd cele trei rînduri de haine fuge pe calul cu aripi. Zînele se iau după el. La hotar îl roagă să le arate părul. El îşi resfiră părul de aur pe spinare şi zînele se uită cu jind la dînsul, scurgîndu-li-se ochii (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur).* Istoria se repetă întocmai în alt basm, în care, de asemenea, e vorba de „tărîmul unor zîne", care n-au putere peste hotarul lor. Zînele se înduplecă

cu greu să primească pe Făt-Frumos argat. Au şi ele o baie în care la cîţiva ani într-o zi hotărîtă curge aur şi cine se scaldă i se face părul de aur. Făt-Frumos se scaldă, capătă păr de aur şi ia şi hainele din tronuri drept simbrie (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Făt-Frumos cel rătăcit intră şi el argat la nişte zîne şi se scaldă într-o baie în care curge aur, cînd zînele sînt la vînătoare, şi apoi fuge luînd de pe nişte poliţe nucile în care sînt haine. Zînele, întorcîndu-se, văd lipsa argatului şi a nucilor, se iau după el, însă dincolo de tărîmul lor puterea le încetează. Băiatul le face cu bîz cînd ele îl roagă să-şi taie părul şi le arată coltucul cînd ele îi cer nucile. El îşi resfiră doar părul (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*. Zîna Zorilor e o personificare a luminii soarelui şi a veşnicei tinereţi, un fel de Aurora, soră a soarelui şi a lunei, care punea caii la carul soarelui. (E întrebarea dacă nu intră aici o falsificaţie cultă.) Într-adevăr, această Zînă a zorilor are la curtea ei grajdul în care stau caii sfîntului soare şi care e „mai frumos decît cetatea celui mai mare împărat din lume". Soarele însuşi e la poruncile ei. Un împărat care plînge cu un ochi şi rîde cu altul zice că va rîde cu amîndoi, dacă i se aduce apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Pleacă pe rînd cei trei feciori ai împăratului, numai cel mic, Petru, izbuteşte să urmeze drumul. Sfînta Vineri vrea şi ea un urcior cu apă de la fîntîna zînei şi dă feciorului un fluieraş fermecat, sfătuindu-l să nu privească la Zîna Zorilor că are ochi care răpesc minţile, ochi de buhă, faţă de vulpe, gheare de mîţă. Petru ajunge la cetatea zînei, poarta e din flori, peste tot numai iarbă şi flori. Zînele de pază sînt adormite cu fluierul. De asemenea, balaurii cu cîte şapte capete. Un rîu de lapte peste nisip de pietre scumpe şi mărgăritare curge în jurul cetăţii şi pe marginea lui dorm, din pricina cîntecului fluierului, lei înghieraţi, cu păr de aur, dinţi şi gheare tot cu ferecături. Zînele care se scaldă în laptele rîului adorm pe mal. În curtea palatului vede „jur împrejur zîne împietrite, pomi cu

frunzele de aur şi cu florile de mărgele şi pietre scumpe". Păşeşte înăuntru. Cele dintîi douăsprezece odăi sînt din pînză, alte douăsprezece de argint, alte douăsprezece de aur. În odaia a patruzeci şi noua, înaltă ca o biserică, găseşte pe Zîna Zorilor. În mijloc e fîntîna cea vestită, cu doage din moşi, strămoşi. Zîna doarme într-un leagăn de aur. De-a dreapta şi de-a stînga douăsprezece zîne care leagănă pe împărăteasa lor sînt adormite şi ele. Între leagăn şi fîntînă e o masă, pe ea un colac alb şi moale frămîntat cu lapte de căprioară şi un bocal de vin roşu şi dulce : colacul puterii şi vinul juneţii. Petru sărută pe Zîna Zorilor, aceasta deschide ochii. Voinicul suflă din fluier, adormind iarăşi pe zînă, pune pe fruntea ei o cunună de aur împletită într-o pădure de aur, ia o bucăţică din colac, bea o înghiţitură de vin, iar o sărută, iar ia o îmbucătură şi o înghiţitură, făcînd aşa de trei ori. Umple urcioarele cu apă şi pleacă. Fraţii aruncă pe Petru într-o fîntînă, zîna supărată porunceşte soarelui să nu mai iasă pe cer pînă nu vine acela care a luat apă de la fîntînă, pe fraţii lui Petru care vin îi orbeşte, pălmuindu-i. Înviat de Sf. Miercuri, Sf. Joi şi Sf. Vineri, Petru merge la Zîna Zorilor, o sărută. Soarele iese atunci pe cer. Petru aduce şi pe tată-său şi pe mamă-sa la nuntă, iar celor doi fraţi li se dete lumina ochilor „ca să vadă şi ei fericirea lui Petru" (Slavici, *Zîna Zorilor).*

Zînele sînt adesea binefăcătoare. Un voinic aşezîndu-se cu mamă-sa în palatul a trei zmei, din care omorîse doi, în vreme ce al treilea se ascunsese în pivniţă, şi văzînd că mamă-sa lîncezeşte, se duce, îndemnat de zmeu, să aducă mărul roşu care vindecă. Prin desişurile pădurii zăreşte un palat mai frumos decît acela în care şedeau ei, locuit de o zînă măiastră. Zîna îl primeşte ca pe un oaspe. E frumoasă şi gingaşă ca o floare, el e „un brad de romănaş". Zîna pricepe viclenia zmeului, îndreaptă pe voinic spre locul cu mărul roşu, culege trei merişoare pe care zîna, la întoarcere, le schimbă. Mama rămînînd bolnavă, zmeul îndeamnă pe voinic să

aducă apă vie şi apă moartă. Zîna schimbă apa. După cîtăva vreme, băgînd de seamă că mamă-sa se topeşte pe picioare, voinicul porneşte să aducă „un purcel de la scroafa de sub pămînt". Zîna îl ajută cu sfaturi, dîndu-i un săpun, un pieptene şi o perie vrăjite. Scroafa fugăreşte pe voinic pînă în curtea zînei, iar aceasta o izgoneşte : „Înapoi, scroafă ruşinoasă şi teme-te de urgia tatălui meu". Aşadar zîna are tată. Ea schimbă şi purcelul. Cînd însă zmeul taie bucăţele pe voinic şi-l pune într-un desag, pe un cal care e al zînei, aceasta înviază voinicul cu apă moartă şi apă vie, dîndu-i graiul cu un măr şi auzul cu guiţatul porcului. Pe mamă o însănătoşeşte cu apă vie. Voinicul omoară zmeul şi se căsătoreşte cu zîna (Isp., *Voinicul cel fără tată).*

O zînă mai frumoasă decît toate zînele „din cer şi de pre pămînt" se arată în vis unui flăcăiandru şi-i zice să se ducă la curtea împăratului că are să se procopsească. A doua zi băiatul are acelaşi vis, iar a treia zi zîna îl ameninţă cu boală şi cu toate ticăloşiile din lume, dacă nu se duce. Intenţiile ei sînt bune, vrea să procopsească pe băiat. Într-adevăr, împăratul dă de nevastă o fată cui află unde tocesc condurii noaptea cele douăsprezece fete ale sale. Zîna sfătuieşte în vis pe băiat să taie doi pui de dafin din grădină şi să-i pună în ghivece. Întîiul dă „o floare care-l face nevăzut, cu floarea de la al doilea se face frumos şi deştept" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat).* Un om sărac are o fată frumoasă. Zîna Ilina „cea mai măiastră zînă" o cere : „Dă-mi tu fata mie, eu voi griji de ea ca o mamă şi i-oi căpăta şi bărbat cinstit, cînd va fi de măritat". Se duc cale cam de trei săptămîni la curţile zînei. „Doamne, ce mai curţi pompoase ! curţile zînelor şi pace ! cum nu mai putea avea nici un om pămîntean." Zîna dă fetei treisprezece chei cu oprelistea de a intra în chilia a treisprezecea. Fata, curioasă, intră, se reazămă de un scaun, degetul se face aur, curţile ţiuesc. Zîna o întreabă dacă a intrat, fata zice nu, zîna o amuţeşte şi o goneşte. Fata trăieşte trei

ani în codru. Apoi zîna îi trimite un fecior de împărat, care o ia de nevastă. Face un copil, vine zîna şi o întreabă dacă a intrat în odaie. Fiindcă face de trei ori din cap că nu, zîna răpeşte copilul din leagăn. Aşa se întîmplă şi la al doilea copil. La al treilea, „senatul" hotărăşte ca mama să fie arsă pe rug. De frică, ea mărturiseşte şi recapătă de la zînă şi pe ceilalţi doi copii (Ret., *Nu minţi!*).

În alte basme, zîna e o simplă fată frumoasă, uneori cu puteri miraculoase şi care nu urmăreşte ea însăşi pe fecior, fiind uneori victimă a zmeului. Într-un tău de lapte dulce, la cruce-amiază, se scaldă trei zîne. Venite în chip de porumbiţe, şi-au lăsat aripile la ţărm. Parsion ia o pereche de aripi. Două zîne fug. Una, rămînînd cu chip de fată, se roagă de fecior să-i dea aripile. El n-o ascultă şi nu se uită îndărăt, fiindcă aşa fusese sfătuit. Mergînd după el, zîna capătă haine muiereşti, iar Parsion îşi coase aripile în pieptar. Zîna e vicleană. Făcîndu-se petrecere în satul lui Parsion, se pune pe hori şi pe cîntat. Ar cînta mai bine, zice, dar glasurile îi sînt cusute în pieptarul lui Parsion. Cumnatele „poftăreţe ca toate femeile" trag pieptarul de sub capul lui Parsion şi-l dau zînei. Aceasta se face îndată porumbiţă şi zburînd strigă: „Să spuneţi lui Parsion dacă s-a scula, că de vrea să mă vadă, să mă caute la cetatea nevăzută şi neauzită, că numai acolo mai mă poate afla". Acolo o găseşte Parsion ca porumbiţă. Ea se dă de trei ori peste cap şi devine nevastă (Ret., *Voinicul Parsion*).

Vişin prinde în bordeiul în care trăieşte cu fraţii săi de cruce Strîmbă-Lemne şi Sfărîmă-Pietre „trei zeiţe" care le dereticau prin casă. Îşi iau fiecare cîte una de nevastă. Trei zmei le fură, Vişin omoară zmeii şi scapă din mîinile lor zînele (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce*). Un împărat porunceşte lui Făt-Frumos să-i aducă pe Zîna Crăiasă. Voinicul cere ajutor lupului năzdrăvan, căruia îi făcuse un bine. Lupul ia în braţe pe Zîna Crăiasă, cînd aceasta vine cu roabele sale la un stuf de

trandafir, şi o predă leşinată în braţele lui Făt-Frumos, care se pierde cu firea. De altfel nici lupul nu rămăsese insensibil şi „p-aci p-aci era să uite pentru ce venise şi să se dea de gol". „Căci era aşa de frumoasă, cît nu s-a mai văzut şi nu se va mai vedea pe faţa pămîntului. Avea un păr, nene, cu totul şi cu totul de aur. Cosiţele ei lungi şi stufoase de-i băteau pulpele. Cînd se uita la cineva cu ochii ei ceia mari şi negri ca murele, îl băga în boale; avea nişte sprîncene bine arcuite de pare că erau scrise, şi o peliţă mai albă ca spuma laptelui." Făt-Frumos, îndrăgostit, nu dă pe Zîna Crăiasa, lupul prefăcut în zînă merge la biserică să se cunune cu împăratul, în vreme ce Făt-Frumos fuge cu adevărata zînă (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos*).

Ion Buzdugan mergînd cu caprele la păscut prin pădure vede un pîrîu limpede ca cristalul, unde se scăldau trei „zeiţe". Ia hainele celei mai mari şi fuge, lăsînd caprele. „Ioane! Ioane! — strigă zîna. Ia uite-te la mine de vezi ce frumoasă sînt! Ce fugi aşa de mine, care te iubesc?" Băiatul stă, ea îi trage o palmă şi-şi ia hainele. Lucrurile se repetă întocmai cu zeiţa mijlocie. Cînd a treia zi ia hainele celei mici şi zeiţa strigă: „Ioane, Ioane, Făt-Frumos, vino să te sărut că tu eşti acela ce iubesc mai mult în lumea asta!", băiatul merge de-a dreptul acasă, cum fusese sfătuit de tată-său, care vîră hainele fetei în lacră şi găseşte pe zeiţă în podul grajdului, învelită într-un cearceaf. Bătrînul făgăduieşte să-i dea hainele în care stă toată puterea zînei „cu condiţia să ia pe fiul său de bărbat". Se face nuntă, şi zeiţa se îmbracă cu haine de aur făcute de mire. Ea joacă aşa de frumos de n-atinge pămîntul şi ar juca — zice — şi mai frumos, dacă socrul i-ar da hainele ei. Femeile se roagă de bătrîn, care îi înapoiază hainele, atunci zeiţa se înalţă puţin cîte puţin, ajunge în tavan şi zboară. „— Ioane, Ioane! Tu m-ai făcut să viu după tine, acum să vii şi tu după mine în cetatea de aer, dacă mă vei putea găsi!" Luînd de la nişte zmei nişte

lucruri năzdrăvane (batistă, coroană, papuci), Ion Buzdugan zboară în aer şi ajunge drept în palatul zeiţelor, care e pe tărîmul celălalt. Voinicul, făcîndu-se văzut, întreabă pe zeiţe, care şedeau la masă, de ce nu-i pun şi lui un tacîm. Atunci zeiţa cea mică se hotărăşte să vină cu el pe pămînt, unde-şi face un palat frumos (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Zîna este chiar Ileana Cosînzeana. Împăratul bătrîn sfătuieşte, înainte de a muri, pe fiul său să nu se scalde în lacul zînelor, că va plăti cu lacrimi. Tocmai asta face tînărul împărat şi atunci, pe cînd el doarme pe mal după ce s-a scăldat, iese din valuri o femeie cu părul lung de aur, o zînă, care se aşază lîngă el şi-l sărută de multe ori fără ca împăratul să simtă ; după care se face nevăzută în apă cu ochii înlăcrămaţi. A doua zi întîmplarea se repetă. Însă vizitiul care văzuse, spune totul împăratului, şi a treia oară merge hotărît să rămînă treaz. Dar adoarme. Îndată, zîna scoate de pe deget un inel şi-l schimbă cu al împăratului, spunînd : „De vei dori să afli de mine şi să mă vezi, caută-mă tu de acum înainte că venirea mea s-a sfîrşit". Pe inel era scris : „Ileana Cosînzeana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă". Împăratul porneşte la drum cu un toiag de oţel şi opinci de fier. Cînd opincile şi toiagul sînt aproape tocite, ajuns la marginea pămîntului, intră pe gura unui vîrtej de vale neguros şi dă în fund de o moară c-o singură roată, ce se învîrtea mînată de un rîu cu apa neagră ca cărbunele. Întîlneşte un bătrîn, care se miră a vedea om pămîntean acolo. Moara e a Ilenei Cosînzene, zîna care a biruit puterea zmeului ce o ţinea de nevastă şi trăieşte acum singură. Opt pajuri cărau cîte patru saci de făină, la două săptămîni o dată, din moară la palat. Ionică-Făt-Frumos intrînd într-un sac se lasă dus la palat, unde intră ucenic la pitărie, prilej de a face pită şi a pune inelul într-una. Zîna recunoaşte pe feciorul de împărat. Ea are palat de topaz, sfetnici, soldaţi, gealat, oraşe, sate, împărăţie în toată regula. Ţine divan. Dă o masă la care vin zînele mai de frunte şi sfetnicii şi boierii

mari din ţară. Se face nuntă. Ionică intră într-o odaie cu uşă de oţel şi descuie, deşi fusese sfătuit să nu facă acest lucru, dă de un zmeu într-un butoi cît un stog de fîn împresurat cu două lanţuri groase şi legat cu sfori de mătase împletite în şase. Înghiţind aer zmeul se umflă şi sparge butoiul, apoi slobozeşte şi calul năzdrăvan. Pe Ionică îl cruţă. Învăţată de o vrăjitoare, zîna se face bolnavă şi cere zmeului înduioşat, să-i spună în ce-i stă puterea. Naiv, zmeul mărturiseşte că în cal. Ionică se vîră argat la Mama-Ciumei şi agoniseşte un cal năzdrăvan cu care fură pe Ileana Cosînzeana (Miron Pompiliu, *Ileana Cosinzeana din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă*). Într-o variantă, lui Ioniţă-Făt-Frumos, fiul împăratului, îi plac caii şi merge cu ei la păşune împreună cu stăvariul. Se culcă lîngă lacul zînelor. „Din acest lac ieşea cîte o zînă cînd şi cînd şi se arăta oamenilor.“ Pajurile sînt în număr de nouă, restul în esenţă este identic (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Şi Rozuna, doamna florilor, trebuie să fie o zînă vegetală, deşi denumirea de zînă nu-i pomenită. Istoria ei seamănă parţial cu aceea a Ilenei Cosinzene. Un copil plînge în pîntece şi nu se potoleşte decît cînd i se făgăduieşte Rozuna, doamna florilor. Cînd îi vine vremea însurătoarei pleacă în lumea largă după ea. Dă de un moş de o sută de ani, de unul de două sute, de altul de trei sute de ani, care îi dau haine frumoase şi cai năzdrăvani, ajunge apoi la o apă mare înconjurînd grădinile caselor Rozunei. Vin slugile, apoi Rozuna, care se îndrăgosteşte de el „încît l-ar fi mîncat de drag“. Îl trece peste apă, îl călăuzeşte în palatele sale „numai din aur şi pietri scumpe şi înconjurat de nişte grădini pline de flori de tot felul, ce te îmbătau cu mirosul lor“. Plecînd pe la grădinile ei, Rozuna lasă cheile lui Petru, rugîndu-l să nu intre în odaia din fund cu cheia ruginită. Petru deschide, într-un vas mare, încins cu trei cercuri, un „omănoni“ mare ca o namilă, un om năzdrăvan urît ca noaptea îi cere picături de apă pe o gaură. Petru i le dă, năzdrăvanul rupe cercurile şi, recunos-

cător, îi dăruieşte trei suflete. Omul năzdrăvan declară că Rozuna e muierea lui „şi să nu te mai atingi de ea, că-i vai de tine". Se duce la vînătoare că de mult „nu mai văzuse pădurile şi sălbătăcimea". Petru încearcă de trei ori să răpească pe Rozuna, pe caii lui, namilei, dar năzdrăvanul, urmărindu-l, îi ia cîte o viaţă, lăsîndu-l numai cu viaţa lui. Scăpînd un mînz năzdrăvan de un lup, fuge în fine cu Rozuna (Cătană, *Rozuna, doamna florilor)*.

Paradoxal este cazul zînei rele. Un măsar harnic, sărac şi beţiv e trimis de împărat, fiindcă zice că nu ştie ce e frica şi urîtul, la o cetate unde oricîte cătane sînt puse de pază cineva le face stane de piatră. Ioaneş merge în cetate, joacă singur cărţi, bea, mănîncă şi cînd încep cocoşii să cînte de miezul nopţii aude zgomot în pod. E zîna (vîlva) care prefăcea cătanele în piatră. Ea lasă un picior, alt picior, tot corpul, capul. Ioaneş îi leagă corpul cu un drot, o pune pe un scaun, îi întinde de mîncare şi fiindcă ea nu vrea îi dă o palmă. Vîlva îl pune să ia nişte chei din perete, el nu se mişcă. Atunci ea ia cheile şi-i spune să-l urmeze în pivniţă unde îl îmbie cu bani de aramă, argint, aur, cu „adimanturi" şi „pietri scumpe". Ioaneş nu se atinge de ele şi, cînd cîntă cocoşii de ziuă, zîna cade jos moartă şi se face nevăzută. Toate cătanele se despetrifică şi fac exerciţii. Unele au trei sute de ani (Ret., *Ioaneş măsarul)*. Într-un basm suspect de invenţie şi de dezvoltare, o zînă rea, de pe tărîmul celălalt, „o scorpie de zînă, să dai să fugi", se răzbună pe un împărat care s-a iubit cu fata ei, prefăcîndu-l în dafin şi îngăduind ca fata fetei să stea într-un palat pe sub pămînt, în care şi tatăl, în chip de om, să poată să aibă grijă de ea, iar fata lui să împietrească pe oricine s-ar apropia de ea. Cînd Făt-Frumos sărută pe Fata din dafin, se scorneşte un vînt cumplit şi din frunzele dafinului iese o zînă într-aripată care zboară în slava cerului, plîngînd şi izbindu-se cu mîinile peste ochi. Aceeaşi „zmeoaică" strigă tinerilor cînd săr pîrîul : „Aţi biruit, împeliţaţilor, dragostea voastră cea adevă-

rată şi neprihănită a spart toate vrajele..." (N. D. Popescu, *Fata din dafin*).

Zîna este antiteza zmeoaicii, de ordinar bătrînă, duşmănoasă, bilioasă sau, cînd e tînără şi frumoasă, vindicativă şi cu sîngele otrăvitor şi fetid. Ea simbolizează tinereţea splendidă şi incoruptibilă, ademenitoarea tinerilor, fiind obiect de nostalgie pentru flăcăul nubil. Aspectele urîte (broască-ţestoasă, bufniţă) pot să sugereze şi prestigiul iraţional, exercitat prin efectul dragostei de unele femei asupra adolescenţilor. Fiind mai puţin o generoasă „fée", zîna din basmul românesc are cu omul relaţii precumpănitor erotice.

SF. MIERCURI, SF. JOI, SF. VINERI, SF. DUMINICĂ, MARŢOLEA, SF. LUNI

Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri şi Sfînta Duminică răsar des în calea voinicului uneori cîteşitrei şi la anume distanţe, cîteodată numai Sfînta Vineri. Petru-păr-frumos, pornind după Ileana Costănţeana, dă de nişte curţi mîndre şi frumoase. În ele şedea Sfînta Miercuri. Intră în casă. Nimeni. Sfînta era la biserică. Ia mătura de după uşă, curăţă prin casă, se pitulează sub pat. Vine sfînta : „cine să-mi fi aşezat aşa frumos prin casă ? De l-aş şti io, cu mare dar l-aş dărui". Petru iese de sub pat : „io-s acela". O roagă să-i spună unde locuieşte Ileana Costănţeana. Sfînta Miercuri nu ştie, îi dă un frîu de aramă, la scuturarea căruia vine un cal de aramă şi-l trimite la Sfînta Vineri. La Sfînta Vineri lucrurile se petrec la fel, sfînta îi dă un frîu de argint, respectiv un cal de argint, şi-l trimite la Sfînta Duminică. Sfînta e şi ea la biserică, de Ileana Costănţeana a auzit numai din poveste. Îl roagă să aştepte pînă la amiază „cînd fiul meu Soarele stă în loc şi vine la

mine". Soarele stă pe loc, Sfînta Duminică merge cu el în pivniță „să nu se topească", îl întreabă de fată. Soarele zice: „Ileana Costănțeana locuiește într-un munte de glajă (sticlă) unde om pămîntean nu poate să calce!" Iese din pivniță și pleacă. Sfînta dă lui Petru un frîu de aur, respectiv un cal de aur (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeana*). Un mire fuge călare de acasă de frica unui lup care i-a interzis să se-nsoare. Iese din lumea aceasta și dă de „lumea cuvioșilor". Vede o casă, o ia într-acolo, leagă calul de gard, intră în tindă. Sfînta Miercuri îl cheamă în casă și-l liniștește. Are un cățeluș cu trupul de fier și cu dinții de oțel, care zărește cale de o zi, cînd va lătra, să plece. Sfînta Miercuri dă mirelui două cocuri de pîine, unul să-l mănînce cînd l-o lovi foamea, altul să-l pună în traistă, și-l trimite la soru-sa, Sfînta Vineri. Cîinele latră, mirele sărută mîna Sfintei Miercuri, se suie pe cal și pleacă. Sfînta Vineri nu-l poate ajuta, îl trimite la Sfînta Duminică. Totuși îl omenește, îl lasă să doarmă. Are un cățeluș cu fălcile de oțel, care zărește cale de două zile și latră de două ori. Ia două cocuri de pîine albă, să mănînce unul pe cale, de altul să nu se atingă decît în vreme de necaz. Cîinele latră de două ori, mirele pleacă. Sfînta Duminică îl poftește în casă, îl ospătează. Are un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care adulmecă lupul cale de trei zile. Cînd va lătra de trei ori, să plece. Îi dă și ea două cocuri, cu același sfat ca și surorile ei, îi mai dă și un brîu să-l scuture peste apă, spre a-și face punte. Astfel mirele merge la iad, însoțit, dintr-un loc unde adoarme, de cei trei cîini (Vede-bine, Aude-bine, Ușor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul) trimiși de cele trei sfinte (Ret., *Lupul cu capul de fier*). Căutînd pe Zîna Zorilor, Petru trece prin împărăția Sfintei Miercuri, unde e frig de îngheață vițelul în vacă. Pe marginea căii sînt din loc în loc focuri și lîngă ele oameni care îl ademenesc pe Petru să vină să se încălzească. Petru se stăpînește și capătă, intrînd în coliba sfintei, o cutie mică, scoasă dintr-un scrin, cu care „cînd o deschizi,

îţi vine vestea de unde tu numai vrei şi ştire adevărată din ţara ta". Petru intră în împărăţia Sfintei Joi, unde este o căldură de se topeşte şi măduva în oase, şi, în văi răcoroase cu izvoare reci, nişte fete frumoase îl îmbie. Se stăpîneşte, ajunge la coliba sfintei, care îi făgăduieşte la întoarcere „o treabă, care-ţi va prinde bine" şi-l roagă să spună Sfintei Vineri „sănătate şi voie bună". În împărăţia celei din urmă nu-i nici cald, nici frig, „cum e colea primăvara, cînd încep a se înţerca mieii". Printr-un pustiu de nisip vîntoasele aşteaptă vîrcolacii. Sfînta Vineri, păzită de vîntoase, primeşte cu greu pe flăcău şi se îmbunează numai cînd acesta arată o cunună de aur. Sfînta era bătrînă, cu multe creţuri pe faţă şi foarte supărată pe oameni. Se născuse cînd nu era ce este, părinţii ei au zămislit lumea, ca să fie cine să se minuneze de frumuseţea ei. Lumea a deochiat-o şi de atunci pe fiece sută de ani cîte un creţ se iveşte pe faţa ei. Tată-său fusese împărat mare şi puternic şi se învrăjbise cu Zîna Zorilor, vecina lui, pe care Sfînta Vineri o vorbeşte de rău. Ar voi şi ea un urcior cu apă din fîntîna zînei, în care scop dă lui Petru un fluier fermecat. Este vădit că această Sfîntă Vineri e Venus păgîna, motiv de a presupune o falsificaţie. La întoarecere Petru dă sfintei un urcior cu apă de întinerire, însă aceasta de bucurie joacă şi-l sparge. Sfînta Joi îi dă nişte sfaturi şi o năframă de pînză năsădită şi vrăjită care fereşte trupul de lovire. Fraţii îl întîlnesc şi-l aruncă într-o fîntînă. Fiindcă Zîna Zorilor oprise soarele şi era întuneric, Sfînta Vineri pune vîntoasele să izbească vălul cel mare de la marginea împărăţiei să curgă lumina în lume. De trei ori lovesc vîntoasele, vîntul rămîne ţeapăn. Ele caută în toate părţile la porunca sfintei pe Petru. „De trei ori scoaseră copacii din rădăcină, de trei ori scoaseră rîurile din cursul lor" etc. Vine vîntul cel de primăvară şi spune că a găsit pe Petru într-o fîntînă seacă împreună cu Murgul. Cele trei sfinte sînt în acest basm expresii meteorologice. Sfînta Vineri cheamă pe Sfînta Joi şi

Sfînta Miercuri să vină întîia cu tigaia de aur și a doua cu apa vieții. Petru e numai os și cenușă. Sfînta Miercuri încleie oasele, vîntoasele aruncă pulberea din fîntînă în sus și adună cenușa lui Petru. Sfînta Joi face foc, culege rouă de pe frunze în tigaia de aur, o fierbe cu trei vorbe, privind către răsărit, apus, miazăzi și miazănoapte, aruncă iarba vieții în apa fiartă. Tot așa face Sfînta Vineri cu cenușa lui Petru. Sfînta Joi numără unu, doi, trei și ia tigaia de pe foc. Din cenușă și rouă se face o unsoare mirositoare, vîntul de primăvară suflă peste ea și se sleiește. Cu ea sfintele ung oasele de șapte ori în jos, de șapte ori în sus, de șapte ori cruciș, de șapte ori curmeziș. Petru sare în picioare. Insă basmul e suspect (I. Slavici, *Zîna Zorilor)*.

De multe ori Sfînta Vineri apare fără celelalte. Fata moșului, oropsită de baba mașteră, intră slujnică la Sfînta Vineri, care o întreabă la început dacă e om bun sau nu, căci are o cățelușă cu dinții de fier și cu măselele de oțel ce face mici fărîme pe omul rău. Fata are de dereticat prin căscioară și de dat, în vremea cînd sfînta e la biserică, de mîncare puilor din curte (balauri, șerpi, nevăstuici, ciuhurezi, șopîrle, năpîrci și gușteri). Mîncarea nu trebuie să fie nici caldă, nici rece. Puii mărturisesc sfintei mulțumiți : „că n-au băgat de seamă că a lipsit ea de acasă : așa de bine au fost căutați". Fata își ia răsplata, o cutie mică de pe o gîrlă, în care găsește mărgăritare, pietre nestemate. Fata babei, pizmașă, intră și ea la Sfînta Vineri, opărește gîtlejurile lighionilor cu mîncare, face harababură prin casă, ia de pe gîrlă lada cea mai mare și mai frumoasă, din care ies balauri ce mănîncă pe babă și pe fată (Isp., *Fata moșului)*. Altă dată Sfînta Vineri trăiește într-un palat dintr-o pădure întunecoasă. Are mereu o cățelușă cu dinții de fier și cu măselele de oțel, care face mii de fărîme pe omul rău. De asemenea, sfînta are lighioni „șerpi, broaște, șopîrle, gușteri, nevăstuici, balauri zburători și nezburători", cărora le dă de mîncare tărîțe nici fierbinți nici reci. Într-un chelar are

tot felul de lăzi, pe care le dă ca simbrie fetelor care au slujit-o. Uneia harnice, care i-a slujit „mai multe luni de zile", îi propune însăşi să ia lada cea mai urîtă şi să n-o deschidă pînă acasă. Ajunsă acasă la unchiaş, fata deschide lada, găsind în ea toate lucrurile pentru o mireasă, cusute numai cu fir de cel mai bun şi toate de borangic şi de arnici. Cele mai frumoase erau „o rochie cu luna în spate şi soarele în piept, o brăţară cu totul şi cu totul de aur şi şase şiruri de mărgăritare" (Fundescu, *Sînta Vineri*). Şi de data aceasta sfînta e răzbunătoare. Fetei babei, care i-a fript lighionile cu mîncarea prea fierbinte şi-i cere ce a căpătat şi fata cea harnică, îi recomandă a lua „o ladă care va fi mai frumoasă". Pe drum ies din ladă lighionile opărite şi mănîncă pe fată. Sfînta are obiceiul de a se duce la biserică şi a pune slujnica să-i caute în cap (*ibid.*). Se poate vorbi de un „complex al Sfintei Vineri", care prezintă notele maniacale ale bătrînei : evlavia, curăţenia excesivă şi pasiunea pentru lighioni. După ce scapă de Muma-pădurii, care voia să-l mănînce, Pipăruş merge la casa Marţolii, mătuşa lui Florea-nfloritul. Marţolea (Marţi seara) iese afară, se încaieră cu Muma-pădurii : „se mîncară în dinţi şi-şi smulseră părul, de gîndeai că sînt două zmeoaice". Nu se ştie cine a învins, căci voinicii au mers aţă la mama lui Pipăruş (Ret., *Pipăruş*). Unele basme introduc şi pe Sfînta Luni. Astfel, o fată de împărat, căutîndu-şi bărbatul, trece pe la Sfînta Luni, care îi dă o furcă ce toarce singură, pe la Sfînta Miercuri, de la care capătă o vîrtelniţă ce deapănă singură, şi pe la Sfînta Vineri, care-i dăruieşte o stativă ce ţese singură (Şăineanu, *op. cit.*, p. 254). Altă fată, în căutarea bărbatului, trece pe la Sfînta Luni, Sfînta Vineri, Sfînta Sîmbătă, căpătînd respectiv o cloşcă de aur cu pui, un purcel de aur, doi porumbei de aur (Stăncescu, *Şarpele moşului*). Un fecior de împărat mergînd după fîntîna Doamnei Sticlişoarei, a cărei apă întinereşte pe om, capătă de la Sfînta Luni un pieptene, de la Sfînta Sîmbătă o gresie (Stăncescu,

Fîntîna Sticlişoarei). Pe Lumea neagră locuiesc Sfînta Luni, Sfînta Vineri, Sfînta Duminică. Fiecare are cîte o fată de măritat (Şăineanu, *op. cit.*, p. 575—576). Pipelcuţa e sfătuită să se bage „fată în casă" la Sfînta Luni. Sfînta Luni o trimite la Sfînta Marţi, aceasta la Sfînta Miercuri, aceasta la Sfînta Joi şi aceasta la Sfînta Vineri, care o tocmeşte pe un an şi-i dă drept simbrie un tron (N. D. Popescu, *Pipelcuţa)*. Sfînta Luni devine în alte cazuri Sfînta Lună, îndrumînd femeia care-şi caută bărbatul la Sfîntul Soare (Isp., *Porcul cel fermecat)*. Aceste figuri sînt de distribuit în altă clasă.

URSITOARE

Despre ursitoare se pomeneşte des în basme, intervenţia lor ca protagoniste e mai rară şi limitată la misiunea lor. Astfel, un boier cerînd găzduire unui ţăran, a cărei nevastă a născut un copil, aude, după cîntatul cocoşilor, pe ursitoare venite la fereastră, menindu-i. Una îi prezicea că va trece prin multe necazuri, a doua : „Voinic şi frumos se va face şi foarte cuminte, dar şi norocul i se arată". A treia zise : „Va moşteni toată averea boierului, ce azi e-n casa noastră". Boierul cumpără copilul cu o sută de galbeni, şi-l părăseşte într-o scorbură (Ret., *Aflatul)*. Unui prunc, născut de o împărăteasă, ursitoarele îi urează a noua zi la miezul nopţii. Una zice : „Pruncul aiesta s-o face om ficior zdravîn ca on stiag". A doua : „Cînd a împlini copchilu douăzeci die ai, va peri lovit die trăzniet". A treia zice aşa : „Die va scăpa atunci die primejdie, s-o face on împărat vestit, care va aduce în lume legi, cum nu mai sînt" (Ret., *Psaltirea, Lui Titu Maiorescu, omagiu,* 1900).

Altui copil al unei babe, dintr-o variantă, ursitoarele îi menesc să fie răpit de duhurile rele la doisprezece

ani, iar dacă va scăpa, va ajunge împărat (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut)*. Şi aşa mai departe.

IELE

Ielele, fiinţe răufăcătoare, sînt mai degrabă indicate drept cauza unor rele. Astfel, un moş mîncău de pe tărîmul celălalt este orb fiindcă „i-a luat ochii nişte ele" (Fund., *Cei trei fraţi de cruce)*. Ielele locuiesc într-un munte. Vişin se duce acolo, cîntă cu un fluier fermecat, ielele încep să joace, le prinde, le ia ochii furaţi şi-i duce moşului *(ibid.)*. Dafin în căutarea doamnei Chiralina se duce în pădurea neagră la buşteanul Ielelor, care se schimbă în căruţă cu doisprezece cai de foc şi se înalţă la palatul Chiralinei. Afin preface apoi buşteanul în cerb şi Dafin, vîrîndu-se în el, pătrunde în odaia Chiralinei. Apoi din nou buşteanul e făcut în car, cu care Dafin, Afin şi Chiralina fug (Fundescu, *Dafin împărat)*. Şi Dafir dintr-o variantă face la fel. În pădurea neagră de lîngă gîrla de păcură găseşte buşteanul (cocia) ielelor, încalecă pe el şi lovindu-l în burtă îl preface în căruţă cu doisprezece cai de foc şi trece dincolo. Izbind buşteanul în burtă, Dafir îl face şi cerb (Cătană, *Dafir-împărat şi doamna Chiralina)*. Printre muncile la care e pus Ţugulea de împăratul Stririlor, e şi aceea de a aduce apă, în goană de la fîntîna ielelor (Isp., *Ţugulea)*. Ielele iau inima lui Mogîrzea, care plecase la lacul cu lapte dulce să se însoare cu o zînă, fiindcă a trecut peste hotarul lor (Şăineanu, *op. cit.*, p. 326). La muntele de marmură se scaldă ielele. Acestea au cămăşi, şi Perpiliţă, schimbat în cerb de către zîne, trecînd prin cele trei cămăşi redevine om (Şăineanu, *op. cit.*, p. 282). Lia plecînd în lume nimereşte într-o colibă plină de păinjeniş. Deretică, curăţă. După înnoptat, se porneşte un viscol, se aud zbierete. Lia se

ascunde în cuptor. Pe uşă, pe fereastră, prin crăpăturile pereţilor dau năvală ielele, nebunele. Sînt frumoase, subţiri. Se prind în horă, cîntă : „Ieşi, Limir, ieşi, Limir-împărat, ieşi să bem şi să mîncăm..." Limir, un împărat tînăr, chipeş, blond dar încrezut, încăput pe mîna ielelor, iese. Cu el aduce şi palatul său cu o sală întinsă şi împodobită tot cu aur şi cu pietre scumpe, cu mătăsuri şi catifele. Pe masă ard lumînări de-ţi iau vederea. Lia se piteşte într-un dulap de cristal. Limir joacă trist cu ielele. „Zînele" se veselesc, beau, mănîncă, numai cu închipuirea. Spre miez de noapte, luminile se sting una cîte una, se porneşte vîntul, palatul se cufundă, iar ielele se dau valvîrtej unele peste altele şi se depărtează. Lia cheamă şi ea de trei ori pe Limir. Acesta o învaţă cum să se vindece de muşcăturile lui. Lia pleacă la mama ielelor şi o găseşte într-o colibă. E o hîrcă bătrînă şi colţată, cu nasul făcut cîrlig, care îndreaptă pe Lia la bunica ielelor. Bate în pămînt, ies dulăii care nu muşcă pe fată ci-i fac potecă. Bunica ielelor îi făgăduieşte o alifie, cu care un şarpe sfătuieşte pe fată să nu se ungă, căci ia puterile. Baba o pune pe Lia să deretice prin casă, nădăjduind că va supăra muscoii, păianjenii, găinele, broaştele-ţestoase, şopîrlele-rîioase. Fata se unge cu alifie numai după ce a scuipat în deget şi cu ea redă oilor şi cîinilor chipul de fete şi voinici (Slavici, *Limir-împărat).* [1]

STRIGOI

Strigoii fiind produse ale superstiţiei fără caracter hieroglific nu dau ca atare intrigă de basm, ci numai

---

[1] Cf. Lazar Sainéan, *Les fées méchantes d'après les croyances du peuple roumain*, în *Mélusine*, X, 1900—1901, p. 218 şi urm., 243 şi urm.

teme de istorii sepulcrale. Un om sărac, Toader, își scoate ochii ca să capete de mîncare și nimerește la „stîlpul Vîjilor (strigoii) dintre hotare". Se aude pe rînd cîte o vîjîitură și se ivesc trei vîje. Una se așază în vîrful stîlpului. Apoi spune veștile. Cea mică împărtășește că oamenii n-au apă de băut (deci mereu problema apei potabile), cea mijlocie că împăratul e bolnav, cea mare pățania lui Toader, adăugînd că dacă acesta s-ar spăla în tăul porcului din dealul boului și-ar dobîndi puterea. Ea se arată compătimitoare. Celelalte două vîje spun și ele leacul la boala împăratului și la lipsa de apă (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul).* O fată frumoasă dintr-un sat dorește un ibovnic de pe lumea cealaltă. Întorcîndu-se acasă înainte de miezul nopții aude ciocănitoarea la fereastră. Întreabă cine este și un glas necunoscut îi răspunde : „Iată, am venit, la dorința ta să-ți fiu ibovnic". Maria îl poftește înăuntru. E un tînăr chipeș, zdravăn și cu mustață subțire și neagră ca pana corbului. La cîntatul cocoșilor pleacă. În a doua noapte strigoiul, sărutînd pe Maria, îi dă un inel de aur cu pietre scumpe. În a treia seară fata înfige în haina strigoiului un ac de care e prins firul unui ghem de ață. Dimineața se ia după fir și vede că el duce pe o gaură jos în groapă. De frică scoate inelul de pe deget și-l aruncă pe gaură în mormînt. Revenind, strigoiul întreabă cine a aruncat inelul, amenință cu omorîrea tatălui ei. Într-adevăr acesta moare. Strigoiul repetă întrebarea, amenințînd cu omorîrea mamei fetei și a fetei înseși. Mama moare și ea, iar strigoiul se aruncă asupra fetei și o omoară. Fata e înmormîntată după dorința ei „la hotar lîngă drumul mare". Un fiu de împărat trece pe lîngă mormînt, de unde-i vine miros plăcut de floare, scoboară, smulge o floare de pe mormînt, care îi scapă. Cu floarea în mînă, lîngă el în „căruță" ședea „o fată atît de frumoasă, de credea că e ruptă din soare". O duce la împăratul, care sare într-un picior de bucurie. Înserîndu-se, strigoiul vine și

la curţile împărăteşti, şi pune iarăşi întrebarea cu inelul. Feciorul de împărat, căruia fata îi povesteşte întîmplarea, adună toţi covacii din împărăţie şi-i pune să facă o casă de fier, fără nici o deschizătură. Acolo se bagă Maria şi feciorul de crai. Cînd vine strigoiul, în trei nopţi consecutive, neputînd intra, plesneşte ca o pivă, la cîntatul cocoşilor, şi crapă în două şi casa. Înaintea ei văd „un hoit mare şi împuţit" (Cătană, *Strigoiul*). Un „ghinărar", Petru, se îndrăgosteşte de Amfineta, fata împăratului. Pîrît de un ghinărar bătrîn, Petru e trimis de împărat la curtea fratelui său. Amfineta slăbeşte, cade la pat, moare şi e îngropată „cu păragie mare", iar împăratul îi zideşte pe mormînt o biserică poleită toată cu aur şi pe dinafară şi pe dinăuntru. Trei nopţi în şir, străjile sînt găsite moarte. Un călugăr explică moartea străjilor prin lipsa de odihnă a strigoaicei. Numai ghinărarul Petru ar fi în stare s-o răpească. Acesta se aşază sub icoana Precistei, şi, deşi chemat de Amfineta, nu se scoală pînă după cîntatul cocoşilor. Fata trage clopotele de ciudă, blestemă pe tată-său şi spre miezul nopţii se duce să se culce în sicriul ei. În a doua noapte lucrurile se petrec la fel. În cea de a treia, Petru stă cu faţa în jos sub icoana Maicii Preciste şi, cînd Amfineta pune mîinile pe el, se apucă cu amîndouă mîinile de candela de la icoană, tăcînd mîlcom. Amfineta sparge tot prin biserică şi aruncă la pămînt, neizbutind să-l clintească. Cocoşii cîntă. Petru ia pe Amfineta în braţe şi nu o mai lasă să se pogoare în mormînt. Fata rămîne vie şi se cunună cu ghinărarul, care e fiu de femeie săracă. (Cătană, *Strîgonea*).

Strigoii exprimă oroarea morţii şi n-au semnificaţie caracterologică întrucît ei sînt oameni cu firea modificată stereotip în rău, de vreme ce toţi obsedează pe cei vii.

Nici Dumnezeu, nici Sfîntul Petru nu sînt protagonişti ai basmului propriu-zis, apărînd fie ca arbitri morali, fie ca dăruitori de lucruri miraculoase. Un copil bătut de un spîn capătă de la Sf. Petru un corn din care ies bogăţii (reminiscenţă a cornului abundenţii), dar care privit prematur scoate lighioni (Ret., *Lupul cu cap de fier)*. Dumnezeu şi Sf. Petru, venind la o văduvă săracă cu prunc „de vro cîteva luni" pe care nu vrea să-l boteze popa, îl botează ei şi-i dau în dar o puşcă ce nu trebuie încărcată (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul)*. Pe Dumnezeu îl doare capul şi fumul de tămîie rămas de la nişte negustori de mirodenii pe care-l aprinde Bobiţă îi face bine. Dumnezeu dăruieşte, la cerere, băiatului un fluier fermecat, care face să joace oile şi pe oricine (T. Pamfile, *Povestea lui Bobiţă)*. Dumnezeu şi Sf. Petru sînt rău primiţi de un baci şi miluiţi cu lapte de oaie şi cu carne de miel, de băiat. Dumnezeu îi dă acestuia să semene oasele mielului şi se face o turmă mai mare decît aceea la care slujise. Oiţa era năzdrăvană (Ret., *Fiiuţul oii)*. Pe un vînt cu ploaie, tunete şi fulgere, doi oameni, Dumnezeu şi Sf. Petru, intră în curtea unui om sărac care-i bagă în casă, fără a-i cunoaşte, îi pofteşte la cină şi-i culcă. Dimineaţa, gazda le dă lapte cald. Casa arde, nevasta se îneacă în Dunăre, copiii sînt unul luat de val, altul furat de lup, omul ajunge porcar şi, Dumnezeu, prin norocul căderii coroanei aruncate în sus, îl alege împărat. Apoi îşi găseşte copiii (Ret., *Omul de omenie nu piere)*. Un văduv, însurat a doua oară, îmboldit de maşteră, îşi părăseşte copiii în pădure. Dumnezeu preface balega în pîine albă şi dă băiatului un arc să prindă păsărele, învăţîndu-l cum să-l mînuie (Isp., *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul)*. Unui ţigan cu şase copii, care merge

să bată pe Dumnezeu fiindcă nu-i dă de mîncare, Dumnezeu îi dă o masă vrăjită, pe care i-o înlocuieşte moşul. Ţiganul pleacă iar să bată pe Dumnezeu, acesta îi dă un cal care face bani şi pe care i-l schimbă moşul. În fine, Dumnezeu îi dă o jiloveaţă vrăjită, cu care bate pe moş şi-i ia înapoi masa şi calul (Ret., *Ganul Ţiganul*). Dumnezeu, călătorind în lume cu Sf. Petru, dă unui tăietor de lemne sărac, cu muiere şi cinci copilaşi, o oală plină de taleri, pe care tăietorul o găseşte într-o scorbură de copac. De cînd găseşte banii, omul nu mai lucrează, se îmbată şi cînd altă dată Dumnezeu şi Sf. Petru sînt poftiţi de muiere să se odihnească în pat, omul îi bate cu un lemn (Cătană, *Dumnezeu şi Sf. Petre*). Doi fraţi vînd lui Dumnezeu şi Sf. Petru mere din creanga fratelui celui mic, care omeneşte pe drumeţi din creanga lui. Fratele cel mare ar voi o turmă de oi, cel mijlociu pămînt şi boi, cel mic o luntre pe Dunăre, să scape pe cei în primejdie. Străinul cel bătrîn, care e Domnul Hristos, le împlineşte dorinţa. Drumeţii cer de mîncare şi Sf. Petru merg la Dunăre la fratele cel mic, cer de mîncare ce are el mai drag la casă, acesta ia copilul din leagăn şi-l pune pe vatra fierbinte, acoperindu-l cu spuză şi cu cărbuni. În vatră creşte iarbă verde, iar copilul se joacă cu nişte mere de aur. Luntraşul recunoaşte pe Hristos şi pe Sf. Petru. La plecare, moşnegii dau foc cu un tăciune la un stog căpătat de la oameni. Grîul rămîne vrav în mijloc. Fratele mijlociu aprinde şi el stogul şi-i arde toată casa. Dumnezeu mai face şi alte minuni ce n-au însă semnificaţie mitologică (Ret., *Azima mergătoare*). Dumnezeu trimite de soţie unui fiu de pădurar o zînă. Cînd stăpînul pretinde omului să-i aducă pe Dumnezeu la masă şi face invitaţia, Dumnezeu vine, scoate pe om din obezi şi desfiinţează iobăgia (Ret., *Zîna apelor*).

Fiind nişte abstracţiuni, Dumnezeu şi Sf. Petru nu reprezintă caracterologic figuri proeminente, afară de aceea de a fi nişte bătrîni cu purtări adeseori absurde şi nepotrivite cu demnitatea lor.

CAL NĂZDRĂVAN

După Făt-Frumos, calul năzdrăvan este un protagonist adesea mai important decît zmeul. Fără cal, orice faptă eroică este imposibilă. Mitologia hipică e vastă, în fond se reduce la ideea străbaterii fulgerătoare a spaţiului. Calul înoată în apă şi coama, trupul lui au ondulaţii acvatice. El saltă, făcînd arc asupra solului, de unde a putut veni sugestia zborului. Mitologia exprimă metaforic aceste însuşiri. Gemenii Açvin din Vede, simbolizări ale luminii, îşi trag numele din açva, care înseamnă cal, şi ar însemna „stăpîni de cai", dar se îmbrăţişează ipoteza că ei înşişi sînt cai [1]. Poseidon, prefăcut în armăsar, avu cu Demeter, prefăcută în iapă, un copil, Arion, care e cal. Pegasos, însuşi calul întraripat, ar fi — după legendele corintiene — o odraslă a sa zămislită cu Meduza. Aurora e trasă de doi cai, Lampos şi Phaeton, sau de cai albi, Helios e reprezentat mînînd un care cu patru cai întraripaţi, care sînt stelele, cai pe care încearcă să-i ţină în frîu Phaeton, în *Metamorphoses* de Ovidiu, Dioscurii, formînd pe cer constelaţia Gemenilor, sînt înfăţişaţi călare sau ţinînd de frîu cîte un cal. La carul furtunii, Marduk înhamă patru cai [2]. Odin este — după o tradiţie — zeu al morţilor în chip de cal cu opt picioare şi mortul intră călare pe el în Walhall [3]. În toate cazurile calul traduce ideea de iuţeală (a luminii, a furtunii, a mersului). Bineînţeles, moartea însăşi călăreşte pe un cal, şi dăinuia încă

[1] Carlo Formichi, *Il pensiero religioso nell'India prima del Buddha*, Bologna, Zanichelli, 1925, p. 34 şi urm., p. 99, nr. 49 ; v. şi Max Müller, *Nouvelles études de mythologie*, Paris, Alcan, 1898. Cf. de asemenea I. Chiţimia, *Fauna în basmul românesc* în *St. şi cerc. de istorie literară şi folclor*, V, nr. 3—4, 1956.

[2] F. Furlani, *op. cit.*, II, p. 8.

[3] Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, *Pferd*.

în secolul trecut în Germania legenda unui cal al vînătorului nopții („das Pferd des Nachtjägers“, numit și „der wilde Jäger“ [1]).

În basm calul e înfățișat ca un animal dotat cu însușiri intelectuale excepționale, un sfătuitor al omului și un inițiat. Caii prevesteau moartea lui Ahil (c. XIX) :

Ba te-om scăpa noi și-acuma pe tine, puternice Ahile,
Dar ți s-apropie ceasul și vina doar nu e a noastră...“

De unde Gr. M. Alexandrescu al nostru :

Și caii lui Ahil care prooroceau,
Negreșit că au fost de vreme ce-l trăgeau.

Totuși calul rămîne în această ipostază un animal funerar. Ideea de „învățător“ este conținută în definiția centaurilor și știm că Chiron născut din iubirea dintre Saturn metamorfozat în cal și nereida Philyra a fost învățătorul lui Ahile. Strînsa înțelegere mușchiulară între omul ingenios și calul furtunos în mers a putut să nască ideea simbiozei dintre cele două ființe. Nu mai puțin în basm, calul e întîi de toate un aparat la care se poate renunța îndată ce se găsește alt mijloc de străbatere a spațiului (șarpe zburător, zgripțor și chiar mașină). El satisface în imaginație dezideratul de a rezolva problema distanțelor. În *O mie și una de nopți (Istoria calului fermecat)*, un indian arăta regelui Persiei un cal artificial ce zbura la atingerea unor manivele. Aparatul a trecut apoi în *Don Quijote* al lui Cervantes cu numele de „el famoso cavallo Clavileño“.

Împărații, voinicii au cai năzdrăvani, care pe măsură ce îmbătrînesc stăpînii și nu mai sînt folosiți, îmbătrînesc și ei, dacă nu e la mijloc un mimetism al decrepitudinii, o disimulație spre a încerca inteligența sau modestia voinicului sau spre a scăpa de o nouă servitute.

[1] Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, *Nachtjagd*.

Un împărat cu trei feciori are grajd cu cai frumoşi, însă fata-voinic alege pe cel mai răpciugos şi mai bubos, zăcînd pe coaste, şi care e calul tatălui său din tinereţe. Calul, care ca orice cal năzdrăvan, vorbeşte, cere să-l spele în toate zilele cu apă neîncepută, să-i dea orz fiert în lapte dulce ca să-l poată roade, apoi în fiece zi o baniţă de jăratic. La a zecea zi calul se scutură şi se face „frumos, gras ca un pepene şi sprinten ca o căprioară" (Isp., *Ileana Simziana)*. Alt împărat bătrîn cu trei fete are un cal din tinereţe numai oase. Fata cea mică e sfătuită de o babă să meargă la grajdul cailor, să spargă pămîntul, să sape pînă va găsi oase de cal şi căpăţînă. Să dea cu ea de trei ori pe pămînt zicînd : „Ţie ! cal de hadă, cîinii carnea ţi-o roadă, poartă-mă şi pe mine cît ai purtat pe taica !" (Acesta înviază şi se numeşte Dalbul d-ochilor (Ret., *Din fată-fecior)*.

La popoarele primitive oasele mortului şi îndeosebi craniul sînt elementele în care s-a concentrat spiritul individului, care de altfel e considerat şi după deces ca o fiinţă vie [1]. În general, în basm oasele sînt materia minimă din care se poate învia un om. Caii metalici rezistă şi morţii, deşi aci trebuie să fie vorba de o traducere a ideii legendare de statuie de bronz din excavaţiuni. Voinic de plumb propune împăratului căruia i s-au furat soarele, luna şi stelele să dezgroape din partea de apus a cetăţii trei cai de aramă îngropaţi în vremile vechi, să-i pună pe fiece cal cîte trei perechi de desagi de galbeni şi să-i dea şi hainele şi paloşul din tinereţe (V. Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb)*. Spaima zmeilor află de la mamă-sa împărăteasa văduvă că calul tatălui său paşte iarba verde în livadă. Învăţat de un vrăjitor, băiatul ia frîul calului şi-l sună de trei ori, adică la cele trei părţi ale livezii. Vine „o mîrţoagă de cal chior, olog şi plin de bube". Făt-Frumos îi dă un picior în piept şi calul se duce de-a berbeleacul cîte

---

[1] Lucien Lévy Brühl, *L'âme primitive*, Paris, Alcan, 1927, p. 306 şi urm.

nouă zile și nouă nopți. Sună frîul a doua și a treia oară. Vine același cal. Voinicul ridică paloșul să-l înfigă în pieptul calului. Calul se roagă : „Făt-Frumos! Făt-Frumos! Nu mă omorî". Îi cere să taie trei sute de viței de la trei sute de vaci și să-i dea lui laptele să-l bea. Așa face Făt-Frumos și peste trei zile, sunînd frîul, vine un cal de zmeu. Acesta îl învață cum să-l încalece, cum să-l atingă de trei ori cu scările. Calul deschide douăsprezece aripi și zboară pînă la vîntul turbat. După ce a zburat de probă, calul pretinde, ca să-l slujească cumsecade, să taie șase sute de viței și să-i dea să bea laptele de la cîte șase sute de vaci. Peste trei zile, îmbrăcat în zale de fier și încoifat, Făt-Frumos sună frîul și vine calul care a făcut o așa de mare consumație de lapte (Fund., *Spaima zmeilor).* Feciorul de împărat care s-a hotărît să meargă după tinerețe fără bătrînețe merge la grajd să-și caute un cal printre „cei mai frumoși din toată împărăția". Cum punea însă mîna și apuca pe cîte unul de coadă îl trîntea și astfel toți caii căzură. Dibuie „un cal răpciugos și bubos și slab", pune mîna pe coada lui, acesta înțepenindu-și piciorul rămîne „drept ca lumînarea". Calul îl sfătuiește să ceară de la împărat paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el cînd era flăcău, iar pe el să-l îngrijească șase săptămîni cu mîna lui și să-i dea orz fiert în lapte. Cînd armele și hainele sînt curățite și pregătite, iar calul hrănit, acesta „se scutură și el, și toate bubele și răpciuga căzură de pe dînsul și rămase întocmai cum îl fătase mă-sa, un cal gras, trupeș și cu patru aripi" (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe).* Intrînd slugă la Vîjbaba din fundul iadului, Crîncu își cere simbria, un cal. Intră în grajd, în fund vede o gloabă de cal, roșu, numai pielea, de-i vedeai coastele. Vîjbaba îl îmbie să ia unul mai frumos. „De-ai ales din mintea ta — observă gloaba — bună minte ai, iar de te-a învățat cineva, îi poți mulțămi, că bine te-a învățat." Într-o pădure calul cere voinicului să-i facă un foc mare să se adune jar mult, să se sature odată. Voinicul doboară

treizeci de stejari de cei mari „şi după ce trecu focul tot, apoi vîntură spuza cu pălăria de pe jar ş-aduse calul să mănînce". Calul se scutură, îi sar toate floacele, şi rămîne ca uns cu unt. Crîncu îl roagă să-l ducă ca gîndul (Ret., *Crîncu)*. Un vîj sfătuieşte pe Pipăruş Pătru să se întoarcă la curtea zmeului pe care îl omorîse şi să ia un cal sfrijit şi urît de sta să moară, care nu mîncase şi nu băuse nimic după moartea zmeului. Pipăruş găseşte calul, căruia îi numărai coastele cale de o poştă, îl dezleagă din lanţuri. Acesta răsuflă bine, paşte oleacă, vorbeşte : „Cum vreai, domnul meu, să te duc, ca vîntul ori ca gîndul" (Ret., *Pipăruş)*. Tudorel merge la „grajdul părăsit", găseşte un cal „aşa de slab şi de păcătos, că-i numărai coastele", care nu mîncase, nici nu băuse de ani, îi dă „oleacă de jăratic", să prindă suflet, cum ceruse acela, pune pe el şaua şi frîul purtate de împărat în tinereţe şi porneşte după ce calul îl întreabă dacă trebuie să meargă „ca vîntul" sau „ca gîndul" (T. Pamfile, *Tudorel)*. Făt-Frumos, dintr-un basm dubios, găseşte în grajd un cal bătrîn, costeliv şi pintenog, cu dinţii cît palma în gură şi cu părul năpîrlit, care-l întreabă de ce e trist şi, destăinuindu-se a fi calul din tinereţe al tatălui său, îi cere să-l hrănească cu orz pisat şi să-l perie trei zile de cîte trei ori. Cu astfel de îngrijire se face negru ca pana corbului, gras şi lucios ca o oglindă (N. D. Popescu, *Fata din dafin)*. Ioniţă-Făt-Frumos merge la o babă cu o iapă care are mînji şi sfătuit de o pasăre şchioapă alege „calul cel mai urît", mai rîios din fundul grajdului, care însă scos în curte rînchează o dată şi se face cal mîndru. Are paisprezece spline (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosinzeana)*. Şi Petru, după ce doarme în podul casei Sfintei Vineri, îşi hrăneşte cei patru cai năzdrăvani cu jăratic. Murgul mănîncă „cîte de trei ori trei", ceilalţi cîte trei trocuri pline de jar (I. Slavici, *Zîna Zorilor)*. Împăratul şerpilor dă lui Petru, care are de îndeplinit o muncă grea, un căpăstru şi un vătrai, poftindu-l să se ducă la stava lui să ia calul cel mai slab, să-i arunce căpăstrul în cap, şi

cînd ajunge călare pe el la o groapă, să coboare şi să-l lovească în frunte cu vătraiul. Calul se va face stană de piatră. Să intre apoi în groapă pe cealaltă lume şi, după ce va ieşi cu izbîndă, să învieze calul cu vătraiul (Ret., *Vizor, craiul şerpilor).*

Legătura tehnică între cal şi frîu ia în basm colorit magic. Cine capătă frîul unui cal năzdrăvan are în puterea sa şi un cal, care la scuturarea frîului vine nu se ştie din ce zonă. Sfînta Miercuri dă lui Petru-Păr-Frumos un frîu de aramă, la scuturarea căruia vine un cal de aramă, Sfînta Vineri îi dă un frîu de argint, respectiv un cal de argint, Sfînta Duminică îi dă un frîu de aur, respectiv un cal de aur. Petru-Păr-Frumos scutură frîul de aramă, vine calul de aramă. „La potcoave cuiele erau de o palmă de lungi." Voinicul suie călare pe muntele de glajă. De la un timp cuiele de la potcoave se rod şi calul se poticneşte. Voinicul scutură frîul de argint, vine calul de argint cu cuie la potcoave de „on cot de lungi". Urcă pînă la jumătatea muntelui. Scutură şi frîul de aur, vine calul de aur, în vreme ce calul de argint se face nevăzut. Cuiele la potcoave sînt de un stînjen. Cînd e aproape de vîrful muntelui, cuiele se tocesc şi voinicul se lasă-n coate şi genunchi şi ajunge aşa pe culme (Frîncu şi Candrea, *Ileana Costănţeana).*

În grădina unui om sărac vin noaptea nişte cai fermecaţi, care tîrfelesc tot trifoiul. În noaptea întîia merge să pîndească fiul cel mare, care însă adoarme din cauza unui vînt căldicel şi îmbătător ce-l slobozeau pe nări acei cai. Fiul cel mare adoarme, cu al doilea se întîmplă acelaşi lucru, în noaptea a treia feciorul cel mic, Petru Cenuşă, punînd lîngă sine spini din gard, izbuteşte să rămînă treaz. Vin atunci trei cai ca trei munţi şi încep să alerge prin trifoi. Ei erau blînzi ca mieii şi-i putea prinde oricine dacă dădea ochii cu ei. Petru pune mîna pe ei, iar ei se roagă să-i sloboade „că tot cu noi n-ai ce face că noi nu ni-s cai ca ceilalţi, dar dacă ne slobozi, noi ţ-om fi de mare folos îndată". Erau caii zînelor. Ei îi dau un căpăstru de aramă, unul de argint şi altul de

aur să le scuture cînd va avea un necaz, apoi pier (Cătană, *Petru Cenuşă*). Sihastrul care a crescut pe Făt-Frumos moare. Voinicul se suie în pod, găseşte un frîu, îl scutură, vine un armăsar cu şase aripi, care întreabă :

„— Ce porunceşti, stăpîne?" (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). La fel face alt Făt-Frumos crescut de un pustnic. Se urcă în pod, găseşte un frîu, îl scutură şi atunci vine un şoimulean aripat (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Lucrul se repetă întocmai într-o variantă (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*). Feciorul de împărat, îmbrăcat feteşte, intră în ţara zînelor. Calul îl sfătuieşte să-i ia frîul din cap şi să-l scuture numai atunci cînd are nevoie de el. (Ret., *Crăiasa zînelor*). Petru se urcă în podul casei, care „era plin de frîie, de şele şi de curele". Alege pe cele mai roase, mai ruginite şi mai neîngrijite. Baba Borşa zice peste ele „o zicală din cuvinte măruntele" şi le afumă cu tămîie, apoi Petru izbeşte cu frîul de propta casei. Un cal se iveşte „de cît care lumea n-a văzut mai frumos, cu o şa plină de aur şi pietre scumpe, cu nişte frîne, la care să nu priveşti, că-ţi piere lumina ochilor". Baba Borşa, care l-a sfătuit pe voinic, face cruce peste cal şi călăreţ, spune cîteva cuvinte. Murgul vorbeşte : „Să te ţii bine, stăpîne, c-avem cale lungă şi trebuie să mergem iute" (Slavici, *Zîna Zorilor*). Calul lui Tudorel vine atunci cînd voinicul scutură trei fire de păr smulse din coama lui (T. Pamfile, *Tudorel*).

Originea cailor năzdrăvani nu este de bună seamă banală, împăratul bătrîn trebuie să-i aibă, ca şi voinicii tineri, de la vreun zmeu biruit, vreo cuvioasă ori fiinţă infernală. Că tărîmul celălalt e locaşul acestor cai este teoretic de admis, avînd în vedere şi tradiţia calului ca zeu al morţii. Există în basm, undeva, într-un loc puţin accesibil, o herghelie de iepe cu un armăsar, sau numai o iapă care generează caii năzdrăvani. Prezenţa unui mascul nu-i absolut necesară procreaţiei, după mentalitatea primitivă şi magică. Într-un basm avem de-a face cu un armăsar trăind într-un soi de colonie

liberă cu iepele generatoare de cai năzdrăvani. Galben-de-soare, calul năzdrăvan al voinicului, fără îndoială armăsar, învelit cu nouă piei de bivol cătrănite, întîlneşte la locul unde paşte herghelia armăsarul plin de spume şi sforăind de mînie, al iepelor. Acesta se repede la Galben-de-soare, luptă, muşcă însă din pielea de bivol, în vreme ce Galben-de-soare muşcă din carne vie. Armăsarul „răzbit şi biruit" se tîrăşte după herghelia răpită şi în cele din urmă se supune. Iată, în treacăt fie zis, un mod de a prinde caii sălbatici într-o pampa de basme. Iepele duse la împărat sînt nărăvaşe, ca să poată fi mulse intervine Dumnezeu invocat de Ileana Simziana. Dă anume o ploaie cu găleata, care ajunge la genunchii iepelor, apoi îngheţ, încît iepele nu se mai pot mişca şi sînt mulse (Isp., *Ileana Simziana).* Nişte jivine pasc peste noapte ogorul cu grîu de aur al împăratului. Feciorul cel mare, „îmbrăcat în zale din cap şi pînă-n picioare, cu buzdugan greu în mînă şi tolbă cu săgeţi înveninate la şold", merge în mijlocul ogorului, îşi dezbracă cojocul, se întinde jos pe iarba moale, aude un ţîrîit şi vede un şoricel pe care-l crede mîncătorul ogorului. Adoarme. Aşa păţeşte şi feciorul al doilea. Al treilea dă de mîncare şi vin şoricelului, află pricina şi stă treaz. Vin douăsprezece iepe ale văzduhului călăuzite de un armăsar năzdrăvan, stîrnind vînturi dulci cu care adorm pe păzitor şi pasc ogorul. Voinicul capătă de la armăsar căpăstrul şi, mai tîrziu, avînd nevoie, îl scutură şi calul vine (T. Pamfile, *Şperlă voinicul).* Petru dă de o pădure de aramă cu copaci, pomi şi poame de aramă, cu frunze de aramă, cu tufişuri, iarbă şi flori care de care mai frumoase, tot de aramă. Florile îl îmbie să le rupă şi să facă cunună din ele. Deşi sfătuit de murgul lui să nu se atingă de florile blestemate, face totuşi cununa. Adie atunci un vînt uşor, se iscă vifor, întuneric şi noapte. Apare vîlva : „Cap n-are... dar nici fără cap nu e... Prin aer nu zboară... dar nici pe pămînt nu umblă... Are coamă ca şi calul, coarne ca cerbul, faţă ca ursul, ochii ca dihorul

şi trupul e de toate... numai de fiinţă nu...". Petru luptă o zi şi-o noapte cu vîlva, care propune o odihnă. Însă murgul îl îndeamnă să nu stea. A treia zi în zori, Petru aruncă frîul în capul vîlvei care se face „cel mai frumos cal din lume". Vîlva era fratele murgului blestemat de Sfînta Miercuri, acum cîteva sute de ani. În pădurea de argint voinicul face iar cunună, iarăşi vine „o grozăvie de şapte ori mai mare". După o luptă de trei zile şi trei nopţi, vîlva e înfrîntă şi devine cal. La pădurea de aur e o vîlvă de şaptezeci şi şapte de ori mai puternică. E şi ea învinsă şi se face cal. Aceşti trei cai sînt între ei fraţi (Slavici, *Zîna Zorilor)*. Vîjbaba antropofagă din fundul iadului are caii cei mai năzdrăvani. Crîncu se bagă slugă pe un an de trei zile şi are îndatorirea să ducă noaptea la păscut o iapă care nu e decît fata Vîjbabei şi care noaptea se preface în cioară, miel, ghem. E probabil că iapa fată în fiece noapte cîte un murg, fiindcă după trei zile are trei mînji. Crîncu găseşte totdeauna iapa cu ajutorul cumnaţilor săi, Rărăul, Vulturul, Lupul, şi o aduce acasă. Drept răsplată îşi alege calul cel mai urît (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului)*. Ioniţă-Făt-Frumos intră şi el slugă la o babă cu o iapă, tot pe tărîmul celălalt. Iapa se preface în pasăre, iepure, stejar bătrîn în mijlocul pădurii, şi e scoasă afară de voinic, care îşi alege din grajd un cal rîios cu paisprezece spline (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînziana)*. Pătru văzînd că nu poate scăpa pe Rozuna, doamna florilor, de zmeu, vrea să se-mpuşte. În pădurea unde se duce dă de o iapă, care fătase pe jumătate un mînz, şi de un lup, care sta cu gura căscată să îmbuce fătul. Iapa roagă pe Pătru să împuşte lupul, lupul îl roagă să împuşte iapa. Pătru împuşcă lupul, iapa fată mînzul, şi acesta merge îndată cu voinicul căci, zice el, „nici ţîţă nu voi suge pînă nu vă voi vedea scăpaţi". Mînzul, care nu are de loc splină, e frate cu Paraleu, calul zmeului. Paraleu roagă pe frate-său, mînzul, să aştepte pînă-l ajunge. „Nu te-aştept — zice acesta — pînă nu-ţi zvîrli stăpînul în vineţia cerului, să te-ntorci cu pot-

coavele în sus şi praf şi pulbere să-l faci." Ceea ce Paraleu şi face (Cătană, *Rozuna, doamna florilor).* Ionică, văzînd că zmeul care i-a luat pe Ileana Cosînzeana are un cal cu şapte inimi, se duce la Muma-Ciumei, la care se află mama calului şi intră în slujbă. Zmeoaica se hrăneşte cu carne de om pe care o ia de la aceşti argaţi. Iapa paşte numai nopţile. Baba locuieşte pe o coastă de munte pleşuv, într-o casă uriaşă ce părea alcătuită din lespezi şi bîrne de stîncă risipite. Pe acoperiş sînt pari cu puzderii de „scăfîrlii de om". Voinicul adoarme în trei seri consecutive, iar iapa se preface în pasăre, mreană, se ascunde în inima pădurii şi e scoasă de acolo cu ajutorul unei păsări, a unui peşte şi a unui beţişor vrăjit, dăruit de Sf. Duminică. Dintre paisprezece armăsari sirepi, voinicul nu alege niciunul şi se opreşte la un cal chior tăvălit în gunoi şi mocirlă. Cei paisprezece n-aveau inimi, toate erau băgate de zmeoaică în calul păcătos. Aceeaşi Mama-Ciumei a vrăjit pe calul zmeului cu şapte inimi, ungîndu-l în toată ziua timp de trei ani de zile cu untură de urs (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă).* Miazănoapte, mîncătoare şi ea de oameni, are o iapă care face trei mînji în trei nopţi. Făt-Frumos se vîră argat, merge cu iapa s-o pască, adoarme. Iapa se ascunde cu un mînz în munţi, a doua oară cu doi mînji în nori, a treia oară cu trei mînji în fundul mării. Un lup, un vultur şi un peşte, cărora voinicul le făcuse bine, o găsesc. Făt-Frumos ia un cal urît şi-l hrăneşte cu trei cofe de jar. Calul face nouă aripi (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos).* Ionică merge la baba hodoroagă, nevăzută, neauzită, din smîrcurile mărilor, din adîncul zărilor, să capete o iapă. Şi aci sînt pari cu capete de oameni. Băiatul păzeşte iapa trei seri de-a rîndul, după apusul soarelui. Bătută de babă, iapa se preface în mioară albă, în stancă vînătă, în mreană, venind cu un mînz, cu doi şi cu trei mînji. Deşi adoarme, ajutat de un lup, de o cioară şi de un peşte, flăcăul găseşte iapa şi mînjii. Baba intră în

grajd, spintecă toţi mînjii, le scoate inimile şi le pune în iapă, pe care o face ogar. Fata babei sfătuieşte pe voinic să ia ogarca (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde şi frumos)*. Un fecior de împărat vrea să-şi ia şi el nevasta de la zmeu şi aflînd că puterea acestuia stă în cal şi că bunica tatălui său are o iapă care fată astfel de mînji, pleacă într-acolo, după ce face bine unui corb, unui lup, unui şoarece, unei mrene. Ajutat de aceştia, găseşte iapa, care se face corb cu un pui, mreană cu doi pui şi lupoaică cu trei pui. Cînd intră pe poartă, baba o schimbă în cloşcă cu trei pui şi o pune sub pat. Şoarecele învaţă pe flăcău cum s-o aducă la înfăţişarea de iapă. Feciorul îşi alege drept simbrie un mînz jerpelit cu optsprezece inimi, şase ale lui şi douăsprezece vîrîte în el de babă. Mînzul, îl roagă să mai sugă la mă-sa încă nouă zile ca să capete puteri (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare)*.

Pescăruş găseşte într-o odaie în care împărătiţa i-a interzis să intre, trei cai în lanţuri ce se reped să-l omoare şi care stau închişi de doisprezece ani. Ei cer să le aducă şeile, să încalece pe ei, ca să iasă odată la aer. Pescăruş îi scoate, se înalţă cu ei în slavă. Atunci îl apucă dorul de părinţi (C. Rădulescu-Codin, *Pescăruş-împărat)*.

Caii vorbesc cu voinicul, ştiind limba lui. Însă este şi o limbă a cailor şi în acest sens unii cai sînt bilingvi. Astfel calul zmeului Pogan se roagă de calul lui Crîncu „în limba lor" : „Frate, frate, mai înceată-ţi paşii, că de nu — plesnesc". Acela îi răspunde tot pe limba cailor : „Bucuros îmi mai domolesc paşii, dacă vei arunca o dată în sus pe zmeul în slava cerului, apoi să faci cu el zup în fundul pămîntului, ca nici de nume să nu-i auzim" (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului)*.

Am văzut că sînt cai de aramă, de argint, de aur, sînt şi cai de sticlă înhămaţi la o carîtă de sticlă (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă)*. Un basm face aluzie la vremurile care au fost „cu mult înainte de a să fi născut caii cei de fer, cari mîncă numai foc..." (Frîncu şi

Candrea, *Povestea lui Teodor flămîndul*). Dar se pare că aci e vorba de locomotive.

De cele mai multe ori calul are aripi al căror număr este variabil. Unul are patru aripi (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*), alții cîte șase (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*), nouă (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*), douăsprezece (Fundescu, *Spaima zmeilor*), douăzeci și patru și un corn în frunte (G. Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Puterea le mai vine și de la inimi, unii avînd mai multe (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*) sau trei (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*), șapte (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.), cincisprezece, adică paisprezece inimi ale armăsarilor vîrîte în calul slăbănog și inima hîrțoagei (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.), optsprezece inimi (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*).

Există cal cu opt picioare (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*), ca și calul lui Sleipnir-Odin, cal de șapte poște, care calcă șapte poște deodată (Cătană, *Prințesa „Nu știu"*).

Caii năzdrăvani au în ureche felurite obiecte folositoare. Galben-de-soare ține în urechea stîngă o gresie care se face la nevoie munte de piatră, iar în urechea dreaptă o perie care se face pădure deasă (Isp., *Ileana Simziana*). Cînd, fiind în nevoie, Petru Cenușă scutură căpăstrul de aramă, vine un cal „de aramă, roșu ca para focului și sprinten ca caii arăpești". Calul îi dă haine, sabie și pinteni ce strălucesc „ca para focului, bătînd în roșu-galben". Calul suflă pe nări și împinge de trei poște înainte cocia în care merg frații lui Petru. Scuturînd căpăstrul de argint, vine un cal de argint, care-i dă haine, sabie, zale de argint. Cînd scutură căpăstrul de aur, vine un cal de aur, care-i dă frîu, șa, haine, sabie, zale și pinteni, „cu totului tot de aur" (Cătană, *Petru Cenușă*). Copilul crescut de pustnic fiind gol, scoate — sfătuit de cal — veșminte din urechea stîngă a acestuia, se îmbracă și pornește călare la oraș (Isp., *Făt-Frumos cu păr de aur*). La fel face copilul gol dintr-o variantă (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Tot haine găseşte, în urechea stîngă a calului, Făt-Frumos aflat în sicriu smolit (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Făt-Frumos caută în urechea dreaptă a calului şi găseşte un arc cu săgeţi cu care trage în şerpi şi-i sperie. Iarăşi din urechea dreaptă scoate o bucată de săpun, o perie şi o gresie din care face obstacole în calea zmeului (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Un cal învaţă pe un fecior de împărat să-i dea cu căpăstrul în cap, să-l facă o căpăţînă de cal uscată. Feciorul ia căpăţîna şi o pune sub pat, la crîşma unde se bagă argat. Povăţuit mereu de animal, feciorul loveşte cu căpăstrul căpăţîna care se face un cal cu douăzeci şi patru de aripi şi cu corn în frunte. Din urechea dreaptă a calului, feciorul scoate frîie şi înfrînă calul, iar din cea stîngă, haine. Astfel luptă împotriva vrăjmaşilor tatălui său (Pitiş, *Un ochi plînge, unul rîde*). Dumnezeu dăruieşte unui ţigan un cal, care, cînd i se spune anume cuvinte, varsă galbeni, pe care-i strînge cu alt descîntec (Ret., *Ganul ţiganul*).

Calul este inteligenţa călăuzitoare a voinicului, care nu face nimic fără sfatul lui. De la un zmeu din munte, fata-voinic capătă un „telegar fără splină", pe Galben-de-soare. De aci încolo, calul împăratului declarîndu-se bătrîn, fata încalecă pe Galben-de-soare, care fiind năzdrăvan are darul divinaţiei. Astfel, cînd fata-voinic găseşte o cosiţă de aur şi îl întreabă dacă trebuie s-o ia, răspunde printr-o dilemă : „de o vei lua, te vei căi ; de nu o vei lua, iarăşi te vei căi ; dară mai bine este să o iei" (Isp., *Ileana Simziana*). Sfătuită de feciorul de împărat, o altă fată-voinic cere Împăratului Roşu, drept răsplată că i-a mîntuit băiatul de blestemul de a fi balaur, o ladă în care este calul Galben-de-sub-soare, care se află în odaia lui, la fereastră. Fata-voinic găseşte într-o pădure o peană de raţă. Întrebînd pe Dalbul d-ochilor dacă s-o ia sau s-o lase, acesta răspunde şi el printr-o dilemă : „De cumva o vei lua, de mare năcaz ne-ar fi, însă de nu o vei lua, vei bănui după ea". „Aşa zice calul — comentează povestitorul — că

pe-acelea timpuri știau și caii vorbi." Cînd fata-voinic ajunge la mare și vede pe tărîmul dimpotrivă rața clocind pe ouă, întreabă pe Dalbul d-ochilor cum va trece. Acesta o sfătuiește să deschidă lădița și să întrebe pe calul Galben-de-sub-soare, care și iese și, întrebînd : „Ce-i dragul meu și domnul meu ?", e de părere că isprava e „lesne" de făcut. Suflă cu nările în apă și apa îngheață cu rața pe ouă. Fata-voinic merge pe mare ca pe pod, ia rața și o vîră în sîn. Dalbul d-ochilor o sfătuiește să ceară împăratului ca să-i aducă pe Ileana Cosînzeana, o căruță cu două roate și merinde. Dalbul d-ochilor e înhămat la căruță. Dalbul d-ochilor se preface în negustor, iar calul Galben-de-sub-soare într-o boltă cu negoț de tot felul, nu cum sînt în vremile noastre, ci tot fiind suflat cu aur și cu argint. Venind Ileana Cosînzeana, mînioasă că papucii nu se potrivesc între ei, bolta se închide, făcîndu-se cît o ladă. Dalbul d-ochilor sfătuiește pe fata-voinic să ceară de la Împăratul Negru nouă piei de bivol, nouă de cal, un car de fuioare și o majă de rășină. Fata pune pe cal o piele de bivol, o pătură de rășină, un rînd de fuioare, iar o piele, iar rășină și fuioare, pînă cînd acoperă calul în așa chip „de cugetai că-i un munte". Așa merg lîngă Marea Roșie, unde în ostrovul mării se află iepele Ilenei Cosînzene, albe ca lebedele. Fata sapă o groapă la țărmurile mării, intră în ea, iar Dalbul d-ochilor rămas afară rîncheazâ „de pămîntul se cutremură". Iepele ies de sub apă dar nu văd nimic, calul fiind îmbrăcat cu cojoacele lui. Se cufundă din nou. Dalbul d-ochilor rîncheazâ din nou „de se clătina și cerul și pămîntul". Ies cele șapte iepe și armăsarul. După o nouă scufundare la un nechezat „așa că nu numai cerul și pămîntul, dar și marea s-a tulburat pînă-n adîncurile ei", iepele și armăsarul ies, iar armăsarul se luptă cu Dalbul d-ochilor, din care nu poate mușca, în vreme ce acela mușcă în carne vie. După o tocmeală, armăsarul și iepele merg la Împăratul Negru, unde se lasă închise în obor. La cererea Ilenei, împăratul porun-

ceşte fetei-fecior să mulgă iepele. Dalbul d-ochilor se pleacă cu nasul la pămînt şi suflînd îngheaţă iepele. Fata mulge cinci vedre de lapte. Călare pe calul Galben-de-sub-soare, fata-fecior se înalţă în cer şi fură un feredeu de la Dumnezeu şi o ştergătoare de la sfîntul Soare, să se scalde în lapte clocotit şi să se şteargă cu ştergătoarea. Ileana Cosînzeana nu vrea să se coboare de pe stîlp pînă ce Împăratul Negru nu se scaldă în laptele clocotit. Fata-fecior se dezbracă şi intră. Dalbul d-ochilor trage vreo trei răsuflări şi laptele rămîne tocmai bun pentru scaldă. Împăratul Negru aduce şi el calul lui, care se dă înapoi în faţa dogoarei. Pe clipită, împăratul intrînd în lapte îşi dă sufletul (Ret., *Din fatăfecior)*. Armăsarul pe care îl prinde fata-voinic din toată herghelia sa de iepe din celălalt basm suflă şi el pe o nară aer răcoros spre Ileana Simziana şi aer înfocat pe altă nară spre împărat, cînd aceştia se îmbăiază împreună. Împăratul moare opărit (Isp., *Ileana Simziana)*. Calul pe care pleacă voinicul crescut de sihastru îl probozeşte mereu, spunîndu-i „cum să apuce lucrurile ca să meargă la izbîndă, la dor de copilă blîndă“. Îndemnîndu-l să meargă la oraş, zburînd cu dînsul şi oprindu-se pe un dîmb, îl pune, legat la ochi, să caute pe jos cu frîul în mînă şi cu ce-o găsi să-şi umple sînii. Dacă s-ar dezlega ar muri. Cînd în fine are voie să se dezlege la ochi, feciorul văzu numai pietre nestemate, fără a şti ce sînt (reminiscenţă din *O mie şi una de nopţi)*. Calul îl sfătuieşte să schimbe cîteva la neguţători, să plătească hanul, să cumpere ce-i este de trebuinţă şi să ducă împăratului cîteva pietre din cele mai mari şi mai frumoase. Încîntat, împăratul cheamă pe fecior la orice *ţîrmonie* la curte, la orice paradie, alai, serbare. Feciorul face astfel cunoştinţă cu toţi fiii de domni şi de boieri, învaţă de la ei toate obiceiurile. Cînd Făt-Frumos întreabă calul „nu e chip a scoate pe fată din mîna zmeilor“, calul se arată optimist : „Ce nu se poate pe lumea asta ?“ Deci, cu toate că fata împăratului este în puterea mamei zmeului, o vrăjitoare care îngheaţă

apele, și că nu izbutise novacul împăratului care avea darul de a culca la pămînt o oaste întreagă sau arapul care sorbea o dată o oștire oricît de mare și o dădea afară ca și mistuită, Făt-Frumos pleacă. După omorîrea zmeoaicei, cînd voinicul crede că a terminat isprava, calul filozof îi spune : „O, o, cine se pripește, se pîrlește“. Trebuia omorît zmeul și sculați din mormînt fiii de împărat și oastea. Deci calul duce pe voinic înapoi la palaturile zmeoaicei, unde văzîndu-i zmeul „i se taie mîinile și picioarele“ (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă).*

Făt-Frumos pleacă în lume cu un murg care într-un fel este fratele său patern, fiindcă e născut din același agent generator, un măr. De la o vreme băiatul plînge, cere să se întoarcă. Mînzul se duce să caute pentru el vreo căpătuială și-l pune să se încingă cu frîul lui, pe care să-l scuture la nevoie. Calul îl duce la niște zîne, care îl primesc ca argat și acolo îl învață cum să se scalde în baia de aur și să fure nucile cu veșminte. Intrînd argat la grădinarul unui împărat, Făt-Frumos se însoară, spre părerea de rău a împăratului, care-l oropsește, cu fata cea mică a acestuia. Pe urmă împăratul avînd război, se înduplecă a primi pe argat în oaste, dîndu-i o mîrțoagă de cal și o rugină de paloș. Voinicul se înnămolește într-o lăcoviște, oastea rîde de el. După ce aceasta trece, voinicul scutură frîul, vine calul, cere povață, încalecă și pleacă. Toată isprava e a calului. Acesta se urcă de trei stînjeni deasupra oștilor, de trei ori, încît toți cred că s-a ivit îngerul domnului. Voinicul taie degetul cu inelul împăratului și-l ia cu sine ca probă (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit).* La fel face și Făt-Frumos cu păr de aur. De data aceasta, dîndu-i-se un bordei într-un colț al curții și slujba de sacagiu, calul cel cu aripi aduce înăuntru frumusețile lumii : „nu era în palaturile împăratului, ceea ce era în bordeiul lui“. Voinicul merge la război ca sacagiu, făcînd cu ajutorul calului aceleași fapte (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur).* De astădată împăratul dă voinicului pe care-l crede în-

ger o năframă să se lege la mînă. Mînzul cu patru aripi sfătuieşte pe voinic să ceară împăratului paloşul, suliţa, arcul, tolba cu săgeţile ce le purta el cînd era flăcău (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe*). Feciorul, care vrea să plece la crăiasa zînelor, merge învăţat de o babă la stavă cu o troacă de ovăz şi una de jar, şi laudă pe voinic : „Drag domnul meu, ştiu ce gîndeşti, dar nu te teme că bun e Dumnezeu şi bună minte ţi-a dat de m-ai căutat". Feciorul dă calului încă un vrav mare de jar. Calul sforăie o dată „de tot scîntei îi ieşiră pe nări". Îi cade părul, şi rămîne cu „păr luciu galben ca aurul" (Ret., *Crăiasa zînelor*).

Pe puntea unei ape şade un balaur cu douăsprezece capete, pline de văpaie. Murgul sfătuieşte pe Petru să scoată sabia, să se înţepenească cu pintenii în el, şi cînd va fi deasupra balaurului cel mare să şteargă cu mîneca sabia de sînge şi să o bage în teacă (Slavici, *Zîna Zorilor*). Calul are şi acţiune neagră sau măcar violentă, mai ales din devotament pentru stăpîn. Lîngă o cruce vin vulturi năzdrăvani, care spun ce se petrece în lume. Un orb i-aude. Află că iapa popii a fătat un mînz şolomonar şi atunci a secat izvoarele. La fiece casă e acum o fîntînă fără apă, afară de vremea ploilor. Dacă s-ar urca cineva pe cal şi cît stă popa duminică în biserică ar înconjura satul, calul ar cădea mort la tragerea clopotelor de ieşit, pierzînd puterea de şolomonar şi fîntînile ar curge (Ret., *Dreptatea şi strîmbătatea*). Cînd Făt-Frumos a ucis pe zmeul din palatul de argint, calul său năzdrăvan omoară pe cel al zmeilor făcînd la fel şi cu calul zmeului din palatul de aur (Fundescu, *Spaima zmeilor*), care e tot timpul foarte didactic : „Să ştii, stăpîne, că această flacără este mama zmeilor şi a zmeoaicelor şi nu ştiu cum vom scăpa de dînsa. Ţine-te bine de coamă, că am să ocolesc lumea cît te ştergi la ochi" etc. Ţugulea se întoarce acasă la părinţi, iar fraţii, care îl tăiase, sînt „bătuţi de Dumnezeu". Calul îi omoară cu picioarele, apoi vine la Ţugulea şi-i linge mîinile (Isp. *Ţugulea*). Făt-Frumos des-

chide uşa grajdului împăratului să fure o iapă, pune mîna pe căpăstru şi o trage după dînsul. Iapa rînchează o dată de hăuieşte văzduhul (Isp., *Lupul cel năzdrăvan).*

Metamorfozele calului sînt foarte obişnuite. Am văzut din exemplele date că iapa se preface în cioară, miel, ghem (Ret., *Crîncu, vînătorul codrilor),* pasăre, iepure, stejar bătrîn (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînzeana),* corb, mreană, lupoaică, cloşcă cu pui (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare),* mioară, stancă (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde şi frumos),* negustor şi prăvălie (Ret., *Din fată-fecior),* căpăţînă (Pitiş, *Un ochi plînge, unul rîde).* Caii rezultaţi din vîlve au înainte de metamorfoză aspecte monstruoase (Slavici, *Zîna Zorilor).* Suspectă de invenţie cultă e metamorfoza calului într-un voinic, care loveşte cu sabia într-o fîntînă ce nu este decît fata cea mare a unei zmeoaice şi în buturugii de viţă în care s-a metamorfozat fata a doua a zmeoaicei (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul),* sau prefacerea calului într-o păsărică ce aduce lui Făt-Frumos o picătură de apă în cioc ca să poată birui balaurul (N. D. Popescu, *Fata din dafin).* Acesta e de obicei rolul unui corb.

CAII MORŢII

Un împărat foarte vînător în tinereţe îşi sfătuieşte cei trei feciori să nu vîneze pe un anume munte. Băiatul cel mic se duce chiar acolo. Către miezul nopţii aude prin pădure trompa, trompa, trompa, trompa şi vede o căruţă mare la care sînt înhămaţi doi cai mari cît pădurea. În căruţă era o mătăhală. Căruţa mergînd prin pădure trece peste copaci îndoindu-i ca brazii. Ajungînd la voinicul cu oamenii săi la foc îi dă vînat. Apoi se dă jos din căruţă, ia o mînă de om mort şi înconjură oamenii de trei ori. A treia oară, pune mîna de mort jos, scoate un paloş, îl trage printre dinţi, fă-

cînd să scapere scîntei din el, dar voinicul trage cu pușca în mătăhală, care, picînd jos, stinge focul cu sîngele. Vizitiul mătăhalei întoarce repede căruța (Al. Vasiliu, *Curpăn mare)*.

Nu-i greu de văzut că aci avem de a face cu „der wilde Jäger". Trei feciori de om sărac, cel mai mic numit Toderică sau Toderaș, vînători pătimași, cutreierînd pădurile cu pușca în spate, fiind prinși de noapte se trag lîngă un copac și unul, cel mare, stă de strajă. Către miezul nopții vine o căruță cu patru cai negri. Feciorul o oprește amenințînd cu pușca de trei ori. Un om din căruță strigă : „Nu trage cocoșul, că pe la tine stau în loc". Și-i dă un corn, din care cînd va suna vor ieși „verde de cătane de va fi greu pămîntului de ei", și prin care, suflînd pe partea cealaltă, oștile vor dispare. Al doilea fecior, în noaptea următoare, văzînd căruța cu cai negri, strigă : „Halt !" „Oamenii" din căruță îi dau o pungă în care banii nu se gată niciodată. În a treia noapte stă de strajă Toderică. În căruță sînt doi oameni și-i dau un clop (o pălărie), prin care, punînd-o în cap, putea fi unde gîndea, nevăzut. Frații nu spun unul altuia de întîmplare (Ret., *Doftorul Toderaș)*. Vînătorul este o reprezentare a morții, comună în spațiu mitologic germanic, și l-a cîntat G. A. Bürger în *Der wilde Jäger*, colorîndu-l cu motive sociale și făcînd din el efectul unui blestem.

Das ist des wilden Heeres Jagd,
Die bis zum jüngsten Tage währt.

Adesea demonul morții ia formă strict cavalină, fiind Wodan însuși în chip de cal [1]. Într-un basm românesc se face cal mormîntul însuși. Constantin, neavînd odihnă în groapă, fiindcă mamă-sa îl blestemase că a

---

[1] Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, Pferd.

îndemnat pe soru-sa să se mărite în țara a noua, se scoală noaptea și cîntă :

Dragul meu, mormîntul meu,
Fă-te tu căluțul meu,
Iară tu pînzuca mea
Să te faci o cărărea,
Să mă duc la sora mea,
S-o aduc la maica mea,
Că de nu — m-a blăstăma...
Pămîntul nu m-a răbda.

Mormîntul se face armăsar năzdrăvan, pînza cărare luminoasă și lungă pînă la casa Mariei, care nu se culcase încă. Mortul strigă : „Sorioară, mama moare de dorul tău !" (Ret., *Săraca mamă).*

BOUL NĂZDRĂVAN

Bovinele capătă în basm un rol profund și aparent neașteptat. Să nu se uite însă că boul e animalul agrar prin excelență, că coarnele lui evocă luna, că muțenia inspiră hermetismul inițiatic, că vaca e uberitatea, deținătoarea laptelui, ca hrană elementară, și totdeodată mama. De aici o întreagă serie de metafore și analogii. Șen-non, unul din primii stăpîni ziși auguști ai Chinei, era considerat ca avînd cap de bou [1]. Enlil, zeul babiloneano-assir al vîntului, ar fi fost adorat originar în chip de taur. Soția sa, Ninlil, era numită „marea vacă", fiindcă mamă a zeilor nutrea cu laptele ei pe regii ce urmau să se nască [2]. Taurul a trecut apoi în cultul solar al lui Mithras, foarte răspîndit și în părțile noastre,

---

[1] M. Granet, *La civilisation chinoise,* Paris, 1929, p. 11.
[2] G. Furlani, *op. cit.,* I, p. 116 urm., p. 359.

unde sînt numeroase reprezentările sale înjunghiind taurul, al cărui sînge îl linge un şarpe. Ideea dominantă este a permanenţei şi circulaţiei vieţii şi a regenerării ei. La indieni bovinele sînt, mitologic vorbind, foarte frecvente, dar ne mărginim a observa că în Atharvaveda, boul e considerat ca creatorul şi purtătorul lumii.

Boul susţine pămîntul şi cerul,
Boul susţine spaţiul cel întins...

Fiind animalul obişnuit de sacrificii i se atribuie ceea ce se pare a avea în cea mai mică măsură : „Vaca este mama războinicului, sacrificiul este arma vacii, din ea se naşte gîndul". Sau : „Vaca singură se numeşte nemurirea, vaca singură se cinsteşte ca moartea ; vaca a fost acest univers, zeii, oamenii, demonii, părinţii şi proorocii (toţi sînt vaca)" [1]. Ori în fine :

Zeii trăiesc din vacă şi oamenii de asemeni din vacă,
Vaca este toată lumea aceasta, cîtă vreme soarele luminează.

Cît despre egipteni se ştie importanţa boului Apis. Acesta era de fapt simbolul lui Osiris, zeu identificat în cele din urmă cu Dionysos, şi care, împreună cu Isis, un fel de Ceres, juca o dramă a reînnoirii vieţii şi a fertilităţii. Osiris era omorît de fratele său Seth şi înviat de Isis. După altă variantă, cadavrul aruncat într-un sicriu în mare era găsit de Seth care îl tăia în paisprezece bucăţi. Isis le regăsea afară de phallus. Pe urmă s-a ivit cultul lui Serapis (Osor — Hapi = Osiris — Apis), prin care mortul Osiris era identificat mistic cu boul Apis, una din manifestaţiile sale terestre. Important este că, atunci cînd murea un bou Apis, egiptenii îl înmormîntau cu mari funeralii. Boii sînt îngro-

[1] Dr. M. Winternitz, *op. cit.*, I, p. 134.

paţi cu un corn sau cu amîndouă afară din pămînt, spre a se cunoaşte locul, şi după putrezirea lor, oasele sînt scoase şi adunate într-o insulă [1]. Isis e reprezentată şi ea cu coarne de vacă.

Mitologia greacă cunoaşte bine bovinele. Jupiter însuşi luînd chip de taur răpeşte pe Europa (Ovid, *Metamorfose,* II, 8). Jupiter preface pe nimfa Io într-o vacă, pe care, din porunca geloasei Junona, o păzeşte Argus (Ovid, *Metamorfose,* I, 8). Pasiphae, fata Soarelui, se drăgosteşte cu un taur alb ieşit din mare, intrînd într-o vacă de bronz. Din această împreunare s-a născut Minotaurul, monstrul antropofag cu chip de bou, din Creta, căruia atenienii îi trimiteau tribut, la şapte ani o dată, şapte băieţi şi şapte fete. Cariera mitică a boului şi vacii se continuă şi mai încoace în forme superstiţioase. [2]

În basmul românesc bovinele păstrează sensul profund de reînnoitoare ale vieţii. Un băiat de cincisprezece ani, care „se obcinuia a trage cu arcul şi a umbla călare", pierde din ochi săgeata ce zburase la depărtări incomensurabile. Atunci băiatul cere bani şi calul cel mai bun spre a o căuta. Într-un „cîmp mare plin numai cu flori" găseşte săgeata înfiptă în pămînt. Descalecă, o trage, se face o groapă mare. Coboară în ea şi dă de un bou, pe spinarea căruia se afla un paloş şi o scrisoare, precum că cine va lua boul, să-i dea zilnic trei baniţe de grîu să mănînce şi cîte o vadră de vin să bea, şi, dacă va urma aşa, boul va învia pe omul care-l va lua de cîte ori va muri. Fi-va vreo amintire vagă a cultului lui Mithras, în care taurul joacă un rol atît de central în simbolizarea permanenţei vieţii în natură sau o legătură cu împrejurarea că Iisus s-a născut în staul la suflul boilor ? Băiatul se duce cu boul la oraş şi cînd ţiganul îl taie bucăţele, ca să se dea drept omo-

---

[1] Herodot, II, § 51.
[2] Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, V. *Kuh*, VI, *Ochse.*

rîtorul balaurului din puţ, boul nu vrea să mănînce şi să bea, cere să fie dus la fîntînă, cu un bulgăre de sare. Acolo, găsind bucăţile băiatului, linge sare, linge pe băiatul întocmit din bucăţi şi suflînd asupra lui îl înviază. Băiatul e tăiat a doua oară de fiul Împăratului Roşu, care îl împietrise cu un paloş năzdrăvan. Boul simte moartea stăpînului, pune pe babă să-l ducă unde sînt bucăţile lui, suflă asupra lor, le linge şi înviază pe voinic. Apoi îl face cal cu stemă în frunte (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*. Într-un basm boii sînt înlocuiţi cu bivoli albi, năzdrăvani, cum arată şi culoarea lor insolită. Dan e ciopîrţit de ibovnicul nevestei lui, fată de împărat. Bivolii, vestiţi de tatăl voinicului, merg la locul unde este îngropat, sapă cu coarnele şi cu copitele, pînă scot toate bucăţile. Apoi le aşază bucăţică lîngă bucăţică, unul d-o parte şi altul de alta şi-l fac om la loc. Bivolii se prefac după aceea în doi unchiaşi bătrîni, cu bărbi albe şi lungi pînă la pămînt, iar Dan, care e şi el năzdrăvan, într-un armăsar frumos, şi merg la un bîlci din împărăţia socrului. Ibovnicul cumpără armăsarul. Urmează răzbunarea voinicului (D. Stăncescu, *Dan şi bivolii ăi albi)*.

La o şezătoare, o fată îndeamnă pe celelalte să povestească fiecare cîte ceva, iar cea care nu va povesti „aceea să afle dimineaţă pe mamă-sa vacă neagră". O fată mai ruşinoasă nu vrea să spună, şi dimineaţa cînd se scoală „ce să vadă ? Mai mare groaza o cuprinse pe biata fată, în loc să vadă pe mă-sa, văzu o vacă neagră". Bărbatul, rămas singur, se însoară la cîteva luni cu o văduvă care are trei fete şi ţine la ele mai mult decît la a bărbatului. Văduva ocărăşte, bate pe fata vitregă, o pune să facă toate lucrurile casnice, pe cînd fetele ei trăiesc ca nişte cucoane. O trimite de pildă cu vaca cea neagră la păşune şi cu patru caiere de lînă să le toarcă. Fiindu-i peste putinţă, fata plînge. Vaca vorbeşte : „Ia tu caierii aceia de lînă şi-i pune la mine

în coarne ș-apoi poți să te culci aci la umbră pînă-n deseară". Seara caierele sînt toarse. A doua zi mama vitregă îi dă cinci caiere și trimite fata cea mare să pîndească, a treia zi merge fata mijlocie, a patra cea mică. Fata cea mică, năzdrăvană, vede în fond cine toarce caierele. Văduva cere bărbatului să taie vaca. Aceasta sfătuiește fata să păstreze cornul drept prin care cînd se va uita va scăpa de necaz. Vin casapii, dar cînd vor să căsăpească vaca, piere dintr-o dată carnea și rămîn oasele goale pe care le îngroapă în pămînt. Mulțumită cornului, fata alege repede grîul din cenușă venindu-i sute de porumbei într-ajutor, se îmbracă în haine frumoase și iese în calea feciorului de împărat, care îi ia un papuc din picioare și o descoperă apoi cu ajutorul lui ca în basmele știute (Cătană, *Vaca neagră*). Aceeași idee se găsește într-un basm muntean (Stăncescu, *Vaca neagră*), cu deosebirea că fetele se prind pe un caier de lînă să găsească pe mamă vacă neagră dacă nu l-ar isprăvi. Cam la fel se petrec lucrurile într-alt basm, decît că vaca năzdrăvană nu este ieșită din metamorfoză, ci e o vacă, Bălaia, lăsată fetei de mamă-sa. Maștera se duce cu fata ei la horă și-i dă, pe rînd, să toarcă o baniță de caiere, să aleagă o baniță de grîu, să numere o baniță de mei. Vaca face toate aceste munci. Maștera pune pe unchiaș s-o taie, și vaca spune fetei: „Să nu plîngi, să nu te îngrijești, că eu sînt năzdrăvană și nu mă prăpădesc; ci mai bine ascultă ce să faci după ce m-or tăia: să-mi alegi oasele, unghiile și coarnile și să le învelești în băligar noaptea, cînd nu te-o vedea nimeni și, cînd ăi avea trebuință de ceva, vino la locul unde le-i înveli și spune locului tot, că eu am putere mare în cornul drept". Cu ajutorul cornului fata capătă veșminte frumoase și joacă la horă cu feciorul împăratului, care o găsește după pantof, deși maștera murdărise fata cu tărîțe și

funingine (D. Stăncescu, *Fata unchiaşului)*[1]. Într-o variantă, vaca năzdrăvană toarce la fel lînă după ce suflă asupra fetei şi o adoarme. Ea sfătuieşte pe fată să-i ia oasele şi să i le îngroape într-o scorbură de copac unde sînt şi „straiele mă-tei“. Oamenii mănîncă din carnea vacii, iar fata aruncă oscioarele pe fereastră şi le ascunde în scorbură. Neluată la horă, fata merge la „mormîntul mă-sei, la rădăcina copacului scorburos“. Un glas îi zice : „Îmbracă-te cu straiele maică-ti de fată mare şi du-te la horă“. Pe urmă, sfătuită de ciolanele vacii, se duce la horă cu straiele mă-si de logodnă, iar a treia oară „îmbrăcată în straiele mă-sei de nuntă şi încălţată cu conduri bătuţi numai în pietre nestimate şi mărgeluşe alese, cum nici la curţile mai-marilor împăraţi n-ai fi putut afla !“ Oricum, este o confuzie între scorbura cu straiele mamei şi cu oasele vacii, indiciu al unei identităţi originare, uitate (T. Pamfile, *Fata unchiaşului cea fără noroc).* De altminteri vaca poate naşte oameni. O vacă rea, care alerga peste nouă hotare şi se băliga nouă care (ceea ce aminteşte de boii lui Augias, fiul Soarelui, ale cărui grajduri le curăţă Hercule, în vreme ce aci doi băieţi săraci) se duce la poalele munţilor şi naşte un voinic numit Craiovisin, pe care îl botează într-un pîrîu. Îi dă să sugă şase luni şi-l pune să întoarcă un pom cu rădăcina în sus. Cum voinicul nu poate deocamdată decît dezrădăcina copacul, vaca îi mai dă de supt şase luni şi Craiovisin pune un copac mare cu vîrful în pămînt (un basm săsesc *Ioan Viteazul* e aproape identic [2]). Voinicul pleacă în lume, se bate cu zmeii şi e omorît împreună cu fraţii săi de cruce Strîmbă-Lemne şi Freacă-Chetre. Vaca vine, învie pe Craiovisin şi, rugată de el, dă celelalte două suflete pe care le mai are fraţilor de cruce, murind *(Craiovisin*

---

[1] Într-un basm francez asemănător, vaca e înlocuită prin taur, care însă nu e mama (*Le taureau bleu* în P. Sébillot), *Contes populaires de la Haute-Bretagne*, Paris, G. Charpentier, 1880.

[2] L. Şăineanu, op. *cit.*, p. 565.

în *Graiul nostru)*. Un basm vorbeşte de împărăţia boilor. Un băiat, orfan de mamă, capătă de la naşul său un viţeluş bălţat, care se face Bou-bălănel. Oropsit de mama vitregă, băiatul e trimis fără mîncare cu boul la păşune, pîndit de cele trei fete ale maşterii, dintre care una cu trei ochi şi care vede că băiatul scoate din urechea boului un şervet plin cu tot felul de bucate şi vin într-o ploscă de aur, iar rămăşiţele le pune din nou în ureche, închinîndu-se la răsărit. Maştera cere să se taie boul. Auzind aceasta Bou-bălănel fuge cu copilul într-o pădure unde trăieşte din vînat, în vreme ce băiatul vede „de treburile gospodăriei". Într-o zi, orfanul aude un muget, iese afară, vede un bou gras. Acesta îi pune în vedere că a intrat în împărăţia lui, stîrpindu-i dobitoacele şi că vrea să se bată cu Bou-bălănel la podul de aramă. Lupta se dă în faţa curţii şi a oştenilor, împăratul e ucis, frate-său mijlociul e ales împărat. Noul împărat cheamă pe Bou-bălănel la podul de argint şi e omorît cu coarnele. E ales în locu-i fratele cel mic, „o slăbătură de bou", care îl cheamă la podul de aur. Bou-bălănel se simte slab în faţa vîrtosului, deşi slăbănogului împărat, şi pune pe voinic să-i smulgă cornul din cap, care e plin cu averi peste averi (T. Pamfile *Bou-bălănel)*. Motivul luptei la poduri cu trei tauri este în *Tăleruş* de Ispirescu [1]. Un taur mare cu părul sur şi cu două coarne de cîte o jumătate de stînjen trăieşte într-un codru, zbierînd urît şi fiind spaima locuitorilor, dar acesta este un zmeu (Ret., *Măr şi Păr)*. Are un ochi, pe care Măr i-l scoate cu săgeata. Măr spune oamenilor să ardă capul şi să-l îngroape în pămînt *(ibid.)*. Un bou gras, născut dintr-un pieptene aruncat de Pipăruş, slujeşte drept obstacol în pădurea lupilor, căci lupii lasă pe voinic şi se aruncă asupra animalului, care se ilustrează şi aci prin sacrificiu (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit)*. Cît despre bivol, el simbolizează o dată

[1] Alte variante cu boul în Şăineanu, *op. cit.*, p. 721 şi urm.

urîtul. Ioaneş, care nu ştie ce e frica şi urîtul, iese din lumea albă şi ajunge pădurea cea mare din lumea neagră. Dă de o căsuţă, intră, se aşază la foc, se iveşte un bivol mare, care, cu cît se apropie, se mărea şi ţipa aşa de urît încît era să-l asurzească. Lui Ioaneş îi e frică şi fuge. Bivolul este „dracul care-l alungă dindărăpt, lovindu-l cu o lopată în dos" (Ret., *Ioaneş măsarul*).

SGRIPSOROAICĂ, PAJURĂ, VULTUROAICĂ

Pe tărîmul celălalt întîlnim des un cuib cu pui de sgripsor într-un copac şi un balaur încolăcit pe pom stînd să mănînce puii. Aceştia sînt aşa de mari încît ascund pe voinicul, care a tăiat balaurul, într-o pană. Sgripsoroaica e foarte impulsivă şi lacomă, şi întîia ei mişcare e aceea de a înghiţi fiinţa pe care o are înainte, plăcîndu-i cu deosebire carnea de om. E recunoscătoare, iubindu-şi mult puii şi scoate pe voinic pe gura groapei. Însă ca să nu-l înghită, pretinde să i se pregătească o sută oca de carne făcute bucăţele de cîte o oca şi o sută de pîini. Aproape de ieşire, sfîrşindu-se merindea, voinicul îşi taie carnea din coapsă şi o dă sgripsoroaicei care însă, simţind-o dulce, n-o înghite şi i-o pune la loc cu scuipat (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur*). Altă dată, sgripsoroaica e numită pajură. O pajură cere lui Făt-Frumos, ca să-l scoată pe lumea albă, douăsprezece care cu buci, douăsprezece care de carne şi douăsprezece cuptoare de pîine (Şăineanu, *op. cit.*, p. 41). Zorilă Mireanu dă de un copac mare în care era un cuib cu nişte pui de pajură. Un balaur cu trei capete se urca spre ei cu gurile căscate. Puii se roagă de Zorilă să-i scape; acesta face cu paloşul ciopîrţi, ciopîrţi balaurul şi-l împarte în trei grămezi. Puii îl ascund într-un tulei de la aripă. Seara vine pajura, se miră că puii sînt în viaţă, făgăduieşte puilor că nu va face

nimic lui Zorilă, în fine se învoieşte cu el să-l scoată pe tărîmul celălalt. Cere nouă bivoli şi nouă butoaie cu apă. Peste nouă zile voinicul pune toate acestea pe spinarea pajurei care, zburînd pe tărîmul nostru, înghite o dată cîte un bivol şi apa dintr-un butoi, şi rămînînd fără mîncare, capătă o bucată din piciorul lui Zorilă. „Şi iată d-atunci a rămas secul piciorului jos la talpă" (Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Altă pajură de bucurie înghite şi scuipă de trei ori afară pe voinic şi cere pentru ascensiune două care de carne şi douăsprezece buţi de apă. Voinicul trebuie să-şi mai taie şi o bucată din pulpa lui. Dar capătă în schimb şi un frîu, pentru îndeplinirea oricărei dorinţe (Şăineanu, *op. cit.*, p. 433). În alt caz, pajura e vulturoaică şi voinicul îi pune pe spinare „nouă burdufe de bivoli pline de cenuşă" şi-i aruncă în gură şi un sac şi cîte o felie de carne din pulpele piciorului (N. D. Popescu, *Omul după tărîmul celălalt*). Agheran rămas în lumea zmeilor face o scară din barba lui Salcotea mai lungă decît buricul pămîntului şi prinzînd un pui de bujigoaie, venit să mănînce hoiturile zmeilor, crescîndu-l mare, îi leagă de picioare scara. Bujigoaia îl trage pe buricul pămîntului, iar sus se încîlceşte cu scara pe după nişte copaci. Agheran descîlceşte scara şi sloboade bujigoaia mai moartă de foame (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul*). Sgripsoroaica slujeşte, într-un cuvînt, drept ascensor din lumea neagră pe lumea noastră [1]. Funcţia aceasta o îndeplineşte şi un corb (Şăineanu, *op. cit.*, p. 421, 579).

Pajura mai apare şi în alte ipostaze, însă păstrîndu-şi lăcomia. Busuioc, plimbîndu-se printr-o grădină mare, cum deschide poarta, sare asupră-i o pajură, care sta mereu pe poartă şi-l înghite pe nemestecate. Frate-său Musuioc, fiind înştiinţat de o năframă din care picură trei picături de sînge, vine, vede pajura pe brînci, gata să se arunce şi asupra lui, îndată ce ar face un pas

[1] Cf. şi Şăineanu, *op. cit.*, p. 573, 577.

în grădină. Pune mîna pe ea, o taie şi scoate pe Busuioc teafăr din burta ei (Stăncescu, *Busuioc şi Musuioc*). Mai miloasă este altă pajură, care are o curte şi o fată. Sora unei împărătese, fugind la curţile ei ca să nu se mărite cu frate-său, e înghiţită de pajură, care însă, înduioşîndu-se de întîmplarea ei, o scoate afară (Şăineanu, *op. cit.*, p. 702—703). O pajură fură pe fata unui împărat şi o suie în cuibul său, pe vîrful unui arbore ce atinge bolta cerului. O scapă Cenuşotcă (Şăineanu, *op. cit.*, p. 717).

VULTUR

Vulturul este ca şi şarpele o vietate recunoscătoare faţă de om. Astfel cînd Ţugulea dă să omoare un vultur cu săgeata, acesta îl roagă să-l cruţe făgăduindu-i „că mult bine ţi-oi prinde cînd vei fi în nevoie şi te vei gîndi la mine". Fraţii omoară pe Ţugulea, însă tremurîndu-le mîna nu i-au retezat capul cu sabia, şi voinicul scapă cu o fărîmă de viaţă. Îşi aduce aminte de vultur şi de un urs, pe care la fel îl cruţase. Cere apă vulturului, care îi aduce în guşă de la fîntînă. Ursul îi aşază oscioarele, iar vulturul roagă pe urs să-i caute două ciuturele şi să i le lege de picioare, şi aşa se duce la apa Iordanului, de unde aduce din două fîntîni apă vie şi apă moartă. Turnînd apa moartă peste răni încheagă carnea, apoi vărsînd de două-trei ori apa vie îl înzdrăveneşte. Vulturul dă ajutor mai departe lui Ţugulea, mergînd la fraţii săi şi dezlegînd cu ciocul calul acestuia din coşar (Isp., *Ţugulea fiul unchiaşului şi al mătuşei*). Un vultur cere învoire lui Trifon să-i mănînce un bou şi, căpătînd-o, îi mănîncă cu alţi vreo douăzeci de vulturi amîndoi boii, apoi, drept răsplată, îl duce călare la împăratul şerpilor şi-l învaţă să ceară măr-

geaua de sub măsea (Ret., *Trifon hăbăucul*). Pantilie leagă la picior cu o cîrpă un vultur împuşcat, iar acesta îi dă o pană fermecată, cu care omul capătă căruţă cu boi, două vaci, apoi casă, slugi şi altele. Deşi fusese sfătuit să nu spună nimic nevestei, Pantilie are slăbiciunea să-şi destăinuie puterea, iar nevasta şi cu ibovnicul luîndu-i pana, îl preface în cîine şi-l izgonesc. Vulturul, care acum e „o dihanie mare, cu ciocul de aramă, cu aripi de fier şi cu ghiare de oţel" furase unui împărat doi copii şi venea, stingînd lampele, să fure şi pe al treilea. Cîinele îl recunoaşte, recapătă copiii, spre folosul ciobanului care îl are. În sfîrşit, Vulturul ajută pe Pantilie să redobîndească pana ascunsă în grinda casei, spărgînd geamul cu ciocul şi speriind pe nevastă şi pe ibovnic (Cătană, *Povestea lui Pantilie*). Trei fraţi, printre care Crîncu, au trei surori măritate, una cu un vultur, alta cu un hărău şi a treia cu un lup năzdrăvan. Jupînul Pogan, un zmeu, întîlneşte pe Crîncu şi pe nevasta lui, întorcîndu-se de la nuntă, omoară pe voinic şi fură nevasta. Vine cumnatul lui Crîncu, Vulturul, îi aduce apă vie şi-l învie, apă tare şi-l întăreşte, bagă în el puterea de la trei bivoli, apoi zboară. În căutarea nevestei, Crîncu trece pe la soru-sa mai mare, măritată cu Vulturul. Aceasta ia apă tot de la o fîntînă cu Poganul. În fine, soseşte cu două fedeleşe mari pline cu apă, făcîndu-se în tindă un fecior zdravăn şi frumos. Mai tîrziu, Vulturul ajută cumnatului să găsească pe fata Vîjbabei din fundul iadului, prefăcută în iapă (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*). Un golan dă merindea unui om de treabă în schimbul scoaterii celor doi ochi. Lîngă o cruce vin des vulturii năzdrăvani de la care orbul află, nevăzut de nimeni, cum să se vindece cu rouă şi să se procopsească. Golanul pune şi el un ţigan să-i scoată ochii, socotind că va avea acelaşi folos. Vulturii îl sfîşie şi-l omoară (Ret., *Dreptatea şi Strîmbătatea*).

CORB

Corbul, mîncător de mortăciuni, slujeşte omului fie din interes, fie din recunoştinţă. El apare, de pildă, pe tărîmul celălalt, cînd se bate voinicul cu zmeul, prefăcuţi în focuri, şi le dă tîrcoale, croncănind famelic cu gîndul de stîrvuri. Zmeul făgăduieşte stîrvul lui Prîslea, dacă aduce seu în unghie şi pune peste el. Prîslea făgăduieşte trei stîrvuri. Corbul îi aduce seu lui (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur).* Zmeul, care se luptă cu Greuceanu, văzînd un corb legănîndu-se în văzduh, îl roagă să-i aducă un cioc de apă, făgăduindu-i de mîncare un voinic cu calul lui cu tot. Greuceanu îl învie cu trei leşuri de zmeu şi trei de cal. Fireşte, corbul aduce un cioc de apă lui Greuceanu, care îşi astîmpără setea şi bagă pe zmeu în pămînt pînă la gît (Isp., *Greuceanu).* Tot aşa, zmeul din palatul de topaz, prefăcut în flacără galbenă, solicită corbului să-şi înmoaie o aripă în seul de la zahana şi alta în apă, să pice apa pe flacăra roşie *(Făt-Frumos)* şi seul pe el, făgăduindu-i stîrvul voinicului şi al calului său. Corbul face invers, Făt-Frumos făgăduindu-i trei stîrvuri de zmei şi trei de cal (Fundescu, *Spaima zmeilor).* Şi Aripă-frumoasă, bătîndu-se cu zmeul care a furat Soarele, se face el roată de lemn şi zmeul roată de fier, apoi el pară vînătă şi zmeul pară galbenă. Zmeul vede mai mulţi corbi şi-i roagă să toarne apă pe para vînătă, pentru care lucru îi va mulţumi cu carnea dintr-un om. Aripă-frumoasă cere corbilor să scoale pe fraţii săi adormiţi în şanţ, ca aceştia să aducă apă în pălării, iar ei, corbii, s-o ia în ciocuri şi s-o toarne peste flacăra galbenă, în schimbul a trei stîrvuri de zmei şi a trei de cai. Corbii fac întocmai (Ret., *Aripă-frumoasă).* Pruncul de şapte ani luptînd cu balaurul pentru merele de aur, un corb croncănind se întreabă spontan : „Către cine să ţin ?“. Balaurul îi promite merele, Pruncul „trei“

stîrvuri. Corbul moaie aripile-n mare și le scutură deasupra voinicului care, răcorit, vîră în pămînt balaurul pînă în grumazi și-i taie capul. (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*).

Mergînd să aducă pentru tatăl său, împăratul, pasărea de aur după tărîmul de sus, Făt-Frumos capătă de la una din trei fete o batistă cu care dacă s-ar fi șters la ochi și-ar fi izbîndit orice dorință. Frații, care îl așteptau pe tărîmul ăsta, iau pe cele trei fete, dar lui Făt-Frumos îi taie frînghiile. Atunci voinicul se șterge cu batista la ochi și se pomenește cu un corb care face, într-un fel, slujba sgripsoroaicei, însă invers, descinzîndu-l pe pămînt. Totuși, ajutorul lui e mai larg. Însurîndu-se frații și un țigan cu celei trei fete, corbul, la porunca lui Făt-Frumos, omoară calul de sub frații săi, făcîndu-i mii și fărîme și face fărîme pe țigan și pe cal (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*).

Un corb cu aripa ruptă cere lui Aleodor-împărat să nu-l omoare. Mai tîrziu îl face pui de corb și-l vîră într-un stol de corbi, ce se urcă pînă la vîntul turbat, ca să nu-l vadă fata lui Verdeș-împărat (Isp., *Aleodor-împărat*). Un fecior se poartă milos pe drum cu un corb care la rîndu-i îl ajută să găsească iapa Babei Relea (Șăineanu, *op. cit.*, p. 463). Un corb bătrîn și unul tînăr se ceartă pentru un hoit de cal. Corbul bătrîn roagă pe feciorul de împărat să-i facă dreptate, fiind gonit de celălalt. Feciorul taie hoitul în două, trage o jumătate mai moale și învață pe corbul bătrîn să mănînce din stîrvul corbului tînăr dacă acesta vine la partea lui. Drept răsplată, corbul strînge toți corbii de pe lumea aceasta și găsește iapa babei, la care slujește, ascunsă tocmai după torțile cerului, c-un pui lîngă dînsa (Al. Vasiliu, *Curpăn mare*).

Într-un basm ardelenesc întîlnim corbul care fură un inel, ecou poate al legendei Corvinilor. Dan cu copilul în brațe și cu Crăiasa zînelor, oprindu-se la un rîu să se scalde, lasă copilul pe țărm. „Un trăznit de corb“

fură inelul de la copil. Feciorul fuge gol cu paloşul după corb, aruncă paloşul în aer, nimereşte corbul în inimă, iar acesta scapă inelul din clonţ (Ret., *Crăiasa zînelor*).

ÎMPĂRĂŢIA PĂSĂRILOR

Numeroase sînt vietăţile ce se perindă prin basm, notabile sînt acelea constituite în împărăţii, cu care oamenii au, ca să vorbim astfel, relaţii politice. Păsările sînt cele mai organizate. O pasăre smulge un spic de grîu de aur din grămada păzită de Parsion. El strigă la fraţi să aibă grijă de grămada lui şi se ia după pasăre, care zboară sus, spicul fiind greu. Spre ziuă, într-o pădure mare, zvîrlind cu o zburătură de lemn, îi rupe o aripă, o află şi se întoarce cu ea. Mai tîrziu, mergînd şapte zile şi şapte nopţi, ajunge la Crăiasa păsărilor ale cărei curţi sînt între nişte stînci, pe un vîrf de munte. E „o urieşiţă groaznică cu un cap mare ca buhele, dar cît o bute de cincizeci de vedre de mare". Urieşiţa cheamă Vu-ha ca buhele, munţii tremură de groază, se adună vulturi, ulii, găi, vrăbii, porumbi, pajuri cu două capete. Împărăteasa întreabă de cetatea nevăzută şi neauzită, unde vrea să meargă Parsion. Vine o presură ostenită, numai cu o aripă şi cu un spic de aur în gură. Îi spune că a întîrziat din pricina hoţului de Parsion (Ret., *Voinicul Parsion*). Ion Buzdugan, căruia i-a fugit zîna cu care se cununase în Cetatea din aer, stînd în pădure sub un copac foarte înalt şi mare, omoară cu săgeata zmeul cu douăzeci şi patru de aripi, care venea în zbor cutremurînd pămîntul şi voia să ia din pom unul din puii împărătesei păsărilor. Unul din puii împărătesei ascunde pe Ion sub o aripă, spre a-l apăra de mama lor, căreia cînd soseşte îi miroase a carne de om. Primind făgăduiala că Ion nu va fi vătămat, puiul scoate pe voinic. Totuşi, împărăteasa îl înghite şi apoi

îl scoate „mai viteaz după cum a fost". Îl întreabă dacă vrea comori sau să fie împărat. Ion se mulţumeşte să afle unde este Cetatea de aer. Împărăteasa sună cu cornul şi vin toate păsările, dar numai un piţigoi ştie unde e zîna, fiindcă tocmai a mîncat nişte fărîmituri de la masa ei (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Făt-Frumos, rătăcindu-se cu fata lui Roşu-împărat, se lasă pe covorul fermecat într-o pădure. Apucînd pe o potecă vede case în care erau tot soiul de păsări cîntînd „tot felul de cîntece". Mirîndu-se, un papagal îi spune că au avut odată un stăpîn, care a murit de trei ani. Dus la mormînt, Făt-Frumos îl învie cu bastonul care înviază morţii de şapte ani. Drept răsplată îi cere să-l ducă acasă. Numai un ciocîrlan ştie de casa lui Făt-Frumos, de la care venise în acel ceas. Se duc la covor şi merg acasă (Fundescu, *Făt-Frumos şi fata lui Roşu-împărat*). Luîndu-se după Arăpuşca, o femeie a cărei putere stă într-un buzdugan, feciorul de împărat merge călare peste dealuri şi văi şi ajunge în împărăţia sticleţilor, care „era într-o pădure, p-un vîrf de munte". Acolo o pierde din ochi. Întreabă sticleţii, aceia nu ştiu unde stă. Sticleţii îl duc pînă la hotare, feciorul trece în împărăţia corbilor, vulturilor şi a cocorilor, apoi a ciocîrlanilor, grangurilor şi cocoşarilor. Împăraţii ciocîrlanilor, grangurilor şi cocoşarilor pun pristav să strige pe toţi supuşii, dar nici unul nu ştie de Arăpuşca, afară de un ciocîrlan şchiop care îi dă lămuririle trebuitoare, atingîndu-l cu aripa pe obraz şi zicîndu-i să se dea de trei ori peste cap. Feciorul se face muscă, se urcă pe spinarea ciocîrlanului, care se ridică pînă la vîntul turbat şi coboară la casa Arăpuşchii (Stăncescu, *Împărăţia Arăpuşchii*). Este şi un împărat al porumbeilor, în ţara căruia e foamete şi care pentru merinde dă poruncă unui porumbel să rupă o cracă verde de la pomul din mijlocul raiului, cerută de un împărat fiului unui vînător, ca să lumineze ziua şi noaptea un palat din oase de fildeş (Isp., *Fiul vînătorului*).

În general vietăţile pe care voinicul le cruţă de la moarte şi care îi promit ajutorul la nevoie sînt împăraţi. Un om arînd se pomeneşte cu o pasăre năzdrăvană, cît un cărăbuş, care îi cere de mîncare, îndemnîndu-l să taie boii de la plug. Zburătoarea, care e împăratul Pasărea neagră, creşte mîncînd mai mare decît casa şi dă omului trei pene cu care să vină la ea. Cu penele, omul se apără de jivine. Sfătuit de Sfînta Duminică, cere păsării cele două scîndurele din cutia de argint, din care, binecuvîntate de Sfînta Duminică, ies o masă încărcată cu de toate şi un arap care întreabă : „Ce porunceşti, stăpîne?“ (Şăineanu, *op. cit.*, p. 865).

Un împărat ridică o mănăstire al cărei turn se surpă şi visează că numai pasărea măiastră de pe tărîmul celălalt va opri năruirea. Fiul cel mic, după insuccesul fraţilor mai mari, ia pasărea de la nişte zmei, sfătuit de o fată frumoasă, „de pare că era făcută de zahăr“, furată. Fraţii cei mari ologesc pe cel mic, îi iau pasărea măiastră, care pusă în biserică opreşte năruirea. Însă nu mai cîntă. „Toată lumea se mira de frumuseţea acelei păsări care era cu mii de mii de vopseli, penele ei străluceau ca oglinda la soare ; iar turnul bisericii nu se mai surpa.“ Venind fiul cel mic în chip de cioban şi intrînd în biserică, pasărea începe să cînte „de să se spargă“ (Isp., *Pasărea măiastră*). Unui împărat i se fură merele de aur. Făt-Frumos aflînd că hoaţa e o pasăre merge la cetatea unde se află şi unde un împărat o ţine într-o colivie de aur. Sare zidul în grădină, dar cînd dă să pună mîna pe colivie, pasărea ţipă şi voinicul se vede înconjurat de o mulţime de păsări, care mai mici, care mai mari. Slujitorii se deşteaptă şi-l găsesc cu colivia în mînă, împăratul drept pedeapsă îi dă o sumă de munci grele de îndeplinit (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos*). Mama vîntului de primăvară are şi ea după sobă o pasăre de aur cu ciocul de diamant şi cu ochii de smaragd (N. Filimon, *Omul de piatră*).

Lăsăm la o parte păsările rezultate din metamorfoze. Păsările simbolizează inaccesibilul aerian şi, prin lărgire a metaforei, imposibilul şi himericul.

ÎMPĂRĂŢIA PEŞTILOR, A BROAŞTELOR, A RACILOR

În spaţiul acvatic trăieşte împăratul peştilor cu supuşii săi, totdeauna recunoscători omului şi binefăcători. Un pescar prinde cu năvodul un peşte mare şi frumos ce „avea nişte solzi de luceau parcă erau pietre scumpe". Peştele se roagă de fiul pescarului să-i dea drumul : „Băieţaş, băieţaş, aruncă-mă-n apă, că eu sînt împăratu peştilor şi de mi-ei face binele ăsta şi eu mult bine ţi-oi face ţie". Băiatul aruncă peştele în eleşteu, însă e atît de bătut de pescar încît îşi ia lumea în cap. Dă de un pitic, cu care se face frate de cruce şi care îl îmbogăţeşte, dîndu-i averea unuia care, jertfind slugile, lua dintr-un copac pietrele scumpe vărsate într-un coş de către un balaur. Îl însoară cu fata de împărat, care se măritase de nouăzeci şi nouă de ori, şi toţi ginerii se prăpădeau, fiindcă din ea ieşea un balaur. Piticul pleacă, mărturisind băiatului că el e peştele pe care l-a prins tată-său şi căruia i-a dat drumul în apă (Stăncescu, *Împăratul peştilor).*

Ionică Făt-Frumos, întîlnind pe ţărmul mării un peşte mare şi gras zvîrcolindu-se în nisip, se gîndeşte să-l mănînce, cînd peştele îi vorbeşte : „— Voinice, voinice, opreşte-te şi nu da ! Ci mai bine du-te şi taie cu paloşul o prăjină din copacul cela şi mă rostogoleşte cu ea în valurile mării, că ţi-oi prinde şi eu bine cînd va fi mai rău de tine." Ionică, milos, face precum i se cere. Mai tîrziu, cînd iapa Mamei-Ciumei se face o mreană şi se ascunde în fundul mărilor albastre, la bocetele flăcăului iese împăratul peştilor, care, aflînd pricina, pune

toată seminția peștilor să caute mreana, băgată de doi stînjeni în nisipul adîncului. Chiții pornesc spre ea cu fălcile căscate și o silesc să iasă la mal și să se prefacă în iapă (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.). Alt Făt-Frumos întîlnește și el un pește mic numai cît deștiul, care se perpelea pe uscat, fiind aruncat de apă. Îl azvîrle, rugat, în valuri. Peștele îi aduce, drept recunoștință, din fundul mării, iapa Miezei Nopți, cu trei mînzi lîngă ea, nu se spune dacă prefăcuți în pești (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos)*. La marginea unui eleșteu, Aleodor vede o știucă zbătîndu-se pe uscat și care îl roagă s-o arunce în apă. Îi dă un solzișor. Într-o împrejurare grea, lovindu-l cu coada, știuca face pe Aleodor un cosăcel ca să nu-l vadă fata lui Verdeș-împărat (Isp., *Aleodor-împărat)*. Împăratul peștilor văzînd că hîrcele și rugacea plîng ca copiii mici că le-a picat mărgeaua fermecată în mare, cheamă toți peștii și capătă de la unul din ei mărgeaua pe care o înapoiază (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga)*. Un fecior de om sărac intră la un pescar, merge la gîrlă cu hălăul și prinde o mreană, cît să ajungă două zile. O spintecă, și în loc de lapți găsește o covățea mititică de piatră. Cînd să bea, covățeaua se umple de galbeni (Isp., *Cei trei frați împărați)*. Un băiat născut bubos, luînd apă din puț, vede un ghigorț în ciutură. Acesta îl roagă să-l arunce în puț că-i va prinde bine. Băiatul se uită în puț și zice :

„ — Pește, peștișor, ghigorțule dragă, mi-ai zis că ai să-mi prinzi bine odată, odată, rogu-te scapă-mă de bubele astea uricioase și împuțite."

Îndată îi cad bubele și rămîne curat, luminat, ca un pui de brad (Isp., *Băiatul cel bubos și ghigorțul)*.

Este și o țară a broaștelor, prin care trece feciorul Împăratului Roșu și fata-fecior (Ret., *Din fată-fecior)*.

Făt-Frumos din lacrimă aruncă în mare un rac ars de soare, care e împăratul racilor, și acesta îl ajută prin racii lui să scoată din mare cele șapte iepe ale babei (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă)*.

ȚARA ȘOARECILOR, A SOBOLILOR, A RÎMELOR

Eroii trec și printr-o țară a șoarecilor (Ret., *Din fată-fecior*). Pahon călare pe un șarpe, străbate și el țara șoarecilor. „Și erau șoareci și cloțani (șobolani) grozăvenie, mulți cîtă frunză și iarbă și cu dinți ascuțiți" (Ret., *Povestea lui Pahon*). Un hîrce (șoarece), scos din mîna unor copii, ajută din recunoștință pe Furga-Murga să recapete mărgeaua fermecată, ce se afla furată de un arap și de soția voinicului în ostrovul mării (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Tot în chestiunea mărgelei sînt de folos alți șoareci. Cîinele și motanul feciorului babei pornesc la drum în căutarea harapului și a fetei împăratului, care furase mărgicuța. Pe malul unei ape dau de o nuntă de șoareci. Motanul, impenitent, se pune la pîndă și prinde tocmai pe mireasă. Șoricioaica se roagă de motan să-i ierte și să dea drumul miresei că vor face ce li se va cere. Motanul pretinde ca unul să fure din gura harapului mărgica ce ține sub limbă. Un șoricuț șchiop și cu mustăți mai mari decît el îi însoțește, se furișează în casa harapului adormit, trece peste gura lui, îl înțeapă în nas, acesta strănută și scuipînd, cade jos și mărgicuța (M. Lupescu, *Mărgicuța de sub limbă*). Niște animale necunoscute pasc ogorul împăratului, pe care crește grîu cu pai de aur și spicele cu boabe de pietre nestemate. După ce frații mai mari păzesc în zadar, Șperlă merge singur în anul al treilea, vede un șoricel, căruia îi dă cîteva fărîmituri de mămăligă și-i dă din pahar și trei picături de vin. Șoricelul îl învață, căci vorbește, ce are de făcut. Vin cele douăsprezece iepe ale văzduhului cu armăsarul lor (T. Pamfile, *Șperlă Voinicul*). Un șoarece sfătuiește pe Pipăruș și pe Florea să fugă din casa Mamei-Pădurii, căci aceasta se suise în pod nu ca să le aducă slănină, ci să-și ascută dinții, spre a-i mînca. Totdeodată, însă, trecînd prin țara șoarecilor, scapă de ei, aruncînd o cute

dăruită de un vîj (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). De asemenea, un șoarece năzdrăvan înștiințează pe voinicul care păzise iapa babei din ostrovul mării, că baba tăiase iapa și-l învață cum s-o învieze și cum să aleagă mînzul cu trei inimi (Șăineanu, *op. cit.*, p. 373).

On a toujours besoin d'un plus petit que soi.

Pahon trece și prin țara sobolilor, unde era „negru pămîntul de ei“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). Lia găsește în pădure o cîrtiță orbită de lumina zilei și care nu-și găsea puișorii. O duce la mușuroi. Cîrtița o sfătuiește să se oprească „unde ți se va sfîrși poteca“ (Slavici, *Limir-împărat*). Aceeași Lia, văzînd că o rîmuliță se zbate de arșița soarelui, neputînd intra în pămînt din cauza locului bătătorit, scurmă pămîntul dintr-un mușuroi și o acoperă. Cîrtițele și rîmele îi fac potecă în pădure (Slavici, *Limir-împărat*).

ÎMPĂRĂȚIA FIARELOR PĂDURILOR

Parsion merge la un uriaș și-l întreabă de cetatea nevăzută și neauzită. Acesta, după ce îi dă merinde, îl trimite la fratele său cel mai mare, „împărat peste toate fiarele pădurilor“. După trei zile și trei nopți de mers, voinicul dă de un „uriaș groaznic de mare, cu cap ca de urs“. Uriașul răcnește, urși, lupi, dihori, soboli, șoareci, iepuri, cerbi, căprioare se adună. Întrebați unde este cetatea, răspund că nu știu. Atunci uriașul trimite pe Parsion, dîndu-i merinde, la soru-sa, crăiasa peste păsări (Ret., *Voinicul Parsion*).

URSUL, LUPUL, VULPEA

Ursul apare și el recunoscător față de voinicul care i-a cruțat viața. Țugulea în loc să omoare un urs, rugat

de el, îi scoate un steap intrat în labă şi-l leagă la bubă. Devenind frate de cruce al voinicului, cînd acesta e ciopîrţit de fraţii săi, îl pune pe picioare cu apă moartă şi apă vie adusă de vultur (Isp., *Ţugulea, fiul unchiaşului şi al mătuşei*).

La fel face un băiat cu alt urs, care îi dă, drept recunoştinţă, un pui. Acesta împreună cu alţii scapă pe băiat de a nu fi mîncat de un zmeu, ibovnic al surorii sale (Fundescu, *N-aude, n-avede* [1]). Alteori intervenţia ursului e numai anecdotică, fără interes fantastic.

Lupul este şi el printre aceia, care, ajutat de voinic, îi dă un pui (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Făt-Frumos, mergînd să caute pasărea care fură merele de aur, întîlneşte un lup năzdrăvan, groaznic de mare şi cu fruntea de aramă, de la care, cruţîndu-l, capătă un merişor. Lupul spune voinicului că hoţul merelor este împăratul păsărilor, cu împărăţia la marginea pădurii şi care adună păsările cele mai agere la zbor. Toată megieşia se vaietă de furturile ce face poamelor de prin grădini. Avînd a găsi pe zîna crăiasă, Făt-Frumos scoate merişorul şi se gîndeşte la lup. Acesta vine îndată, fură pe zînă luînd-o în braţe, cînd aceasta vine cu roabele la un stuf de trandafiri, şi o dă leşinată în braţele voinicului, nu fără semne de sentimentalism. Cînd văzu pe zîna crăiasă „p-aci, p-aci era să uite pentru ce venise şi să se dea de gol ; dară se stăpîni. Căci era aşa de frumoasă, cît nu s-a mai văzut...". Fiindcă Făt-Frumos se îndrăgosteşte de crăiasă şi nu vrea s-o mai dea împăratului pentru care o furase, lupul născoceşte o şiretenie. Se dă de trei ori peste cap şi se face întocmai ca zîna crăiasă şi aşa se duce cu împăratul să se cunune, dar fuge din uşa bisericii. De asemenea, ia chipul iepei sirepe,

[1] Variante în Şăineanu, *op. cit.*, p. 651, 654.

furate pentru acelaşi împărat, care, mulţumit, scoate oastea şi pe mai-marii împărăţiei la cîmp să le arate iapa. Venea împăratul „de nu-i da picioarele de pămînt, ci parc-ar fi zburat". Însă iapa se dădu de trei ori peste cap şi se făcu lup (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos*). Astfel, cu ajutorul lupului, Făt-Frumos aduce acasă colivia cu pasărea, iapa sireapă, şi se cunună cu zîna crăiasă. Ion vede pe cale un lup cu piciorul rupt, se repede cu baltagul să-l omoare, lupul se roagă cu grai omenesc să-i lege mai bine piciorul în lopăţele şi să-l ungă cu unsoare, că va veni cînd se va gîndi la el. Intrînd slugă la o babă să păzească o iapă în schimbul unui mînz năzdrăvan, şi aceasta prefăcîndu-se în mioară albă, lupul îl ajută s-o prindă (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde şi frumos*). În variante, un lup flămînd, ajutat cu demîncare (de fapt un vrăjitor), destăinuie voinicului că hoţul merelor e o pasăre de aur din palatul împăratului învecinat şi îl ajută să aducă pentru acesta pe zîna apelor cea de aur, făcîndu-se luntre pe sine şi măruntaiele, mărfuri. Apoi învie pe voinicul ucis de fraţi (Şăineanu, *op. cit.*, p. 433—434). Un lup, cruţat, ajută pe voinic să găsească iapa Babei Relea (Şăineanu, *op. cit.*, p. 462—463). Altul îi dă un pui ce scapă împreună cu alţi pui pe voinic de zmeul, ibovnic al surorii, care voia să-l mănînce, şi-l învie cu trei picături de sînge de coţofană, cînd soră-sa îl omoară (Isp., *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul*). În alt basm, ibovnica zmeului e mama, şi căţeii, printre care puiul lupului cruţat, vin la strigătele lui şi-l scapă de zmeu (Stăncescu, *Busuioc şi Musuioc*). Pitică, un voinic mic cît un deget, înghiţit de un lup, care mîncase maţele de vacă în care băiatul se afla, iese din foalele lui numai după ce acesta îl duce la casa hoţilor, a căror avere o ia. La isprava aceasta se asociază şi un urs (Cătană, *Pitică*). Un lup este cumnatul lui Crîncu, ţinînd pe sora

lui mai mică. Vine cu două fedeleşe mari de apă după cap, iar înaintea uşii se face un fecior frumos. Are o casă lîngă pădure (Ret., *Crîncu)*.

Lupul este un personaj infernal. Căpătînd de la Sf. Petru un corn în care să nu privească decît la el în bordei, un copil, nerăbdător, priveşte mai curînd şi se vede împresurat de lighioni. Vine un lup cu capul de fier : „Băiete — zice el — ce-mi dai să te mîntuiesc de bidigăniile acestea proaste ?“ Şi-i cere să nu se însoare niciodată. „Şi numai o dată se rînji lupul către fiarele cele urîte şi toate o luară care încătrău.“ Acasă băiatul scoate bogăţii din corn şi rudele îl hotărăsc să se însoare. La nuntă vine lupul şi-l ameninţă, şi mirele fuge călare şi iese din lumea asta intrînd în aceea a cuvioşilor, apoi trece la iad, la crăiasa iadului. Trei cîini, Vede-bine, Aude-bine, Uşor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul, trimişi de sfintele Miercuri, Vineri şi Duminică îl apără. Vine lupul cu coada scurtată fiindcă vrînd să treacă din ţara cuvioşilor la iad peste o apă, s-a strecurat printre munţii care se bat în capete ca berbecii, la amiază cînd aceştia se odihnesc o clipă. De aci l-a scos mă-sa, crăiasa iadului. Bătrîna îi spune că feciorul e la ea şi-l învaţă să se bage sub masă, făcîndu-şi o groapă, şi să-l apuce de picior. Greu-ca-pămîntul îl înăbuşă. Lupul se bagă sub prag, intră în vatra focului, cîinii îl împiedică să facă rău stăpînului. Lupul aduce pari de fier ca grinzile de groşi şi nuiele de fier ca mîna de groase, face un staul şi acoperă totul cu fier şi închide în el cîinii tot cu uşi de fier. Apoi aleargă să mănînce pe fecior. Acesta strigă : „Cîinişorii mei, nu mă lăsaţi, că mă prăpădeşte lupul !“ Cîinii rup zăbrelele şi fac bucăţi pe lupul cu cap de fier şi pe crăiasa iadului (Ret., *Lupul cu cap de fier)*.

Un băiat ia cornul stîng al lui Bou-bălănel, răpus de al treilea împărat al boilor. Uitîndu-se prematur în el, rămîne cu averea risipită. Căinîndu-se, vine un lup, care se prinde viclean să-i strîngă lucrurile, cerîndu-i în schimb „ce n-ai acum şi-i avea mîine“. Voinicul pri-

meşte, lupul adună cu un descîntec avutul în corn. În urmă se însoară, face nuntă cu pistoale şi cu lăutari vestiţi. Deodată slugile strigă : „Stăpîne, stăpîne, ia-ţi mireasa şi pleacă repede pe cale, că lupul te-apucă acasă şi-i greu de tine !" Lupul, care e împăratul lupilor, venea să-i ia mireasa. Mirele cu nevasta şi cu cornul lui Bou-bălănel pleacă în pribegie. Lupul urlă, cheamă toţi supuşii săi, care sug balta născută dintr-o năframă albă trasă din corn. Aruncînd alte obstacole scoase din corn (o perie ce se face pădure, doi urşi cu coada lungă şi păroasă, pe care o pierd cu acest prilej, un mînz mort), mirele răpune lupul (T. Pamfile, *Bou-bălănel*). Fugind pe calul zmeului, Pipăruş aruncă în pădurea lupilor un pieptene care se face bou şi-l scapă de fiarele ce se aruncă asupra acestuia (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit*).

Vulpea e mai des efectul unei metamorfoze. De pildă, Pescăruş ajută o vulpe să iasă dintr-o văgăună astupată cu nişte pietre straşnic de mari. Vulpea îi destăinuie că e fata Împăratului Verde, ajunsă în acest hal prin farmecele unor zmei, în vreme ce părinţii şi supuşii au devenit stane de piatră (Rădulescu-Codin, *Pescăruş*). Doi fii de împărat pleacă succesiv după pasărea măiastră, dau de o dumbravă măreaţă, fac foc. Un vulpoi îi roagă să-şi lege ogarul, să-i dea un codru de pîine, un pahar de vin şi voie să se încălzească la foc. Dimpotrivă, feciorii dau drumul ogarului. Vulpoiul îi împietreşte împreună cu caii şi ogarii. Feciorul cel mic în schimb se poartă cu milostenie, vulpea se dă de trei ori peste cap şi se face voinic. Era însurat, avea copii, locul era moşia lui, şi fusese blestemat să aibă trup de vulpoi pînă ce un om va avea milă de el (Isp., *Pasărea măiastră*).

O vulpe adevărată, cruţată de un băiat care voia să dea cu arcul în ea, dă acestuia un pui care, împreună cu puiul de urs şi de lup, mîntuie pe voinic de zmeu

(Fundescu, *N-aude, n-avede* și Isp., *Copiii văduvului*). Vulpea este de asemenea obiect de narațiuni anecdotice (Cătană, *Mîrtanul cu clopoței la grumaz*). Ea se mărită cu un motan.

LEUL

Leul intră în basm, probabil prin izvoare hagiografice, acolo unde este un pustnic. Un astfel de pustnic murind, vine un leu groaznic răcnind și văzînd pe bătrîn mort îi sapă groapa cu unghiile sale, iar fiul de suflet, venit pe apă într-un sicriaș, îl îngroapă (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). La fel se întîmplă cu un alt sihastru (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Un leu recunoscător dă voinicului un frîu fermecat, cu care posesorul, scuturîndu-l, capătă ceea ce dorește (Șăineanu, *op. cit.*, p. 664). Alți doi lei, într-o groapă în care e aruncat un fecior împărătesc, căruia tată-său îi scosese ochii, nu fac nici un rău orbului, dimpotrivă, unul îi dăruiește viața și celălalt graiul păsărilor. O păsărică îl duce apoi pe feciorul împărătesc la o apă cu care își recapătă vederea (T. Pamfile, *Tudorel*). Lei îngherați, cu păr de aur și dinți și gheare cu ferecători, stau de pază la rîul de lapte ce împrejmuiește palatul Zînei zmeilor (Slavici, *Zîna Zorilor*).

PORCUL

Porcul ca atare și cu puteri miraculoase apare în cîteva basme. Astfel mama voinicului fără tată fiind bolnavă, la îndemnul zmeului, voinicul se duce la scroafa

de sub pămînt să-i fure un purcel. Intră într-o pădure deasă și întunecoasă, de abia putea să răzbească. Vizuina scroafei era înconjurată de buşteni, încît nu se putea atinge nici pasărea măiastră. Voinicul sapă un şanţ adînc, ajunge sub culcuşul scroafei. Aceasta vine la culcare. Toţi purceii sug. Înainte de răsăritul luceafărului porcilor, cînd toţi porcii se deşteaptă, voinicul vîră binişor mîna şi apucă un purcel de bot să nu guiţe, trăgîndu-l afară. Scroafa simte că o ţîţă se răceşte, se deşteaptă, se ia după voinic, dă să-l înhaţe cu colţii. Voinicul aruncă un săpun care se face noroi cleios şi puturos, de ţi se scutură carnea de pe tine. Scroafa scapă de nomol. Voinicul aruncă un pieptene. Se ridică un zid de-a curmezişul drumului. Scroafa îl sparge cu colţii, făcînd gaură atît cît trebuie ca să treacă. Voinicul aruncă o perie ce se face pădure naltă şi deasă, de nu se putea strecura nici pasăre. Scroafa roade copacii, îşi face drum. Din fericire, ajunşi la curtea zînei, aceasta zice : „Înapoi, scroafă ruşinoasă, şi teme-te de urgia tatălui meu". Scroafa se poartă deci ca o zmeoaică (Isp., *Voinicul cel fără tată)*. Un purcel de la scroafa sălbatică cu dinţii de fier, învăţat de un călugăr, aduce şi pruncul ca să vindece pe mamă-sa, bolnava prefăcută, ţinîndu-se cu un balaur (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul)*. În trei viermi dintr-o prepeliţă, vîrîţi într-un iepure dintr-o scroafă, stă puterea unui zmeu. Feciorul se duce pe moşia scroafei, ca argat la oi al unui orb. Scroafa dă năvală la el să-l sfîşie. Feciorul de împărat ia paloşul în mînă şi se luptă cu scroafa. Obosesc amîndoi. Scroafa zice : „Dac-ar fi cineva să-mi dea niţel lăstar de trestie şi un ciob de lapte din lăcoviştea mea de lapte dulce, ţi-aş arăta eu cum să cutezi tu a-mi călca hotarele !" Feciorul îmbucă colac şi bea apă de izvor şi prinzînd putere taie capul scroafei (Isp., *Poveste ţărănească)*. Puterea lui Jumătate-de-om stă şi ea în trei gîndaci dintr-un cocoş, dintr-un iepure, dintr-un porc. Făt-Frumos se bagă cioban la un popă, care îi interzice să meargă

pe muntele Hiriului, la un lac cu lapte dulce. Tocmai acolo se duce Făt-Frumos și cheamă porcul la luptă. Scot buturugi din pămînt și zvîrle unul în altul. Seara porcul ostenește. Făt-Frumos ia repede două găleți de lapte din lac și merge acasă. A doua zi mai de dimineață, într-o luptă înverșunată, omoară porcul, scoate iepurele, din el cocoșul, din cocoș gîndacii (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat)*. Puterea lui Aman Cătcăun stă în doi gîndaci, dintr-un chițoran mare dintr-o scroafă mistreață, ce se tăvălește cît e ziulica în smîrcurile bălților (Șăineanu, *op. cit.*, 673). Cine se scaldă în tăul porcului din dealul boului recapătă vederea (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul)*.

Altădată însă porcul nu-i decît un fecior de împărat prefăcut în porc, prin blestem. Cazul lui intră la metamorfoze (Isp., *Porcul cel fermecat)*.

CERBUL

Cerbul este și el în basm mult mai des un om metamorfozat. Însă I. Creangă în *Povestea lui Harap Alb* vorbește de cerbul cu o piatră în frunte, care strălucește ca soarele și de care nimeni nu se poate apropia, căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde, care cînd se uită la cineva, îl lasă mort pe loc. Ajutat de Sfînta Duminică, Harap-Alb merge în pădurea Cerbului, sapă o groapă lîngă izvorul din care bea apă acesta. Pe la amiază vine cerbul boncăluind, bea apă și aruncă țărîna după cap ca buhaii și, scurmînd de trei ori cu piciorul în pămînt, se întinde și adoarme. Harap-Alb cu un obrăzar pe față retează cu paloșul capul cerbului și se aruncă repede în groapă. Sîngele cerbului curge gîlgîind și se răspîndește în toate părțile, iar capul strigă la Harap-Alb să iasă afară să-l vadă. Voi-

nicul tace şi, după asfinţitul soarelui, cerbul moare. În alt basm, Chiralina îmbolnăvindu-se de dragoste, o babă sfătuieşte pe împărat să caute „cerbul de aur care cîntă ca toate păsările şi să-l aducă în casă numai trei zile". E adevărat că n-avem aci de-a face cu un cerb autentic, ci cu unul ieşit dintr-o metamorfoză, şi care pare un automat. Însă în tot cazul nu este un om vrăjit. Afin şi Dafin merg în pădurea neagră, la buşteanul ielelor. Afin loveşte de trei ori în buştean cu pintenii, acesta se face o căruţă cu doisprezece cai cu care ajung pe tărîmul celălalt la Chiralina. Afin loveşte însuşi buşteanul de trei ori şi-l face cerb de aur frumos, bagă în el pe Dafin şi-l pune înaintea palatului. Împăratul îl vede, Afin îi închiriază cerbul cu o mie de bani de aur pentru trei zile. Cerbul e băgat în odaia doamnei Chiralina şi aci începe „să cînte un cîntec de dor de plîngea lemnele şi pietrele". Chiralina adoarme, feciorul iese din cerb şi sărută pe Chiralina. În cele din urmă Afin, Dafin şi Chiralina fug prefăcînd cerbul în căruţă (N. Filimon, *Omul de piatră)*. Istoria se repetă întocmai într-un basm de Fundescu *(Dafin-împărat)* şi într-unul de Cătană *(Dafir-împărat şi doamna Chiralina)*. Un cerb, intrat pe jumătate într-un şarpe uriaş, care nu-l poate înghiţi din pricina coarnelor, se roagă de un păcurar să omoare şarpele „că doar şi eu îţi voi fi bun de ceva". Este prin urmare un cerb năzdrăvan şi, desigur, împăratul cerbilor. Însă păstorul ajută pe şarpe să mănînce cerbul (Ret., *Vizor, craiul şerpilor)*.

CÎINELE

Cîinii nu trăiesc în împărăţii proprii, rămînînd paznici ai omului. Pot fi însă năzdrăvani. Împăratul însurat a doua oară are un străjer, rămas din crai în crai, de pe

vremurile cînd umblau cai verzi pe pereți. Acesta avea chip de cîine „dar sufletul îi era de voinic mare". Împărăteasa înșală pe împărat, însă împăratul știe că „cutare a sărit în mijlocul nopții zidurile castelului și i-a bătut în geam", fiindcă-i spune cîinele. Cînd împăratul, otrăvit de nevastă, moare, dulăul cel bătrîn latră tînguitor și cheamă pe feciorul împărătesc din țările străine. Văduva trimițînd feciorului viteaz mîncare otrăvită, cîinele sparge blidele și mănîncă el mîncarea, apoi sfătuiește pe băiat să mai ceară bucate „ca și cele de ieri". Împărăteasa se mînie. Feciorul, numit Copil-sărac (care n-are putere în brațe), pleacă de la curte cu cîinele și merge la curțile unui împărat, cerînd slujbă de la cel mai mare peste ceata slugilor. Fecior-sărac se îndrăgostește de fata împăratului, iar aceasta naște doi feți logofeți cu părul de aur creț. De urgia împăratului, tatăl îi ia și se duce în pădure cu ei și cu cîinele.

După un timp părăsește pe seama cîinilor copiii, iar el pleacă în lume și ajunge împărat. Cîinele dă copiilor educație, învățîndu-i seara la lună viersul unei păsărele măestre, care cîntă (T. Pamfile, *Copil-sărac).* O fată are și ea o cățelușă năzdrăvană, de la care află tot ce pune la cale tată-său (Șăineanu, *op. cit.*, p. 535).

Pahon scapă un cățeluș din mîinile copiilor și-l crește. Acesta e năzdrăvan, cere să fie luat de Pahon cînd acesta merge în țara șerpilor. În țara sobolilor morăie și silește pe soboli să le facă drum. Mai tîrziu cînd Pahon își caută nevasta, fugită cu un arap și cu mărgeaua lui fermecată, cîinele înoată în mare cu mîrtanul în spate și-l trece la curțile nevestei (Ret., *Povestea lui Pahon).*

Sfînta Vineri are de obicei o cățea cu dinții de oțel (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana)* și cu măsele de oțel (Isp., *Fata moșneagului cea cu minte),* sau un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care zărește cale de două

zile și latră de două ori. Sfînta Miercuri are și ea un cățeluș cu trupul de fier și cu dinții de oțel, care zărește cale de o zi și latră o dată, iar Sfînta Duminică are un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care adulmecă lupul cale de trei zile și latră de trei ori. Afară de aceasta, cele trei cuvioase trimit mirelui trei cîini mari albi, Vede-bine (de la Sf. Miercuri), Aude-bine (de la Sf. Vineri) și Ușor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul de la Sfînta Duminică, ce ajută pe voinic să scape de lupul cu cap de fier, fiul crăiesei iadului (Ret., *Lupul cu capul de fier*). Năzdrăvanul are și el o cățea, Gudra, care spune stăpînului său cînd Pătru fuge cu Rozuna (Cătană, *Rozuna, doamna florilor*).

MOTANUL

Pahon scapă un pisic din mîna copiilor și-l crește. Acèsta e năzdrăvan, vorbește, cere să meargă și el în țara șerpilor, unde Pahon urmează să capete mărgeaua de sub limba împăratului șerpilor. În țara șoarecilor mîrtanul aruncă o labă și șoarecii fug și lasă pe Pahon să treacă.

Un arap, furînd mărgeaua și fugind cu ea, cu curțile și cu nevasta lui Pahon la mare în țara arăpească, mîrtanul, călare pe cîine, trece marea, sare în curte pe poarta din leți de brad, intră sub patul arapului, care se juca cu mărgeaua, vorbind cu nevasta, o durigă pe masă. Mărgeaua cade jos, podeaua fiind lucioasă, se durigă sub pat, mîrtanul o ia și fuge (Ret., *Povestea lui Pahon*).

Unul din basmele lui Ispirescu cuprinde ideea esențială din *Le chat botté* a lui Ch. Perrault. Doi oameni înfiază un cotoi. Născîndu-li-se un copil, acesta se face prieten cu motanul. „Amîndoi se jucau, amîndoi mîncau

la masă, amîndoi se culcau.“ Părinţii mor, copilul se alege cu cotoşmanul, care vorbeşte, îmbărbătează pe copil. „Pasă-mi-te, cotoşmanul era năzdrăvan.“ Cei doi pleacă împreună, îşi fac locuinţă într-o scorbură mare, cotoiul face băiatului culcuş de fulgi de păsări, îi dă de mîncare şi de băut, îi spune basme şi snoave. Ii dă şi învăţătură, punînd probleme : „ce va să zică cîntatul greierilor“ ; „ce însemnează săritura lăcustelor prin iarbă“, „de ce cocorii umblă înşiruiţi în trîmbă“ ; „de ce rîndunelele se duc şi vin“ ; „de ce privighetorile cîntă aşa de frumos, iar ciuhurezii te apucă răcori de groază cînd îi auzi“. Pe urmă, vestindu-l că i-a venit vremea însurătorii, îl pune să se numească Mătăhuz-împărat (le marquis de Carabas în *Le chat botté),* se duce la palaturile unui boier mare şi, dîndu-se peste cap de trei ori se face om şi cere fata boierului pentru Mătăhuz, pe care-l aduce gol, zicînd că l-au jefuit haiducii. Se face nuntă, Mătăhuz cu mireasa şi cotoiul pleacă în „căruţă“ ; cotoiul ameninţînd şoarecii pe care îi întîlneşte în drum, îi pune să spună că tot ce se vede e al lui Mătăhuz-împărat, în fine ajung la palaturile zmeilor, pe care îi sperie că vine Ilie Pălie, şi după ei Luciflendera să-i prăpădească, îi îndeamnă să se ascundă în şira de paie şi le dă foc (în *Le chat botté,* motanul ambiţionează pe zmeu să se facă şoarece şi-l mănîncă). Nunta intră pe poartă, slugile învăţate de cotoşman spun că palaturile şi moşiile sînt ale lui Mătăhuz-împărat (Isp., *Cotoşman năzdrăvan).* Povestit de un soldat, acest basm rămîne suspect, deşi tema o găsim şi în Straparola [1], erou fiind Costantino fortunato, iar animalul, o pisică.

---

[1] *Le tredici piacevolissime notte di* M. Gio : Francesco Straparola da Caravaggio. In Veneţia, Appresso Zanetto Zanetti, M. DC. IV, Libro secondo, notte undecima, p. 440 şi urm.

COCOŞUL

Cocoşul e adesea denunţător al celor răi. Cînd vine feciorul de împărat la mama vitregă să caute pe fata căreia i-a luat papucul drept semn, cocoşul, ştiind că fata a fost ascunsă de maşteră în podul casei, după coş, strigă, bătînd din aripi : „ — Fîrtate împărate, fata moşului e în pod după obod, ţ-o spune un cocoş că e după coş !" Maştera zvîrle după el cu un lemn din vatra focului, cocoşul strigă înainte, pînă ce oamenii feciorului de împărat se suie în pod (Cătană, *Vaca neagră)*[1]. Într-o variantă, cercetaşii sînt pe cale să plece, condurul nepotrivindu-se pe piciorul fetei babei („picior ca acela cerea nu un condur, ci o piele de vacă întreagă ca să fie încălţat"), cînd cocoşul bate din aripi şi strigă (T. Pamfile, *Fata unchiaşului cea fără noroc).*

Cucurigu ga,
Fecior, nu pleca,
Ci fă-te-a căta
Colo după uşă
În sac cu cenuşă[2] !

Şapte zmei trimit un fecior de împărat să le aducă fata de împărat ascunsă într-o casă păzită de un cocoş şi un clopoţel (Isp., *Poveste ţărănească).*

Un cocoş năzdrăvan face însă isprăvi mari neobişnuite. Gonit de moş din pricina babei, cocoşul trece prin faţa curţii împărăteşti şi strigă cucurigu gagu, „scoală-te-mpărate, de îmi dă ceva să duc moşului că mă bate". Împăratul porunceşte unui slujitor să-l prindă.

---

[1] Cf. Şăineanu, *op. cit.*, p. 719 şi urm. (Stăncescu, *Vaca neagră)*, p. 735 ; (Sbiera, *Fata babei şi fata moşneagului).*

[2] Cf. Şăineanu, *op. cit.*, p. 737 (S. Fl. Marian, *Porumbii Ilenei Cosinzenei).*

Slujitorul pune mîna pe el şi-l aruncă în lac. Cocoşul înghite toată apa şi iar strigă. Prins din nou e aruncat într-un cuptor înroşit pe care-l stinge vărsînd apa din lac. Apoi cocoşul merge în găinărie şi înghite toate găinile, cu cocoşi, claponi şi pui. Prins şi aruncat în haznaua de bani, înghite toţi galbenii. Astfel se duce acasă şi varsă ceea ce a agonisit pe zăblaie (Stăncescu, *Cocoşul moşului*). I. Creangă a dat o variantă aceluiaşi basm în *Punguţa cu doi bani*. Acum avem de-a face cu un boier care pune să se ia din pliscul cocoşului o punguţă cu doi bani găsită în drum. Cocoşul se ţine după trăsura boierului şi reclamă punguţa. Vizitiul îl aruncă în cireadă, cocoşul înghite buhai, boi, vaci, viţei, toată cireada, făcîndu-şi pîntecele mare cît un munte şi venind la fereastra boierului să-şi ceară punguţa. Aruncat în haznaua cu bani, cocoşul înghite totul lăsînd lăzile goale. Ca să scape de el, boierul îi dă punguţa.

OI, BERBECI

Oaia nu apare des în basm, cu o funcţie fabuloasă specifică. Odată o oaie naşte un copil (Ret., *Fiiuţul oii*). Un basm unde e vorba de lîna de aur trebuie privit, pînă la proba contrarie, cu circumspecţie pentru posibila insinuare cultă a ideii mitologicei lîne de aur. Un mocan e trist că n-are nici o oaie albă, toate fiind negre ca pana corbului. Cumpără berbece alb şi oi albe, dar oile din amestecătură „behăiau o dată, de două ori, închideau ochii şi se culcau la pămînt pe o parte". Sfătuit de o babă, aduce joi o mînă de iarbă dintr-o grădină mare şi suflă în ea de la sfîntul apus spre răsărit de trei ori. O oaie gîrgîită o mănîncă şi naşte „un mieluţ subţirel, cu pielea strălucitoare ca o polială de aur". „Miţele mieluţului erau de aur curat şi creşteau văzînd

cu ochii." Un fecior de împărat se îndrăgosteşte de o fată de popă, „bălăioară ca un spic de grîu în vreme de sloată". Popa nu vrea să dea fata. Mocanul făgăduieşte împăratului că va vindeca pe crăişor. Se duce cu berbecul să se mărturisească la popă. Acesta zice : „Aista-i sărindarul meu". Fata vrînd să taie din lîna berbecului măcar trei firişoare de lînă de aur merge cu foarfecele şi se lipeşte de berbec. Preoteasa venind, se lipeşte de fată, popa de preoteasă. Mocanul nu-i dezlipeşte decît cînd popa făgăduieşte să dea fata după feciorul de împărat (T. Pamfile, *Berbecul cu lîna de aur*).

ALTE VIEŢUITOARE :

porumbiel, raţă, tăune, ţînţar, rugace etc.

Şi alte vieţuitoare intervin în basm, înlocuind de obicei pe altele în aceeaşi funcţie. Porumbieii ajută fetei oropsite de maşteră să cureţe şi să numere sămînţa de cînepă, îi aleg gunoiul din sacul de păsat, din sacul cu sămînţă de in (T. Pamfile, *Fata unchiaşului cea fără noroc*). Trei zîne iau chip de porumbiţe (Ret., *Voinicul Parsion*).

În răţoi se prefac voinicul sau copiii, urmăriţi de maşteră. Există şi o raţă rară. Fata-fecior găseşte o pană de raţă în margine de drum, în pădure. O ia. Împăratul Negru îi porunceşte să-i aducă raţa de la care căzuse pana. Aceasta vieţuia la marginea mării „sub ţărmuri", unde şedea şi clocea (Ret., *Din fată-fecior*).

Aleodor cruţă un tăune pe care se pregătea să-l strivească cu piciorul. Tăunul îi dă pufuleţ din aripioare şi-l ajută să nu fie văzut de fata lui Verdeş-împărat, prefăcîndu-l într-o lindină în părul ei (Isp., *Aleodor-împărat*).

Făt-Frumos ridică din nisipul cel fierbinte pe împăratul ţînţarilor. Acesta îl ajută să găsească cele şapte iepe ale babii, punînd un roi nemărginit de ţînţari să le alunge din pădure (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă).*

O rugace, scăpată de răutatea copiilor şi crescută de Furga-Murga, îl ajută pe voinic să recapete mărgeaua fermecată, furată de un crap şi dusă în ostrovul mării (Cătană, *Povestea lui Furga-Murga).*

Interpretînd paragrafele descriptive de pînă aci, înțelegem îndată că eroul activ, numit de cele mai multe ori Făt-Frumos, pornind să săvîrșească o ispravă grea, întîmpină în calea sa ființe hotărît vrăjmașe (balaurii), altele invidioase și rivale (zmeii), altele, în fine, prin firea lor și mai ales prin purtarea cuviincioasă și miloasă a eroului, binevoitoare. Eroul singur, fără concursul altora, de la Dumnezeu și Sfînta Duminică pînă la umilul țînțar, nu poate izbîndi nimic.

Un proces care îngreuiază situațiile sau rezolvă dificultățile este metamorfoza. Identitatea indivizilor nu se poate stabili strict după aparența lor corporală și fiziognomică. Un balaur poate fi un împărat, un cal un voinic, un cerb un fecior de împărat, un negustor un cal, un om un cotoi, un fecior frumos un vultur, un hărău sau un lup. Eroul trebuie să dejoace vicleniile metamorfice ale dușmanilor și să le folosească și el împotriva lor.

Trebuie să facem deosebire între metamorfoza propriu-zisă și proteism. Metamorfoza este schimbarea unui om într-o ființă sau un lucru, în urma unui blestem sau a unei hotărîri de sus. Astfel, feciorul de împărat se face porc, iar zîna se preface în pește ca să poată fi prinsă de pescar și să devină soția lui. Proteismul este capacitatea liberă a ființelor năzdrăvane sau în puterea unor obiecte năzdrăvane de a se preface în ceea ce voiesc. Astfel zmeii, zmeoaicele se transformă în tot soiul de aparențe (fîntînă, grădină, viță, iapă, mreană etc.). Dar și voinicul poate căpăta această însușire, de ordinar dîndu-se de trei ori peste cap, spunînd sau nu unele cuvinte magice. Proteu, paznicul cirezilor lui Neptun (pești mari, foci, viței de mare), se metamorfoza

în leu, în balaur, în leopard, în mistreț, în copac, în apă, în foc, dar dacă era ținut strîns bine în brațe își relua forma originară și răspundea la întrebări. Voinicul din basm trebuie să fie în stare la nevoie să se disimuleze, metamorfozîndu-se. Aspectul magic, care fascinează pe unii cercetători, este de foarte puțină importanță. Unei dificultăți i se răspunde îndată, în lipsa altor mijloace tehnice, cu o soluție de aparență fantastică, dar necesară spre a se verifica definiția caracterologică a protagoniștilor ostili ori ingenioși.

Cazurile de metamorfoză în basm sînt infinite și de fapt aproape nelipsite în orice narațiune cu caracter fabulos, cum s-a putut vedea din paragrafele de pînă aci. Dăm totuși cîteva specimene.

Metamorfoze prin blestem sau dintr-o pricină obscură :

Balaurul cu un cerb în gură pe care îl întîlnește fata-fecior nu e decît un fecior de împărat blestemat de părinți, pe care nu i-a ascultat. Acum, după douăzeci de ani, balaurul se dă peste cap de trei ori și se face „un drag de fecior, de nu era pe sub soare mai frumos“ (Ret., *Din fată-fecior)*. Purcelușul pe care îl crește baba din *Povestea porcului* de I. Creangă e și el un fecior de împărat vrăjit, care noaptea își lasă pielea și redevine un flăcău frumos. Același e cazul din *Porcul cel fermecat* de P. Ispirescu. Porcul era fiu de împărat și el, și la un război al tatălui său cu vecinii zmei, care erau foarte răi și-i tot călcau moșia, a omorît pe cel mai mic. Zmeoaica bătrînă îl blestemă să poarte pielea de porc, ca să nu poată lua pe fata de împărat, dorită de zmeu. Un cal năzdrăvan, pe care Băiet sărac îl agonisește de la o babă cu herghelie, se preface deodată într-un Făt-Frumos, fiind feciorul Împăratului Roș (I. Slavici, *Băiet sărac)*. În *Crăișorul șerpilor* de I. T. Mera, voinicul s-ar părea că este într-adevăr crai peste șerpi în ostrovul șerpilor. Dar și el, crescut în chip de șarpe, rămîne în cele din urmă cu făptură de om. Balaurul care cere împăratului în schimbul unei flori „uitatul“, adică pe fata lui, căreia era mai să uite să-i aducă

un dar, e şi el un fecior de împărat, căruia şi lui tînăra soţie îi aruncă pielea pe foc (G. I. Pitiş, *Uitatul)*. O broască-ţestoasă, pe care un flăcău de împărat şi-o alege de nevastă, se dă de trei ori peste cap şi se face o zînă gingaşă. Titlul basmului însuşi *Broasca-ţestoasă cea fermecată* (Isp.) arată că operează o vrajă. Un vulpoi, care preface pe oameni şi animale în stane de piatră, nu-i decît un fecior de împărat, însurat şi cu copii, blestemat să aibă această înfăţişare pînă cînd un om va avea milă de el. Un alt fecior de împărat îl cruţă şi-şi leagă ogarul, îi dă de mîncare şi de băut, blestemul încetează, vulpea se dă de trei ori peste cap şi redevine om (Isp., *Pasărea măiastră)*. Şi fata Împăratului Verde a fost prefăcută în vulpe prin farmecele unor zmei, în vreme ce părinţii şi supuşii s-au făcut stane de piatră (Rădulescu-Codin, *Pescăruş împăratul)*. Un tîlhar pedepsit şi spăsit intră într-o piele de urs care se lipi de trupul său ca şi cînd ar fi fost de acolo şi devenit urs e luat de lanţ de împărăteasa pe care o ţinuse captivă (Isp., *George cel viteaz)*.

Metamorfoză printr-un aliment magic :

Un fecior năzdrăvan mănîncă întîmplător din nişte smochine şi se face măgar, apoi găseşte nişte roşcove pe care mîncîndu-le redevine om. Cum o măiastră din ostrov îl jefuieşte de tot ce are, îi dă smochine să mănînce şi o preface în măgar (Isp., *Cei trei fraţi împăraţi)*.

Metamorfoza prin băut :

Cine bea apă din urmele unui lup sau ale unui cerb se face lup ori cerb (T. Pamfile, *Fata şi feciorul unchiaşului)*. Tirion bînd apă din urmă de cerb se preface în cerb. Tiriana, sora lui, îl împiedicase să bea din urmă de bou, de lup, ca să nu se facă bou ori lup (Ret., *Cerbul)*.

Metamorfoze în virtutea faptului de a fi năzdrăvan :

Împăraţii bătrîni au adesea această putere. Împăratul cu trei fete se face zmeu şi-şi ameninţă fetele la podul de aramă, de argint şi de aur. Apoi se dă de trei

ori peste cap şi redevine om (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul din *Povestea lui Harap-Alb* a lui Ion Creangă îşi încearcă feciorii, prefăcut în urs. Un împărat se face un balaur mare cu douăsprezece capete şi se ascunde sub podul de aur, ieşind înaintea fetei celei mici „plesnind din coadă şi încolăcindu-se; din gurile lui ieşea văpaie de foc, şi limbile îi jucau ca nişte săgeţi arzătoare". După luptă de un ceas, fata izbuteşte să rănească pe balaur. Acesta se dă de trei ori peste cap şi se face om (Isp., *Ileana Simziana*). Mai înainte o întîmpinase la podul de aramă şi cel de argint, prefăcut în lup şi în leu.

Zmeii, zmeoaicele, dracii, zînele, feciorii năzdrăvani, chiar animalele au uneori această putere. Un zmeu, ca să scape de lighioane, se face buştean (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Alţi zmei se prefac în şoareci şi, spre a ajuta pe Petru, merg la stoguri, macină, cern şi coc pîine din grîu într-o noapte (Ret., *Vizor, craiul şerpilor*). Prîslea se luptă cu zmeul cel mic pînă la amiază, cînd se fac amîndoi două focuri, apoi două roţi, apoi oameni (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur*). Zmeul din palatul de topaz se face flacără galbenă, în vreme ce Făt-Frumos se face flacără roşie (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Surorile zmeilor din palatele de argint, aur, topaz, se prefac, ca să otrăvească pe Făt-Frumos, în grădină cu peri, în fîntînă şi în viţă cu struguri; zmeoaica, mama lor, în flacără cît gămălia acului de mică (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Fetele unei zmeoaice, în acelaşi scop, devin fîntînă otrăvitoare, loc cu flori adormitoare, păr cu pere omorîtoare (V. Bologa I. Ion, *Voinic de plumb*). Alte trei zmeoaice, spre a-l pierde pe Aripă-frumoasă, se schimbă în fîntînă, cuptor şi păr cu pere de aur, toate otrăvitoare (Ret., *Aripă-frumoasă*). Fata unei babe zmeoaice se preface, dîndu-se peste cap, în iapă. Crîncu încalecă pe ea şi o duce noaptea la păscut. Iapa se metamorfozează în cioară (Ret., *Crîncu*). Fata şi crăişorul şerpilor, urmăriţi de mama şi surorile craiului, se metamorfozează în bostănărie şi păzitor, moară de apă şi

morar, două turturele, plop şi iederă (I. T. Merea, *Crăişorul şerpilor*). Fata pajurei şi fata unui împărat, urmărite de un zmeu, se prefac în mînăstire şi popă, holdă şi fată voinică, rață şi lac (Gr. Sima, *Pajura*). Un sihastru îşi petrece viața citind cărțile sfinte în coate şi în genunchi. Dracii țin sobor şi cel mai mişel dintre ei e trimis să seducă pe sihastru. Dracul se dă peste cap şi se face fată frumoasă, iar sihastrul, rugat, o primeşte peste noapte, fără a înceta lecturile din cărțile sfinte, din care pricină fata se preface în cioară şi sihastrul o aruncă într-un copac (Ret., *Tămîia dracului*). Trei zîne care se scaldă în tăul de lapte au, obişnuit, chip de porumbiță. Voinicul Parsion ia uneia aripile de pe țărm şi ea rămîne fată. Recăpătîndu-le prin viclenie, redevine porumbiță şi voinicul o regăseşte în cetatea nevăzută şi neauzită, unde zîna, dîndu-se de trei ori peste cap, se face nevastă (Ret., *Voinicul Parsion*). O bufniță se agață cu ghearele de spinarea unui voinic şi merge cu el pînă acasă. Alte şase bufnițe se țin după dînsul. Bufnița e zîna zînelor şi voinicul o găseşte în pat ca o fată frumoasă. Face nuntă cu ea. Aruncînd pielea bufnițelor pe foc, acestea fug, prefăcute în şapte porumbei (Isp., *Zîna zînelor*). Zîna munților apare ca turturică (Isp., *Zîna munților*). Iapa măiastră pe care o duce la păscut Ioniță Făt-Frumos se transformă în pasăre, iepure şi copac (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Un cotoi, dîndu-se de trei ori peste cap, devine om (Isp., *Cotoşman năzdrăvan*). Un cal se face boltă cu negoț şi altul neguțător, şi cînd vine Ileana Cosînzeana să cumpere papuci, bolta se micşorează ca o ladă şi prinde pe fată (Ret., *Din fată-fecior*). De asemenea Urmă-galbină, făcîndu-i-se dor de soția sa Mandalina, se face un cal frumos şi, însoțit de fratele său, ca neguțător, merg la tîrg, unde un bătrîn cu haine domneşti, care nu-i decît mamonul (tatăl zmeilor) şi iubitul Mandalinei, cumpără calul (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru*).

Metamorfoza se întîmplă uneori prin opera binevoitoare a altcuiva. Aleodor-împărat e prefăcut în pui de cerb (de către un corb), în cosăcel (de către o ştiucă) şi într-o lindenă (de către un tăun), ca să nu fie văzut de fata lui Verdeş-împărat (Isp., Aleodor-împărat).

Motivul poate să fie de asemenea defensiv. Voinic de plumb preface în tăciuni pe fraţii săi, simţindu-i duşmănoşi, ca să nu vadă cum el se bate cu zmeul în chip de roată şi de flacără şi cum, fiind năzdrăvan, se dă de trei ori peste cap şi devine porumbel (Vasile Bologa I. Ion, *Voinic de plumb)*.

Altă dată este efectul unui obiect miraculos. Ursitoarea cea bună dă lui Ţugulea, căruia o zmeoaică i-a furat vinele de la picioare, un chimiraş, mulţumită căruia poate lua orice înfăţişare voieşte. Ţugulea se face albină şi află unde sînt vinele (Isp., *Ţugulea, fiul unchiaşului şi al mătuşii)*. Nevasta lui Pantilie pune mîna pe o pană fermecată a acestuia şi cu ea îl preface în cîine şi în pupăză (G. Catană, *Povestea lui Pintilie)*.

În unele cazuri e de ajuns ca eroul să se dea de trei ori peste cap şi eventual să spună cîteva cuvinte magice. Greuceanu, învăţat de un faur, se dă de trei ori peste cap şi se face porumbel, aşezîndu-se într-un pom în faţa caselor zmeilor, porumbelul dîndu-se iarăşi de trei ori peste cap devine muscă şi, intrînd în cămara zmeilor, se ascunde în crăpătura unei grinzi (Isp., *Greuceanu)*. Tot el dîndu-se de trei ori peste cap se face buzdugan. O babă roabă din pivniţa zmeului sfătuieşte pe un băiat şi o fată de împărat luaţi de zmeu să se dea peste cap, că se vor face orice voiesc. Dar îi şi unge c-o unsoare fermecată. Copiii se fac păstori şi turmă, călugăr şi mînăstire, răţoi şi lac (Ret., *Făt-Frumos zălogit)* [1].

---

[1] Despre această serie de metamorfoze cf. M. Gaster, *Cucul şi turturica*, studiu comparativ în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 6 din 1 sept. 1879 şi Adaos în *Convorbiri literare*, nr. 8 din 1 noiembrie 1879.

Cu o simplă palmă, sfătuită de sora crivățului, o fată preface o babă rea în baston (Fundescu, *Sora crivățului*).

Metamorfozele se datoresc în anume basme persistenței spiritului vital și dorinței intime a naratorului de a izbăvi de moarte nedreaptă pe victime și a aplica sancțiuni. Îngropați în bălegarul cailor de o roabă, un băiat și o fată de aur se metamorfozează în brazi de aur. Scîndurile lor fiind aruncate pe foc, o scînteie sare în niște tărîțe, pe care le mănîncă o oaie. Aceasta fată doi miei de aur. Tăiați din porunca roabei, mațele lor sînt duse la gîrle spre a fi spălate. Două mațe scapă în apă și se fac iarăși copii de aur (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Brazii se înlocuiesc cu doi meri de aur, ce tăiați devin scînduri de pat, apoi scîntei, busuioc, miei de aur, copii cu două mere de aur (Isp., *Înșir-te mărgăritari*).

În alt basm, pomii sînt peri plini de pere galbene ca aurul, din scîndurile lor sar două scîntei pe hornuri și se fac doi mielușei cu lînă și coarne de aur, din mațele lor ies un băiat și o fată cu păr de aur (Ret., *Cei doi copii*). Într-altul, copiii trec prin fazele paltini, paturi, scîntei, miei, peștișori de aur, copii (I. Slavici, *Doi feți cu stea în frunte*). Într-un basm intervine și un factor extern. Un băiat e tăiat bucăți de fiul lui Roșu-împărat. Un bou suflă asupra bucăților adunate și înviază pe voinic, pe care apoi îl preface în cal. Roșu-împărat îl cumpără și-l taie. Din două picături de sînge puse de o fată, la rugămintea lui, de o parte și de alta a porții, răsar doi meri de aur, ce sînt tăiați la îndemnul unei țigănci. Fata ia cîte o coajă de la amîndoi și le aruncă în gîrlă. Ies doi rățoi. Împăratul vine cu buzduganul și băiatul, ieșit din cei doi rățoi, îl împietrește (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Fata babei aruncă într-o fîntînă pe sora ei vitregă și gonește de la curte băiatul acesteia, făcut cu un fecior de împărat. Băiatul, devenit păstor, merge cu oile la fîntînă, din care răsărisc o mlădiță de răchită. Își taie din ea o tilincă. Aceasta

cîntă și spune singură istoria fetei unchiașului (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*). Zîna dintr-o rodie, omorîtă de o țigancă cu un ac, se preface în păsăruică, prinsă și tăiată, din trei picături de sînge ale ei iese un brad, din bradul tăiat o babă ia o surcea și face un capac la o oală, din oală iese zîna (Isp., *Cele trei rodii aurite*).

Se metamorfozează și lucrurile. Dafin încalecă pe bușteanul ielelor din pădurea neagră, îi dă trei pinteni, și acesta se preface în căruță cu doisprezece cai de foc, cu care ajunge la palatul Chiralinei, pe tărîmul celălalt. Aici preface bușteanul în cerb de aur și pe urmă iar în căruță (N. Filimon, *Omul de piatră*; Fundescu, *Dafin-împărat*).

OBIECTE NĂZDRĂVANE

Cînd un erou nu poate ieși din impas pe căi naturale sau prin puteri magice inerente ființei lui, recurge la obiectele năzdrăvane, pe care nu le vom numi talismane, spre a nu insinua în chip exagerat mentalitatea primitivă. De fapt, ființele și obiectele năzdrăvane nu sînt atît dovezi de credință în forțele supranaturale, cît mijloacele de satisfacere ale unei necesități legitime printr-o soluție repede și de imaginație. Eroul fabulos se află, ca și eroul unui roman de aventuri în fața unei probleme : de a învinge un dușman colosal, de a scăpa de o urmărire, de a se urca în aer sau a se coborî în mare. Atunci el recurge la mijloacele tehnice pe care i le oferă ingeniul popular și care, dacă sînt de ordin fantastic, simbolizează totuși un deziderat al umanității, rezolvat astăzi în multe cazuri pe cale științifică.

Zmeii, precum știm, au toți buzdugane. Unul are un buzdugan care aruncat cale de un conac lovește în ușă,

în masă şi se pune în cui. Al doilea aruncă buzduganul cale de două conace, al treilea cale de trei conace (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur)*. Zmeii din palatele de argint, aur şi topaz au buzdugane care bat de trei ori în poartă şi se aşază singure în cui (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Serilă, Murgilă şi Zorilă întîlnesc una din fetele de împărat la o fîntînă, scoţînd apă cu vadra. Puterea zmeului e în buzdugan, pe care îl aruncă de la trei mile. Acesta izbeşte de trei ori în poartă, se bagă în casă, se învîrte de trei ori şi se pune în cui (Cătană, *Serilă, Murgilă şi Zorilă)*.

Împăraţii bătrîni posedă pe lîngă cai năzdrăvani, haine şi arme din tinereţe, miraculoase, care fie se prăfuiesc şi se ruginesc prin lăzi, fie sînt îngropate, spre a nu fi găsite. În orice caz, ele se pot regenera. Împăratul cu trei fete are în pod zdrenţe din hainele de tinereţe, puşcă şi sabie, care lovite în pămînt se fac mai frumoase (Ret., *Din fată-fecior)*. Spaima zmeilor află de la mamă-sa, împărăteasa, că armele tatălui său sînt îngropate la rădăcina unui plop, în grădină (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Făt-Frumos, cu învoirea împăratului, răscoleşte „trei zile şi trei nopţi" tronurile cu haine şi găseşte în fundul unui tron vechi armele şi hainele lui tată-său, dar foarte ruginite. Cu mîna lui le curăţă de rugină şi în şase săptămîni armele lucesc ca oglinda (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe)*. N. D. Popescu dezvoltă : „...unde mi se puse băiatu pe căutat, scotoci cămări, dezgoli tronuri, cătă prin toate dulapurile, găsi fel de fel de haine scumpe şi mîndre nevoie mare, dar ca să dea de hainele de război cu nici un chip, căci de multă vreme nu se mai războise împăratul nostru. Tocmai cînd îşi luase nădejdea şi se pregătea să se întoarcă la cal spre a-i spune păţitania, se împiedică de un tron vechi şi odorogit, aruncat după uşa unei cămări ponosite, zor să cadă, şi îl trînti peste cap de se făcu praf şi fărîme. Atunci se auzi un zgomot de fierărie veche şi se văzu printre putregaiul de scînduri nişte haine de zale ruginite şi nişte arme vai de lume de ponosite să nu pui

nici mîna pe ele." Le freacă şi le lustruieşte şi le face „de se răsfrîngea cu drag soarele în luciul lor" (N. D. Popescu, *Fata din dafin)*. Feciorul mai mic din *Povestea lui Harap-Alb* a lui I. Creangă cere şi el calul şi armele din tinereţe ale împăratului. Alt fecior, plecînd în căutarea balaurului care fură portocale, vrea armele tatălui de cînd fusese mire (I. Marin, *Portocalul şi balaurul)*. Cenuşotcă reclamă de la Împăratul Roşu, căruia i se furase soarele, luna şi stelele, pe lîngă trei cai de aramă îngropaţi în partea de apus a cetăţii, hainele de mire ale împăratului (Vasile Bologa I. Ion, *Voinic de plumb)*.

Dintre armele arhaice, buzduganul, paloşul, mai puţin sabia, suliţa, arcul sînt cele obişnuite. Gheorghe cel viteaz şi le fabrică singur. Întîi îşi face o sabie, care se rupe în două cînd loveşte într-un drug de fier, şi un buzdugan, care aruncat în slava cerului, căzînd jos, se turteşte. Le leapădă. În codrul în care crescuse era un fier gros, înfipt în pămînt. Trage de el, era o vînă din munţi. Rupe vîna şi face din ea o sabie „Balmut ajutătorul meu" şi un buzdugan „Omorîtorul vrăjmaşilor mei". Asta aminteşte de Durandal, spada lui Roland (Isp., *George cel viteaz)*. Mai adesea eroul le primeşte în dar. Dumnezeu şi Sf. Petru dăruiesc copilului născut, prin concepţie miraculoasă, de fata lui Verde-împărat, un paloş (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru)*. Tuliman are un paloş care se ridică la o înălţime considerabilă şi luptă singur cu o oaste întreagă, făcînd-o mii de fărîme (Rădulescu-Codin, *Tuliman)*. Şi lui Pipăruş viteazul „doi moşnegi, care sînt desigur tot Dumnezeu şi Sf. Petru, îi dăruiesc un paloş *(ibid.)*. Copil-sărac, pe cale de a fi omorît de doisprezece oameni puşi de mama vitregă, se roagă lui Dumnezeu şi acesta îi dă o sabie, „care singură ieşea din pärete, tăia în dreapta şi în stînga, tot singură şi apoi pierea". Cu ea omoară pe cei doisprezece (T. Pamfile, *Copil-sărac)*. Un om cu o sabie ruginită propune lui Trifon să-i dea mărgeaua fermecată în schimbul săbiei care omoară singură. Tri-

fon face schimbul, porunceşte săbiei să taie capul omului şi rămîne şi cu mărgeaua (Ret., *Trifon hăbăucul)*. Dumnezeu ia o viţă de păr din capul unei fete, face laţuri şi un arculeţ şi le dă fratelui fetei să prindă păsările (Isp., *Copiii văduvului)*. Un călugăr dă unui prunc o suliţă ascuţită să arunce cu ea în purcelul de la scroafa cu dinţii de fier (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul)*. Trebuie adăugat că nu totdeauna o armă îşi păstrează funcţia originară. Astfel, un fecior de împărat are un paloş, găsit într-o groapă, a cărui proprietate este de a împietri. Cu acest paloş împietreşti oşti întregi. Feciorul Împăratului Roşu i-l fură, dar îl recapătă înapoi printr-un şiretlic (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*.

Puşca este foarte folosită în basm, agonisită nu din industria curentă, ci, mai ales de la Dumnezeu, şi posedînd puteri excepţionale. Agheran capătă de la Dumnezeu şi de la nănaşul său Sf. Petru o puşcă cu care doboară atîtea sălbătăciuni, încît soţii lui abia le pot duce acasă. „Apoi cum să nu fi putut puşca cu o aşa puşcă mirurată ? ! Asta era mai a zmeilor cu mult decît puscile cele cu repeziş şi repetiş, cari s-ar fi aflat acuma şi despre cari ne vorovise dascălul nostru mai däunăzi că poţi să omori pe un om şi de 30 de ori într-o clipă, nu mai mult" ; „nu trebuia umplută niciodată şi tot era plină totdeura" (Frîncu şi Candrea, *Agheran voinicul)*. Şi lui Urmă-galbină, pe lîngă paloş, Dumnezeu şi Sfîntul Petru îi dăruiesc o puşcă (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru)*. Fata-fecior capătă de la Împăratul Roşu, pe lîngă lada cu un cal, o puşcă ce puşcă la patru mile de loc în pătrat (Ret., *Din fată-fecior)*. Călugărul dă pruncului „o puşcă cum n-o văzut ochi de om", care s-ar părea că prinde, căci băiatul trage spre păsăruţa de unde se întîlnesc vîntoasele, şi călugărul, luîndu-i puşca de pe umăr, găseşte păsăruţa (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul)*. Vizor, craiul şerpilor, dă lui Petru o puşculiţă cu apă, care împietreşte. Cum Domnul, care îl trimisese pe lumea cealaltă să-i aducă coroana cu

care fusese înmormîntat tată-său, pune slugile să-l bată cu nuielele, Petru îi stropeşte cu puşculiţa, iar domnul şi slugile se prefac în stane de piatră (Ret., *Vizor, craiul şerpilor)*.

Ca instrument coercitiv, mai ales pentru aceia care n-au ştiut să se folosească de alte unelte năzdrăvane, este bîta. Un om sărac cere dracului o boată de după uşă şi cu ea merge la birtăşiţa care-i furase punga fermecată. Zicîndu-i-se :

Sări boată botoanie
Şi dă-i la fundoanie,

boata sare la birtăşiţă şi o face „vînătă ca pruna". Omul recapătă punga (G. Cătană, *Doi fraţi)*. Un ţigan, în condiţii asemănătoare, capătă de la Dumnezeu o jiloveaţă care cînd i se spune :

Jiloveaţă
Legată cu aţă
Să te-ntorci şi să te suci
Şi mintea la loc s-o duci,

se porneşte la bătaie. Ţiganul obţine astfel restituirea din partea naşului a unei mese vrăjite şi a unui cal care face bani, însă bate şi pe executorul de dări şi pe Dumnezeu şi pe Sf. Petru, de unde pierderea darurilor, afară de cal, rămas fără puteri miraculoase (Ret., *Ganul ţiganul)*. Un om cu un băţ mare de-a umăr şi cu o cîrjă mică cere lui Trifon mărgeaua fermecată. Dacă ar fi poruncit — lămureşte el — bîtei să bată pe cineva „apoi nici grindina nu-ţi fleceşte mai tare cucuruzul decum ţi-i dobzază aceste beţe şi cu deosebire cea mică e bună de desmierdat muieri". Trifon face schimbul, apoi pune sabia să taie capul omului (Ret., *Trifon hăbăucul)*. Bineînţeles, bîta nu este o armă potrivită pentru un viteaz.

Cele mai curente arme magice defensive în toate basmele din lume sînt acelea care, aruncate, se prefac în

obstacole în calea urmăritorilor. Făt-Frumos găsește pe fata furată de zmeu în palatul de sticlă, o urcă pe cal și, urmărit de zmeoaică, aruncă o perie, o basma cu chenar pe margine și o gresie luată de fată, din care răsar pădure, apă înconjurată cu foc, munte de piatră lustruită (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă)*. Fata-voinic scoate din urechile calului năzdrăvan o gresie și o piatră ce se fac munte de piatră atingînd cerul și pădure deasă, iar de pe degetul Ilenei Simziene trage un inel ce devine zid de cremene pînă la cer (Isp., *Ileana Simziana)*. Făt-Frumos din lacrimă al lui M. Eminescu aruncă înaintea babei care-l urmărește o perie, o cutie și o năframă, ce devin, respectiv, pădure, stîncă, lac. Băiet sărac al lui I. Slavici, urmărit de babă, aruncă pieptene, perie, țesală din care ies gard, stuf, pădure de cuțite și săbii. O cutie, o perie, o năframă luate din casa pajurei se transformă, aruncate de o fată, în munte, codru, lac de lapte (Gr. Sima, *Pajura)*. În urechea dreaptă a calului năzdrăvan, Făt-Frumos găsește o bucată de săpun, o perie și o gresie. Urmărit de zmeu, voinicul aruncă săpunul, care se face loc alunecos. Zmeul îl trece. Peria se face pădure deasă, gresia munte mare și înalt (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Roaba din pivnița zmeului dă băiatului și fetei un pieptene, o năframă, o perie și un amnar, spre a scăpa de „bătrîna haranca, mama zmeului“, iar acestea se fac zid, rîu, pădure și munte de oțel (Ret., *Făt-Frumos zălogit)*. Un băiat scoate din cornul lui Bou-bălănel o năframă albă, o perie, care aruncate în calea lupului năzdrăvan se fac baltag și pădure (T. Pamfile, *Bou-bălănel)*.

Un mijloc excelent de a scăpa de urmărire ar fi de a deveni invizibil. Basmul găsește o soluție magică și pentru această problemă. Dracii au un lecru (vestă) cu care nu te mai poate vedea nimeni (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă)*. O babă intră în curtea împăratului Galben, nevăzută, mulțumită unei batiste pe care pune amîndouă mîinile (Rădulescu-Codin, *Tuliman)*. În cetatea de aer, zmeii se ceartă pentru împărțirea mai

multor obiecte miraculoase, printre care coroana cu care devii nevăzut (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Toderaş primeşte de la un om, care venea noaptea împreună cu altul într-o căruţă trasă de patru cai negri, un clop (pălărie) ce face pe posesor invizibil, transportîndu-l totodată unde doreşte. Zicînd deci „Să fiu la împăratul la masă", se trezeşte la ospăţul împărătesc, unde nu-l vede nimeni (Ret., *Doftorul Toderaş*). Alţi draci se ceartă pentru o căciulă de invizibilitate (Isp., *Zîna zînelor*). Tot pentru o astfel de căciulă se ceartă nişte copii de draci (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). În altă împrejurare, procedeul e mai complicat. Flăcăul argat de grădinar găseşte, învăţat în vis de o zînă, în unghiul grădinii dinspre răsărit, un pui de dafin cireşiu, altul trandafiriu, o săpălugă de aur, o năstrapă de aur şi un ştergar de mătase. Pune puii de dafin în ghivece, îi sapă cu săpăluga, îi stropeşte cu năstrapa. Cînd dafinii ajung de un stat de om, le spune :

„Dafine, dafine,
Cu săpăluga de aur săpatu-te-am,
Cu năstrapă de aur udatu-te-am,
Cu ştergar de mătase ştersu-te-am,
Dă-mi darul d-a mă face, oricînd voi voi eu,
să nu fiu văzut de nimeni".

Răsare un boboc de floare cireşiu, creşte, se deschide, argatul îl rupe şi îl pune în sîn, devenind nevăzut (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*).

Dezideratul de a fi invulnerabil, satisfăcut parţial prin hainele de tinereţe ale împăratului, greu penetrabile la săgeţi, se soluţionează printr-o năframă vrăjită. O astfel de năframă de pînză năsădită şi vrăjită capătă de la Sfînta Joi, Petre. Cine-o poartă, fulgerul nu-l ajunge, suliţa nu-l pătrunde, sabia nu-l taie şi gloanţele sar de pe trupul lui (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Problema deplasării vertiginoase, dezlegată, în general, prin calul năzdrăvan, are şi alte soluţii magice şi

chiar mecanice. De pildă, mecanic este turnul zburător. Un băiat de împărat, ajutat de o slugă credincioasă, aduce scînduri, stinghii, drugi, otgoane, pînze, clădeşte un foişor, se urcă în el, învîrteşte nişte şuruburi şi nişte vîrtejuri la nişte meşteşuguri ce avea foişorul, pluteşte în aer, se tot urcă şi lasă pe toţi cu gura căscată (Isp., *Hoţ-împărat*). Mecanică ori magică este propulsiunea unei cărucioare a zînei munţilor, care vine „fără să fie trasă de cai" (Isp., *Zîna munţilor*). E de văzut dacă în amîndouă cazurile, Ispirescu, obsedat de automatele moderne, n-a introdus născociri proprii.

„Les bottes de sept lieues" au drept corespondent în basmele noastre papucii cu care treci orice apă ca pe uscat (Fundescu, *Ion Buzdugan*), opincile cu care treci marea ca pe uscat (Isp., *Zîna Zînelor*), perechea de şole (opinci), cu care poţi păşi trei miluri (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă*). Însă o fată neagră dă lui Cenuşotcă un inel care, cînd acesta gîndea la părinţi, îl şi ducea acasă (*ibid.*). Dracii se mai ceartă şi pentru batista, care cînd o legi de mîna dreaptă, zbori (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Biciul fermecat, la plesnetul căruia soseşte îndată un cal, care te duce ca vîntul, trebuie considerat mai curînd ca un semnal pentru cal, aşa precum e frîul (G. Cătană, *Pătru Pipelea*), ca de pildă, acelea pe care Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri şi Sfînta Duminică le dau lui Petru Păr-frumos şi care, cînd le scuturi, vin un cal de aramă, de argint şi de aur (Frîncu şi Candrea, *Ileana Costănţeana*).

Făt-Frumos găseşte la împăratul zmeilor pe lîngă căciula ce te face nevăzut şi papucii cu care treci marea fără să te uzi, covorul ce te duce oriunde (Fundescu, *Făt-Frumos şi fata lui Roşu-împărat*)[1]. În altă împrejurare, existînd calul, călătoria miraculoasă se face cu ajutorul unui inel. Un călugăr dă pruncului o verigă de

---

[1] Vezi şi *Fata cu trei peţitori*, apud Şăineanu, *op. cit.*, p. 776.

aur în deget care, sucită, face ca iapa să sară dincolo de mare (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*).

O problemă în basm, unde distanțele între eroi sînt adesea incomensurabile, este comunicarea reciprocă a știrilor bune și mai ales rele. Aparatul cel mai simplu este năframa. Busuioc dă lui Siminoc o batistă. Cînd trei picături de sînge se vor ivi pe ea, e semn că a murit (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*). Bisioc, din alt basm dă lui Siminog o năframă : „— Na, mă... iea năframa asta a mea și dă-mi și tu p-a ta. Și tu să știi : cînd îi vedea sînge pe năframa mea, atunci m-am prăpădit" (Rădulescu-Codin, *Siminog și Bisioc*). Greuceanu și frate-său își împart cîte o basma, cînd vor fi rupte în mijloc să știe fiecare că celălalt a pierit (Isp., *Greuceanu*). Păr dă lui Măr o maramă, pe care cînd se vor vedea trei picături de sînge e semn că Păr a murit (Ret., *Măr și Păr*). Sfînta Miercuri dăruiește lui Petru o cutie vrăjită, din care cînd voinicul o deschide se aude un glas : „Ce e porunca ?" Petru întreabă despre tată-său și află că acesta e supărat, fiindcă Costan și Florea, feciorii mai mari, îi cer împărăția. Mai tîrziu, după ce a luat apă de la Zîna Zorilor și a trecut și pe la Sfînta Vineri, lăsîndu-i un urcior, consultînd cutia află că zîna e supărată că i s-a furat apa, iar Sfînta Vineri, din pricină că, sărind în sus de bucurie, i s-a spart urciorul (Slavici, *Zîna Zorilor*). Zîna Stelina lasă în odaia hoților o floare. Cînd aceasta s-ar fi ofilit trebuia s-o caute căci era în primejdie de moarte (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). Oglinda pe care o posedă o crîșmăriță are o explicație mai limitată. Ea spune care este mai frumoasă pe lume (Slavici, *Florița din codru*). O astfel de oglindă are și zîna numită Frumoasa lumii (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). Așa-zisul „ochian năzdrăvan" al fetei lui Verdeș-împărat nu mai produce acum mare uimire. Cu el fata vede pînă la vîntul cel turbat și, ce-i drept, pînă în fundul mării (Isp., *Aleodor-împărat*).

Hrana fiind o condiţie esenţială a vieţii, e o preocupare firească a eroilor, mai ales săraci. Agonisirea ei fără nici o muncă intră în spiritul multor basme. În palatul în care douăsprezece fete joacă, iese — după danţ — o masă ca din pămînt, încărcată cu toate bunătăţile „şi ce este pe lume şi ce nu este" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Trifon capătă de la împăratul şerpilor mărgeaua de sub măsea. Fiindu-i foame şi neştiind ce să facă cu mărgeaua, ocărăşte în gînd pe vultur care l-a învăţat să ceară. „Dă-mi acum de mîncat, tu mărgea." O aruncă jos ca pe un lucru fără preţ, „iar acolo se întinde o masă cu fel de fel de mîncări şi băuturi, cu muzicanţi şi cu veselie de tot să trăieşti" (Ret., *Trifon hăbăucul*). Fata popii a cu stem se trezeşte într-o casă ce se învîrtea după soare. „Masa se punea singură, lingurile, furculiţele au fost vorbit ca oamenii pămînteni..." (D. Stăncescu, *Fata popii a cu stem*). Ceva asemănător se întîmplă şi în alte case la care nimereşte o fată de împărat şi un fiu de văduvă. Stăpînul casei porunceşte să se pună masa. Aceasta vine singură, talerele, lingurile şi celelalte tacîmuri vin cu vătaşii lor (Isp., *Fata împăratului şi fiul văduvei*). Dar aci e vorba de un animism, există bucătării unde se găteşte, dar unde oalele şi toate sculele vorbesc. În palatul zmeului pe tărîmul celălalt, băiatul şi fata de împărat, furaţi, gîndindu-se la mîncare, „iată că ieşi deodată din pămînt o masă încărcată cu fel de fel de bucate îndestulătoare pentru doi inşi cu două tacîmuri" (N. D. Popescu, *Omul după tărîmul celălalt*). Dumnezeu dăruieşte flămîndului Ganul ţiganul o masă vrăjită. Cînd ţiganul îi spune: „Scumpă masă / De mătasă / Ia aminte, / De te-ntinde" etc. aceasta se umple de bucate. Naşul i-o fură, substituindu-i una de rînd (Ret., *Ganul ţiganul*). O împărătească dă feciorului ei o lădiţă strălucitoare ca un soare, din care ies cele mai bune mîncări şi băuturi. El, îmbrăcat ca o femeie, o dă crăiesei zînelor, în schimbul unei sărutări (Ret., *Crăiasa zînelor*).

Lipsa de bani se înlătură agonisind, ca Toderaş, punga în care banii nu se gată şi pe care fata împăratului i-o fură (Ret., *Doctorul Toderaş*). Un om capătă de la Scaraoţchi o pungă fermecată, care varsă blagă, bani de aur şi argint, cînd îi zici : „Pungă punguliţă / Scoate banii pe guriţă." O birtăşiţă i-o fură. Scaraoţchi îi dă atunci o boantă, şi astfel, bătînd pe birtăşiţă, recapătă punga (G. Cătană, *Doi fraţi*)[1]. Un băiat găseşte într-o mreană o covăţică ce se umple cu galbeni (Isp., *Cei trei fraţi împăraţi*).

Mult mai practică este mărgeaua de după măseaua împăratului şerpilor, cu care voinicul poate dobîndi orice, suflînd asupra ei de trei ori. Cînd o capătă, copilul unei babe se gîndeşte să aibă o casă mare, plină cu tot felul de bunătăţi. Casa se face, copilul mănîncă şi lasă totul aşa şi pentru alţii. Doreşte apoi ca mamă-sa să aibă haine frumoase ca muierea chinezului din sat. Astfel îmbrăcată, o trimite în peţit la împărat. Acesta cere minuni, pe care băiatul le îndeplineşte cu ajutorul mărgelii : să-i clădească peste drum case ca ale lui, pînă dimineaţa, să-i învie o slujnică pe care a omorît-o la mînie, să-i facă două poduri, unul de aur şi altul de argint, de la palatul împărătesc pînă la casa ginerelui şi înapoi, tot pînă în zori, şi în fine să-i facă o grădină minunată, visată de slujnica moartă. Feciorul le săvîrşeşte pe toate cu ajutorul mărgelei (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Un vultur, fiindcă a fost legat de Pantilie la o aripă împuşcată, îi dă o pană fermecată cu care poate face ce gîndeşte. Întîi omul face o probă la marginea pădurii. „Dă-mi, Doamne, un car cu boi, să nu mai aduc lemne cu croşa din pădure." Răsare un car cu doi boi lungi în coarne „ca d-un stînjen". Cere apoi două vaci frumoase cu doi viţei după ele. Acasă doreşte o pungă mare plină de galbeni. Apar „putere de galbeni noi nouţi, ce străluceau de-ţi luau vederile".

---

[1] V. şi Şăineanu, *op. cit.*, p. 670, 868.

Mai rîvneşte „o casă cu două rînduri ca la spăii, cu grădină mare, cu grajduri pentru vite, cu cai şi căruţă, cu slugi şi slujnice, ca spăia din satul lor“ (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie)*. O fată pe care tată-său vrea s-o ia de nevastă, spre a tărăgăna lucrurile cere daruri imposibile : „o căruţă numai de argint, cu cai de argint şi un rînd de haine pentru ea numai de argint“. După aceea îi pretinde o căruţă de aur şi celelalte asemeni, pe urmă una de diamant. Totuşi, împăratul, avînd un inel fermecat pe deget, săvîrşeşte toate aceste isprăvi (G. Cătană, *Prinţesa „Nu ştiu“)*. Voinicului cu cartea, făcîndu-i-se dor de pămînt, împărăteasa îi dă un inel din moşi-strămoşi, cu puterea, atunci cînd îl scoate din deget, uitîndu-se la el şi dorind, să facă un palat cum seamăn pe lume n-are. Un moşier, văzînd palaturile, pofteşte pe Făt-Frumos la masă, îl ameţeşte cu buruieni adormitoare puse în vin şi-i fură inelul. Vizitiul, care însoţea pe voinic, îi dă alt inel (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut)*. Unui copil orfan, Sfîntul Petru îi dă un corn, sfătuindu-l să nu privească în el decît în bordeiul lui. Întîi, curios, nu urmează sfatul. Cînd, în fine, scăpat de o primejdie, vine acasă şi priveşte în corn, ies din el bogăţii nenumărate. La fel face şi alt voinic cu cornul lui Bou-bălănel. Deschise cornul „şi ce văzu, nu-şi crezu ochilor, în toate părţile s-au fost înşiruit mărite curţi împărăteşti, cu frumoase grădini pline de păsări cîntătoare, cu porţi de aur şi slugi fără număr, şi bogăţii şi vite, şi de toate“ (T. Pamfile, *Bou-bălănel)*.

Moartea voinicului prin viclenia vrăjmaşilor, fiind potrivnică ideii morale a basmului, se caută un mijloc de a-l învia. În mod curent aceasta e apa vie, uneori împreună cu apa moartă. Moartea prin euthanasie nu stîrneşte regretul naratorului şi prin urmare nici dorinţa de a-l mîntui. Apa vie şi cea moartă sînt greu de agonisit şi cîteodată voinicul e trimis după ele, numai spre a fi pierdut. Mama care a dat drumul balaurului se preface bolnavă şi cere pruncului de şapte ani să-i

aducă „apă vie și apă moartă, de unde se bat munți-n capete". Pruncul merge la pădure, întîlnește un călugăr sfînt, îi dă binețe, îl întreabă de apă. Călugărul îi dă o iapă, pe care suindu-se pruncul ajunge în locul unde munții se băteau în capete, și cînd aceștia se hodinesc, iapa, cu iuțeala fulgerului, se bagă între ei și ia apa moartă și apa vie (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul)*. Cu apă vie, nu se spune de unde luată, fata neagră învie pe Petru Cenușotcă, făcut de trei ori bucățele de către draci (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă)*. Lui Țugulea, frații cei răi îi retează capul cu sabia, însă nu atît încît să nu-i rămînă o fărîmă de viață. Voinicul și-aduce aminte de un vultur și un urs, cărora le făcuse bine. Ursul îi așază oscioarele. Vulturul roagă pe urs să-i lege două ciuturele de picioare și cu ele merge la apa Iordanului de unde din două fîntîni ia apă vie și apă moartă cu care înzdrăvenește pe Țugulea (Isp., *Țugulea)*. Și Crîncu, vînătorul codrului, fiind omorît de jupîn Pogan zmeul, vulturul, cumnatul său, îl înviază cu apă vie și apă tare, băgînd în el puterea de la trei bivoli. Pogan omoară pe Crîncu a doua oară. Hărăul, cumnatu-său, îl învie cu apă vie și apă tare, dîndu-i putere de șase bivoli. A treia oară, îl înviază cumnatu-său, lupul (Ret., *Crîncu)*. Voinicul cel fără tată e tăiat bucățele de către un zmeu, pus într-o desagă de pe un cal și scos pe poartă afară. Calul se duce la stăpînă-sa, zîna, care adună bucățică cu bucățică și os cu os, așezîndu-le la locul lor. Toarnă peste ele apă moartă, pielea se face ca piftia ; toarnă apă vie, voinicul se însuflețește, însă e mut. Zîna îi dă să mănînce un măr roșu, voinicul capătă grai. Un purcel năzdrăvan, de la scroafa de sub pămînt, îi guiță în ureche și începe să audă (Isp., *Voinicul cel fără tată)*. Omul de flori, cu barbă de mătase, făgăduiește lui Făt-Frumos pe fata lui, dacă îi va aduce apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete. Voinicul ia apa în chipul știut, călare, strecurîndu-se la fîntînă, înainte de a se lovi munții în capete (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Pruncul tăiat bucățele

de un balaur şi dus la călugăr de o iapă e înviat cu apă vie şi cu apă moartă. Însă lipsind inima luată de mama cea rea, călugărul dă pruncului un fluier la care joci. Mama dă, ostenită de săritură, inima băiatului, iar pasărea de unde se bat vînturile i-o vîră acestuia cu ciocul pe gură (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul*). Pescăruş e făcut „harcea parcea, mii şi fărîme" de doisprezece zmei. Din fericire, zmeii aveau, fără să ştie, o strachină cu apă vie, şi cînd s-au luptat cu Pescăruş, a sărit o picătură de sînge în apa din strachină şi flăcăul a răsărit şi mai voinic (Rădulescu-Codin, *Pescăruş-împăratul*). Aci avem de-a face cu o regenerare dintr-un element. Făt-Frumos omoară trei zmei. Zmeoaica a bătrînă toarnă apă vie peste ei şi-i învie (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). Cîmpan verde şi frumos e tăiat bucăţele de un zmeu, ciorile iau fiecare cîte o bucăţică. Stăpîna lor, sora flăcăului, le porunceşte să le aducă înapoi, întocmeşte pe Ionică punînd bucăţică lîngă bucăţică, îl spală cu apă moartă şi-l stropeşte cu apă vie. „Atunci a sărit în picioare feciorul de împărat, de trei ori mai frumos de cum fusese mai înainte!" (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde şi frumos*). Zînele, identificate cu ielele, au luat unui unchiaş ochii. Un fecior de împărat merge la ele, ia ochii moşului de pe o poliţă şi două sticle, una cu apă vie, şi alta cu apă moartă. Întors acasă, voinicul scoate ochii din batistă, îi pune la loc şi toarnă peste ei apă moartă şi apă vie (G. I. Pitiş, *Un ochi plînge, unul rîde*). Şi „puterea" din butoi e tot o varietate de apă vie. Făt-Frumos se bate cu Mama-Pădurii, care are două butoaie, unul cu apă şi altul cu putere. Voinicul le mută unul în locul altuia şi el bea putere, în vreme ce baba numai apă (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*). Dunăre-voinicul găseşte pe Tartacot Barbă-d-un-cot dormind într-o gaură de munte cu un urcior de apă vie la cap şi altul cu apă moartă la picioare. Schimbă locul urcioarelor şi omoară monstrul (P. Ispirescu, *Dunăre-voinicul*). Un orb îşi redobîndeşte vederile spălîndu-se cu rouă (T. Pamfile, *Dreptatea şi strîm-*

bătatea). Tudorel cade, orb, de pe un mal înalt într-o apă vîjîitoare, înoată cum poate şi, cînd ajunge la celălalt mal, simte că are vederea sănătoasă (T. Pamfile, *Tudorel)*. Altă apă ajută la creştere, avînd totuşi puteri mai mari. Pitică ajunge la un munte mare lîngă o piatră. Fiindu-i sete, zice :

Ieşi apă din piatră sacă
Şi vin la noi de ne adapă.

Din piatră curge apă ca dintr-un „şpriţ". Bea cu lăcomie şi de ce bea „de aceea creştea ; se făcea mare, şi cînd fu sătul de apă şi era mare d-ajuns, era ca Pantilie de la noi, mare şi frumos, gros şi osos". Izvorul fermecat ţîşnea la nouă ani, la amiaz, cam un ceas şi împlinea orice dorinţă cui bea din el (G. Cătană, *Pitică)*. Păr înviază pe Măr în chipul următor : îi face un trup de pămînt, în jurul inimii, pe care o găsise ascunsă într-un buştean, căci trupul i-l mîncase o zmeoaică, şi-l stropeşte cu apă din lacul zînelor (Ret., *Măr şi Păr)*.

Sîngele, ca substanţă vitală, e şi el în stare de a învia un om. Afin, spunînd, spre a se dezvinovăţi faţă de Dafin, ce auzise la vîntul de primăvară şi ce făcuse spre a mîntui pe Chiralina, împietreşte. Dafin taie copilul şi unge cu sînge pe omul de piatră, care înviază. La rîndu-i, Afin înviat, înviază copilul cu sînge de la un deget (N. Filimon, *Omul de piatră)*. Acelaşi lucru se petrece în variantele *Dafin-împărat* de Fundescu şi *Dafir-împărat şi doamna Chiralina* de G. Cătană. Nişte căţei de iepure, vulpe, lup şi urs îşi înviază stăpînul omorît de sora lui, cu sînge de la o coţofană (Isp., *Copiii văduvului)*. Un orb şi un olog merg la casa scorpiei, îi taie cele trei capete şi cu sîngele ei cald îşi recapătă întîiul vederea şi al doilea îşi lipeşte picioarele (Isp., *Pasărea măiastră)*. Un om are un „sbici grozav", cu care învie orice morţi, oameni ori dobitoace (Ret., *Trifon hăbăucul)*.

Mai poate fi înviat un om, punîndu-i-se un suflet. Pipăruş viteazul a primit de la Dumnezeu şi Sfîntul

Petru şi o traistă cu trei suflete. Cu unul învie pe frate-său Urmă-galbină, pe care îl zăreşte ciopîrţit de zmei în tăul cu lapte. Cu al doilea îl învie pe acelaşi decapitat sub formă de cal. Cu al treilea înviază pe Mandalina, soţia lui Urmă-galbină din care a scos, tăind-o cu paloşul, zmei (Ret., *Urmă galbină şi Pipăruş Pătru)*. Slobozind dintr-o odaie un „omănoni", Pătru capătă în dar trei suflete, pe care apoi monstrul i le ia în trei urmăriri. Însă voinicul a scăpat astfel cu sufletul său (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor)*.

Sînt şi obiecte malefice. Trifon agoniseşte o pălărie cu care, cînd şi-o ia din cap, împietreşte pe cel dinainte. Din fericire tot el are sbiciul cu care înviază (Ret., *Trifon hăbăucul)*. Un negustor vinde Chiralinei două cămăşi „mai subţiri decît pînza păianjenului". Chiralina se îmbolnăveşte. Afin intră în miezul nopţii în odaia ei, o stropeşte cu lacrimi de turturică şi o vindecă (N. Filimon, *Omul de piatră)*. Acelaşi lucru se întîmplă în variantele *Dafin-împărat* de Fundescu şi *Dafir-împărat şi doamna Chiralina* de G. Cătană, cu deosebirea că în ultimul basm, cămaşa o aduce un călugăr, iar leacul e laptele de turturică. Floriţa, vrăjmăşită de o crîşmăriţă, fiindcă e mai frumoasă şi aciuiată la doisprezece hoţi şi un ghebos, e omorîtă printr-o babă cu un inel, care însă n-are putere decît atîta vreme cît stă pe degete. Cînd hoţii i-l scot, fata înviază. Crîşmăriţa trimite o rochie. Fata o îmbracă şi moare. Scoţîndu-i-se rochia, înviază. Pieptănată, fata moare. Fiind însă despletită şi scoţîndu-i-se „firul morţii din păr", fata înviază (Slavici, *Floriţa din codru)*. O zînă, geloasă şi ea, îşi goneşte fata şi o omoară întîi, vîrîndu-i în tîmplă o undrea, apoi dîndu-i, prefăcută în babă, o cămaşă, un fel de tunică a centaurului Nessus. Ca şi mai sus, înlăturîndu-se undreaua şi cămaşa, fata înviază (T. Pamfile, *Zîna Stelina)*.

Fluierul fermecat (Zauberflöte) sau alt instrument muzical prin care se obţine un efect, îndeobşte adormitor sau excitant asupra altora, e foarte comun în basme.

Sfînta Vineri dă lui Petru un fluier fermecat, cu care acesta, cîntînd, adoarme jivinele, ce păzesc pe Zîna Zorilor (Slavici, *Zîna Zorilor*). Vişin cîntă dintr-un fluier, ielele încep să joace, le prinde şi le ia ochii furaţi de la un moş (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce*). Un voinic capătă de la un călugăr un fluier cu care făcînd să joace pe mamă-sa şi pe balaurul cu care aceasta se ţinea, recapătă inima ascunsă de mamă într-o ladă (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul*). Dumnezeu dăruieşte lui Bobică un fluier, pe care i-l ceruse acesta astfel : „Cînd oi cînta cu dînsul să joace şi pietrele dinaintea mea !“. Intră la stîna unui popă, face oile să joace, popa de frica fluierului îi dă fata de nevastă (T. Pamfile, *Povestea lui Bobică*). Petrea prostul capătă de la Sfîntul Petru un cimpoi de ţînţar, care de abia se putea vedea printre degete. Cînd cîntă din el, joacă lupii, joacă caprele, joacă şi popa, stăpînul caprelor, împreună cu preoteasa. Popa îi dă fata de nevastă (Slavici, *Petrea prostul*). Un împărat are două fluiere. Cînd simţea că i s-a furat ceva sufla dintr-însul şi hoţul plesnea, de mai sufla şi din celălalt, paguba i se aducea înapoi (T. Pamfile, *Tudorel*). Un om dintr-o căruţă cu patru cai, ivită noaptea în pădure, dă fratelui mai mare al lui Toderaş un corn. Cînd va suna din el vor ieşi „verde de cătane de va fi greu pămîntului de ei“. Suflînd pe partea cealaltă vor dispare (Ret., *Doftorul Toderaş*). Douăsprezece fete de împărat fug noaptea de acasă într-un palat fermecat unde jucau din pricina unei orchestre magice, a unei „muzici care, vrînd-nevrînd te făcea să dănţuieşti. Fetele se repeziră ca fulgerul şi se puseră pe joc.“ Un argat de la grădini, care le urmărise, „Sărea şi el tontoroiul de colo pînă colo, fără să vrea ; căci nu era chip să stea la un loc, fără a sălta, cînd cînta muzica aia. Pînă şi sfeşnicile şi mesele şi lăviţile din casă săltau“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Un fecior capătă de la împărăteasă un ceas care cîntă, ceea ce nu e nimic extraordinar, şi care răspîndeşte lumină în acelaşi timp. Soarele părea „ca o umbră

pe lîngă acel ceas strălucitor", „gîndeai că toate curţile sînt ocolite cu sori". Cînd începe să cînte, zînele rămîn mute de admiraţie (Ret., *Crăiasa zînelor*). Şi cerbul de aur, care e un obiect neînsufleţit, cîntă „un cîntec de dor de plîngea lemnele şi pietrele" (N. Filimon, *Omul de piatră*). Alt fluier (tilincă, trişcă), ce cîntă singur, nu-i decît sufletul denunţător al unei fiinţe ucise. Astfel, dintr-o împărăteasă aruncată în fîntînă iese o răchită şi din ea crăişorul îşi face o tilincă ce cînta „singură-singurică" povestea mamei (T. Pamfile, *Fata unchieşului cea fără noroc*). Într-o variantă, planta crescută lîngă fîntînă e un soc din care băieţelul îşi face o trişcă (D. Furtună, *Nu cînta băiete*, Ant. I.I.L.F.).

O unealtă năzdrăvană utilă este aceea prin care eroul poate transporta un lucru de proporţii mari (palat, scule, veşminte) într-un volum minim. Palatul unor zmei e prefăcut într-un măr, plesnindu-se de trei ori dintr-un bici, apoi îşi recapătă dimensiunile prin efectul aceluiaşi bici (Isp., *Pasărea măiastră*). Tot plesnind din bici de cîte trei ori, Făt-Frumos vîră trei palate de zmei în trei nuci, pe care le bagă în sîn. Ajungînd acasă, plesneşte de trei ori cu biciul, şi cele trei nuci se desfac în trei palate frumoase, în care se găsesc şi cele trei surori ale sale (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Nişte zîne ţin în trei nuci pe nişte poliţe trei veşminte minunate (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Un zmeu are trei bice. Cînd plesneşte dintr-unul toate turmele lui se fac o nucă. Plesnind dintr-al doilea, toate cuprinsurile lui se fac un măr (Ispirescu, *Poveste ţărănească*). Tei Legănat vîră palatele a trei zmei în trei mere, plesnind din bici (Şăineanu, *op. cit.*, p. 573). O zînă fugind cu un voinic îşi vîră palatele într-o portocală (Al. Antemireanu, *Zîna de pe tărîmul florilor*). Exemplele sînt fără număr.

Printre obiectele năzdrăvane putem să cităm desaga din care ies catane cîtă frunză şi iarbă (Ret., *Trifon hăbăucul*), biciul care împietreşte duşmanul (Isp., *Zîna zînelor*), inelul vrăjit fosforescent care pus în deget de o femeie o arată „de zece ori mai frumoasă" (Ret., *Crăiasa*

zînelor), baia în care curge aur şi în care scăldîndu-se cineva capătă păr cu totul de aur (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*, biciul cu care plesnind în spatele cuiva îl schimbi în stană de piatră şi plesnindu-i în faţă îl readuci în starea dintîi (Isp., *Poveste ţărănească)*, furca cu caierul şi fusul cu totul de aur, care toarce singur (Isp., *Prîslea cel voinic)*, şi altele de soiul acesta.

Sînt cîteva lucruri şi vegetale care vorbesc ca şi fiinţele năzdrăvane, la care se alătură şi unele animale şi care de fapt reprezintă pretexte de a demonstra hărnicia ori lenevia eroului, lucrurile în chestiune neputînd fi utile omului decît îngrijite de el. Astfel, fîntîna opreşte din cale pe fata unchiaşului şi-i zice : „— Fată mare şi frumoasă ! Ce treci aşa de iute, fără să mă bagi în seamă ? Vino de mă curăţă de noroi şi mă sleieşte că la întoarcere îţi voi da şi eu apă rece să bei." Un ogar într-un crîng roagă fata să-i scoată din picior un ghimpe. Un cuptor o roagă să-l lipească, să-l cureţe, să-i dea foc. Un păr o roagă să-l cureţe de frunze şi de omida zisă pisica popii. O viţă îi cere s-o cureţe, s-o plivească, să-i rupă toate frunzele uscate. La întoarcere fata unchiaşului capătă de la viţă struguri şi vin, de la păr pere, de la cuptor pîine caldă, de la ogar iepure fript, de la fîntînă apă rece. Drept sancţiune, fata leneşă a babei, care a refuzat să ajute pe cei de mai sus, capătă aguridă, e înţepată de păr, arsă de cuptor, muşcată de ogar, iar la fîntînă găseşte noroi (Fundescu, *Sînta Vineri)*. În *Fata babei şi fata moşneagului*, harnica şi leneşa întîlnesc în calea lor o căţeluşă bolnavă, un păr, o fîntînă şi un cuptor, şi cea dintîi capătă apă, plăcinte, pere şi o salbă de galbeni.

Tot o demonstraţie este pînă la un punct şi fenomenul talerelor şi tacîmurilor vorbitoare. Împăratul şi-a gonit fata fără să fie vinovată, şi acum, poftit de ea la masă, o lingură automată intră în cizma împăratului care, învinovăţit de furt, se face roşu ca sfecla de ruşine. „— Cum nu ştii dumneata — zise şi gazda — despre lingură, asemenea nu ştiu nici eu pînă în ziua

de azi cu cine am făcut copilaşul acesta" (Isp., *Fata de împărat şi fiul văduvei)*. Într-o variantă, vătaful lingurilor, intrînd în carîmbul cizmei feciorului de împărat, lingurile de pe masă încep să ţipe : „Ne-a furat vătaful, nu-l lăsa să plece" (D. Stăncescu, *Fata popei a cu stem)*. Dar în alt basm, înrudit, demonstraţia etică nemaiavînd loc, fiind cel mult redusă la o umilire a împăratului, care a izgonit pe cei doi îndrăgostiţi, animismul e bătător la ochi. Vrînd să lege căpăstrul calului de propteaua porţii, aceasta strigă : „—De, mă, neghiobilor ; de ce, aici legaţi voi caii ? locul cailor este la grajd". În casă, lucrurile mergeau singure şi-şi făceau slujba. Masa se punea în linişte şi cu bună rînduială. Toate îşi aveau vătaful lor dintre ele, tacîmurile mesei, trăncănăile de la bucătărie, aşternuturile, măturile de casă şi de curte, grajdurile, curtea. Toate lucrurile din palatul din pădure vorbeau ca nişte năzdrăvane (Isp., *Băiatul cel bubos)*.

În roman eroul este în raport cu fiinţe raţionale, romanul are drept eroi numai oameni, iar cînd unul din ei, ca om de ştiinţă sau ca spirit aventuros, este pus în faţa naturii, nu revelaţiile despre natură ne interesează, ci personalitatea eroului în faţa vieţii. În basm însă, care constituie în parte şi o fenomenologie a naturii, o arhivă de ştiinţă a poporului, natura reprezintă un tovarăş sau un adversar al omului şi e simbolizată în fiinţe morale. Astfel, de la vîntul turbat şi de la zmeu, care este hieroglifa marilor forţe naturale, şi pînă la lingură, ca corp fizic, există o lume întreagă, capabilă de colocviu cu omul. În chipul acesta, în basm, chiar relaţiile ştiinţifice de la subiect la obiect devin materie de ficţiune literară, traducîndu-se în raporturi de ordin psihic. Literatura cultă a păstrat acest chip de comunicare între om şi lumea fizică numai în poezie :

Oh ! lucrurile cum vorbesc,
Şi-n pace nu vor să te lase :
Bronz, catifea, lemn sau mătase,
Prin grai aproape omenesc.

Voinicul numit Făt-Frumos sau altcum este în basm eroul principal, care e aşteptat şi urmărit încă din faza concepţiei. Într-adevăr, preocuparea capitală a soţilor, oameni de rînd sau împăraţi, pînă la bătrîneţe şi mai ales atunci, este de a avea un copil şi supărarea cea mai mare pentru o femeie este de a fi stearpă. Cutare împărat, ajuns „la cărunteţe" fără copil, se topea d-a-n picioarele „să aibă şi el măcar o stîrpitură de fecior". În fine, la bătrîneţe îl capătă (Isp., *Aleodor-împărat).* „Era odată, cică, un moşneag şi o babă. Copii nu avusese, ş-aşa ar fi voit să aibă, de se dedeau în vînt după ei. Baba, mai ales, veşnic se ruga lui Dumnezeu să se milostivească cu ea şi să-i dăruiască un copil" (M. Lupescu, *Tei leganat,* Ant. I.I.L.F.). Un împărat şi o împărăteasă „trecuţi cu anii", fără progenitură, „plîngeau ca nişte copii mici" că n-au cui lăsa scaunul împărătesc şi avuţiile, „căci avea împăratul multă blagă ; multe scumpeturi, din care să fi mîncat cu lingura şi tot nu s-ar fi gătat în veci" (Ret., *Păr şi Măr).* „A fost odată o păreche de oameni, muncitori, de ! cum dă Dumnezeu. Toată nădejdea lor era într-o iapă cu care se hrăneau. Şi ar fi voit şi ei să aibă un copilaş, dar fu peste poate" (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit).* „A fost odată ca niciodată, a fost un unchiaş ş-o babă. Ăst unchiaş şi a babă n-aveau nici un copil, ş-ar fi dat, bieţii oameni, bieţi n-ar fi fost, mult cu multu, să aibă vrun pic de prăsilă ; dar care o fi fost sterp, moşu or baba, nu se ştie, ci se povesteşte numai că n-aveau copii, neam" (D. Stăncescu, *Şearpele moşului).* Un om „cu stare şi cu socoteală" are necaz dintr-aceea că e lipsit de copii. Se ruga „în coate şi în genunchi să-i dăruiască Dumnezeu copii" (Ret., *Stan Bolovan).* „Babă ş-un moşneag zice că era odată, ce aveau stare mare, dar copii nici unul, căci nu se milostivise Dumnezeu şi asupra lor ca să le deie un sprijin, o mîngîiere la bătrîneţe. Să socotesc ei

şi hotărîră să se ducă la Dumnezeu să ceară darul ista..." (E. Sevastos, *Părintele pentru copil să dă în foc*).

Mijloacele de a căpăta un copil sînt felurite. Unul este acela de a se ruga de Dumnezeu. O babă şi un unchiaş pleacă de acasă, fiecare în altă parte, prevăzuţi, în scopul telecomunicării, ea cu basmaua moşului, din ziua de cununie, el cu ştergarul cel vărgăţel, adus de zestre, şi care prin trei picături de sînge vor vesti fiecăruia cînd să se întoarcă acasă, moartea apropiindu-se de unul din ei. Unchiaşul se întîlneşte cu un moş, fleoş de bătrîn, care-l vesteşte că Dumnezeu le-a ascultat rugăciunea. După cîtăva vreme baba rămîne îngrecată şi face un copil (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). În alt basm, moşul şi baba fac o adevărată expediţie. Pornesc şi apoi se întorc să ia, sfătuiţi de o babă, opinci de fier şi cîrjă de fier de două ori mai înaltă decît ei. Ajung la un pod de argint, unde o babă îi sfătuieşte să se întoarcă să ia propele de gene şi de sprîncene ca să poată vedea. Pornesc din nou, la un pod de aur sînt sfătuiţi să se întoarcă să ia cutea şi peria. Neputînd trece o apă, consultă pe baba de la podul de aur, care e mama dracilor. Aceasta le cere pe nepoata lor pentru feciorul ei. Zvîrlind cutea se face un pod peste apă, zicînd „învîrteşte-te, cute", podul se strînge. La împărăţia lui Dumnezeu, îngrădită cu foc nestins, aruncă peria în foc, se face o pădure şi bătrînii trec prin ea. O căţeluşă cu dinţii de argint şi ochii de rubin goneşte pe baba „nevrednică" din grădina lui Dumnezeu, fiindcă de uimire amuţise. Vine moşul şi Dumnezeu îi dă un măr, să-l pună cu coada în sus, să-l taie în două, şi partea din dreapta, înspre care se va pleca coada mărului, s-o mănînce el, iar partea din stînga s-o mănînce ea. Însă baba, lacomă, mănîncă partea dreaptă ce se nemerise mai mare şi se face tînără, iar moşneagul, mîncînd partea din stînga, se face un voinic ca de douăzeci de ani, trupul rămînîndu-le de bătrîni (E. Sevastos, *Părintele pentru copil se dă în foc*). Puterea generatoare depăşeşte sfera sexualităţii, ea re-

zidă adesea în agenţi exteriori. În cazul de sus, mîncînd jumătatea cea din stînga mărului, care e femenin generatoare, conţinînd ovulul, moşul şi nu baba dă naştere unui „fecior frumos ca soarele şi voinic ca un zmău". Şi altă femeie stearpă e sfătuită de un vrăjitor să mănînce un măr. „Dară bagă de seamă să n-apuce din el nici o făptură cu viaţă de pe lumea asta." Ea curăţă în pragul casei mărul şi face un băiat, dar iapa ronţăie cojile şi face un mînz (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*. O împărăteasă numai visează că a mîncat un merişor şi naşte o fetiţă (Isp., *Ciobănaşul cel isteţ sau ţurloaele blendei)*. Alta visează ierburi, îmbrăţişîndu-se şi sărutîndu-se, şi o porumbiţă, gonită de un balaur, refugiindu-se în sînul ei. Naşte un copil, Gheorghe (Isp., *George cel viteaz)*.

Un arap buzat dă împăratului buruieni pentru naştere. Împărăteasa şi bucătăreasa beau fiertura şi nasc pe Dafin şi Afin (N. Filimon, *Omul de piatră)*. Un unchiaş dibaci dintr-un sat dă unui împărat fără copii, care umblase pe la vraci şi filozofi ca să caute la stele şi să ghicească de va avea ori nu copii, niştea leacuri, cu care împărăteasa face un băiat (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe)*. Un împărat merge, în urma unui vis, la pescuit, cu undiţa la gîrlă şi prinde un peşte de aur. Împărăteasa mănîncă din peşte, gătindu-l singură, roaba suge şi ea un os. Nasc una, ziua, pe Busuioc, iar alta, noaptea, pe Siminoc (Isp., *Luceafărul de zioa şi luceafărul de noapte)*. Şi alt împărat vede în rîu de pe pod un peşte. Cere să i se aducă unul. Mănîncă împărăteasa, gustă bucătăreasa ţigancă, oasele le roade căţeaua. Împărăteasa face pe Măr, bucătăreasa pe Păr şi căţeaua şase căţei. Copiii fiind aidoma, împărăteasa înseamnă pe Măr cu fierul ca să-l cunoască (Ret., *Măr şi Păr)*. Peştele e altădată o mreană de aur (Isp., *Ioviţă-Făt-Frumos*, apud Şăineanu, *op. cit.*, p. 609).

Un spermatozoid frecvent este bobul de piper, de natură a explica şi temperamentul fătului. Mama lui Urmă-galbină, rămasă fără fiu, mătură prin casă, vede pe

jos un fir de piper, îl pune pe masă, acesta alunecă iarăşi jos, femeia îl culege încă o dată, şi cînd acesta „se durdulică“ iar jos, mîniată, îl bagă în gură. Curînd după aceea, rămîne însărcinată. Aci agentul generator a intrat pe cale gastrică (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Petru*). Tot dintr-un bob de piper naşte o văduvă pe Pipăruş Petru, după ce pierde pe cei doi băieţi mai mari (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit*). Dintr-un bob de piper, o babă rămîne îngreunată cu Pescăruş (Rădulescu-Codin, *Pescăruş împăratul*). Ceva asemănător se întîmplă împărătesei văduve, căreia zmeii îi furase cele trei fete. Împărăteasa „se apucă să măture prin casă, dar pe cînd mătura, îi sări un bob de piper în poală ; ea luă bobul şi-l puse pe sobă ; dar el sări iar de acolo în poala împărătesei“. Aceasta îl înghite, rămîne grea şi naşte un copil cu părul de aur (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Făt-Frumos se naşte dintr-o lacrimă a icoanei Maicii Domnului suptă de împărăteasă (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*). O fată rămîne împovărată dintr-o floare de trandafir (Gr. Sima, *Busuioc şi Magheran*, apud Şăineanu, *op. cit.*, p. 612). O bătrînă înghite o aşchie şi face pe Petre-Păr-frumos (Frîncu şi Candrea, *Ileana Costănţeana*).

Nu totdeauna copiii sînt odrasle ale oamenilor. O iapă a unui om fuge într-o pădure şi fată peste noapte un băiat, care capătă numele de Făt-Frumos, fiul iepei (I. Creangă, *Făt-Frumos, fiul iepei*). O oaie, Ocheşica, naşte un prunc (Ret., *Fiiuţul oii*). Naşte de asemenea un băiat o vacă vrăjită (Obert, *Fiul vacii vrăjite*). Tot o vacă naşte pe voinic (*Craiovisin*, Ant. I.I.L.F.).

În alte împrejurări, copilul nici nu este un produs obstetrical, ci al unei metamorfoze. Un pustnic găseşte într-un coş, venit pe gîrlă, un copil de lemn, pe care îl însufleţeşte Dumnezeu, însoţit de Sfîntul Petru. Copilul ia numele de Dunăre voinicul (Isp., *Dunăre voinicul*). O babă, neavînd copil, îşi face un leagăn şi pune, în loc de băiat, un lemn de tei înfăşat şi îmbrobodit. Legănînd albia, vede în locul lemnului „un băiat mîndru şi fru-

mos cum altul nu mai era în lună şi în soare". Îl botează Tei Leganat (*Tei Legănat*, Ant. I.I.L.F.). Lui Stan Bolovan, Dumnezeu îi umple ograda cu o sută de copii (Ret., *Stan Bolovan*). Un om, rugîndu-se lui Dumnezeu, găseşte acasă o mie şi unu de feciori, pentru care, spre a-i însura, află un popă cu o mie şi una de fete (Al. Vasiliu, *Ion Milea*).

Întîmplarea fetei, care naşte un copil înainte de a fi căsătorită, a dat origine în basm ideii concepţiei imaculate sau prin agenţi miraculoşi. Nu departe de curţile Împăratului Verde este o „grădină fermecată" : „de cumva cel ce trecea pe lîngă ea era tînăr, se făcea bătrîn, de era bătrîn, se făcea tînăr, de era fată sau nevastă, devenea împovărată". Împăratul are o fată pe care o ţine închisă în chilie, afară de împrejurarea cînd merge şi el cu ea. Într-o zi însă, ducîndu-se la biserică, uită chilia fetei deschisă, fata intră în grădină, unde nu vede nimic deosebit. Dar cînd ajunge acasă se simte grea, şi de frică îşi ia merinde în desagă, hăinuţe, vreo doi bani şi porneşte la o pădure, unde sub un stejar mare naşte un copilaş. Dumnezeu şi Sfîntul Petru îl botează (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Petru*). Într-o zi, o fată de împărat stă la fereastră. Vede un flăcău ducîndu-se cu doniţele la apă şi îndată cade grea. După cîtăva vreme, împăratul bagă de seamă, trimite vizitiul s-o omoare în pădure, vizitiul nu se îndură şi fata dă naştere la doi prunci, Busuioc şi Musuioc (D. Stăncescu, *Busuioc şi Musuioc*). Tot astfel un june fluieră-vînt ţinteşte ochii asupra unei fete de împărat, care şedea la fereastră. Ea simte „un fior, apoi ca o scînteie de foc o arse la inimă". Nu trecu mult şi se simte rău. „Pasămi-te luase în pîntece, fără ştirea lui Dumnezeu" (Isp., *Voinicul cel fără tată*). O fată de împărat, păzită în aşa chip că nici soarele nu-i văzuse feţişoara, nici vîntul nu-i bătuse perişorul, petrece pe frate-său mort pînă la biserică. „Atunci veni un vîntişor lin şi uşor, de-i resfiră pletele." Rămîne însărcinată. „În zadar se jura fata că nu ştie la sufletul ei nimic cu prihană." Împăratul ho-

tărăşte ca „fata cu moarte să se omoare". Ca de obicei, fata va scăpa şi va naşte copilul într-o poeniţă (Isp., *Fata de împărat şi feciorul văduvei)*. Pomenim numai în treacăt de copiii prin adopţiune, şarpe, purcel, pisoi etc., sau de cei veniţi pe gîrlă într-un sicriaş şi crescuţi de un pustnic.

PRECOCITATEA PRE- ŞI POSTNATALĂ A VOINICULUI

Voinicul este de o precocitate excepţională, manifestată uneori chiar înainte de a se naşte. El refuză de a ieşi pe lume sau plînge în pîntecele mamei, dacă nu i se făgăduieşte ceea ce doreşte. Mai înainte de a veni ceasul naşterii unul se pune pe un plîns „de n-a putut nici un vraci să-l împace". Împăratul îi promite fel de fel de lucruri şi în fine zice: „Taci, fătul meu, că ţi-oi da tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte". Atunci copilul tace şi se naşte (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte)*. Cu şase săptămîni înaintea facerii, împărăteasa se pomeneşte că-i plînge copilul în pîntece. Ea-i zice că, dacă va tăcea, îi va da bani mulţi, un cal cu aripi, armele cele mai bune şi pe fata împăratului vecin. Copilul plînge mereu. Atunci mama îi făgăduieşte că-i va da pe Sanda Lucsandra de peste nouă mări şi nouă ţări (Fundescu, *Fata din dafin)*. Altul, născut prin concepţie imaculată, dintr-o domniţă care miroase o floare, plînge în pîntece şi nu se potoleşte pînă ce nu-i făgăduieşte că i se va da de nevastă Floarea Florilor, minunea frumuseţilor (Stăncescu, *Floarea şi Florea,* apud Şăineanu, *op. cit.*, p. 371). Altul cere pe „fiica a nouă mame" (Şăineanu, *op. cit.*, p. 372). Unei femei îi vine să nască pe mormîntul unei muieri însărcinate. Copilul începe să plîngă în pîntece. Îi făgăduieşte ciopor de oi, boi, vaci, în fine:

„cînd vei fi mare ţ-a da maica de muiere pe Rozuna, doamna florilor". Atunci pruncul încetează din plîns (G. Catană, *Rozuna, doamna florilor)*. Cît stătuse în pîntecele mamei, Tudorel „nu făcuse altceva decît să plîngă şi să ţipe toată ziulica", nu tinichia „decît atunci cînd împăratul îi făgăduia că-i va da de nevastă pe Ileana Cosînzeana" (T. Pamfile, *Tudorel)*. O împărătească de şaizeci de ani rămîne îngreunată, însă la nouă luni pruncul nu se năştea : „Doar se auzea cît îi ziulica de mare, ba şi toată noaptea, din pîntecele împărătesei un plînset şi o jale de ţi se rupea inima". Numai cînd o vrăjitoare îi spune : „Ieşi, mamă, din pîntecele mă-tii, că ţi-oi da de nevastă pe Fata-născută-din-piatră", copilul iese (Rădulescu-Codin, *Tuliman)*.

În aproape unanimitatea cazurilor, precocitatea este de natură sexuală, deoarece voinicul în curs de naştere se gîndeşte la viitoarea lui soţie. De altfel, dacă părinţii vor să aibă aşa de ardent copii, voinicul este obsedat la rîndu-i de preocuparea însoţirii. Făt-Frumos este expresia instinctului erotic.

Remarcabilă este la unii voinici viteza creşterii. Urmă-galbină, născut prin concepţie imaculată, creşte după botez vertiginos, astfel încît seara merge la vînat şi vine cu o căprioară la bordei. Naşul, care e probabil Dumnezeu, i-a dat o puşcă şi un paloş. Zilnic pruncul aduce cîte un mistreţ, un cerb, o căprioară, un iepure. Cînd împlineşte patru zile, îl ajunge dorul de însurat (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Petru)*. De altfel e năzdrăvan. Se numeşte astfel fiindcă unde calcă se face urmă într-aurită. Pipăruş-viteazul, frate-său, devine şi el fecior holtei a patra zi, merge la vînat şi e mai viteaz şi mai priceput decît Urmă-galbină. El e aşa de puternic, încît ridică cu degetul mic talpa curţilor zmeieşti *(ibid.)*. E năzdrăvan, ştie limba păsărească şi a dobitoacelor. De la ele află că a mai avut un frate *(ibid.)*. O femeie naşte un copil după moartea bărbatului. Copilul abia deschide ochii pe lume şi sare jos din pat, cerînd armele tată-său, „că-i e de grab să plece". „Mă-sa că : stai cu

maica, băețaș ; că cum o să umbli tu cu armele ; c-o să ți se întîmple cine știe ce...". Băiatul se urcă în podul casei, alege armele și lasă pe mamă-sa plîngînd. Cu alți doi copii născuți unul pe la miezul nopții și altul despre ziuă, se întîmplă la fel. Însă ei sînt De cu seară, Miez de noapte și Zorilă, simboluri cronologice (D. Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Copilul cu părul de aur, născut dintr-un bob de piper de împărăteasa văduvă, creștea „în trei zile cît cresc alți copii în treisprezece ani și se făcu voinic ca brazii munților și ca stejarii cîmpilor" (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Unul cînd „era d-un an parcă era de cinci, iară cînd fu de cinci, parcă era de cincisprezece" (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Un prunc „creștea într-o zi ca-n două, în două ca-n nouă și tot mai tare era". La șapte ani mamă-sa îl trimite la pădure. El „merea fără secure și fără nici o armă la el. Pe care lemn punea mîna, cum îl smulgea și zicea : cu lemne d-astea mi rușine să mă duc acasă, că m-a rîde oamenii." Smulge un lemn tare și-l duce acasă pe urmă. Tot la șapte ani merge într-un loc „locuit numai de balauri". Aceștia sar să-l omoare, pruncul se roșește de mînie, ia un lemn de-un capăt și-i turtește pe toți. „Pe un bălaur care era mai de a firea și mai tare, l-a legat tot cu lanțuri de un părete de casă și acolo l-o lăsat" (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Agheran creștea „într-o zi ca-n două, în două ca-n nouă, în nouă ca-n nouăzeci și nouă, că tăți oamerii se mirurau de el. Apoi cînd fu de doui ani nime nu să mai cuteza să se apuce cu el la luptă, așa era de-a zmeilor" (Frîncu și Candrea, *Agheran viteazul*). Feciorul care plînsese pentru Rozuna „creștea ca din apă, creștea într-o zi ca-n nouă și-n nouă ca-n nouăzeci și nouă" (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). „Tei Leganat creștea văzînd cu ochii ; cît creștea un băiat de azi într-un an, el creștea numai într-o zi. Peste vro doi ani, el era cogeamite milian, ca toți flăcăii cu care se lua la trîntă și pe care-i dovedea pe un cap" (M. Lupescu, *Tei Leganat*, Ant. I.I.L.F.). Acești voinici sînt, după toate aparențele,

nişte uriaşi. George intrînd ucenic la un fierar ajunge a săvîrşi într-o jumătate de an lucrări de trei ani. „Barosul cel mare pe carele nici trei oameni nu-l putea ridica, el se juca cu dînsul“ (Isp., *George cel viteaz)*. El aruncă buzduganul în slava cerului şi trage de o vînă de fier din munţi. Feciorul Împăratului Roşu a fost blestemat să devină balaur şi rămîne astfel douăzeci de ani. Însă cînd fata-fecior, care l-a mîntuit, merge cu el la tătîne-său, acesta refuzînd să dea darurile cerute, fata de pe cal ia pruncul de vîrful capului şi dă să plece. „No, rămas bun, înălţate împărate, că eu îţi duc pruncul de unde l-am adus.“ Ori fata-fecior e uriaşă, ori voinicul e pitic (Ret., *Din fată-fecior)*.

Facultăţile lor intelectuale nu sînt mai prejos de cele fizice. Un copil de împărat creşte într-o lună cît alţii într-un an. „Cînd fu de opt ani, părea că este de optsprezece.“ Împăratul îl dă la carte. După ce învaţă filozofia şi citirea pe stele, de la cei mai iscusiţi dascăli, îl dă la cel mai meşter vraci să înveţe şi meşteşugul leacurilor. Copilul are o „ţinere de minte grozavă“ şi ia în cap uşor cele ce i se arată (Isp., *Hoţ-împărat)*. Pe copilul care ceruse tinereţe fără bătrîneţe îl dădură „pe la şcoli şi filozofi, şi toate învăţăturile pe care alţi copii le învăţau într-un an, el le învăţa într-o lună, astfel încît împăratul murea şi învia de bucurie“ (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe)*. Şi de un altul se mirau dascălii „cum de învăţa aşa de repede“. Ceea ce învăţau ceilalţi copii într-un an, „el învăţa numai într-o săptămînă“. Nu mai aveau dascălii ce să-l înveţe. Tatăsău scrie carte la „nişte filozofi vestiţi ca să vie să ispitească cu învăţăturile lor pe fiul său“ (Isp., *Zîna munţilor)*.

Se întîmplă ca voinicul să fie şi invulnerabil. George cel viteaz se scaldă în sîngele scorpiei. Din păcate, o frunză se lipeşte de spinarea lui, acela fiind singurul loc supus la metehne (Isp., *George cel viteaz)*. E cazul lui Ahile, şi se pune întrebarea dacă culegătorul n-a infiltrat aci mitologia greacă, cîtă o ştia.

FRATELE MAI MIC

Cînd sînt mai mulţi copii (de obicei trei), cel mic e totdeauna mai voinic şi mai isteţ. Cei mari, fiind incapabili, sînt şi invidioşi, şi nu rareori criminali. Cei doi feciori mai mari ai împăratului păzesc noaptea mărul cu merele de aur şi adorm. Al treilea, Prîslea, ingenios, bate, în apropierea pomului, două ţepuşe, una înainte şi alta la spate, şi astfel, cînd e pe cale de a adormi, se loveşte fie cu bărbia, fie cu spinarea. De altfel, şi-a luat şi „cărţi de citit". Fraţii merg apoi la prăpastie după urmele de sînge ale zmeului hoţ. Cei doi fraţi mai mari, coborîţi cu funia, o scutură înainte de vreme, voind a ieşi. Numai Prîslea merge pînă la fund (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur).* Alt împărat are şi el un măr cu totul şi cu totul de aur şi care înmugurind, înflorind şi scuturîndu-se ziua, rodea spre seară. Însă cineva venea şi fura merele. Cei doi feciori mai mari se roagă să pîndească, dar se întorc, pe rînd, „cu nasul în jos". Pînă la miezul nopţii, o dusese cum o dusese, dar după aceea nu se mai putură ţine pe picioare de piroteala ce-i apucase. Fratele cel mic ia tolba cu săgeţile, arcul şi paloşul şi se duce în grădină la un loc singuratic şi depărtat de orice pom şi de ziduri şi se aşază pe un trunchi de pom tăiat. Căzu de vreo două ori şi speriindu-i-se somnul rămase treaz. Spre ziuă, aude un fîlfîit ca un stol de păsări. Cineva jumulea pomul de mere. Trase o săgeată, două, trei. Hoţul necunoscut fuge fîlfîind, neavînd vreme să ia toate merele (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos).*

Trebuie observat de pe acum că isteţia celui mic e ascunsă în multe cazuri sub un aer de stupiditate şi indolenţă. În vreme ce toţi ceilalţi copii ai unui om sărac erau sprinteni şi iuţi ca furnicile, copilul cel mic, pe nume Petru, era din fire moale, leneş, neplăcîndu-i lucrul şi stînd toată ziua în vatra luminii, în îngheţul cu cenuşă şi mîncînd cărbuni. Pe urmă se dovedeşte

a fi cel mai isteţ. Nişte cai ai zînelor terfelesc trifoiul, fraţii mai mari pîndesc şi adorm, Petru îi prinde (G. Cătană, *Petru Cenuşă)*. Lui Şperlă, feciorul cel mai mic de împărat, îi place „să se scalde în baltă cu gîştele şi cu raţele şi să se tăvălească apoi în glodărie, alături cu purceii !" Cei doi fraţi mai mari „atîta aduceau cu Şperlă cît aduce ziua cu noaptea şi nici atîta. Aceia erau brazi nu altceva, voinici să frîngă pămîntul în două şi mintoşi să-ţi spuie pe degete tainele lumii." Şi cu toate astea, cînd douăsprezece iepe ale văzduhului, împreună cu armăsarul lor pasc peste noapte ogorul cu grîu, cei doi fraţi nu sînt în stare să dea de urma lor, adormind, şi numai Şperlă, în al treilea an, prinde armăsarul (T. Pamfile, *Şperlă voinicul)*. Împăratul Roşu are trei feciori. „Doi feciori ca altă lume, iar al treilea nu plătea doi bani." De mic pînă a crescut de 19 ani a şezut tot în gura cuptorului, cerînd cenuşă şi jucîndu-se cu cărbuni, de unde numele de Petru Cenuşotcă. Cei trei feciori pleacă în lume şi la drumul care duce în trei părţi se despart, cu învoiala să se întîlnească peste 21 de ani. Cenuşotcă merge la Sfînta Lună să ceară o fată frumoasă, găseşte o fată neagră, e omorît de draci de trei ori şi înviat de fata neagră, se poartă în chipul cel mai inteligent posibil (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă)*.

Semnificaţia acestui portret al fratelui celui mic, ca şi în cazul calului năzdrăvan, cu înfăţişare disimulată de mînz slăbănog, este că geniul e modest, simplu şi chiar dizgraţiat la vedere, abstras şi neconformist, inspirînd neîncredere în cei din jurul său. La acestea se adaugă părerea comună că meritul nu e în raport cu vîrsta şi nici cu proporţiile individului. Un împărat are nevoie de pasărea măiastră ca să nu i se surpe o mînăstire. Pleacă fratele cel mai mare, apoi cel mijlociu, amîndoi sînt împietriţi de un vulpoi. Fratele cel mic izbîndeşte, înviază şi pe fraţii săi şi ajunge împărat (Isp., *Pasărea măiastră)*. Trei feciori ciobani se duc după foc, dau de o jumătate de om care le cere o minciună cre-

dibilă. Cei doi mai mari nu pot spune minciuna, al treilea spune, omoară monstrul şi slobozeşte fraţii (Fundescu, *O prinsoare)*. Acelaşi lucru se petrece cu un Novac, care mănîncă pe cei doi fraţi mai mari fiindcă nu-i pot spune o poveste de adormit (G. Catană, *Liman viteazul)*. Un împărat pune pe cei trei feciori să tragă cu săgeata, spre a se însura. Cel mic nimereşte într-un copac, se însoară cu o bufniţă, dar aceasta e zînă (Isp., *Zîna zînelor)*. Alt fecior, al treilea, ia de nevastă, spre rîsetele fraţilor, o broască-ţestoasă, care şi ea e fată de împărat (Isp., *Broasca-ţestoasă cea fermecată)*. Nici Florea, nici Costan, fiii mai mari ai unui împărat, nu-s în stare să aducă apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Petru, fratele cel mic, ia şi apă şi pe zînă de nevastă (Slavici, *Zîna Zorilor)*. Trei feciori se îndrăgostesc de Crăiasa zînelor, văzîndu-i icoana într-o odaie. Însă cei mari se sperie la un pod de un urs şi numai cel mic găseşte pe crăiasa (Ret., *Crăiasa zînelor)*.

Şi printre fete, a treia este mai isteaţă. Un împărat fiind îndatorat să-şi trimită feciorul să slujească zece ani unui împărat mai tare, fetele cer să se ducă. Cea mare şi cea mijlocie se sperie la un pod de un lup (care e împăratul), a treia face isprăvi mari (Isp., *Ileana Simziana)*. Mari fapte săvîrşeşte şi fata mai mică a unui împărat, supărat că n-are moştenitor, în vreme ce fetele cele mai mari se sperie de o babă, la un pod de aramă şi unul de argint (Ret., *Din fată-fecior)*.

Din ideea de mai mic a rezultat şi aceea de voinic, mic de stat, microscopic chiar. Voinicia, rezidînd mai ales în inteligenţă, implică o concentraţie fizică, hieroglifică bineînţeles, ce n-are nimic de-a face cu monstruozităţile naturii. Copilul ca neghina, ca bobul de mazăre, cît o şchioapă, cît un deget, intrînd în animale, speriind pe hoţi, *le petit Poucet,* în fine, are o circulaţie universală.[1] Unele versiuni fiind indecente, cităm

[1] Şăineanu, *op. cit.*, p. 177 şi urm.

numai una, în care eroul face cariera unui Făt-Frumos. Pitică „era atît de mic, de nu-ţi venea a crede că e fiinţă omenească; era numai de jumătate de «şuc», o ţîră mai mare decît un deget". Copilul e supărat că nu creşte. Mergînd cu tată-său la ţarină, un bou dejugat de la plug îl înghite cu frunza sub care se ascunsese de ploaie. Omul taie boul, auzindu-l pe copil strigînd, un lup înghite maţele cu Pitică cu tot, lupul se vaietă că copilul s-a aşezat călare pe rădăcina limbii lui, acesta nu sare din gura lui decît cînd îl duce la casa hoţilor, unde intră pe tureacul cizmei „harambaşei". Hoţii plănuiau să fure pe fata împăratului. Pitică iese din tureatcă strigînd: „De fată să nu vă atingeţi că vă omor!" Hoţii fug din palat, Pitică, scoţînd inelul de pe degetul fetei, merge în odaia împăratului, îl trage de barbă, îl scutură, îl vesteşte despre întîmplare. Străjerii prind hoţii şi-i omoară. Împăratul se leagă cu jurămînt către mulţime că va da fata aceluia care i-a mîntuit casa de hoţi şi-l va face împărat. Pitică merge călare pe lup, însoţit şi de un urs, care vine cu un car cu şase urşi şi încarcă aurul şi argintul hoţilor. Bînd dintr-un izvor vrăjit se face mare şi frumos. Arată împăratului inelul şi acesta îi dă fata şi jumătate din împărăţie (G. Cătană, *Pitică*). Prin urmare, eroul renunţă la condensarea corporală, după ce s-a folosit în chip inteligent de ea, conformîndu-se noţiunii curente de făt-frumos.

BINEFACERILE. AUXILIILE LUI FĂT-FRUMOS

Este indiscutabil că poporul acordă voinicului capacitatea de a săvîrşi fapte mari şi voinţa şi curajul de a le întreprinde. Cu toate acestea şi fraţii cei mari doresc să împlinească lucruri neobişnuite, fără a izbuti.

Explicaţia stă nu atît în ingeniul eroului, cît în însuşirile lui morale. Aleodor pleacă în lume să aducă jumătăţii-de-iepure-şchiop pe fata lui Verdeş-împărat. Isprava e grea şi n-ar izbuti, cum vom vedea, fără puternice auxilii. Aleodor dă de un tăune, pe care rugat („Cruţă-mi viaţa, Aleodor-împărat") nu-l striveşte cu piciorul. Tăunul îi dă un pufuleţ din aripioară. Întîlneşte un corb cu aripa ruptă şi-n loc să-l vîneze, îi leagă aripa. Corbul îi dă „o peniţă". La marginea unui eleşteu vede o ştiucă zbătîndu-se pe uscat. De foame vrea s-o ia. „Nu mă omorî, Făt-Frumos — zice ştiuca — ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ţi-oi prinde cînd cu gîndul n-ăi gîndi." Cruţată, ştiuca îi dă un solzişor. Obiceiul la curtea lui Verdeş-împărat este ca peţitorul să se ascundă unde va voi, trei zile de-a rîndul. Dacă fata îl va găsi, i se va tăia capul şi i se va înfige într-un par. Din o sută de pari unul aştepta fără cap. Dacă feciorul izbîndea să nu fie găsit, „cu cinste împărătească" putea lua fata. Se face legămînt, scriindu-se carte cu întărire. Aleodor nu are idei singur. Luînd însă solzul, vine ştiuca şi, făcîndu-l cosăcel, îl ascunde printre cosăcei în fundul mării. Cu un ochean năzdrăvan, fata îl zăreşte. Aleodor cheamă atunci corbul, care îl vîră într-un stol de corbi, pînă la vîntul turbat. Fata îl dibuie. Tăunul, chemat, face pe Aleodor o lindină şi-l ascunde chiar în coada fetei. Fata îl simte pe aproape, dar nu-l poate vedea cu ocheanul. Astfel Aleodor capătă fata fără nici o ingeniozitate din parte-i. (Isp., *Aleodor-împărat)*. Copilul unei babe, căpătînd de la mamă-sa trei bani să cumpere pită de la pitar, văzînd pe copii jucîndu-se cu o „rugace" cu coarne, de milă o răscumpără. „Nu chinuiţi biata goangă, că nu v-a făcut nici un rău, mai bine daţi-mi-o mie că vă dau un ban pe ea." La fel face cu un „hîrce" (şoarece) şi cu un pui de şarpe. Se întoarce acasă fără bani, iar baba văzînd „bidigăniile" îl ocărăşte. Pune pe fiecare într-o oală pe o scîndură a fărgaşului ce era deasupra ferestrelor, şi ziua cînd e cald le scoate la soare.

Şarpele crescînd nu mai încape în olcuţă, e pus într-un ciubăr, apoi într-o cadă mare. Într-o zi şarpele spune copilului că i-e dor de tată-său şi-l roagă să vie cu el să-l răsplătească tată-său şi mamă-sa. Ceea ce, cum ştim, se şi întîmplă, băiatul căpătînd mărgeaua de după măseaua tatălui şarpelui. Rugacea şi hîrcele mai ajută pe Furga-Murga, cînd acesta a rămas fără mărgea, furată de nevastă-sa şi de un arap. Şoarecele încalecă pe rugace şi zboară în ostrov. Roade uşă după uşă, pînă ajunge în odaia unde fata împăratului dormea cu arapul. Se suie în pat. Mărgeaua era legată de cheutoarea arapului şi fata era cu capul baş pe ele. Hîrcele o muşcă oleacă de frunte, fata se scarpină şi se suceşte, întoarce capul, şoarecele roade cheutoarea, ia mărgeaua cu gura. Rugacea se urcă şi ea în pat şi-i mînjeşte şi morceleşte cu baligă pe obraz şi pe la gură, apoi zboară peste apă. Rîzînd amîndoi de ce făcuse celor doi, mărgeaua le cade în apă şi văzură cum o înghite un peşte mare. Rugacea şi hîrcele plîng la ţărm „ca doi copii mici". Vine împăratul peştilor şi-i întreabă ce-i. „Nu plîngeţi, că de loc vă voi da eu mărgeaua." Dă poruncă la toţi peştii şi unul vine cu mărgeaua în gură (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Tot norocul eroului se datoreşte deci unor fapte bune, isprăvile sînt îndeplinite, din recunoştinţă, de alţii. Un moşneag bătrîn, fără avere, numai cu un bordei şi o vacă, are un băiat „frumuşel şi sprintenel, dară şi fără obrăzel", pe care îl trimite să se bage slugă, dîndu-i trei bănuţi. Băiatul, pe nume Pahon, întîlneşte nişte copii chinuind un căţeluş. Le dă bănuţul şi ia căţeluşul ; vede alţi copii canonind un pisic. Face la fel. Dă de copii chinuind un pui de şarpe, face acelaşi lucru şi se întoarce acasă cu vietăţile. Se pune pe muncă şi-i ţine pe toţi. Într-o zi cu soare, şarpele zice : „drag domnul meu, destul ai avut cu mine pînă m-ai crescut, acum nu mai şed la tine, mă duc în ţara mea, iară tu vino cu mine să-ţi răsplătească tatăl meu binele ce mi l-ai făcut...". Moşneagul observă : „E năzdrăvan, dragul tatii" şi-l sfătuieşte să ceară mărgeaua de sub

limbă. Cîinele, motanul vorbesc și ei, cer să meargă cu băiatul. Motanul alungă șoarecii și șobolanii din țara șoarecilor, cîinele sperie sobolii din țara sobolilor. Împăratul șerpilor dă lui Pahon mărgeaua. Cu ea, întors acasă, Pahon face curți ca ale împăratului în locul bordeiului, un pod de aramă, un lac de argint, un deal cu viță cu struguri în locul unui șes, în cîte o noapte. Cîinele și motanul îl ajută să recapete mărgeaua furată de nevastă și de un arap (Ret., *Povestea lui Pahon*). Trifon merge la pădure cu carul cu boi să ia lemne. Un vultur mare se așază pe car : „Frate, nu mai pot de foame, dă-mi un bou să-l mînc, că de mare folos ț-oi fi la vreme de lipsă". Trifon se învoiește, milos. Vulturul vine cu mai mult de douăzeci de vulturi și mănîncă amîndoi boii, mulțumindu-i. Într-o poiană, aprinzînd o căpiță de fîn, Trifon vede o mulțime de șerpi adăpostiți peste iarnă. Ieșind unul cîte unul din pricina fumului, îi lovește cu securea și-i omoară. Un șarpe uriaș îl roagă : „Frate, cruță-mi viața și mă lasă slobod, că-ți dau avere cît îi putea duce, îți dau turme de oi, ciurde de boi și bani cîți-i putea duce-n spate". Trifon îl cruță. Pierde din vedere șarpele, vulturul îi spune că era fiul împăratului șerpilor și să nu ia de la el nimic decît mărgeaua de sub măsea. Călare pe vultur, într-o minută, Trifon ajunge la curțile împăratului șerpilor, unde șarpele cel tînăr îl recunoaște. Capătă mărgeaua și pleacă, încălecînd pe vultur (Ret., *Trifon hăbăucul*). Un băiat vrea să săgeteze un iepure. „ — Nu mă săgeta, voinicule, că ți-oi da un pui de ai mei, carele îți va fi de mare folos." Băiatul ia puiul. Lucrurile se petrec la fel cu o vulpe, un lup și un urs, și băiatul se alege cu patru cățeluși, care îl scapă de un zmeu ce voia să-l mănînce (Isp., *Copiii văduvului*). Frații mai mari ai lui Șperlă voinicul nu izbutesc să vadă cine păștea ogorul cu grîu de aur, fiindcă se poartă cu indiferență față de un șoricel, ba chiar vor să-l ucidă, sub cuvînt că el mînca holdele. Adorm. Șperlă însă întinde șoricelului cîteva firimituri de mămăligă și-i toarnă în palmă și trei picături de vin

din ploscă. Atunci, recunoscător, șoricelul îl pune la cale (îl învață probabil cum să rămînă treaz). Vin armăsarul și cele douăsprezece iepe. Armăsarul se roagă și el de băiat să nu-l omoare. „Na-ți căpăstrul și dă-mi drumul, că m-oi duce cu iepe cu tot, de unde am venit, iar ogorul ți-o rămîne întreg. Pe urmă, cînd oi avea nevoie de mine, scutură-l și eu ți-oi fi slugă credincioasă." Călare pe armăsar, Șperlă prinde o pasăre cu penele de aur, care se face în brațele lui o fată frumoasă, cu care se cunună (T. Pamfile, *Șperlă voinicul)*. Trecînd peste țări și mări, un voinic nimerește la o grădină ocolită numai de trandafiri. Intră înăuntru și dă peste mărul roșu, sădit chiar în mijloc. Încearcă să se apropie de pom, dar pomul zice : „Nu te apropia de mine, voinice, că îți vei pierde viața și e păcat de dînsa". Învățat de o zînă, voinicul spune : „Nu te teme, pom oropsit, că te voi curăța de omizi și de uscături". Într-adevăr îl curăță, culege trei merișoare ca cele din rai și se întoarce înapoi. Zîna îi oprește merele, și cînd un zmeu îl taie în bucățele și îl pune într-un desag, zîna îl învie cu apă moartă și apă vie și-i dă graiul cu un măr (Isp., *Voinicul cel fără tată)*. Așadar, eroul își datorește viața binefacerii către măr, dar în ultimă analiză ocrotirii unei zîne. Un băiat se pomenise, de la nașterea lui, bubos. Băieții și fetele îl huiduiau la horă și fugeau de el ca de o lepră. „Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare." În ciutura unei fîntîni zărește un ghigorț. Peștele îl roagă : „Flăcăule, aruncă-mă iară în puț, și nu-ți face păcat cu mine, că mult bine ți-oi prinde și eu vrodată". Băiatul îi dă drumul în puț. Peștele îl vindecă de bube și face din butoiul în care fusese pus împreună cu fata împăratului un palat la mare. De asemenea, ghigorțul strămută palatul, la dorința băiatului, de la mare într-o pădure (Isp., *Băiatul cel bubos și ghigorțul)*. Un fecior de împărat își datorează în mare măsură succesele purtării sale pline de amenitate și binefacerilor. Dînd de „un balaur cu o buză în cer și cu alta în pămînt", îl salută cu „Bună ziua, frate". Balaurul îi răspunde nu

mai puțin gentil: „Noroc bun, frate“. Ajungînd la o fîntînă mucegăită, plină de nomol, voinicul o curăță, primenește apa. Dă de niște porți încuiate, pline de praf și păianjeni, curăță păianjenii, scutură praful, dă poarta de perete. O brutăreasă ștergea un cuptor cu țîțele sale. Îi dă bună ziua, taie o bucată din hainele sale. „Ține asta, leiculiță, de șterge cuptorul.“ La spatele cuptorului e o grădină ca în rai, trei rodii atîrnă de o cracă într-un pom. Băiatul scoate un cuțitaș și le taie, apoi o tulește la fugă. Grădina țipă, chemînd într-ajutor brutăreasa, porțile, fîntîna, balaurul. Acestea, recunoscătoare față de voinic, nu se mișcă, ba chiar balaurul zice: „Acest om ne-a scăpat de urgia ce era pe noi; și ne-om căta de treabă“. În rodii sînt trei zîne, cu una se cunună voinicul (Isp., *Cele trei rodii aurite)*. De adăugat că două mătuși sihastre dau îndrumări caritabile băiatului, cea din urmă îndeosebi pentru faptul de a fi avut și ea un fecior, care, umblînd după blestematele rodii, s-a întors șchiop și în cele din urmă și-a rupt și capul după ele. Tudorel îndeplinește sarcinile puse de tată-său, a înverzi o rădăcină, a semăna și ara într-o zi, prin Irina împărăteasa (T. Pamfile, *Tudorel)*.

Fetele izbîndesc și ele în viață prin binefaceri. Fata unchiașului sleiește fîntîna, scoate ogarului ghimpele din picior, aprinde cuptorul, curăță părul de omizi, plivește vița, fiind răsplătită precum s-a văzut (Fundescu, *Sînta Vineri)*. Intrînd în inimă de codru, Zîna Stelina dă de un bordei pustiu, care e al unor hoți. Găsește toate hîrdaiele răsturnate și pline de muște. Le ia pe rînd și le curăță așa cum era deprinsă de acasă, le pune la locul lor în blidar, mătură. Hoții, venind acasă, și-o fac soră de cruce (T. Pamfile, *Zîna Stelina)*. Fata cu degetul mic tăiat din porunca mamei sale geloase, mergînd prin codrul întunecat, dă de curțile unor zmei. Intră, nu găsește pe nimeni în nici o chilie, le curăță, aduce apă, udă, mătură prin casă, șterge scaunele și mesele de praf, apoi se vîră după cuptor. Sosesc zmeii, se bucură, unul zice: „că aceea nu poate fi decît ori mama lor, ori

sora lor“. O caută, o găsesc, o numesc sora lor (Ret., *Mama cea rea*).

Cîtă importanță au Sfintele Miercuri, Vineri, Duminică sau alte sfinte hebdomadare în reușita carierei unui voinic e prea cunoscut. O babă poate decide totul prin buna sau reaua ei voință. Fata mai mare a împăratului, plecînd în lume călare, îmbrăcată cu veșminte cătănești, se întîlnește în sat cu o hîrcă. „Sănătate bună, cătană cu glas de fată...“, zice baba. „Fire-ai a dracului, mamă, de unde știi d-ta că sînt fată ? “ Cu fata mijlocie se petrece la fel și la amîndouă le iese rău, speriindu-se de o babă. Fata cea mică, deși mîniată, vorbește mai cu cuviință, baba o învață cum să învie calul din tinerețe al tatălui său. De aci încolo acest cal, Dalbul d-ochilor, și un altul, Galben-de-soare, sfătuiesc și călăuzesc pe fata-fecior, care este mai tot timpul o docilă executantă (Ret., *Din fată-fecior*). Doi feciori de împărat, porniți și ei în lume, nu miluiesc o babă și se întorc speriați de un urs la un pod. Feciorul cel mic miluiește trei babe, ultima îl învață cum să-și aleagă calul, hrănind o mîrțoagă cu jar. Însuși calul mărturisește : „Drag domnul meu, știu ce gîndești, dar nu te teme, bun e Dumnezeu și bună minte ți-a dat de m-ai căutat“ (Ret., *Crăiasa zînelor*). Petre pornind spre țara Zînei Zorilor primește sfaturi de la Baba Birșa, apoi de la cal („Să te ții bine, stăpîne, c-avem cale lungă și trebuie să mergem iute“), de la Sfînta Miercuri, Sfînta Joi și Sfînta Vineri, de la care capătă lucruri năzdrăvane (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Despre rolul hotărîtor al cailor în faptele voinicilor am văzut în paragraful despre caii năzdrăvani. O fată de împărat își alege calul din tinerețe al tatălui său, învinge proba podului, capătă de la un zmeu alt cal fără splină, Galben-de-soare, care se bate cu armăsarul hergheliei unei zmeoaice, aduce pe Ileana Simziana, cu ajutorul și sfaturile calului (Isp., *Ileana Simziana*). Făt-Frumos cu părul de aur, crescut de un pustnic, nu ar putea face un pas, după moartea acestuia, fără calul năzdrăvan care îi dă veșminte, îl duce la oraș, îl vîră

argat la zîne, îl ajută să se scalde în baia de aur, care face părul de aur, să fugă, să pună pe goană duşmanii împăratului-socru (Isp., Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Într-un basm asemănător calul e un fel de Oreste al voinicului, fiind născut din cojile aceluiaşi măr din care mîncase şi împărăteasa (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*. Tot de un pustnic e crescut alt flăcău şi probozit pas cu pas de un cal năzdrăvan, care îl duce într-un loc unde sînt pietre nestemate, pe care voinicul le dăruieşte unui împărat pe a cărui fată, furată de un zmeu, o izbăveşte (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă)*.

Mentorul e altă dată un bou (T. Pamfile, *Bou-bălănel)*, un motan (Isp., *Cotoşman năzdrăvan)*. În alte basme, voinicului i-ar fi cu neputinţă să se descurce fără fraţii de cruce, în stare de a face fapte supraomeneşti, ca Cîrnă-Lemne, Sfarmă-Petri, Bate-munţi-n capete (Frîncu şi Candrea, *Agheran Viteazul)*. Nu-i mai puţin adevărat că voinicul însuşi se însoţeşte cu astfel de monştri, uneori după ce i-a bătut, ca Vişin pe Strîmbă-Lemne şi Fărîmă-Pietre (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce)*.

Dozarea iniţiativei voinicului depinde de narator. Uneori, el e un adevărat om de acţiune, atlet inteligent şi plin de tact în raporturile cu oamenii, la aceasta numai reducîndu-se în acest caz dependenţa sa de alţii. Greuceanu, auzind că Împăratului Roşu i s-au furat soarele şi luna de pe cer şi că făgăduieşte pe fata sa de nevastă şi jumătate de împărăţie cui le va găsi şi moartea cui nu va izbîndi, porneşte la drum, cu această filozofie: „niciodată nu strică cineva să facă o încercare". Greuceanu e orator, „meşter la cuvînt". Întîlneşte doi oameni duşi la călău, ca dezertori („pentru că fugiseră de la o bătălie ce o avusese împăratul cu nişte gadine"). Greuceanu înduplecă pe împărat să-i ierte. Prin servicii capeţi fiinţe devotate. Oamenii mulţumiră lui Greuceanu din toată inima şi îi făgăduiră că în toată viaţa lor se vor ruga lui Dumnezeu pentru dînsul ca să meargă din izbîndă în izbîndă. Greuceanu ia cu sine

şi pe frate-său şi merge la Faurul-pămîntului, cu care era frate de cruce. A fi în termeni buni cu un tehnician şi, putem spune, cu un fabricant de arme, este util pentru un erou. Greuceanul de Aur ajunge la casele zmeilor, se dă de trei ori peste cap şi se face porumbel, apoi se dă de trei ori peste cap şi se face muscă şi intrînd în cămara zmeilor află din convorbirea dintre zmeoaice cum stau lucrurile. Arta de a se disimula şi de a lua informaţii e oportună la un om de energie. Vin pe rînd zmeul cel mic, fratele lui cel mare şi tatăl zmeilor. Se bate cu ei onest şi ca un desăvîrşit om de arme şi luptător. „Sosi zmeul şi se luară la bătaie : în săbii se bătură ce se bătură şi se rupseră săbiile ; în suliţe se loviră ce se loviră şi se rupseră suliţile ; apoi se luară la luptă ; se zguduiau unul pre altul de se cutremura pămîntul." După omorîrea zmeilor, eroul este urmărit de zmeoaice metamorfozate în păr, grădină cu apă limpede. Ca un om prudent, Greuceanu împiedică pe fratele său să mănînce pere şi să bea apă. Zmeoaica bătrînă e arsă în măruntaie cu chipul în fier al lui Greuceanu, făcut de faur, înroşit în foc şi înghiţit de ea. Diavolul fură paloşul lui Greuceanu, a cărui putere „în paloş era", şi-l dă unui sfetnic obscur, care cere şi capătă fata sub cuvînt că el slobozise soarele şi luna, răpite de zmei. Greuceanu nu-şi pierde cumpătul, cunoaşte reversurile vieţii. Găseşte pe necurat. „Fiinţă netrebnică şi păgubitoare omenirii, zise el, dă-mi paloşul ce mi-ai furat, căci de unde nu, praful se alege de tine." Se dă de trei ori peste cap, se face un buzdugan cu totul şi cu totul de oţel şi loveşte în stana de piatră în care se prefăcuse diavolul. Acesta cere iertare, din pulberea pietrei iese buzduganul. Adept al unei politici calme, Greuceanu obţine iertarea sfetnicului impostor, care este numai expulzat din împărăţie. De observat dar, că eroul este aci o fiinţă virilă, care îşi datoreşte lui însuşi izbînzile sale. Produce mirare afirmarea, simplu clişeu de epică fabuloasă, că puterea sa „şedea în paloş".

O îngroşare mai sensibilă a voluntarismului lui Făt-Frumos prin alte stereotipii de basm, şi voinicul devine brutal în stare de a recurge chiar la tortură spre a obţine informaţiile trebuitoare. Spaima zmeilor aflînd de la o babă că a mai avut surori şi mama-împărăteasă negînd, se preface bolnav şi zice că „dacă nu-i va da ţîţa pe subt talpa casei, el va muri". Feciorul se scoală din pat, ridică talpa casei, mă-sa pune ţîţa sub tălpi, talpa apasă greu, o lasă mai mult pînă ce mama mărturiseşte băiatului că a avut surori furate de trei zmei, locuind pe tărîmul celălalt (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Într-o variantă, mama nevoind să spună că a mai avut un băiat, Pipăruş viteazul se face beteag şi cere să sugă lapte din ţîţele mamii pe sub talpa curţilor. Cu degetul mic ridică curţile, mama bagă ţîţele sub ele, el sloboade oleacă curţile, de durere mama mărturiseşte că a mai avut pe Urmă-galbină (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru*).

Dezvoltarea caracterologică a portretului lui Făt-Frumos în sensul contrar, al pasivităţii, docilităţii şi chiar indolenţei, o aflăm în alt basm (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). Copilul s-a născut cu o carte în mînă, ne aşteptăm deci să avem de-a face cu un cărturar. Ursitoarele îi prezic bogăţie, împărăţie şi, la doisprezece ani, răpirea de către duhurile rele. Moşul, „stîrcit într-un colţ", aude menirile. Copilul stă mereu cu cartea în mînă, citeşte şi învaţă pe dînsa, spre mirarea lumii „de silinţa şi învăţătura dînsului" ; ştie la nouă ani „cîte în lună şi în soare" şi vecinii vin la el şi-l întreabă despre păsurile lor. Se face tot „mai frumos şi mai învăţat". La doisprezece ani unchiaşul strînge toţi oamenii din sat, merg la biserică, bagă pe copilul cu cartea în mînă în mijlocul lor şi împreună cu „moş popa" încep să spună rugăciuni. Biserica se întunecă de o ceaţă grea, care la rugăciuni se risipeşte. A doua seară, locaşul sfînt se umple de şoareci, lilieci şi bufniţe. Băiatul unchiaşului, cu cartea în mînă, cade în genunchi şi se roagă cu foc. Lighioanele pier. A treia seară, către

miezul nopţii, se cutremură biserica. Se aud „pocnete şi tunete, bubuituri şi duduituri", un călugăr coboară din turnul bisericii, ia pe băiat de subsuori şi-l răpeşte. Copilul nu lasă cartea din mîini, citeşte într-una şi în gura mare, călugărul vrea să-i smucească cartea şi nu poate, se luptă cu el prin văzduh, copilul cade într-o prăpastie adîncă, din care apoi iese „tot cu cartea în mînă". Vedem că acea carte e o amuletă, iar nu un op de erudiţie, băiatul e mai degrabă un ascet ispitit de demon decît un erudit. Aspectul hagiografic al încercărilor din cele trei zile este învederat. Într-o variantă, băiatul citeşte Psaltirea (Ret., *Psaltirea)*, ca şi într-un basm parabolic grecesc [1]. Definiţia caracterologică a eroului, dată de narator, e următoarea : „Făt-Frumos era de aceia care cînd îşi pune în gînd să facă ceva, nici dracul nu i-o scoate din cap". Avînd în vedere că este şi un tînăr cu învăţătură, ne aşteptăm de la el la mari fapte de vrednicie. Ceea ce nu se întîmplă. Mergînd „zi de vară pînă-n seară fără să dea de vreun sat", tînărul întîlneşte în fine un copac şi rămîne acolo peste noapte „nemîncat şi nebăut". A doua zi pornind dă de nişte „grămezi de căpăţîni şi oase de oameni". Cuprins de „răcori reci de frică" citeşte pe cartea lui. Păşeşte într-un oraş ruinat, ajunge la nişte „palaturi frumoase", bate de trei ori, „un bătrîn cu barba pînă la genunchi", „pipernicit şi cocoşat parcă mînca numai vinerea", îi deschide. E portarul curţii. Acesta îi dă „pîine albă ca zăpada şi nişte legume bune de mîncare". Portarul îi dezvăluie taina celor văzute. Un împărat şi o împărăteasă, ca să aibă un moştenitor, au umblat cu farmece. Fetei pe care au căpătat-o i-au urat ursitoarele să nu se mărite pînă ce nu se va găsi cineva ca să petreacă o noapte în cămara ei şi să scape teafăr, iar din ziua cînd întîiul peţitor nu va scăpa, toţi oamenii să putrezească şi să le

---

[1] *Le fils du roi,* în *Recueil de contes populaires grecs,* traduits par Émil Legrand, Paris, E. Leroux, 1881.

rămîie numai oasele. Făt-Frumos vrea neapărat să doarmă în cămara fetei, unde intră „cu cărticica lui în mînă“. A doua zi e găsit „tot cu cartea în mînă şi searbăd şi galben ca turta de ceară“, parcă ar fi stat cine ştie cîte nopţi „nemîncat şi nebăut“ (naratorul e obsedat de problema hranei). Oamenii de prin oraşe şi sate, slugile de prin curte învie, Făt-Frumos se cunună cu fata. Pe urmă, fiindu-i dor de părinţi, porneşte spre satul lui, după ce capătă de la soţie un inel vrăjit. Trece prin împărăţia lui Sefer-împărat, în mod gratuit, căci acolo, afară de faptul că e întîmpinat cu dragoste, nu i se întîmplă nimic (caz, probabil, de amnezie folclorică). Ajuns în satul lui, trage la părinţi, necunoscut de ei. Peste noapte, priveşte la inel şi în locul bordeiului se ridică un palat înfricoşat, cu grădini falnice, cu izvoare limpezi, înăuntru cu cămări, laviţe, aşternuturi „numai scumpeturi“. Se face cunoscut părinţilor, care „îl pupară şi pe o parte şi pe alta“. Stăpînul moşiei din sat, văzînd palatul, pofteşte pe Făt-Frumos „să-l ginerească“. Făt-Frumos se duce numai „ca să se chefuiască“, pentru că mărturiseşte a fi însurat. Naiv, destăinuie şi puterea inelului, „fără să-l plesnească prin cap“ ce plănuieşte „zăcaşul de proprietar“. „După ce se chefuiră, mîncînd şi bînd“ şi mai băură şi cîte un pahar „la botu calului“, pe Făt-Frumos „îl şi fură Aghiuţă“, căci moşierul îi pusese în vin „buruieni adormitoare“. A doua zi „prinde orbul, scoate-i ochii“. Inelul dispăruse, palatul aşijderea. Făt-Frumos „se căina şi căina“ că băuse. În loc să caute şi să pedepsească pe fur, cade la mizantropie, „vrea să se întoarcă la împărăţia lui, să nu se mai întîlnească cu nişte asemenea oameni răi la suflet“. Vizitiul îi dă alt inel din partea împărătesei, sfătuindu-i să lase părinţilor „o sumuliţă bunicică de bani“. Iar trece stăpînul moşiei „într-o căruţă cu patru telegari“. Făt-Frumos se uită la inel, din el ies doi arapi care iau pe moşier de piept şi-l trudesc pînă ce acela înapoiază inelul dintîi. Făt-Frumos se urcă în butcă şi porneşte spre casă. La o poiană frumoasă, pe marginea căreia curgea

un rîuleţ, Făt-Frumos, tabietliu, porunceşte să se întindă nişte „scoarţe scumpe ce le avea, se aşază pe dînsele, mîncă şi se culcă". Bineînţeles „licheaua de stăpîn al moşiei" îi fură inelele. Într-o pădure se ivesc nişte balauri de lăutari, care, întrebaţi, spun că se duc să cînte la nunta împărătesei, fiindcă un împărat din vecinătate s-a sculat cu oaste şi a cerut-o. S-au dat două bătălii, urmează a se da o a treia. Făt-Frumos coboară din butcă, un lăutar îl ia în cîrcă, îl suie în slava cerului, avînd grijă „să nu plesnească fierea în Făt-Frumos", care nu suportă altitudinea ca alţi feţi. Îi cade şi căciula din cap. „Stai, mă, să-mi iau căciula" — zice el lăutarului. Cînd acela îi atrage atenţia că pînă la ea este depărtare de şase luni, o abandonează. Ajuns acasă, află de la împărăteasă că ea făcuse meşteşugurile cu lăutarii şi celelalte. Vine îndată şi un curier cu inelele şi căciula. În consecinţă, Făt-Frumos care e un cărturar, admisibil ingenuu la început, nu izbuteşte a face pînă la sfîrşit nici o ispravă de laudă. Vizitiul, împărăteasa au grijă de el şi-l scot din încurcătură. Bătălia, pe care mizantropul şi epicureanul Făt-Frumos, devenit brusc strateg, o dă împotriva vrăjmaşilor, în încheiere, este fără explicaţie psihologică. După ce se termină şi asta eroul „se puse pe trai".

ESENŢA MORALĂ A LUI FĂT-FRUMOS

Pentru a da, în ciuda oscilaţiilor şi varietăţilor de caracter, o definiţie elementară a lui Făt-Frumos, cea mai bună metodă e aceea de a urmări cariera eroului într-un număr restrîns de basme, dintre cele mai tipice. Întîi vom face o distincţie de clasă socială. Unii voinici, unici la părinţi sau din categoria „al treilea fecior mai mic" sînt fii de împăraţi, alţii sînt copii de oameni săraci. Arcul vieţii lor nu porneşte de pe acelaşi plan.

Să începem cu fiii de împăraţi. Făt-Frumos din lacrimă merge să se bată cu un tînăr împărat vecin, spre a da satisfacţie tatălui său, care e în vrăjmăşie veche cu vecinul. Războiul nu are loc. Făt-Frumos şi tînărul împărat se fac fraţi de cruce, cel dintîi ia de nevastă pe fata Mumii-Pădurii, omorînd pe babă, şi fură şi pe fata Genarului, un zmeu, pentru Făt-Frumos. Prin urmare, fapta de căpetenie a voinicului este de ordin erotic (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă)*. Un fecior de împărat se scaldă la lacul zînelor, o zînă îi pune un inel pe deget, feciorul rătăceşte pînă ce o găseşte şi o fură din puterea unui zmeu (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.). Un fecior de împărat caută şi găseşte la un zmeu pe mamă-sa, spre a risipi tristeţea tatălui. Un alt fecior de împărat merge în căutarea balaurului care fură portocalele de aur, însă se întoarce cu trei fete furate de monstru, pe una dintre care o ia de nevastă (I. Moriu, *Portocalul şi balaurul)*. Feciorul cel mic al Împăratului Verde merge în căutarea Mîndrei-lumii pe care o ia de nevastă (I. T. Mera, *Făt-Frumos şi Mîndra-lumii)*. Un fecior merge în căutarea surorilor sale, furate de trei zmei (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde şi frumos)*. Un fecior de împărat săgetează o turturea, care nu-i decît zîna munţilor. O ia de nevastă (Isp., *Zîna munţilor)*. La fel Ioniţă-Făt-Frumos, fiu de împărat, merge cu caii la păşune, Ileana Cosînzeana, zîna din lac, îi pune un inel pe deget. Voinicul merge în căutarea ei, o găseşte şi se cunună cu ea (Frîncu şi Candrea, *Ileana Cosînzeana)*. Un fiu de împărat scapă o fată de împărat de balaurul din puţ şi o ia de nevastă. Alte isprăvi sînt complimentare acestui fapt (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*. Un fecior de împărat trage cu săgeata să-şi găsească nevasta, dă de o bufniţă, însă bufniţa e zînă. Face nuntă (Isp., *Zîna zînelor)*. Un fecior de împărat e trimis şi el să-şi găsească nevasta, dă de o broască-ţestoasă, aceasta e fată de împărat vrăjită. O ia de nevastă (Isp., *Broasca-ţestoasă cea fermecată)*. Aleodor, tînăr împărat, calcă pe moşia lui Ju-

mătate-de-iepure şchiop, aduce pentru acesta pe fata lui Verdeş-împărat, care însă îl vrea şi îl ia pe el (Isp., *Aleodor-împărat. Făt-Frumos şi fata lui Roşu-împărat*). Făt-Frumos, spaima zmeilor, pleacă în căutarea surorilor furate de zmei. Face felurite isprăvi pentru Omul-de-flori ca să capete de la acesta fata de nevastă (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Feciorul Împăratului Verde fură fata Împăratului Galben, zălogită ca şi el la un zmeu (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Dafin-împărat merge în căutarea Doamnei Chiralina, pe care, după multă trudă, o ia de nevastă (N. Filimon, *Omul de piatră*). Aceeaşi situaţie în *Dafin-împărat* de Fundescu şi *Dafir-împărat şi Doamna Chiralina* de G. Cătană. Un fecior de împărat aduce cele trei rodii cerute, într-una din ele e zîna pe care o ia de nevastă (Isp., *Cele trei rodii aurite*). Un băiat al unei fete de împărat, născut prin concepţie imaculată, smulge mere din mărul roşu, omoară un zmeu şi se însoară cu zîna măiastră (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Un fecior de împărat descoperă în pădure pe Tiriana şi pe fratele acesteia, Tirion, prefăcut în cerb, şi se cunună cu ea (Ret., *Cerbul*). Un fecior de împărat, trimis de tată-său să înveţe hoţia, devine la urmă ginerele altui împărat (Isp., *Hoţ-împărat*). Tudorel, fecior de împărat, merge după Ileana Cosînzeana pe tărîmul celălalt, omoară un zmeu cu douăsprezece capete, se însoară cu fata (T. Pamfile, *Tudorel*). Făt-Frumos pleacă să aducă pasărea care fură merele de aur ale tatălui său, împăratul. Alt împărat la care se află colivia cu pasărea îi cere în schimb pe Zîna Crăiasa. Făt-Frumos o ia el de nevastă pe zînă (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos*). Prîslea porneşte şi el după hoţii merelor de aur care sînt trei zmei, şi se însoară cu fata furată de zmeul din palatul de aur (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur*). Un fecior de împărat căruia, plîngînd în pîntece, i s-a făgăduit Sanda-Lucsandra, o găseşte înveşmîntată călugăreşte şi o ia de nevastă după ce e amăgit de o falsă Sanda-Lucsandra (Fundescu, *Fata din dafin*). Alt fecior de împărat umblă

după Arăpușca, fată vicleană, o prinde și o ia de nevastă (D. Stăncescu, *Împărăția Arăpușchii*).

Șapte zmei punînd mîna pe un fecior de împărat îl trimit să le aducă o fată de împărat. Făt-Frumos găsește fata, omoară șase zmei și face nuntă. Mireasa îi e răpită de al șaptelea zmeu, voinicul o recapătă (Isp., *Poveste țărănească*). Un fecior de împărat pleacă să aducă de pe tărîmul celălalt pentru tată-său pasărea măiastră, găsește la zmei o fată, cu care, după multe necazuri, se cunună (Isp., *Pasărea măiastră*). Urmă-galbină, fecior de fată împărătească, ia de nevastă pe Mandalina, mătuși-sa, fata Împăratului Verde pe care o scoate, cu ajutorul fratelui său, Pipăruș, din mîinile unui zmeu (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Pătru aduce pentru tată-său apă de la Zîna Zorilor și ia însuși de nevastă pe această zînă (I. Slavici, *Zîna Zorilor*). Făt-Frumos, care a plîns în pîntece pînă ce i s-a făgăduit tinerețe și viață fără de moarte, ajunge la palatul cu trei zîne unde era ceea ce căuta (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). George cel viteaz, fecior de împărat, crescut de un călugăr, izbăvește pe mamă-sa din puterea unui tîlhar și ajunge împărat (Isp., *George cel viteaz*). Măr, fecior de împărat, omoară balaurul cu șapte capete care trebuia să mănînce pe fata unui împărat. Se cunună, după mari necazuri, cu această fată (Ret., *Măr și Păr*). Busuioc, fiu de împărat și el, pleacă în lume, devine ginerele unui împărat, e mîncat de Muma-Pădurii, înviat, dar se omoară de căință că a aruncat în fîntînă pe Siminoc și se preface în luceafărul de ziuă (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*). Un copil, găsit de un sihastru într-un sicrinel smolit și călăuzit cînd e mare de un cal năzdrăvan, scapă pe o fată de împărat din puterea unui zmeu și o ia de nevastă, devenit împărat. El însuși e fiu al unei fete de împărat (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Alt copil, găsit de un pustnic în sicriaș, fiu de „fată mare de împărat care alunecase și ea în valurile lumii", se scaldă în baia de aur a unor zîne, capătă păr de aur și ia de nevastă

pe fata cea mică a unui împărat (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Petru Cenuşotcă pleacă în lume să se însoare, dă de o fată neagră, capătă de la ea un inel vrăjit, o pierde, şi cu ajutorul unor lucruri năzdrăvane o găseşte (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă)*.

Din exemplele de mai sus se vede limpede că Făt-Frumos, ca fecior de împărat, este un tînăr nubil, care fie că se duce în lume anume spre a găsi o fată, fie că o găseşte întîmplător, se însoară cu ea. Faptul de a deveni împărat, ca urmaş al tatălui său, sau ca soţ al fetei, e în cazul acesta de un interes secundar. Făt-Frumos mai porneşte spre a săvîrşi isprăvi cerute de împărat, în general imposibile, a slobozi fetele furate de zmei, a găsi pe hoţii merelor de aur furate. Cînd basmul nu se sfîrşeşte cu nunta lui Făt-Frumos, este la mijloc ori un fenomen de amnezie folclorică, ori o întrerupere bruscă, în scopuri simbolice, a carierii eroului. În orice caz, căsătorit şi cu copii, eroul încetează de a mai fi Făt-Frumos, el devine „împăratul" pus în faţa problemelor omului matur. Făt-Frumos reprezintă o vîrstă şi o criză întocmai ca şi Ileana Cosînzeana.

Voinicul, care nu e fecior de împărat, e în situaţia unui tînăr care întîmpină greutăţi în viaţă şi sare, prin merite personale din clasa de jos, pe treapta împărătească. Încolo, trăsătura lui fundamentală s-ar părea că nu se deosebeşte de a lui Făt-Frumos împărătesc. Un viteaz „om verde pui de român" omoară un balaur mîncător de oameni. Împăratul făgăduise jumătate de împărăţie şi fata de nevastă cui va face o asemenea ispravă, deci viteazul devine ginerele împăratului (Isp., *Balaurul cel cu şapte capete)*. Douăsprezece fete de împărat fug noaptea într-un palat unde joacă în sunetul unei orchestre vrăjite. Un flăcăiandru sărman de părinţi, frumos şi harnic, argat la vaci, se aşază la pîndă, află unde se duc, fata cea mică se îndrăgosteşte de el, ceea ce face să înceteze vraja de a fi de gheaţă şi a juca, argatul la vaci se cunună cu fata de împărat (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat* etc.). Altă fată de

împărat năzdrăvan dispare noaptea şi rupe nouă perechi de cizme. Pătru Pipelea o pîndeşte şi o urmăreşte, o vede mîncînd şi dănţuind cu zmeii; face dovada către împărat şi ia fata de nevastă (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Un cioban ghiceşte semnele de pe trupul unei fete de împărat şi se cunună cu fata (Isp., *Ciobănaşul cel isteţ*). Un băiat, născut bubos, dar vindecat de un ghigorţ, este pus într-un poloboc împreună cu fata împăratului, care se îndrăgostise de el şi trăiesc într-un palat din pădure. Copilul lor ia o altă fată a împăratului (Isp., *Băiatul cel bubos şi ghigorţul*). Băiatul unui unchiaş şi al unei babe ajunge la împărăţia moartă, doarme într-o odaie cu fata blestemată, se însoară cu ea şi devine împărat. În această calitate, îşi ajută şi părinţii săraci, trăind într-un sat (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă*). Băiatul unui văcar prinde o „zeiţă“ care se scălda într-un lac, o ia de nevastă. Zîna îi scapă din mînă, voinicul se duce după ea, omoară un balaur, păcăleşte nişte zmei şi-şi găseşte nevasta în cetatea din aer (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Copiii unui om sărac, care a găsit găina ce făcea ouă de diamant, ajung cîteşitrei împăraţi. Cel mic ia de nevastă pe o măiastră din ostrov (Isp., *Cei trei fraţi împăraţi*). Greuceanu e viteaz, dar nu-i fiu de împărat. Sloboade soarele şi luna, omorînd zmeii care le furase de pe cer, şi ia de nevastă pe fata Împăratului Roşu, şi jumătate de împărăţie (Isp., *Greuceanu*). Păr, băiatul bucătăresei, ucide pe zmeoaica ce omorîse pe Măr şi ia de nevastă pe zîna din piatră, devenind împărat (Ret., *Măr şi Păr*). Crîncu merge să fure cele trei fete ale lui Verde-împărat pentru şapte uriaşi, îi omoară pe aceştia şi scapă fetele. Împăratul le dă de nevastă lui Crîncu şi celor doi fraţi ai săi, mai tîrziu, fiind pe moarte, împărătescul socru lasă pe Crîncu împărat (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*). Zorilă, zis şi Aripă-frumoasă, feciorul unei babe, omoară zmeii care au furat soarele şi luna şi capătă împreună cu fraţii săi, Serilă şi Miezilă, pe fetele unui împărat. Afară de aceasta, aduce şi pe Ileana Cosînzeana pentru un bătrîn, dînd-o însă

lui Pipăruş Pătru (Ret., *Aripă-frumoasă)*. Trei feciori ai unei babe, Serilă, Mezilă şi Zorilă merg în căutarea zmeilor, care au furat trei fete de împărat. Zorilă se bate cu ei, feciorii iau fetele de neveste (G. Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă)*. Parsion, simplu plugar, alergînd după o porumbiţă, care i-a furat un spic din holda de aur, prinde o zînă, o ia de nevastă, o scapă, o regăseşte în cetatea nevăzută şi neauzită ca împărăteasă a păsărilor (Ret., *Voinicul Parsion)*. Furga-Murga, copilul unei babe, căpătînd de la Împăratul şerpilor mărgeaua fermecată, îndeplineşte dorinţele unui împărat, capătă fata acestuia de nevastă, o omoară fiind necredincioasă şi se însoară a doua oară devenind împărat (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga)*. Pahon, fiul unui moşneag sărac, intrînd în stăpînirea aceleiaşi mărgele, devine ginere de împărat, însă, înşelat, nu se mai însoară (Ret., *Povestea lui Pahon)*. Vişin, fiul unui moş şi al unei babe, plecînd în lume să se hrănească singur, găseşte trei zeiţe, dintre care ia de nevastă pe una, pe celelalte două dîndu-le fraţilor de cruce, omoară trei zmei, care le fură (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce)*. Pătru-Păr-Frumos, băiatul dintr-o aşchie al unei bătrîne, merge pe muntele de glajă după Ileana Costănţeana şi o ia de nevastă (Frîncu şi Candrea, *Ileana Costănţeana)*. Un copil sărac, lucrînd cu ziua la plug la un popă, visează că va fi împărat. Împăratul Verde îl bagă la temniţă, curios să ştie visul ce a visat. Împăratul Roşu cere pe cineva care să-i împlinească nişte isprăvi grele. Băiatul le face, dar batjocorit cu prea multe încercări taie pe împărat şi pe fata lui, ce-i fusese făgăduită, şi se întoarce la Împăratul Verde, care-i dă fata de nevastă şi-l lasă împărat în locu-i (G. Cătană, *Împăratul Roşu şi Împăratul Verde)*. Pipăruş Pătru, băiatul unei muieri văduve, cu moşioară bună şi plug, omoară zmeul care i-a ucis fraţii şi i-a furat sora. Pe urmă, după multe isprăvi o ia de nevastă pe Ileana Cosînzeana, fata lui Ciută-nevăzută, care, ţesînd la război, face cătane *(Net., Pipăruş Pătru şi Florea*

Înflorit). Un copil orfan, slugă la un boier spîn, pleacă în lume, capătă de la Sf. Petru un corn ce varsă bogății, se însoară, amenințat de un lup infernal fuge călare și ajunge pînă la Crăiasa iadului, se întoarce acasă, după ce o omoară pe aceasta (Ret., *Lupul cu cap de fier)*. Feciorul leneș al unei babe se duce, după porunca împăratului, să aducă norocul lui la judecată. Pe drum face munci, luptă cu șapte zmei. În cîmpul noroacelor, dă de norocul împăratului. Acesta dă răvaș că are un fiu, care e norocul feciorului. Împăratul înțelegînd că feciorul leneș s-a îndreptat îl lasă urmaș în scaunul împărătesc. Este întrebarea dacă nu cumva feciorul babei nu-i făcut cu împăratul (T. Pamfile, *Culcă-te că norocu-ți merge)*. Un fiu de femeie săracă se face cătană, ajunge ghinărar, se îndrăgostește de fata împăratului, care se îmbolnăvește și moare, o înviază și devine soțul ei (G. Cătană, *Strîgoanea)*. Un băiat de oameni muncitori intră argat la niște zîne, se scaldă în baia de aur, căpătînd păr de aur, e ales, deși argat, drept soț, de fata unui împărat, face fapte mari într-o bătălie și capătă scaunul împărătesc (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*. Fiul unei văduve e învinovățit pe nedrept că ar fi ibovnicul fetei de împărat, căzută grea prin concepție imaculată, și e pus într-un poloboc împreună cu fata. Nimeresc într-o casă fermecată, unde toate lucrurile vorbesc. La sfîrșit, împăratul se îmblînzește și feciorul de văduvă ia pe fata cu copil fără tată *(Fata de împărat și fiul văduvei)*. Un băiat al unei văduve gonit împreună cu soră-sa, de către mașteră, omoară balaurul din puț și ia pe fata împăratului de nevastă (Isp., *Copiii văduvului)*. Pătru pleacă după Rozuna, doamna florilor, și fuge cu ea, scăpînd-o de un năzdrăvan (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor)*. Păcurarul Petru ajută pe Vizor, craiul șerpilor, să mănînce un cerb și capătă lădița de după ușă, în care se afla fata zmeului (Ret., *Vizor, craiul șerpilor)*. Un prunc omoară balaurii dintr-un sat, face muncile cerute de mamă-sa, izbăvește o fată de împărat de un

balaur și o ia de nevastă (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul)*. Pitică scapă o fată de împărat de hoți, bea dintr-o apă cu care crește, ia fata și ajunge împărat (G. Cătană, *Pitică)*. Un copil orfan, ocrotit de un cotoi, pețește fata unui boier, sperie niște zmei și pune stăpînire pe palatele lor (Isp., *Cotoșman năzdrăvan)*. Agheran Viteazul, fiu de văduvă săracă, merge pe tărîmul celălalt, omoară patru zmei și ia de nevastă pe Sclipicioasa, fata lui Agemant (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul)*. Petru Cenușă, feciorul al treilea al unui om sărac, ia parte la concursul pentru măritarea fetei împăratului, unde trebuia să doboare coroana din mîna ei, și ajutat, de trei cai ai zînelor, învinge (G. Cătană, *Petru Cenușă)*. Bujor, feciorul mai mic al unui om, se face căpitan, fură averea împăratului și face totul cu atîta isteție, încît împăratul îi dă fata de nevastă și jumătate din împărăție (El. Sevastos, *Voinicu nu piere, din pelin el face miere)*.

Lăsăm deoparte alte exemple mai confuze. Feciorul de oameni simpli pleacă de obicei de acasă din pricina sărăciei, a persecuției, a unei nedreptăți, sau în fine spre a-și încerca norocul. Nu rareori, fetele de împărat cu care are de-a face sînt rele, necredincioase și basmul capătă încheiere misogină. Însoțirea cu fata unui împărat și căpătarea unui scaun împărătesc sînt strîns legate de schimbarea de ordin economic. Ideea „norocului" intervine adesea în astfel de basme, în care saltul social are o explicație fatală și miraculoasă. În fond adevăratul Făt-Frumos este feciorul de împărat, desprins de orice gînduri materiale, posedat numai de instinctul de a-și găsi o mireasă și gata să facă mari fapte dezinteresate și umanitare, să readucă pe cer soarele și luna, să izbăvească oamenii de teroarea unui balaur hydric, dîndu-le apa potabilă necesară, să aducă foc, să extermine pe zmei.

Voinicul care nu e fecior de împărat se confundă mai mult sau mai puțin cu omul nevoiaș, apăsat de

greutăţile vieţii şi care şi el cîteodată face isprăvi afară din comun. Ioaneş măsarul, om harnic, sărac, beţiv, şi căsătorit, e trimis de împărat la o cetate cu cătane împietrite de trei sute de ani. Leagă vîlva, care era pricina acelei vrăji. Împăratul îi dă fata şi jumătate din împărăţie (Ret., *Ioaneş măsarul*). Toderaş, făcînd rost de o pungă ce face bani, merge la fata de împărat, care se mărită cu cine o cîştigă la cărţi. Fata îi fură punga şi alte obiecte năzdrăvane. Supărat, Toderaş îi dă să mănînce nişte mere, din care fata devine cornorată, apoi o spînzură de coarne, o bate şi fuge (Ret., *Doftorul Toderaş*). Peste un om sărac, care a omenit pe Dumnezeu şi pe Sfîntul Petru, dau tot soiul de nenorociri, pierde cei doi copii şi nevasta, ajunge porcar, apoi e ales împărat şi recapătă copiii şi nevasta (Ret., *Omul de omenie nu piere*). Toader flămîndul, om cu nevastă şi copii, capătă de mîncare două zile de la un nemeş în schimbul ochilor. La stîlpul Vîjelor află cum să-şi recapete vederea şi cum să vindece pe Împăratul Galben cu apa în care a scăldat broasca scoasă de sub piatra de la poarta împărătească. Primeşte bogăţii mari (Frîncu şi Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*).

Un fenomen caracteristic în basm este notorietatea voinicului pe un tărîm şi pe celălalt. Cînd zmeul din palatul de argint vede că sforăie calul, strigă : „Hi ! cal de zmeu, de paraleu ! mergi înainte, că n-am frică de nimeni, decît de Făt-Frumos. Dar el este pe tărîmul celălalt şi nu cred să-i fi adus corbul osciorul şi vîntul perişorul !“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). „Omul ce nu se satură de apă“ văzînd că Făt-Frumos se miră de el că bea apă de la nouă scocuri de mori zice : „— Nu te mira de mine, ci te miră mai bine de Făt-Frumos, care a omorît trei zmei şi trei zmeoaice şi pe muma zmeilor“ *(ibid)*. Fata cea mică a zmeului zice : „— Măiculiţă şi surioară, pasărea asta gingaşă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră. Ochii ei nu seamănă a de pasăre, ci mai mult seamănă a fi ochii lui Greuceanul cel de

aur. Pînă acum ne-a fost şi nouă! D-aici înainte numai Dumnezeu să-şi facă milă de noi şi d-ai noştri." „Pasămite aveau zmeii cunoştinţă de vitejia lui Greuceanu" (Isp., *Greuceanu)*. Un lup groaznic se roagă de voinic: „...stăi, Făt-Frumos, nu mă săgeta, că mult bine ţi-oi prinde vreodată" (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos)*. Mama vîntului de primăvară întîmpină pe Dafin cu „Drag Făt-Frumos, ştiu că ai plecat să cauţi pe doamna Chiralina s-o iei de soţie..." (N. Filimon, *Omul de piatră)*. Ţugulea întîlneşte un om care strigă că moare de foame, explicîndu-i că el nu e voinic, „voinic este Ţugulea, feciorul moşului ş-al babei, care a omorît pe zmeoaică, pe fetele şi pe ginerii ei". „— Eu sînt acela, îi zise Ţugulea" (Isp., *Ţugulea)*. Zmeii din curţile de lîngă tăul cu lapte dulce spun lui Urmă-galbină că de nimeni nu se tem afară numai de Urmă-galbină (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru)*. Un om cu un băţ mare şi cu o cîrjă mică ce bat cînd li se porunceşte, zice că vrea să se întîlnească cu cel cu mărgeaua, care e Trifon, şi să facă schimb (Ret., *Trifon hăbăucul)*. Şi aşa mai departe.

HĂBĂUCUL

Ideea că fiul cel mai mic e şi mai voinic şi că valoarea nu stă în aparenţa strălucită, alunecă în unele basme spre crearea unui tip de erou între Făt-Frumos şi Păcală, adică de prost aparent sau în fine de om inexperimentat, care se deşteaptă la minte treptat şi peste aşteptări. Un flăcăiandru sărman de părinţi argăţeşte pe la unii şi pe la alţii, ca să-şi cîştige hrana vieţii. Ceilalţi argaţi îl iau peste picior, el se face că nu înţelege şi se arată prostănac. Pentru aceasta e poreclit căscăundul satului. Însă argatul la vaci e destul de isteţ ca să afle unde se mistuie noaptea cele douăspre-

zece fete ale împăratului. Fata cea mică se îndrăgostește de el și căscăundul devine ginere împărătesc (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Petru Cenușotcă, fecior de împărat, stă pînă la unsprezece ani tot în gura cuptorului, cernînd cenușă și jucîndu-se cu cărbunii. Pleacă în lume, se însoară cu femeia neagră, care dispare, călcîndu-se un legămînt, și după mari isteții, înșelînd niște draci, o regăsește (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Trifon hăbăucul, un nerod, merge la pădure să aducă lemne, un vultur îi cere boii de mîncare, el îi dă, pe urmă capătă mărgeaua de sub limbă de la Împăratul șerpilor și alte scule năzdrăvane, cu care sperie chiar pe împărat (Ret., *Trifon hăbăucul*). Petrea prostul e înșelat la împărțirea moștenirii de frații săi. El se duce la un tîrg cu taurul să-l vîndă, cere un leu pe el, gonind cumpărătorul, care crede că e o batjocură. Vinde taurul unui copac, la rădăcina căruia găsește o comoară, cu un cimpoi de țînțar, de la Sf. Petru, face să joace lupii, caprele și un popă, la care intrase argat, și care, de nevoie, îi dă fata de nevastă (Slavici, *Petrea prostul*). Aceste motive au o circulație universală (Șăineanu, *op. cit.*, p. 937—940). Păcală propriu-zis induce în eroare pe creduli. Vițelușa lui Păcală intră pe locurile oamenilor, aceștia o taie și aruncă pielea peste gardul stăpînului ei. Păcală, zicînd că pielea juncii lui e proroacă, dezvăluie soțului mîncările pregătite de o muiere pentru vornicul satului și-i vinde și pielea pentru șapte pungi de bani. Ia tot atîtea pungi de bani de la femeie, ca să ridice pretinsul dar al pielii. Oamenii din sat își taie juncile, crezînd că vor căpăta preț pe ele etc. (Slavici, *Păcală în satul lui*). Nenea Ion, om sărac, e și el din această familie, întrucît păcălește pe un boier cu o căciulă care plătește, cu un fluier care înviază morții și cu un iepure ce face pe curierul și care, firește, n-au nici una din aceste însușiri (T. Pamfile, *Povestea celor trei năzdrăvani*). Însă Păcală, ori eroul degenerat astfel, nu e un protagonist specific pentru basmul autentic, în care viteazul este esențial în căutarea sublimului.

ÎMPĂRATUL

Cîteodată împărații sînt indicați prin cinci culori. „Pe acele timpuri erau mulți împărați : unul roșu, altul verde, altul negru, așa le erau poriglele din bătrîni" (Ret., *Din fată-fecior*). Este și împăratul galben (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*). De asemenea un împărat alb (El. Sevastos, *Fă-mă, Doamne, cu noroc și m-aruncă chiar și-n foc*). În basmele aromâne dăm de Amiră-Albu, Amiră-Aràp sau Lai, Amiră-Arós, Amiră-Vearde (Per. Papahagi, *Basme aromâne*, Buc., 1905). Originea acestor denominațiuni fotice este probabil asiatică. Adi-Buddha originar se realizează în plan ceresc în cinci Buddha supremi, care nu sînt decît cinci aspecte ale luminii, degenerări ale splendorii esențiale. Folosirea cromatismului în cosmologie reprezintă un mod esoteric de a scrie istoria materiei, atrăgînd atenția că culoarea corespunde la felurite stadii de condensare a ei. Pagodele asiatice în formă de butelie, numite stupa, sînt colorate în trepte. Afară de aceasta, degradarea cromatică se pune în legătură cu cele cinci elemente. Chinezii aduceau sacrificii Suveranului Verde, Suveranului Galben, Suveranului Roșu, Suveranului Alb și Suveranului Negru. [1] Nu se poate stabili în basme nici o distincție stabilă caracterologică între împărații pe culori, și ideea că Împăratul Roșu este împăratul rău la suflet nu se verifică. De altfel se face o confuzie cu omul cu părul roșu, unde e vorba de o particularitate fiziologică, la fel ca și în cazul spînului, harapului. O astfel de confuzie găsim într-un basm de G. Cătană : „Și erau curțile acelea toate roșii ca sîngele și împăratul era roșu cu părul și barba... de aceea îl și bote-

[1] G. Călinescu, *Am fost în China nouă*, Buc., 1955, p. 77 ; același, în *Vremea*. Teoria echivalenței cu răul, susținută de Șăineanu, *op. cit.*, p. 18—20, a fost combătută de C. Litzica, *Numele împăraților în basmele noastre*, în *Convorbiri literare*, XLVIII, 1914, p. 43 și urm.

zase lumea Împăratul Roşu!" Factorul cromatic există asociat însă cu cel fiziologic (*Împăratul Roşu şi Împăratul Verde*). Mai degrabă cei cinci împăraţi, alb, galben, roşu, verde, negru sînt hieroglifele universului, împărţit pe stihii. Însă tradiţia hermetică s-a pierdut şi culorile au rămas simple nume distinctive. Rar se vorbeşte de un împărat albastru, iar în basmul unguresc de regele albastru, ceea ce nu schimbă cu nimic teoria precipitaţiei fotice[1]. Mai des se zice pur şi simplu „un împărat", semn că el înfăţişează un caracter moral unic.

Împărăţiile sînt mai mari ori mai mici. Împăratul Verde „mare şi puternic" are o ţară „lungă şi lată, încît îi trebuia cîţiva ani ca să o poată ocoli" (Ret., *Urmăgalbină şi Pipăruş Pătru*). Cutare împărat este un scandalos imperialist. „Acel împărat mare şi puternic bătuse pe toţi împăraţii de prin prejurul lui şi-i supusese, încît îşi întinsese hotarele împărăţiei sale pe unde a înţărcat dracul copiii, şi toţi împăraţii ăi bătuţi era îndatoraţi a-i da cîte un fiu d-ai săi ca să-i slujească cîte zece ani." Prin urmare împăratul, întinzîndu-şi hotarele, nu desfiinţează împărăţiile cucerite, ci le lasă, ca să zicem aşa, o oarecare autonomie, respectînd forma lor de guvernămînt. Pe împăraţi îi face într-un cuvînt vasali sau îi introduce în sfera sa de influenţă, luîndu-le, turceşte, ostateci (Isp., *Ileana Cosînzeana*). Un împărat e aşa de bogat încît „avea el singur pentru a lui împărăţie : soare, lună şi stele" (V. Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb*). Există şi un caz de împărat universal : „A fost odată un împărat tare şi mare. După ce bătu pe toţi împăraţii pămîntului, şi le luă împărăţiile, se însură şi făcu trei fete" (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Adesea împăratul e năzdrăvan. Întîi de toate el are un cal din tinereţe care bubos, răpciugos, zăcînd pe coaste îşi vine în fire, dacă, *exempli gratia*, e spălat zilnic cu

---

[1] C. Litzica, *op. cit.*; *Ungarische Volksmärchen*, von Elisabet Sklarek, Leipzig, 1901, basmul I.

apă neîncepută şi i se dă să mănînce orz fiert în lapte dulce ca să-l poată roade şi cîte o baniţă de jăratic. La zece zile, un astfel de cal se scutură şi se face „frumos, gras ca un pepene şi sprinten ca o căprioară“ (Isp., *Ileana Simziana*). Afară de asta, împăratul se metamorfozează, obişnuit spre a pune la încercare feciorul sau fata îmbrăcată ca flăcău. Am văzut cum împăratul din Ileana Simziana îşi aşteaptă fata la podul de aramă, în chip de lup „cu nişte ochi turbaţi şi zgîiţi de băga fiori în oase“. La podul de argint se face leu, cu coama ridicată în sus şi zbîrlită, cu „colţi ca cei de fildeş şi gheare ca secerile“ şi răcneşte de se cutremură codrii. La podul de aur se face un balaur mare cu douăsprezece capete şi iese „plesnind din coadă şi încolăcindu-se“ ; din gurile lui iese văpaie de foc şi limbile îi joacă ca nişte săgeţi arzătoare. Cînd fata îl ameninţă cu paloşul, împăratul se dă peste cap, de trei ori, redevine om. Alt împărat, cu trei fete, şi el „năzdrăvan“, iese în calea fetei celei mari la podul de aramă ca „bală spurcată“ cu o falcă-n cer şi cu una-n pămînt şi tot pară roşie lăsînd din gură. De frică fata se întoarce acasă, iar „cînele de zmeu“ se repede şi rupe coada calului. Fetei mijlocii îi face la fel, la podul de argint. Pe fata cea mică o întîmpină la podul de aur. Fata îi strigă de trei ori : „Feri cîne de zmeu din drumul meu, că de nu te împuşc“. A patra oară sloboade puşca de o latură. Împăratul se dă de trei ori peste cap şi se face om. O sărută şi-i zice : „No, draga taichii, poţi merge-n lumea-ntreagă, poţi umbla cît am umblat şi eu şi poţi suferi cît am suferit, că acum eşti gata de mers“ (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul Roşu, căruia fata-fecior i-a adus pe fiul său, care fusese douăzeci de ani balaur, are năravuri de balaur şi de pajură. Vesel de a-şi revedea progenitura, se repede la fată s-o mănînce. El refuză să dea lucrurile cerute (lădiţa cu cal înăuntru şi puşca de patru mile) şi abia cînd fata, luînd pruncul de vîrful capului îl ameninţă că pleacă cu el, se învoieşte a da cele cuvenite (*ibid.*). Un împărat, supărat pe fata lui.

care nu vrea să-l ia de bărbat, o urmărește ca și un zmeu, prin văzduh, iar fata aruncă, după obicei, drept obstacole, un caer, un pieptene și o gresie (Ioan Broju, *Frumoasa).*

Preocuparea de căpetenie a împăratului este de a avea copii de sex masculin, în vederea succesiunii. A fi bătrîn și fără urmași e o calamitate. Un împărat bătrîn și neputincios „încît nici că mai vedea și cu unghiile își deschidea genele ochilor și atunci mai vedea puțintel, dar și atunci numai ca printr-o sită" a rămas numai cu trei fete și singur-singurel într-o chilie „tot jelea și plîngea" că nu lasă după el bărbat și toate rămîn pe mîna străinilor (Ret., *Din fată-fecior).* Cum împărăteasa se întîmplă să fie, în basm, de multe ori stearpă, un împărat, care se însoară, trece peste orice considerații de ordin social și economic, cînd i se făgăduiesc copii. O fată este auzită spunînd că „dacă m-ar lua pe mine bucătarul împăratului de nevastă, eu i-aș ținea casa numai cu o pîine". Cea mijlocie promite că dacă o ia vizirul, ține casa c-un caier de lînă. Cea mică făgăduiește că dacă o ia împăratul i-ar face „doi coconi cu stelele pe inimă, luna în spate și o fată asemenea, cu deosebire c-ar avea soarele în frunte" (Fundescu, *Sora crivățului).* Trei alte fete stînd „la soare lîngă perete" vor numai pe feciorul de împărat. Cea mare i-ar ținea toată casa cu o pîine, cea de a doua cu un fus, cea mică i-ar face cei doi coconași frumoși cu totul și cu totul de aur (Fundescu, *Înșir-te mărgărite).* Un împărat tînăr, mergînd „la muștră cu cătanele" pe cîmp, îmbrăcat ca un general, aude pe trei fete surori, care culegeau cînepă, zicînd cea mare că de ar lua-o diregătorul ar sătura curtea împărătesii cu o pită, cea mijlocie că de ar lua-o scriitorul ar îmbrăca toată curtea împărătească cu un fus, a treia că de-ar lua-o împăratul, i-ar face doi feți logofeți de aur, fată și fecior (Ret., *Cei doi copii cu părul de aur).* Împărații nu pregetă în fața unor astfel de promisiuni. Dar ei sînt teribili cînd sînt dezamăgiți în asemenea așteptări. Împăratul căruia i s-a spus că

împărăteasa a născut, în loc de coconi de aur, doi căţei, porunceşte să fie vîrîtă în bălegarul cailor, lăsîndu-i-se numai ţîţele afară, ca să sugă căţeii. Apoi ia roaba de nevastă la voile căreia se supune orbeşte. Pe urmă, cînd la o şezătoare de înşirat mărgăritare, la care toţi copiii din oraş sînt chemaţi să spună cîte un basm, află viclenia roabei, pune de o leagă de coadele a doi cai, unul de la munte şi altul de la baltă, împreună cu un sac de nuci (Fundescu, *Înşir-te mărgărite)*. Altul, nesuportînd ca nevasta să-i nască în loc de doi băieţi şi-o fată, trei căţei, dă poruncă să fie aruncată „într-o hasna, unde se aruncau lăturile şi bucatele cele rămase" (Fundescu, *Sora crivăţului)*. Şi în basmul lui Pop-Reteganul împărăteasa e pusă în groapa cu resturi de mîncare. Împăraţii sînt aşa de tulburaţi în cazurile de sterilitate, încît unul care ar fi vrut să aibă „măcar o stîrpitură de copil" ameninţă cu repudierea, zicînd că „dacă într-un an de zile de aci înainte nu-i va face un copil, să ştie că pîine şi sare pe un taler cu dînsul nu va mai mînca" (Isp., *George cel viteaz)*.

La botez, mai ales dacă copilul a fost făcut la bătrîneţe, împăratul adună la petrecere Răsărit şi Apus, Miazăzi şi Miazănoapte (Isp., *Aleodor-împărat)*.

Grija împăratului, care are copii, băieţi şi fete, este de a-i căpătui. Cînd băieţii nu-şi aleg ei înşişi încă din pîntece miresele, împărătescul tată îi îndeamnă să se însoare. Un împărat, urcîndu-se cu cei trei feciori ai săi în pavilionul unui turn ce avea în grădină, le porunceşte să tragă cu arcul şi „unde cădea săgeata fiecăruia, acolo îi va fi norocul". Cel mare înfige săgeata în casa unui împărat vecin, al doilea în casa unui boier mare d-al împăratului, cel mic într-un copac înalt dintr-o pădure mare, unde e o bufniţă, care e Zîna zînelor (Isp., *Zîna zînelor)*. Alt împărat cu trei feciori îi trimite să-şi caute ursitele. Fiii cei mari se îmbracă cu hainele ce le au mai bune, iau oaste şi bănet, unul merge la răsărit, altul la apus, peţesc cîte-o fată de împărat şi vin acasă. Al treilea, mai mic, n-are gust de însurătoare, dar s-alege

şi el, la sfîrşit, cu o zînă, ascunsă sub înfăţişarea unei broaşte-ţestoase. După cununie, se face horă şi joacă toţi ca la nunta unui împărat. Seara se pune „o masă d-alea împărăteştile". Împrejurul celei împărăteşti, mulţime de alte mese pentru boierime, negustorime şi pentru prostime (Isp., *Broasca-ţestoasă cea fermecată)*. La nunta împărătească, se face chef la cataramă şi vin crai „din patru părţi de lume, de pe la Braşov şi Brăila, de pe la Tighina şi Ţăligrad (T. Pamfile, *Fata unchiaşului cea fără noroc)*. Mai e obiceiul ca fiece locuitor din oraşul împărătesc să ducă fetei cîte un plocon. Cu acest prilej, sînt poftiţi boierii din cuprinsul ţării şi toţi împăraţii vecini (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*.

Tot cu scopul de a se însura, feciorului de împărat i se îngăduie a merge duminica la „birtu roşu" să joace cu fetele din sat şi cînd îi place una îi ia papucul din picior ca s-o poată regăsi. Apoi colindă din casă în casă cu papucul, nu se sfieşte a se sui în pod, unde e ascunsă fata cea frumoasă, şi a se cununa cu ea, văzînd că papucul i se potriveşte (G. Cătană, *Vaca neagră)*. De bună seamă, aceste uzuri sînt variabile, după timpul şi locul culegerii, ele n-au o valoare absolută, observare aplicabilă la toate aspectele basmului, în care există un universal, manifestat în concret. Feciorul de împărat merge la horă, în altă împrejurare, cu întreaga curte. „Acum, se face că odată, se vesteşte feciorul împăratului : iaca, are să vie la horă şi el cu tată-său şi cu maică-sa, cu toată curtea, cu mai-marii oştilor şi-ai tîrgurilor, să vadă de aproape chipul cum trăiesc supuşii". În vreme ce feciorul se prinde în joc, împăratul strînge unchiaşii la cislă şi-i cinsteşte (T. Pamfile, *Fata unchiaşului* etc.).

Cînd e vorba de a-şi mărita fetele, împăratul face tot ce-i stă în putinţă, ţinînd seama şi de capriţiile fetei şi de faptul că ginerii pot să-i urmeze în scaun, de unde bunăvoinţă şi dificultate în acelaşi timp faţă de fecior. Împăratul Verde, întîlnind la vînătoare pe Urmă-galbină, care de fapt îi e nepot de fiică, fără ca el să ştie,

şi cum acela în vîrstă de patru zile vrea să se însoare, zice că el are fete de măritat, îl descoase, îl cheamă la prînz, îi dă în fine pe Mandalina, soţie şi mătuşă, căci era sora mamei feciorului (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru*). Împăratul care n-are băiat, ca să asigure succesiunea tronului, hotărăşte să-şi mărite fata şi instituie un concurs la care „să se strîngă toţi junii de laturi de oraşul în care şedea", în următorul chip : „...fata să şadă în un loc anumit şi să ţină coroana în mînă, şi toţi junii să treacă în fuga calului pe lîngă ea şi acel june, care va putea cu sabia doborî coroana din mîna fetei de trei ori una după alta, acela să fie ginerele împăratului". Principiul e cu totul democratic. „Şi pe vremea aceea era aşa rînduiala, că nu se luau numai după ranguri, ca acum, ci putea şi un paore să fie ginere de împărat dacă îi plăcea fetei de el şi de vitejia lui. Că pe atunci se da mult pe isteţimea şi vitejia omului, dar nu pe bogăţii, ranguri şi domnii ca acum. De aceea, cheamă împăratul nu numai pe fiii de prinţi şi de împăraţi, ci şi pe fiii de paori, ca să vină la sărbare spre a-şi alege fata lui pe cel mai vrednic" (G. Cătană, *Petru Cenuşă*). Toţi feciorii n-au noroc, sabia li se frînge, numai Petru Cenuşă biruie. Împăratul îi dă de fiecare dată „scrisoare de biruinţă" şi la toţi oaspeţii, goşti, le dă de mîncare şi băutură şi la sfîrşit îi pofteşte la nuntă (*ibid.*). Cununiile se fac „după legea domnilor şi a împăraţilor" (Fundescu, *Înşir-te mărgărite*). Nu toţi împăraţii au vederi aşa de democratice. Unul are trei fete, de care în cele din urmă îşi aduce aminte. Cea mare şi cea mijlocie îşi aleg cîte un fecior de împărat, după ce se „dete sfoară în ţară" că împăratul mărită fetele şi veniră peţitori „de la cutare şi cutare fecior de împărat". După nuntă, împăratul le petrecu cu alai pînă la hotare. Cea mică e tristă, nu vrea să se mărite, fiindcă a pus ochii pe un argat de grădinar cu părul de aur, crezut cheleş. Împăratul întreabă pe boieri ce să facă. Unul zice să facă un foişor cu poartă pe dedesubt, pe unde să treacă toţi fiii de împărat şi de boieri şi fata,

lovind cu un măr de aur, să-şi aleagă pe care-l vrea. Trec toţi feciorii, fata nu loveşte pe nici unul. Un bătrîn, „trecut şi prin ciur şi prin dîrmon", sfătuieşte să fie îngăduiţi a trece şi oamenii curţii. Trece grădinarul, bucătarul cel mare, vătaful, slugile, vizitiii, toţi rîndaşii. Mai rămîne argatul de grădinar. Împăratul, corect, zice : „Să treacă şi acesta". Fata îl loveşte tocmai pe el cu mărul. Atunci împăratul „outré" strigă : „Asta nu se poate ! este o greşală ! fata mea nu e de crezut să fi ales tocmai pe cheleşul ăsta !" Proba se repetă a doua zi şi a treia oară cu acelaşi rezultat. Împăratul, plecîndu-se la sfatul împărătesc, dă fata cheleşului, face nunta „cam pe ascuns" şi-i oropseşte pe însurăţei, dîndu-le un bordei, iar ginerelui, slujba de sacagiu (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Într-o variantă, sfătuindu-se cu boierul, împăratul hotărăşte „să stea fata într-un pridvor, cu un măr în mînă, să treacă toţi fiii de împărat şi de boieri de dinaintea ei şi pe care îl va plăcea să-l lovească cu mărul". Restul decurge la fel (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit)*.

Un motiv frecvent în basm este dificultatea cu care un fecior capătă în căsătorie o fată de împărat. Condiţiile sînt în mod curent imposibil de îndeplinit. În cutare basm, greutăţile le face împăratul însuşi, ca şi cînd ar voi ca să atragă atenţia asupra inestimabilităţii fetei lui şi a slabei opinii pe care o are despre eventualul ginere. El cere lui Pahon, reprezentat prin tatăl său, un moşneag, executarea unui pod de aramă de la casa lui pînă la curţile împărăteşti. E de la sine înţeles, că împăratul nu crede în posibilitatea unei asemenea accelerate opere de inginerie şi că vorbeşte astfel spre a scăpa de moşneag. Principial, un împărat de basm e un suveran popular, cu uşile deschise oricui şi a închide pur şi simplu poarta peţitorilor nu e în spiritul instituţiei fabuloase. Totdeodată, cuvîntul unui împărat este sacru, ceea ce şi explică enormitatea pretenţiilor. O dificultate rezonabilă ar fi învinsă şi împăratul nevoit să se ţină de cuvînt. Ei bine, Pahon face podul de aramă.

Atunci împăratul are recurs la regula comună în basm ca probele să fie în număr de trei. Împăratul cere un lac de argint, pe care să plutească corăbii de argint și să înoate păsări de argint și pești de argint, apoi un deal cu viță-de-vie cu struguri copți și cu păsări cîntătoare în vîrful parilor, pe locul unde se vede un șes. Pahon face și podul de argint, și dealul cu viță-de-vie. Împăratul se dă învins : „Ei, moșule, zice el, de azi încolo, sîntem cuscri ; lucrurile ce le făcu Pahon nu mi le putu face nici unul din pețitorii fetei mele ; hai acum să ne ospătăm oleacă amîndoi, apoi mergi acasă și vă gătiți de nuntă". Este cert că aci basmul suferă de o lacună. El atribuie împăratului politica de eliminare a pețitorilor, cînd de fapt ea trebuia să vină din sila fetei de a se mărita. Într-adevăr, aceasta prețuiește frumosul de culoare, avînd drept ibovnic „un drăguț de arap" (Ret., *Povestea lui Pahon*). În cazul de mai sus, putem admite că împăratul se poartă astfel de hatîrul fetei. Ceva asemănător i se întîmplă lui Furga-Murga. Acesta capătă ca și Pahon mărgeaua fermecată de la împăratul șerpilor, cu care faci ce voiești și ce gîndești. Avînd-o, băiatul năzuiește la fata împăratului și trimite pe mamă-sa în pețit. Mama nu gustă acest soi disproporționat de încuscrire. Împăratul pare la început mai moderat. Îi cere să-i facă pînă la ziuă, peste drum, „cășî" ca ale lui. Cînd aude că s-au făcut, trage de ciudă o palmă slujnicii, care cade jos moartă. Îi pare rău și pretinde lui Furga-Murga să învie slujnica. Totdeodată vrea ca pînă dimineața să-i facă două poduri, unul de aur și altul de argint „de la mine pînă la tine". Împăratul, precum se vede, e pripit, bun la suflet și absurd. Băiatul face minunile. Împăratul e totuși insațiabil. Slujnica a visat grădini minunate și o biserică cu turnuri, în care, la bătaia vîntului, se auzeau clopoței de argint. Vrea aievea cele văzute de femeia înviată, ce par a fi imagini din paradis. Furga-Murga îndeplinește și această dorință și împăratul, neavînd încotro, îi dă fata (G. Cătană, *Povestea lui Furga-*

Murga). Verdeş-împărat are o fată vicleană, care nu se mărită decît dacă peţitorul izbuteşte să rămînă negăsit trei zile, ascunzîndu-se. Dacă e găsit, i se va tăia capul, dacă nu, „atunci cu cinste împărătească o vei lua de la mine“. Nouăzeci şi nouă de pari aveau cap, Aleodor-împărat e al o sutălea candidat. Împăratul şi Aleodor (care de altfel vine în numele lui Jumătate-de-om) „scriseră carte şi o întăriră“. Fata are un ochean năzdrăvan şi găseşte de două ori pe Aleodor. A treia oară, făcîndu-se o lindină, nu-l mai găseşte. „Tu m-ai biruit, a ta să fiu“ (Isp., *Aleodor-împărat)*. Spînul trimite pe Harap Alb din basmul lui Ion Creangă să aducă pe fata Împăratului Roş, care era „farmazoană“. Tatălui fetei „i-a fost de-a mirare, văzînd că nişte golani au asemenea îndrăzneală, de vin cu neruşinare să-i ceară fata, fie din partea oricui a fi“. Îi vîră pe Harap-Alb, pe Gerilă, Ochilă, Flămînzilă, Păsărilă în casa de aramă înroşită, le dă să mănînce şi să bea peste puterile oamenilor obişnuiţi. Aci lucrurile stau invers. Fata este aceea care se ascunde, metamorfozîndu-se. Ajutat de monştri, Harap-Alb o găseşte, iar împăratul „ovilit şi sarbăd la faţă de supărare şi ruşine“ i-o dă. Omul din flori cu barba de mătase, care e împărat, avînd ciodari, idelcii, vizir, nu-şi dă fata decît celui care îndeplineşte anume munci. Îi pretinde lui Făt-Frumos să-i aducă apă vie de unde se bat munţii în capete, să mănînce cineva pîinea de la nouă cuptoare, iar altul să bea apa de la nouă scocuri, să aducă garoafa care miroase cale de nouă ani, ce se afla în palatul de sticlă al unui zmeu (Fundescu, *Spaima zmeilor)*.

În anume împrejurări, împăratul pare îndreptăţit să facă greutăţi. Un şarpe, pentru care o babă peţeşte pe fata împăratului, nu-i un ginere nimerit, îl pune deci să facă trei munci miraculoase (I. T. Mera, *Crăişorul şerpilor)*. Însă împăratul din *Povestea porcului de* I. Creangă pune condiţii grele înainte de a şti cine e ginerele. Dă de ştire prin crainicii săi „că (ori)cine s-a afla să-i facă, de la casa aceluia şi pînă la curţile

împărătești, un pod de aur, pardosit cu pietre scumpe și feliu de feliu de copaci, pe de o parte și pe de alta, și în copaci să cînte tot felul de paseri, care nu se mai află pe lumea asta, aceluia îi dă fata" ; iar cine vine și nu izbutește „aceluia pe loc îi și taie capul". În alt basm însă porcul însuși venind în pețit, cu toate că împăratul se codește, nu-i mai dă nici o muncă de îndeplinit, deoarece se sperie de mulțimea de porci ce umple curtea și ulițele (Isp., *Porcul cel fermecat*). Împăratul e mai totdeauna prepotent și absurd. Astfel, fiindcă fata-voinic arată împăratului celui puternic cosița găsită care e de la „Ileana Simziana, cosiță de aur, cîmpul înverzește, florile-nflorește", împăratul, crezînd-o de altfel flăcău, o cheamă și-i dă poruncă să-i aducă pe stăpîna cosiței, „căci de nu, unde-ți stau talpele îți va sta și capul". Cînd Ileana e adusă, aceasta fiind îndrăgostită de fata-voinic, pe care o crede Făt-Frumos, ca să scape de insistențele împăratului îi cere să-i aducă herghelia de iepe cu armăsar cu tot. Împăratul trimite tot pe fata-voinic, „căci de nu, unde-ți stau picioarele îți va sta și capul", fără a ține seama că fata îi adusese pe Ileana. „Nu știu eu. Din pămînt, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia și să nu îndrăznești a mai zice nici o vorbă măcar." Împăratul se îndrăgostește. „Am ajuns ca un năuc, visez deștept, nu mai știu ce fac, cînd mă uit la ochii tăi cei frumoși și tînjitori." Ileana îi cere „vasul cu botez, care se păstrează într-o bisericuță de peste apa Iordanului". Firesc ar fi ca isprava s-o facă împăratul însuși. Dar acesta dă poruncă voinicului-fată să-i aducă vasul (Isp., *Ileana Simziana*). La fel, Împăratul Negru mînă pe fata-fecior să facă rost de rața de la marginea mării și să-i aducă pe Ileana Cosînzeana, după care umblase de cînd era prunc de șapte ani și n-o găsise, și în fine harmăsarul cu cele șapte iepe. „De cumva nu vei împlini lucrul acesta, ț-a sta capul unde-ți stau picioarele și picioarele unde-ți stă capul" (Ret., *Din fată-fecior*).

Împăratul împlineşte strict datina, care e foarte aspră. Fiindcă Făt-Frumos a vrut să-i ia colivia cu pasărea, care a furat merele de aur, împăratul îl osîndeşte la moarte ca hoţ: „împotriva datinelor noastre, eu n-am nici o putere. Numa o slujbă însemnată făcută împărăţiei noastre te poate scăpa şi de ponos şi de moarte." Şi-i cere să-i aducă iapa cea sireapă, ce este la curtea împăratului vecin. Făt-Frumos fură împăratului vecin iapa, acesta îl prinde şi-l osîndeşte, potrivit datinelor, la moarte, ca fur: „împotriva acestor datini el n-are nici o putere". Dar îl poate ierta dacă aduce pe Zîna Crăiasă (Isp., *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos)*. Împăratul cu fata malignă e implacabil. Fiindcă, veniţi de bună voie să-i păzească fata care fuge noaptea, voinicii (feciori de crai şi de domni mari) nu izbutesc s-o prindă, împăratul îi pune în ţeapă. Onest în felul lui, le spusese la toţi că „dacă sînt harnici, să se apuce de lucru, iar de nu, să se lase, că acela care nu o va putea găsi, e fiul morţii, îi va pune capul în ţapă". Cîmpul se umple de ţepe cu căpăţîni de oameni, iar fata de împărat, plimbîndu-se ziua prin pădurea de 99 ţepe, rîdea de bucurie şi noaptea se ducea unde ea vrea şi ştia. Lumea începe să se îngrozească de ea (G. Cătană, *Pătru Pipelea)*. Culme a legalităţii, împăratul duce în prealabil cu voinicii „legămîntul scris faţă de martori" şi-l întăreşte „cu pecetea împărătească". Obiceiul actelor scrise e mai larg în basm, în general, litera fiind în lumea fabuloasă un factor magic de care se simt legate şi fiinţele supranaturale. Scorpia, venită cu o falcă în cer şi cu alta pe pămînt, se roagă de Făt-Frumos să n-o omoare. Voinicul se arată neîncrezător, Scorpia îi dă în scris cu sîngele ei, şi, recăpătînd un cap tăiat, se poartă leal cu biruitorul, ospătîndu-l (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe)*. Tot în pari pune şi alt împărat pe voinicii care nu află unde se duce noaptea fata lui. Un cioban îi dă de urmă şi o ia de nevastă (Al. Antemireanu, *Ciobanul şi fata de împărat)*. La dorinţa fetei, care nu voieşte să se mărite cu altcineva decît cu Prîslea, mîntuitorul ei

din mîinile unui zmeu, împăratul cere starostelui de argintari să-i facă în trei săptămîni furca cu caierul şi fusul cu totul de aur, care toarce singur, că „de unde nu, unde-ţi stau picioarele, îţi va sta şi capul", apoi o cloşcă cu puii cu totul şi cu totul de aur, ciugulind mei tot de aur. Din fericire, Prîslea, ucenic la argintar, le scoate din castelul de aur ascuns într-un măr (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur).*

Împăratul e violent şi ambiţios. Unul care vrea o fată pentru el sau pentru fiu, şi nu i se dă, porneşte cu război. Acesta e cazul Împăratului Roşu. Celălalt împărat, căruia voinicul i-a mîntuit fata de balaurul din puţ, întocmeşte trei oşti, una sub porunca lui, a doua sub a vizirului, a treia sub a băiatului. Voinicul împietreşte cu un paloş năzdrăvan oştile duşmane, călăuzite de fiul Împăratului Roşu. Acesta vine cu alte oşti „ca frunza şi iarba". Şi acestea sînt împietrite. În cele din urmă, feciorul Împăratului Roşu fură paloşul şi taie pe voinic, care va fi înviat de un bou năzdrăvan (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete).*

Războaiele în basm au astfel de pricini meschine şi nicidecum substrat economic, ceea ce nu e semnul vreunei concepţii idealiste, ci efectul ironiei populare. Împăratul este foarte des irascibil, „om aspru". Aflînd că fata lui a rămas grea numai dintr-o privire, unul se face foc de mînie, ce-i dreptul nu fără cuvînt. Răcnea ca un leu. Cine l-a ruşinat, cu moarte să se omoare, în furcă să-l atîrne, praf şi pulbere să se aleagă de capul lui.! „Împărăteasa îl luă cu binişorul şi-l mai domoli olecuţă" (Isp., *Voinicul cel fără tată).* Deşi împăratul cu trei fete e aşa de bătrîn încît abia îşi poate deschide genele ochilor cu unghiile, nu-i mai puţin irascibil. Cînd fata cea mare caută a-l mîngîia, zicînd că toate averile vor rămîne nu pe mîna străinilor, ci a lor, bătrînul aruncă paloşul după ea : „Aha ! — blăstămată şi ticăloasă ce eşti tu, cum ai cutezat să gîndeşti aşa ceva". Din fericire, paloşul nu nimereşte fata şi se împlîntă în perete (Ret., *Din fată-fecior).*

Împăratul suferă de senilitate, afară de cazurile mai rare, cînd e tînăr. De obicei nu vede bine, vede ca prin sită *(ibid.)*. E plîngăreț, emotiv. Împăratul căruia Trifon îi împietrește cătanele plînge : „Să fi văzut acum pe împăratul cum plîngea" (Ret., *Trifon hăbăucul*). „Împăratul văzînd merele, mai-mai era să-și iasă din minți, de bucurie, dar își ținu firea" (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*). Tatăl fetei viteze moare de bucurie, văzîndu-și fata devenită băiat și însurat cu Ileana Cosînzeana (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul care bătuse pe toți împărații pămîntului, cînd află că zmeii îi furase cele trei fete, are o criză cardiacă și moare : „i se tăie inima și muri pe loc" (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Nu-i rar împăratul care cu un ochi rîde și cu celălalt plînge. De pildă, cu un ochi rîde fiindcă are trei feciori, cu celălalt plînge că ei nu vor fi în stare să împărățească în pace (Slavici, *Zîna Zorilor*). Sau plînge fiindcă i-a murit împărăteasa și rîde fiindcă are trei copii (G. I. Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Ori plînge cu un obraz, fiindcă ar mînca pasărea de aur de „pe tărîmbu-ălalalt" (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). Semn de psihologie senilă este și parcimonia. Împăratul căruia îi dispar cele douăsprezece fete noaptea, stricînd condurii, „se luase de gînduri cu atîta cheltuială pe condurii fetelor sale" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Și celălalt, numai cu o fată, care însă strică nouă perechi de cizme, e tot așa de zgîrcit. „Împăratul, deși bogat, dar nu-i venea nici lui la socoteală ca fata lui să umble în toată noaptea așa haimana și să-i facă atîta pagubă cu cizmele." Și totuși, absurditate, e gata să hărăzească jumătate din împărăția lui, cui îi dă fetei de urmă (G. Cătană, *Pătru Pipelea*).

Împăratul își păzește fetele cu asprime. Împăratul Verde ține pe fata cea mai frumoasă închisă în chilie lăsînd-o să iasă numai cînd mergea și el cu ea (Ret., *Urmă galbină și Pipăruș Pătru*). Uneori se aplică aceeași măsură și la băieți. Ca să nu piardă copilul cu părul de aur, împărăteasa „îi făcu o colivie de aur și-l închise

într-însa, dîndu-i jucării copilărești ca să-i treacă de urît" (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Odată, un împărat îngăduie fetelor, la o sărbătoare a Paştilor, să meargă la jocul feciorilor „să-i vază cum joacă şi cum îşi petrec ei cu fetele din sat". Le dă însă o căruţă închisă, unde şedeau ele, şi împrejurul căruţei erau mai mulţi călăreţi, care „aveau datorinţa să le apere de orice primejdii (G. Cătană, *Serilă, Murgilă şi Zorilă)*. Fetele fac treburile casnice, mătură împăratului prin chilie (Ret., *Din fată-fecior)*. Alt împărat lasă pe muierea lui să împărăţească după moartea lui, ceea ce n-o scuteşte pe aceasta de a mătura prin casă (Fundescu, *Spaima zmeilor)*.

Împăratul are la palat bucătar, care odată se îmbată şi lasă pe curteni fără mîncare, croitor care face ginerelui ţigan „haine numai fir de aur şi cu pietre nestemate", ţigan care aduce apă de la puţ, slugi, obraznice, care nu vor să lase o babă să aducă o azimă de la voinicul omorîtor al balaurului sub cuvînt că hainele ei sînt rupte şi cîrpite (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*. În ierarhia curţii, bucătarul ocupă un loc foarte de seamă. Într-o seară împăratul, vizirul şi bucătarul se plimbă prin oraş să vadă dacă supuşii împlinesc poruncile de a nu aprinde focul. La marginea oraşului văd lumină. Acolo şedeau la foc trei fete, pe care le vor lua de neveste împăratul, vizirul şi bucătarul. Prin urmare, bucătarul devine cumnat cu împăratul (Fundescu, *Sora crivăţului)*. Aparatul de stat variază după regiune. Dincoace de munţi, împăratul are boieri, sfetnici, adesea viziri şi slujitori de modă turcească (ciohodari, idiclii). Dincolo de munţi se întîmplă a avea chiar miniştri (G. Cătană, *Povestea celor doisprezece miniştri)*, „ghinărari" (G. Cătană, *Strîgoanea)*. În Ardeal, de altfel, însuşi serviciul militar apare în basm mai organizat. În ţara Împăratului Negru, fata-fecior dă de o mulţime de cătane, adunate „la puşcat în ţăl". Ia şi ea puşca ruginoasă de patru mile şi zice că are să „împuşte ţălul la depărtare de două mile de loc". Nimereşte ţelul şi-l sfărîmă (Ret., *Din fată-fecior)*. Feciorii Împăratului

Roşu nu se gîndesc să plece în lume decît după ce au trecut „de anii cătăniei“ (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă)*.

Oricum, împăratul convoacă un sfat ori un divan, cu atribuţii şi judecătoreşti, dar şi de ordin informativ. Nu se vede ca un împărat să se sfătuiască cu boierii în materie de război ori de treburi publice. Dar îi consultă în problema alegerii unui ginere pentru fată sau în chestiuni penale, privind tot viaţa intimă. Trei fete punînd pe masa împăratului pe tipsii trei pepeni în felurite grade de maturizare, „sfatul împărăţiei“ consultat decide că „pilda asta însemnează vîrsta fetelor Măriei-tale şi că a sosit timpul ca să le dai la casa lor“ (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Fiindcă soru-sa a vrut să-l piardă, fratele împărat adună „pe judecătorii cei mari, tot boieri din doisprezece“. „Boierii găsiră cu cale ca ea cu moarte să se omoare“ (Isp., *Copiii văduvului)*.

Adesea, în basm, sînt consultaţi învăţaţii (corpul savant, academia fabuloasă) să studieze un caz. Omul de ştiinţă e conceput totdeauna acolo ca trebuind să fie util societăţii. Rareori, însă, filozofii ştiu ceva şi numai cîte unul e în stare să dea împărătesei cîte un leac contra sterilităţii. Omul învăţat nu e mai niciodată apt de ceva. „Şi învăţaţii ce să afle ?“ se întreabă povestitorul în chestiunea dispariţiei unei domniţe aruncate într-un puţ de o ţigancă (T. Pamfile, *Fata şi feciorul unchiaşului)*. Toţi vracii şi toţi filozofii cititori în stele nu pot da nici un ajutor împăratului orbit (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Consultaţiile filozofilor se fac de altfel în materii puerile, neînscrise nici unei specialităţi hotărîte. Cerîndu-i-se de către fata lui Negru-împărat să-i aducă o cămaşă dintr-un fel de pînză de care nu se află pe lume decît un cot, Alb-împărat întreabă „vrăjitori şi vrăjitoare şi filozofii pămîntului“ şi află că o astfel de cămaşă o are Zîna Stelina (T. Pamfile, *Zîna Stelina)*. Făt-Frumos, spaima zmeilor, consultă un vrăjitor asupra felului cum trebuie să se poarte cu calul tatălui său din livadă ca să-l domolească şi

să-l facă zdravăn (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Un tînăr se topeşte d-a-n picioarele şi zvonul este că s-a îndrăgostit de o zînă. Vracii şi cititorii în stele zic că e temere să nu dobîndească lipici (Isp., *Zîna munţilor*). Printre obiceiele cutărui împărat este acela de a se institui concursuri de luptă pentru tinerii din împărăţie. În anul întîi înving băieţii lui (necunoscuţi de el) şi capătă o tipsie cu monede de aur. În al doilea an răsplata este de două tipsii. În anul ai treilea, feciorii capătă trei tipsii cu galbeni (Fundescu, *Sora crivăţului*). Alt împărat dă poruncă straşnică să se adune toţi tinerii şi fetele din oraş şi împrejurimi la şezătoare şi să spună cîte o istorie. Într-o astfel de împrejurare, sora crivăţului dezvăluie răutăţile cumnatelor împăratului, care porunceşte, drept urmare, să fie scoasă nevasta nevinovată din hazna, unde fusese aruncată, fiindcă ar fi născut căţei (*ibid.*).

Astfel de manifestări constituie politica împăratului faţă de tineret, precum participarea la horă în sat intră în politica lui populară. De altminteri, împăratul nu-i totdeauna citadin, ci şade „chiar la noi în sat", primind în slujbe săteni. Însă slujba la împărat nu e mai puţin lipsită de utilitate publică. Arvinte e pus să păzească o pasăre „închisă în casă de drot" şi să-i dea apă şi de mîncare (Ret., *Părintele Arvinte*). Poporul decide cîteodată prin aclamaţii asupra succesiunii la tron: „...mulţimea cu mic, cu mare, şi împăratul împreună cu dînsa, strigară într-un grai, că aceşti soţi să-i domnească de aci înainte. Împăratul se coborî din scaun şi se urcă fiul cel mai mic cu soţia sa" (Isp., *Broasca-ţestoasă cea fermecată*). Alegerea împăratului se face prin judecata divină: „...pe vremile acelea nu se alegeau împăraţii ca în zilele noastre; nici nu rămîneau copiii împăraţilor în locul părinţilor lor, ori vrednici, ori nevrednici; atunci Dumnezeu alegea pe împăratul. Adecă hotărau sfetnicii împărăţiei o zi, atunci toţi oamenii din împărăţie trebuiau să se adune la un loc, pe un cîmp mare, şi unul arunca coroana în sus: aceea apoi atîta

se învîrtea prin aer pînă Dumnezeu o trimetea pe capul celui vrednic, și pe care se așeza coroana, acela era împărat, să fi fost omul cel mai sărac ori cel mai bogat, totuna era, atunci oamenii nu se împotriveau voiei lui Dumnezeu" (Ret., *Omul de omenie nu piere).* În chipul acesta se alege împărat un porcar. Murind împăratul, alegerea se face în alt basm astfel : Lumea se strînge pe o cîmpie întinsă. Buciumașii sună din bucium. Dregătorii aduc un porumbel alb nevinovat, îl încarcă cu cordele, îi dau drumul. Porumbelul se lasă pe capul unui băiat de om sărac. Fiii de împărați și de boieri țipă că e greșeală, se face o a doua încercare cu același rezultat. Făcîndu-se și acum contestare, băiatul e băgat într-un sac și dus departe de mulțime. Porumbelul se lasă pe sac, iar băiatul este în fine așezat în tron cu buciume, surle și strigări. Mai este de observat în acest basm că băiatul cel mare își asociază la domnie și pe unul din frații săi năzdrăvani, într-un fel de duumvirat (Isp., *Cei trei frați împărați).* În chip normal urmează la tron feciorul împăratului ori ginerele. Bunăoară, împărăteasa zice : „Fata noastră va lua de bărbat pe acela... care îi va ghici semnele ce are pe trup". Ciobanul le ghicește și se face nunta. Împăratul, simțindu-se bătrîn, coboară de pe scaunul împărătesc și-l pune pe ginere împărat (Isp., *Ciobănașul cel isteț).* Socrul porcului neavînd moștenitori și fiind bătrîn se coboară din scaunul împărăției și-l pune pe ginerele său, fostul porc (Isp., *Porcul cel fermecat).* De asemenea, în alt caz, unde se descrie și un alai : „Intrînd în orașul împărătesc, alaiul se orîndui astfel : întîi venea pedestrimea, apoi calul lui Făt-Frumos, după care era Făt-Frumos cu fata împăratului în carîta zmeoaicei cea de sticlă, de o parte și de alta fiii împăratului călări, și apoi călărimea, în cap cu novacul și cu arapul". „Gloatele se îmbulzeau și da unul peste altul, care mai de care să vază pe mîntuitorul fiilor împăratului, și toți cu un glas strigau că el să le fie împărat", cu toate că împăratul are doi feciori, înviați, de întoarcerea cărora

„p-aci p-aci era să se piarză de bucurie". După cununie, împăratul se coboară din scaun „fiind şi bătrîn" şi se urcă în locu-i Făt-Frumos (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă).*

PSIHOLOGIA SENILULUI

Multe din manifestările împăratului intră la fiziologia şi psihologia senilului. Cu toate acestea, se poate face o demarcaţie hotărîtă între împărat ca bătrîn şi bătrînul de rînd. Amîndoi sînt preocupaţi de progenitură, cel dintîi în vederea succesiunii la tron şi a distribuirii averii, cel de-al doilea, mai totdeauna sărac, din instinct şi din nevoia de a avea un sprijin la bătrîneţe. Împăratul, chiar bătrîn, este un tată de familie tiran şi care nu abandonează niciodată puterea totală, nici nu capitulează în faţa femeii, iar dacă cumva a fost victima unei imposturi, pedepseşte cu cruzime. Împărăteasa şi fetele rămîn nişte umbre umile şi cazul regelui Lear nu e în gustul poporului. Împăratul ca soţ şi tată se călăuzeşte după raţiuni de stat. Bătrînul de rînd însă, rămas văduv şi însurat a doua oară, fără îndoială din necesitatea proprie mediului rural de a avea în casă o femeie care să vadă de gospodărie şi copii, dă semne de o lamentabilă submisiune, mergînd pînă la anularea instinctului patern. Un unchiaş şi o babă au fiecare cîte un băiat şi o fată din altă căsătorie. Baba sileşte pe moş să-şi ducă copiii la pădure şi să-i părăsească. Moşul, înşelîndu-i cu o tigvă legată de un copac, care sună ca şi cînd el ar tăia lemne, îi lasă în codru. Copiii se întorc de două ori, a treia oară nu mai găsesc urmele. Moşul se căieşte, fireşte, dar n-are destulă voinţă de a se împotrivi (Fundescu, *N-aude, n-avede).* Această situaţie se întîlneşte în multe variante.

Cîteodată tatăl e numai „văduv", fără a se indica vîrsta, însă firește teama lui de a nu supăra pe mașteră nu vine din dragoste, ci din senilitate, dintr-un fel de anxietate de a rămîne fără femeie în casă. Caracterul senil constă în abolirea sentimentului patern activ, în preponderența egoismului. Cutare moș se însoară cu o văduvă, mamă a unei fete urîte și leneșe, și care persecută pe fata lui „cea ca o floare de trandafir, tînără și frumoasă". „Și unchiașul, ca tată ce-i era, s-o apere, c-o vorbă ? Aș ! nu !" (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc).* Alt unchiaș se însoară cu o babă, care îl plictisește într-atît încît îi vine să-și ia lumea în cap. Și totuși îndemnat de ea își rătăcește copiii în pădure. La început tatăl se căiește : „Păcat de dînșii că s-au mistuit în pădure, drăguliță nevestică, în mijloc de fiare, în lipsă de toate. Haram de viața mea, că i-am făcut și i-am omorît !" Dar cînd îi rătăcește a doua oară e satisfăcut. „— Mai poftească și acum să se întoarcă acasă, dacă au cum și au pe unde ! Sărăcuța de babă, cum are să se bucure cînd m-a vedea întorcîndu-mă singurel. Cum are să-mi iasă la poartă și are să-mi sară în gît, și are să mă sărute pe-o parte și pe alta. Sărmănica mea de babă ! Ce mai dreptate are dînsa ! Cu ea dară-mi mănînc pîinea și sarea la bătrînețe grele !" Această psihologie contradictorie este de atribuit prelucrătorului, poporul fiind mult mai schematic, sublinierea egoismului senil nu-i mai puțin adevărat (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului).*

Bătrînii apar foarte des în basm în solitudini, ca niște expresii ale naturii. „Într-o seară ajunge Cenușotcă într-o pădure mare de cer și ceruleţe, și inde și inde se mai vedea și cîte-un gorun bătrîn, și mee prin pădure pe-o cărărușă pînă dă de un foc mare. La foc se-ncălzea și-și usca șolele (opinci) și obelele un bătrîn." Moșneagul îndrumează pe Cenușotcă spre sfînta lună (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă).* Pătru dă la niște case mari de aramă de un moș de o sută de ani, care ține stupi de albine (lucrurile par a se petrece pe alt

tărîm). „Deodată auzi Pătru venind despre răsărit, un zurăit, ca un vifor mare, de gîndeai că se cutremură pămîntul." Se uită pe fereastră și vede roi de albine întunecînd pămîntul. Feciorul întreabă pe moș de Rozuna, doamna florilor, de unde rezultă un raport simbolistic între moș ca stăpîn de albine și lumea florilor. Pătru e îndrumat la un moș de două sute de ani, posesor și el de albine în coșnițe de argint, și la un moș de trei sute de ani, cu albine în coșnițe de aur. Una din aceste albine a cules miere din grădinile cu flori ale Rozunei. Moșul tricentenar prezintă semnele convenționale ale decrepitudinii : e bătrîn ca iarna și genele îi sînt slobozite pînă la genunchi. El trăiește pe lumea „curată, pe unde picior din lumea păcătoasă nu călcase". Indiferent de latura simbolistică, e de reținut la acești bătrîni solitari, ca și la Sfînta Vineri, înclinarea de a îngriji de viețăți nevinovate, care le țin loc de familie și, în exemplul de mai sus, le oferă, desigur, și o hrană digerabilă, pentru care nu e nevoie de nici o sforțare (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor).* Bătrînii au o slăbiciune pentru copiii pierduți. Astfel unul, găsind coconii de aur ieșiți din mațele mieilor de aur, îi ia de la gîrlă și-i duce acasă la el (Fundescu, *Înșir-te mărgărite).* Este evident că reducerea la minimum vital a existenței bătrînului solitar e o introducere la euthanasie. Ioniță Făt-Frumos găsește la o moară, pe un rîu repede cu apă neagră ca țiundra, un bătrîn care-și ridica genele cu cîrligele. Este vorba fără îndoială de o apă infernală pe tărîmul celălalt. Roata morii însăși și măcinatul sugerează sentimentul de *fortuna labilis.* Niște pajuri duc sacii de făină la palatul Ilenii Cosînzeana. Bătrînul adoarme lesne și voinicul poate să se vîre într-un sac (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana).*

În fond, acest soi de bătrîn e înrudit cu pustnicul, adică cu senilul care în loc să se frămînte cu probleme temporare, rezultate din trecerea generațiilor, ca împăratul, se dedică cu totul ideii morții. Și pustnicul e solitar, fugind de păcat, și se consolează în colocvii cu

animalele. „A fost odată într-o pustie mare un pustnic şi petrecea singur, singurel. Vecinii săi erau fiarele pădurilor. Şi aşa era de bun la Dumnezeu încît toate dobitoacele i se închinau cînd se întîlneau cu dînsul" (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur)*. Nu mai puţin, găsind un copil într-un sicriaş, eremitul îl creşte, îi dă educaţie, îi lasă moştenire un cal năzdrăvan. Însă preocuparea lui rămîne în fond egoistă. Sihastrul nu vrea să rămînă neîngropat după moarte, pradă fiarelor, şi prin urmare în imposibilitate de a se prezenta cu trupul la judecata de apoi. Copilul e pentru el un noroc. Cînd bătrînul moare, un leu groaznic scobeşte cu unghiile o groapă, iar feciorul, plîngînd, îl înmormîntează *(ibid.)*.

FATA CU PURTĂRI RELE

În general, basmele cu împăraţi şi feţi-frumoşi sînt cronică de curte, romane ale destinelor şi problemelor imperiale.

În aceste sfere mai ales, unde femeia îşi poate face mai uşor de cap, apare fata cu purtări rele. Greşeala înainte de nuntă este aspru pedepsită, totuşi nu totdeauna aşa de grav şi nu în aşa chip încît să intimideze pe toate fetele. Despre „o fată mare de împărat, care alunecase şi ea în valurile lumii şi, care, de frica părinţilor, lepădă copilul" vorbeşte basmul *Făt-Frumos cu părul de aur* de P. Ispirescu. O altă fată de împărat, care e şi năzdrăvană, dispare noaptea de acasă, stricînd pe deasupra cîte nouă perechi de cizme. Împăratul o închide într-un turn înalt şi pofteşte voinici s-o străjuiască. Fata haimana adoarme pe toţi cei care se ating de ea, apoi pleacă de acasă, trece o apă de foc fierbinte şi clocotită, intră într-o pădure de aramă, într-una de argint şi străbate un cîmp de aur, fiind luată apoi

de trei zmei care o duc acasă la ei, unde fata se așază la masă. După masă, joacă, tocind o pereche de cizme peste alte trei perechi stricate pe drum. Urmează alte două mese, după care, jucînd, fata mai rupe două perechi de cizme, alte trei tocindu-le la întoarcere, cînd trece pe la o babă vrăjitoare de nouă sute de ani să-i spună cine i-a furat niște tacîmuri de la masă. După toate semnele, năzdrăvana merge noaptea pe tărîmul celălalt. În fond ea este în cazul de față numai haimana și probabil plictisită de banalitatea pețitorilor comuni. Cînd Pătru Pipelea, care a urmărit-o, dezvăluie unde a fost, îl ia de bărbat cu satisfacția „căci numai tu te potrivești cu mine" (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Într-o altă versiune, fata piere de acasă pe seară și vine dinspre ziuă, cînd răsare luceafărul, prăpădită, cu rochia hărtănită, pe care și-o rupe într-o pădure de aramă, una de argint și una de aur. Fără să se spună anume, este și ea năzdrăvană, fiindcă dîndu-se peste cap se face păsărică și trece o gîrlă. Noaptea și-o petrece într-un palat de cleștar cu un domn tînăr și frumos, jucîndu-se împreună cu două mere de aur. Un cioban o străjuiește, o urmărește și o ia de nevastă (A. Antemireanu, *Ciobanul și fata de împărat*). Întîlnim un caz de escapadă în masă. Douăsprezece fete de împărat au căpătat de la ursitoare patima jocului și în fiecare noapte rup cîte o pereche de conduri de mătase albă, dănțuind. Afară de asta, li s-au hărăzit inimi de gheață. Deși împăratul le ține pe toate într-o cămară, închise și zăvorîte cu nouă uși de fier și cu nouă lacăte mari, fetele dispar împreună cu feciorii care le străjuiesc și pe care i-au amețit c-o băutură, iar dimineața nu mai sînt găsite. Un flăcăiandru orfan, ajuns argat-grădinar la curtea împărătească, intră în odaia lor, devine nevăzut printr-o floare de dafin, și vede că fetele în loc să se dezbrace se îmbracă în haine scumpe. Cea mai mare din ele bate cu piciorul în pămînt, dușumeaua casei se deschide, fetele coboară pe acolo și ajung la o grădină cu zid de aramă. Fata cea mare bate iarăși din

picior, porţile de oţel se deschid. Trec printr-o pădure cu frunzele de argint, printr-una cu foile de aur, printr-o a treia „cu frunzele numai de diamanturi şi petre nestimate, cari sclipeau de-ţi luau ochii", ajung la un eleşteu în mijlocul căruia se află nişte palaturi. Doisprezece vîslaşi muiaţi numai în fir de cel bun le trec pe celălalt mal al eleşteului, unde se aude o muzică ce „vrînd, nevrînd te făcea să dănţuieşti". Fetele se reped ca fulgerul, intră în palat şi se pun la joc cu flăcăii, care le pîndiseră, şi joacă şi joacă pînă li se sparg condurii. Argatul grădinar sare şi el tontoroiul de colo pînă colo, fiindcă nu-i chip să stea pe loc. Pînă şi sfeşnicele, mesele şi laviţele din casă saltă. După danţ iese o masă ca din pămînt, încărcată cu toate bunătăţile „şi ce este pe lume şi ce nu este". La masă slujesc „nişte arapi, îmbrăcaţi în nişte haine foarte scump împodobite". Fetele se întorc pe unde au ieşit. Argatul le urmăreşte încă de două ori, fata cea mică se îndrăgosteşte de el, puterea farmecului se zdrobeşte, palatul fermecat piere (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat)*. Avem de-a face aici cu nişte fete frigide, mistuite de o singură pasiune, danţul, şi, din pricina asta, maliţioase faţă de bărbaţi.

•

FATA NĂZDRĂVANĂ

Poate fi năzdrăvană şi o simplă fată, cea mai mică de pildă, care are un ochi în ceafă, aşa încît chiar cînd adoarme poate vedea cu el ce se întîmplă (G. Cătană, *Vaca neagră)*. Sora crivăţului împietreşte pe cel căruia, strigînd de trei ori „Fată frumoasă", nu-i răspunde. Acest lucru se întîmplă cu cei doi băieţi de împărat crescuţi de cioban. Nerăspunzîndu-le, împietresc întîi pînă la genunchi, apoi pînă la brîu şi în fine în între-

gime (Fundescu, *Sora crivăţului)*. Alţi tineri cîţi frunza şi cîţi iarba erau împietriţi mai dinainte. Udaţi cu apă dintr-o fîntînă apropiată, toţi înviază. Sora crivăţului nu este cu totul insensibilă, cînd vine sora băieţilor şi strigă a treia oară, împietrită pînă la brîu : „Fată frumoasă, fată frumoasă, ieşi afară pentru frumuseţea şi tinereţea mea", sora crivăţului iese şi întreabă : „Ce porunceşti, stăpînă ?" Fata zice : „Să mă despietreşti". Şi o despietreşte pe ea, şi, prin ea, pe toţi ceilalţi. Sora crivăţului face, se pare, celor doi băieţi şi fete (textul e confuz) „două palaturi, cari la soare te puteai uita dar la ele ba". Sfătuită de ea, fata dă o palmă unei babe rele şi o preface în baston *(ibid.)*. Ileana Cosînzeana e şi ea năzdrăvană. Adusă în ladă de fata-fecior la Împăratul Negru, pe care nu-l vrea, ea zboară drept în vîrful unui stîlp ce se află în mijlocul oborului dinaintea curţii, de unde nu vrea să coboare decît dacă împăratul îi aduce armăsarul şi cele şapte iepe ca să se scalde în laptele lor (Ret., *Din fată-fecior)*. Fata de paisprezece-cincisprezece ani, rătăcită în pădure împreună cu fratele ei mai mic, e de presupus că şi ea este năzdrăvană, întrucît ştie dinainte că dacă băiatul va bea apă din urmă de lup sau de cerb se face lup sau cerb (T. Pamfile, *Fata şi feciorul unchiaşului)*. La fel, Tiriana atrage luarea-aminte a fratelui ei Tirion că dacă bea din urmă de bou, lup ori cerb se face bou, lup şi cerb (Ret., *Cerbul)*. Mandalina, soţia lui Urmă-galbină, e şi ea desigur năzdrăvană dat fiind că aducîndu-i-se soţul în chip de cal cumpărat de mamonul, tatăl zmeilor, ea îl recunoaşte : „Ucigă-te toaca, mamonule, dar prost mai eşti tu, nu vezi că în capul ăstuia sînt ochii lui Urmă-galbină ?" (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru)*. Oricîtă hieroglifică s-ar găsi în unele din aceste basme (sora crivăţului care împietreşte oameni şi cai sugerează efectele gerului), psihologic vorbind fata şi uneori şi femeia tînără amoroasă apar capabile de malignitate, duritate, viclenie şi capriciu, şi de un ascendent supranatural asupra voinicului.

AMAZOANA

Nu a scăpat poporului vîrsta critică, cu mult prestigiu asupra bărbatului, a fetei încă nediferenţiate psihic de băiat şi cu multe veleităţi virile. Mitica amazoană se regăseşte în basm. După concepţia comună, băiatului îi e hărăzită o carieră vitejească, fetei una exclusiv casnică. Atunci cînd cei doi copii de aur sînt aflaţi de o babă, care vrea să-i înfieze, şi aceasta le întinde o furcă mică şi un toiegel, fata pune mîna pe furcă şi băiatul pe toiag (Isp., *Inşir-te mărgărite).* Dar sînt şi excepţii. Un împărat n-are decît trei fete şi nici un fecior, şi fiindcă e dator împăratului celui mare un fecior să-i slujească zece ani, se teme să nu piardă împărăţia. Pe fete nu pune temei : „Ce ştiţi voi face, dragele mele ! De cînd sînteţi pe lumea asta albă, voi aţi îmblat cu furca, cu acul, cu războiul ; ştiţi toarce, coase, ţese. Numai un viteaz mă poate mîntui, care să ştie să răsucească buzduganul, să mînuiască sabia cu vîrtute şi să călărească ca un zmeu paraleu." Ambiţioasă, fata cea mare vrea să meargă ea. La un pod, împăratul o sperie în chip de lup şi fata se întoarce. Împăratul nu se miră : „...nu toate muştele fac miere". Şi o trimite la fuse şi mosoare. Cu fata mijlocie se petrece la fel. Împăratul o pofteşte să vadă „de coada măturei şi de zarzavaturile de la bucătărie". Fata cea mică cere şi ea să meargă la împăratul cel tare. Înţeleaptă ca un făt-frumos, îşi alege din grajd calul cel mai răpcigos, care se întîmplă a fi şi cel mai inimos, îşi ia haine fără podoabe, trece podul de aramă cu paloşul în mînă înfruntînd lupul, trece un pod de argint, apoi unul de aur, înfruntînd pe tată prefăcut în leu şi în balaur şi povăţuindu-se cu calul. Dar fata-voinic reprezintă un caz de confuzie de sexe, de hermafroditism. Cum logica basmului nu îngăduie permanentizarea *qui-pro-quo*-ului, intervine o clarificare miraculoasă. Amazoana fură vasul cu botez din bisericuţa de peste apa Iordanului, profitînd de faptul că,

obosită, călugărița de pază adormise, iar pustnicul, sfătuitorul călugărițelor, o blestemă „să se facă muiere de va fi bărbat, iară de va fi muiere să se facă bărbat". Astfel fata-voinic devine un flăcău „de-ți era dragă lumea să te uiți la el" și Ileana Simziana, care de mult se îndrăgostise de ea, crezîndu-l băiat, poate să se cunune cu el (Isp., *Ileana Simziana*). Alt împărat cu trei fete, supărat că n-are urmaș de parte bărbătească, zice fetelor : „Atunci va fi a voastră (averea) cînd veți îmbla voi cît am îmblat eu și-ți păți voi cîte am pățit eu". Fata cea mare zice : „Voi îmbla, dulce taică". Nu spune nimic surorilor, își alege un cal, se îmbracă cu „haine cătănești, cu pușcă, sabie" și se duce. Din pricina unui zmeu se întoarce acasă. Fata mijlocie pățește la fel. Cea mică, sfătuită de o babă, își alege din grajd un cal bun, îl țesală, se îmbracă în haine cătănești, ia o pușculiță frumoasă, sabie, patrontașcă cu plumbi. Nu se sperie de împăratul prefăcut în balaur și-l înfruntă. Dumnezeu, mîniat că cineva i-a șters feredeul, sfătuit de Sfîntul Soare, păgubaș și el de o ștergătoare, blestemă pe vinovat „că de-a fi fată să se facă fecior și de-a fi fecior, fată să se facă". Din clipa în care Dumnezeu zice Amin, fata devine „un drăguț de fecior de mai frumos nici că se poate" (Ret., *Din fată-fecior*). O femeie virilă ar fi Irina împărăteasa. Cînd Tudorel, însurat cu Ileana Cosînzeana, cîntă cam infatuat în cerdac, cu versuri fabricate de culegător, dacă nu chiar autor : „Cîmpule cu florile, / Cerule cu stelele. / Sînteți voi cu mințile senine, / Mai cunoașteți alt voinic ca mine ?", o babă, ca să-l ambiționeze și să-l despartă de Ileana, îi răspunde că cunoaște „pe împărăteasa Irina, mult mai voinică decît tine, flăcăule !". Atunci Tudorel pleacă în căutarea acestei atlete. La o stînă află că împărăteasa Irina „fura ca o hoață ziua în amiaza mare, ucidea pe oricine găsea în fața ei. Și, ca să-i fie mai la îndemînă trebușoara asta, dădea porunci, ca în cutare zi să se stringă în cutare loc toată lumea, ca să umble din casă în casă fără grijă." În straie mocănești, Tudorel intră într-un

sat unde găsește numai un flăcău și cu el așteaptă pe Irina, zicînd „a dor și-a jale din buciume". Împărăteasa, supărată de îndrăzneală, se repede „ca un vultur flămînd la voinic". Tudorel o izbește cu paloșul în coastă, sîngele curge, ea sare în trăsură iute și pornește văietîndu-se spre curte. Tudorel ajunge, luîndu-se după ea, la o groapă unde încetează dîra de sînge. Irina pierise sub pămînt. Avînd cal năzdrăvan, voinicul zboară „spre cel tărîm", ajunge la curtea împărătesei, e întîmpinat de douăsprezece fete mari „frumoase foc", fete de crai și împărați, care slujeau pe rînd cîte o lună și apoi se duceau în plata lor. Tudorel ridică pe Irina și se duce la castelul lui. De aci încolo, Irina, potolită, trăiește ca o soră pe lîngă Tudorel și Ileana, și fiind năzdrăvană e de ajutor în anume împrejurări. Astfel ea face să înflorească și să dea poame o rădăcină uscată, să iasă grîu într-o zi, isprăvi cerute de tatăl hain al voinicului (T. Pamfile, *Tudorel*).

PORTRETUL FETEI

Deși fata din Ileana Sîmziana (Isp.) e o amazoană vitează, mama zmeului din munți o bănuiește fată. Iată probele la care o supun pentru determinarea sexului. Zmeoaica pune la capătul fiecăruia un mănunchi de flori, știind că florile nu se vestejesc sub o fată. Amazoana noastră induce în eroare pe bătrînă, luînd mănunchiul veșted de la capul zmeului și înlocuindu-l cu al ei, proaspăt. Unei fete îi plac florile, de aceea zmeul o duce în grădină de dimineață, gîndind că o să le laude. Fata, sfătuită de cal, se face a se supăra și cere să meargă la grajd. Zmeul o duce în cămara cu armele, unele împodobite și altele fără podoabe, încredințat că unei fete îi vor lua ochii podoabele. Femeia e doritoare

de găteli și din pricina asta cade în cursă Ileana Sîmziana. Fata-voinic vine pe corăbii ca negustător, la smîrcurile mărilor, Ileana intră pe una din ele să vadă marfa, niște conduri cusuți numai cu fir și împodobiți cu pietre nestemate. Corăbiile se depărtează atunci și merg ca săgeata. Tot din pricina unor papuci cade în mîinile fetei-fecior Ileana Cosînzeana, intrînd într-o boltă, care nu e decît un cal metamorfozat (Ret., *Din fată-fecior)*. Însă fata intrată în odaia cu arme își alege o sabie cam ruginită, dar din fier flexibil, ce se încovoia făcîndu-se covrig. Felul unei fete îl descrie mama zmeului, care „zicea fiului său că nu se putea să fie bărbat, fiindcă vorba îi curgea din gură ca mierea, boiul îi era așa de gingaș, încît îți venea să o bei într-o bărdăcuță de apă, perișorul subțire și stufos îi cădea pe umeri în unde, fața-i are pe vino-ncoace ; ochii ăia mari, frumoși și vioi de te bagă în boale, mînușița aia micuță și piciorușul ei de zînă, și în sfîrșit totul nu putea să fie decît de fată, măcar că se ascundea sub țoalele cele voinicești". Ajungînd la împăratul cel mare unde trebuia să intre în slujbă, ceilalți feciori nu se puteau dezlipi de ea „căci și vorba-i și fața îi erau cu lipici". Gătindu-și într-o zi „bucate singură", și dînd și celorlalți să guste, „aceștia își lingeau și degetele cînd mîncau". Și împăratului, fata cu straie de voinic îi gătește „niște bucate înfricoșate", încît acesta „nu se putea sătura mîncînd". Într-un cuvînt, o fată are membrele grațioase, o anume puritate și imponderabilitate, lipici, geniul luxului și talent la gătit. Și, bineînțeles, e frumoasă. Fata împăratului, care instituie concurs pentru măritarea ei, era „frumoasă bat-o stelele s-o bată, să-i sorbi apa din guriță (G. Cătană, *Petru Cenușă)*. Copila lui Verde-împărat e o drăguliță de fată „mîndră cît gîndeai ca să îi bei apa din gură" (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru)*. Feciorul-fată era și el „plăcut la față și mlădios la făptură de să-l sorbi cu lingura" (Ret., *Din fată-fecior)*. Calificativele sînt foarte des din domeniul luminii, al metalelor prețioase și al naturii. Un îm-

părat are trei fete „una cu soarele-n frunte, alta cu luna-n spate, iar cea mai mică cu luceafărul de dimineață iarăși în frunte ; și toate erau mai frumoase decît zînele munților și ale pădurilor“ (Fundescu, *Spaima zmeilor)*. Aurul fiind materia cea mai prețioasă, echivalentă cu soarele, Ileana Cosînzeana are o coadă de păr frumos, care „toată strălucea ca aurul“. Negrul la ochi, la păr, indică mai ales demonicul și voluptosul. Fata cu ochi negri de mură pare a avea însușiri magice, fiindcă amenințînd fetele la șezătoare că dacă nu spun povești mama lor se va face vacă neagră, lucrul se și întîmplă cu una din ele (G. Cătană, *Vaca neagră)*. Frumusețea femeii coapte e sub semnul negrului : „Așa se zice, că a fost odată o femeie atît de frumoasă, cît ar fi crezut omul, că nu poate să fie în lume alta mai frumoasă ca ea, de întrecut nici poveste. Și era foarte încrezută în frumusețea sa. Și cum nu, mă rog, cînd fața ei era mai albă decît neaua și totuși bătea în roșu, ochii mai negri decît murele cele coapte, dară aruncau scîntei, părul ei — Doamne sfinte ! — cu ce l-aș asemăna oare ? Era ca un caier de mătase neagră, sclipea de negru, și cădea peste umeri în jos făcînd sute de mii de inele, unele mai mari, altele mai mici ; gurița ei gîndeai că-i cerașă pocnită în două, grumazul ei, mîinile ei, picioarele și tot trupul ei era atît de frumos, cît rar om se poate lăuda a fi văzut cîndva o așa frumusețe“ (Ret., *Mama cea rea)*. Firește, portretul de mai sus e în cea mai mare parte fabricat de culegător, calificativele strict populare sînt obișnuit generice („o fată frumoasă ca soarele“) sau de o formă absurdă și miraculoasă, presupunînd confuzii între regnuri : „Ileana Cosînzeana din cosiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă“ (Miron Pompiliu, *Ileana Cozînzeana)* ; „Împărăteasa Ileana Cozînziana, doamna tuturor florilor, din cosiță rujă-i cîntă“ (Vasile Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb)* ; „doamna Chiralina, tînără copilă, floare din grădină, frumoasă ca o zînă“ (N. Filimon, *Omul de piatră)*.

PERVERSITATEA

Sînt fete care dau, din punctul de vedere al voinicului obişnuit din popor, semne de perversitate, preferînd urîtul şi monstruosul. Fetele de împărat, în special, îşi permit aceste gusturi. O fată de împărat avînd drept ibovnic „un drăguţ de arap“ face dificultăţi la măritiş. După nuntă, arapul o îndeamnă să afle puterea lui Pahon, soţul, care credul arată o mărgea miraculoasă, căpătată de la împăratul şerpilor, destăinuindu-i şi formula magică. Ba chiar i-o şi încredinţează cînd se duce la o vînătoare. Nevasta ia atunci mărgeaua în mîna stîngă, face asupra ei trei cruci cu mîna dreaptă şi dispare cu curte cu tot, în ţara arăpească. Pe urmă, Pahon, reintrat în stăpînirea mărgelii, ridică curţile cu arap şi cu nevastă pe care apoi îi alungă şi-i blestemă (Ret., *Povestea lui Pahon*). Furga-Murga află şi el după nuntă că soţia lui, fata de împărat, „avusese drăguţ pe un arap, copil de împărat şi el, dar urît slutul lumii, negru şi buzat, bun de înţărcat copiii mici cu el“. Şi cu toate că Furga-Murga era „un voinic zdravăn şi frumos... dar închinata de fată nu putea uita pe arap“. Fură mărgeaua fermecată pe care Furga-Murga o avea şi el de la împăratul şerpilor, o dă arapului şi amîndoi se mută cu casele şi grădinile în ostrovul mărilor, Furga-Murga îi dibuieşte şi-i pedepseşte legîndu-i de cozile cailor (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

Un specimen de femeie perversă este Mandalina, fata Împăratului Verde, pe care o peţeşte Urmă-galbină. Locuia în curţile unor zmei, pe care îi omorîse, exceptînd „mamonul cel bătrîn“, tata dracilor, pe care îl închisese într-o chilie, făgăduindu-i a nu-l slobozi de acolo „pînă ce nu te va scoate Mandalina mea“. Mandalina fură cheia şi intră în chilie, mamonul iese din butea în care stă prins, luînd chip de voinic mîndru şi frumos. Nevestei îi cade drag mamonul şi, sfătuită de el, fură paloşul lui Urmă-galbină. Zmeul taie capul voinicului şi

fuge la alte curţi cu Mandalina. Înviat de un frate, soţul revine în chip de cal, apoi iar omorît şi înviat, se întoarce ca porumbel. Zmeul este omorît. Sfătuit de frate, Urmă-galbină îşi crapă nevasta cu paloşul şi o curăţă de zmei (Ret., *Urmă galbină şi Pipăruş Pătru)*. Asta vrea să spună că femeia are o fibră infernală. Omul-de-flori din alt basm are o fată pe care o cere de nevastă Făt-Frumos. După îndeplinirea unor condiţii grele, cununia se face. Omul cu nouă pietre de picioare roagă pe voinic să-l lase a se culca în odaia lui. Peste noapte, cînd mirele doarme, iese un balaur din gura fetei şi se întinde să-l muşte. Omul cu pietrele îl face fărîme cu paloşul. Iese un al doilea, îl taie. Unui al treilea îi zdrobeşte capul cu o piatră de moară. Apoi se culcă. Dimineaţa vin vlădici, popi, să îngroape pe Făt-Frumos, crezîndu-l mort ca şi ceilalţi gineri ai împăratului. După nuntă, Făt-Frumos pleacă cu nevasta. Omul cu pietrele de moară, certîndu-se cu Făt-Frumos pentru împărţeala bunurilor zmeilor, printre care socoteşte şi pe nevastă, scoate paloşul să taie pe împărăteasă şi atunci iese din gura ei încă un balaur, pe care monstrul îl face fărîme. Dar mai lasă în femeie încă un balaur „că nu e bine să rămîie femeia fără nici un drac“ (Fundescu, *Spaima zmeilor)*.

Un caz de perversitate este acela al fetei văduvoiului, părăsită împreună cu fratele ei în pădure, din porunca maşterii. Trebuie spus de la început că fata e un temperament nostalgic, nesuportînd banalul. În pădure se plictiseşte şi pune pe frate-său să se urce într-un copac să vadă ceva care să semene a sat. Astfel dau de palaturile unui zmeu, care se poartă bine cu ei, mai ales că fata îi deretică prin casă. Pe urmă, zmeul se drăgosteşte cu fata şi aceasta, stînjenită de frate, pune pe zmeu să-l mănînce, îmbiind pe frate să lase acasă nişte animale năzdrăvane. Fratele răpune zmeul şi orbeşte pe soru-sa cu măruntaiele lui fierbinţi, blestemînd-o să vadă cînd o umple nouă buţi de lacrimi. Este evident că zmeul, monstru infernal în definitiv, trăind pe tărîmul

celălalt, nu produce repulsie fetei, care are un geniu al răului în ea, căci după ce-şi recapătă vederea ucide pe frate-său, înfigîndu-i după ureche un os din oasele zmeului. Trupul fratelui îl bagă într-un butoi şi-l dă pe gîrlă. Însă fratele învie (Isp., *Copiii văduvoiului)*. Gust pervers poate să pară şi acela al fetei de împărat, care de cîte ori vede pe băiatul bubos trecînd cu cofa la apă, îi rîde. Aci e de admis o intuiţie a omului valoros sub dizgraţia fizică, avînd în vedere că bubosul se face „frumos ca un bujor“ (Isp., *Băiatul cel bubos)*.

GELOZIA MATERNĂ

Gelozia născută din competiţia a două femei pentru acelaşi bărbat nu este o temă de basm, deoarece problema erotică se reduce aci la ivirea instinctului nubil. Făt-Frumos şi Ileana Cosînzeana se recunosc şi se iubesc spontan şi exclusiv, şi nu au ochi pentru altcineva. Există însă gelozia femeii frumoase pe fata ei însăşi, mai frumoasă decît ea, din motive de orgoliu şi în fond ca o aprehensiune în faţa decrepitudinii şi morţii. Într-un basm de Slavici *(Floriţa din codru)*, geloasa, o crîşmăriţă, e mai puţin odioasă, avînd în vedere că Floriţa, pe care prinde necaz, e numai o fată găsită în pădure şi luată de suflet. Vestindu-se venirea împăratului, crîşmăriţa se găteşte şi întreabă oglinda : „Frumoasă sînt, oglindă ?“ „Frumoasă, zău, răspunse căutătoarea ; pe de o sută şi pe de o mie de ori e însă mai frumoasă Floriţa.“ Crîşmăriţa pune pe fată să mături, să spele vasele, iar noaptea să aleagă de gunoaie boabele de grîu dintr-un sac de gunoaie şi să doarmă apoi pe trei scînduri de goron. În acest chip, împăratul nu poate vedea fata. Peste trei luni, cînd iarăşi vine împăratul, oglinda vorbind ca şi mai înainte, Floriţa e trimisă într-o pivniţă

să lucreze la un război cu suveica așa de mare, încît trebuia un voinic s-o ridice de la pămînt. Peste nouă luni vine iarăși împăratul, de asemenea fără a o vedea. Însă crîșmărița trimite fata la codru cu o babă, Boanța vrăjitoarea, care primește însărcinarea de a-i scoate ochii. Din fericire, apare o căprioară, căreia îi săr ochii în poalele Floriței, și astfel baba duce alți ochi crîșmăriței. Fata se aciuiază în pădure la niște hoți, crîșmărița află de la oglindă că Florița trăiește. Cu un inel, baba Boanța vrăjește pe Florița, care cade ca și moartă. Scoțîndu-i-se inelul, înviază. Baba vine cu o rochie de mătase. Fata iar moare și, scoțîndu-i-se rochia, înviază. În fine, baba piaptănă pe Florița și aceasta cade moartă. Fiind găsită de feciorul împăratului și despletită de douăsprezece fete de la curte, care îi scot „firul morții din păr", Florița înviază din nou. Crîșmărița e pedepsită cu blîndețe, să stea într-o casă cu pereții de oglindă și să se adune la ea cele mai frumoase neveste din țară, ca să vadă că nu e cea mai frumoasă. În alt basm, geloasa este chiar mama fetei. Oglinda e înlocuită cu soarele, ceea ce este foarte rezonabil, fiindcă soarele are o evidență totală a lumii. Făloasă, mama iese în fiecare dimineață afară cînd răsare soarele și-l întreabă dacă a văzut : „Față de nevastă / atît de frumoasă ?" Soarele, stînd puțin pe loc, răspunde : „Multă lume am umblat, multe muieri frumoase am văzut, dar pe tine nime nu te întrece, decît fiica ta". Potrivit instinctului matern, mama ar putea fi mulțumită de perpetuarea frumuseții prin progenitură. Ea însă, perversă, nu doarme de gelozie și după ce într-o noapte „avuse fierbințeli mari, dureri de cap și bătaie de inimă", cheamă o slugă, Toader, să ducă fata undeva s-o omoare, și să-i aducă numai inima și degetul cel mic. Fata se roagă să-i taie numai degetul, iar inima s-o ia de la o cățelușă ce o urma (nu se poate spune că și fata nu-i dotată cu anume cruzime ereditară). Ea pică la curțile unor zmei în grațiile cărora intră. Soarele, interogat de mamă, declară

că fata trăiește „și e mult mai frumoasă decît tine". Mama aleargă la curțile zmeilor, îmbie pe fată să-i deschidă, murind, zice, de dorul ei, și cînd aceasta crapă puțin poarta, îi vîră degetul în gură, lăsînd-o moartă. Feciorul împăratului vine și o vede, expusă într-un paltin, într-un cosciug de aur și, lovind-o din întîmplare în cap, face să-i sară un măr din grumaz și să învie. Feciorul se cunună cu fata și mama înnebunește de supărare (Ret., *Mama cea rea)*. Mama geloasă și vanitoasă e într-un basm o zînă frumoasă, fără pereche, și căreia îi zice Frumoasa lumii. Și ea consultă oglinda. Cîtva timp oglinda declară că nu este o alta mai frumoasă pe lume, dar o dată zice : „Stăpînă, stăpînă, mult ești tu frumoasă pe lume, dar Zîna Stelina te întrece cu zece". De aci, mînie. Mama gonește fata de acasă. În inimă de codru, fata se adăpostește la niște hoți. Zîna geloasă vine în chip de babă uscată și, bucuroasă „să crezi că-i sfîntă, nu altceva", îi caută în cap și-i înfige o undrea lungă drept în tîmplă. Fata rămîne moartă. Hoții îi scot undreaua, oglinda vestește iarăși că Zîna Stelina e mai frumoasă, implacabila Frumoasă a lumii îi iese în drum ca babă și-i dă o cămașă. Cum o îmbracă, fata simte o amețeală și cade moartă la pămînt. Zîna-babă încalecă pe calul dracilor. După aceea, aflînd că fata totuși trăiește, plesnește de necaz (T. Pamfile, *Zîna Stelina)*.

GELOZIA PATERNĂ

Avem și cazul cînd tatăl, din gelozie, urăște pe fiu. Un împărat văduv e nevoit să făgăduiască pruncului, încă pe cînd acesta era în pîntecele mamei, că-i va da

de nevastă pe Ileana Cosînzeana, ca să-l facă să nu mai țipe. Feciorul găsește pe Ileana la „casa zmeilor" și o ia de nevastă. Împăratul, prinzînd de veste, se mînie, pornește cu oștile împotriva lui și promite aur mult și mult pămînt cui i-ar aduce acasă viu ori mort pe „Tudorică, cel care-i luase înainte cu dragostea". După o vreme, lui Tudorel i se face dor de tată-său și se duce la el. Împăratul cel gelos îl întîmpină cu sufletul rece și-i propune un rămășag : „...să ne prindem pe lumina ochilor!" Îl leagă burduf, îi scoate ochii și-l aruncă într-o groapă cu doi lei, care îl cruță. Vestit de o pasăre, iese din groapă cum poate, o ia peste cîmpuri, pică într-o apă vîjîitoare și-și recapătă vederile. Din nou se duce Tudorel la tată-său împreună cu Ileana Cosînzeana, și împăratul, abuzînd de puterea părintească, îi poruncește ca „pînă mîini să aflu rădăcina asta, înverzită, rămurată, înflorită și cu poame coapte, ca să gustăm dintr-însele, la masă. De nu, plăti-vei amar." Isprava se face. Atunci împăratul dă poruncă fiului să desțelineze, are, însămînțeze, secere, treiere, macine într-o zi grîu ca să aibă pită proaspătă, cu pedeapsa, în caz de neîndeplinire, a tăierii capului. Tudorel face și asta. Îi era urît bătrînului feciorul, fiindu-i dragă Ileana Cosînzeana, și nu putea trăi cu el alături. Tudorel, exasperat, îi dă și el o cărămidă : „Pînă mîine sub dînsul să ardă focul, iar deasupra să crească iarbă mare și frumoasă". Și fiindcă împăratul nu poate îndeplini munca, îl omoară și-i ia scaunul împărătesc. Însă basmul e suspect și în orice caz absurd sau invadat de observații psihologice, depășind elementarul fabulos. Un împărat, care spre a avea progenitură, îi făgăduiește ce are mai scump, nu-și poate anula instinctul de perpetuare decît printr-o pervertire a paternității, în împrejurarea de față, prin erotism senil (T. Pamfile, *Tudorel).*

MAMA VITREGĂ

Mama vitregă este unanim considerată ca părtinitoare față de copiii ei și rea cu aceia ai bărbatului. Maștera pune la munci grele pe fata care nu e a ei, îi dă să toarcă și cînd vine feciorul de împărat duce numai pe fetele ei la horă, iar pe fata vitregă o pune să aleagă grîu dintr-o grămadă de cenușă, o ascunde în pod după coș, cînd feciorul de împărat vine să caute fata căreia i-a luat drept semn papucul, la horă (G. Cătană, *Vaca neagră)*. Într-o variantă, maștera, care are o „viesparniță de fată urîtă și bătrînă și hărnicioasă, că se scula singură de jos", învinovățește fata vitregă că „i-a furat noroacele fiică-mi, că i-a făcut de urît, să fugă flăcăii de dînsa ca de ciumă, că i-a luat din urmă într-o dimineață din săptămîna luminată", că e „puturoasă", o trimite cu vaca la păscut, îi dă întîi cinci fuse în cinci caiere să i le aducă gata în deseară, apoi două litre de lînă țigaie, și pe urmă două ocă de lînă, pe care le înșiră pe fuse vaca năzdrăvană. „Cataroiul de babă" vede acest lucru și taie vaca. Iarna, baba își duce fata la clăci, gătită, împopoțonată și rumenită, iar pe fata unchiașului o lasă acasă mînjită cu cărbunele pe față și cu cenușă în cap, să spele, să mături și să cîrpească cele de trebuință. Venind feciorul împăratului la horă, baba își gătește pupăza și merge cu ea, în vreme ce pe fată o lasă cu un sac de cînepă, să numere sămînța și s-o aleagă de gunoaie, sau cu un sac de păsat vărsat în mijlocul casei să-l curețe de necurățenii, ori în fine cu un sac de sămînță de in care fuge printre degete. Fata totuși izbutește să vie la horă, pierde un condur, și feciorul de împărat caută pe stăpîna condurului, făgăduind a o lua de nevastă. Maștera își spală odorul, iar pe fata unchiașului o unge cu cărbune pisat amestecat cu untdelemn și-i toarnă cenușă în cap, ascunzînd-o după ușă, sub țoale (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc)*.

Un împărat, „vestit ca Papură-vodă ori Ciubăr-craiul din răsărit“ avea împărăteasă de-a doua care-l luase „de dorul măririi, de frumuseţea scaunului“. Împărăteasa îşi înşală bărbatul şi e denunţată de un străjer-cîine. Atunci pune împăratului otravă în blid şi-l omoară. Întorcîndu-se feciorul vitreg, împărăteasa îl pune nemîncat şi nebăut cu zilele „în beciurile întunecoase“ şi-i trimite mîncare fiartă în otravă. Sluga se sperie de cîine şi sparge blidele. Maştera pune doisprezece oameni să omoare pe copil, care cu o sabie căpătată de la Dumnezeu extermină pe cei doisprezece, după care faptă, pleacă de la curte cu cîinele. Basm suspect (T. Pamfile, *Copil sărac)*.

O babă, cu o fată rea, leneşă şi urîtă, dispreţuită de toată lumea, persecută pe fata unchiaşului ei, care e bună, harnică, frumoasă şi iubită de toată lumea, afară de babă, care „nu putea s-o vază şi o certa în toate zilele“. Baba cere moşului să-şi gonească fata : „ori o duci unde oi vedea cu ochii, ori, de unde nu, pîine şi sare pe un taler cu tine nu mai mănînc“. Cînd fata unchiaşului se întoarce acasă, cu o ladă plină de lucruri frumoase, invidioasă, baba îşi trimite şi pe fata ei (Fundescu, *Sînta Vineri)*. Un om văduv cu o fată şi un băiat se însoară a doua oară. Copiii lui îi sînt maşterii ca sarea în ochi, îi ciomăgeşte, îl cicăleşte. Maştera ameninţă pe om că de nu-i duce undeva „în pustietate, ca să-i prăpădeşti, eu pîine cu sare de pe un taler cu tine nu mai mănînc“. Văduvul „puse în gînd să-i facă voia, căci limbuţia nevestei îl scoase afară din ţîţînă“ (Isp., *Copiii văduvoiului)*. O văduvă, Sofia, miluia copiii unui văduv sărac cu doi copii : „Dragii mei, vedeţi voi, cît de bine vă ţin, am vacă cu lapte, am bucăcioare bune cum trebuie la prunci, ziceţi cătră tatăl vostru să mă ia pe mine, c-apoi şi mai bine vă voi ţinea !“ Văduvul, după oareşicare codire, căci credea că văduva neavînd copii nu era învăţată cu ei, o ia : „Dar de la o săptămînă, de la două, lelea Sofia începu a urî copiii“. „Măi bărbate, zice ea odată, alegeţi una din două : ori merg eu

de unde-am venit, ori alungă-ţi copiii de la casă." Omul se duce cu copiii la pădure să aducă uscăţele. Fetiţa umple şorţul de cenuşă, presoară pe cale. Se întorc. Iar îi duce, fata ia tărîţe. O „spurcată de vulpe" linge toate tărîţele şi copiii rămîn pierduţi (Ret., *Cerbul)*. Deci fie că maştera are sau n-are copii, urăşte pe copiii soţului al doilea, întrucît nu poate încerca faţă de ei sentimentul visceral. Malignitatea ei se explică şi prin senilitate. În cutare basm, mama vitregă e rea şi prin involuţie : „Baba, ca baba : rea la maţe cum nu se mai afla alta — să nu vadă în ochi pe feciorii moşului. Toată ziua sta împonchioşată şi cătrănită, toată ziua toacatoaca, toaca-toaca pe unchiaş. Mă rog ! Şi mă mir cum nu-şi lua omul lumea în cap să se ducă opt cu a brînzii nouă să scape de babă şi de tot." Ca de obicei, baba cere moşului să-şi izgonească copiii. Acesta îi duce la pădure, pretinzînd a merge după uscături şi-i părăseşte acolo, legînd de un copac o tigvă goală să se creadă că taie lemne. Însă fata luase într-o tigvă cenuşă şi o presărase pe drum. Astfel se întorc. Ameţit de babă, unchiaşul îi duce din nou la pădure. Fata ia acum tărîţe, care sînt mîncate de vietăţi (T. Pamfile, *Fata şi feciorul unchiaşului)*. Un om se însoară a doua oară cu o femeie „amarnică, plină de răutate şi de harţag" pentru feciorul vitreg al ei. Îl trimite cu Bou-bălănel la păşune, dîndu-i de mîncare tărîţe ori cenuşă (T. Pamfile, *Bou-bălănel)*.

Avem şi cazul mamei bune care-şi persecută copilul. Acesta se naşte după moartea tatălui şi suge ţîţă şapte ani de zile. La şapte ani, trimis în pădure, smulge copacii din pămînt, omoară toţi balaurii dintr-un sat, afară de unul pe care îl leagă cu lanţuri de un perete. Mama, care e şi năzdrăvană, dezleagă balaurul şi se învoieşte cu el să omoare pruncul ; se preface bolnavă şi cere să-i aducă „apă vie şi apă moartă, de unde să bat munţii-n capete". Îndrumat de un călugăr, pruncul ia apă, dar acelaşi călugăr i-o înlocuieşte cu apă de băut. Mama cere „purcel de scroafă sălbatică cu dinţii

de fer". Pruncul ia şi purcelul, călugărul i-l înlocuieşte. Mama pofteşte pasăre de unde se întîlnesc vînturile cînd bat. Călugărul îi opreşte păsăruţa şi-i dă un vultur. Mama pretinde „mere de aur de peste mări". Pruncul face şi isprava asta. Mă-sa se scoală din pat şi vrea să vadă acum „cît este de tare". Îl leagă cu funii groase de un stîlp, pruncul „se suce o dată şi funiile toate se rup". Îl leagă în lanţuri grele cît piciorul de groase şi cu funii de mătase. Pruncul se suceşte de trei ori şi nu poate rupe lanţurile şi funiile. Balaurul cu care se ţine mamă-sa iese de după cuptor, omoară voinicul şi-l taie bucăţele, punînd cărnurile în dăsagii iepei călugărului, care aşază bucăţile „una către alta" şi stropindu-le cu apă moartă şi cu apă vie îl înviază (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul)*. Abolirea sentimentului matern se explică aci prin cauze erotice şi printr-o perversiune congenitală întrucît, femeie de om, mama se ţine cu un balaur.

SORA VITREGĂ, SURORI RELE

Sora vitregă este în mod obişnuit invidioasă pe fata tatălui vitreg (Isp., *Fata moşului cea cu minte)*, simţindu-se inferioară sub raport fizic şi moral. Din ambiţie, merge şi ea la Sfînta Vineri să capete ceea ce a căpătat soru-sa, dar purtîndu-se cu îngîmfare şi indiferenţă e pedepsită. E drept că se întîmplă a fi stimulată şi de mamă-sa, mai invidioasă decît ea, şi care o bate şi o goneşte, silind-o să se vîre slugă la Sfînta Vineri (Fundescu, *Sînta Vineri)*. Ura atinge o dată crima. După un an de cînd a fost luată de feciorul de împărat, fata unchiaşului naşte un prunc. Fata babei aruncă pe nora împăratului în fîntînă şi, venind cu broboadă neagră peste faţă, se dă drept fata unchiaşului. Pe copilul acesteia îl goneşte şi el se aciuiază la o stînă de oi. Acolo fiind,

dă de fîntîna unde fusese aruncată mamă-sa și din care rămăsese o mlădiță de răchită, ce se ridicase pînă sus prin colțul ghizdelor. O retează și-și face din ea o tilincă, ce cîntă singură, spunînd istoria fetei unchiașului. Împăratul află și leagă pe fata babei de gîtul unui armăsar sălbatic (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*).

Așa cum frații mai mari urăsc pe cel mic, mai viteaz, surorile mai mari, chiar de sînge, urăsc pe cea mai mică, fiindcă e mai frumoasă. O fată a făgăduit împăratului să nască doi coconi cu stelele pe inimă, luna pe spate și o fată asemenea cu soarele pe frunte. Surorile, pizmuind-o, o încredințează că „împărătesele nu fac ca toate celelalte femei, ci trebuie să se urce în pod și de acolo să nască". Copilul cade într-un ciur, ținut de sora mai mare, care, văzîndu-l frumos, „de necaz ca să nu le urască pe ele" îl pune într-o albie și-i dă drumul pe un rîu, înlocuindu-l cu un cățel. Rîul fiind scăzut, copilul rămîne pe uscat. Un cioban îl ia și-l crește. Iertată de împărat, împărăteasa face peste cîțiva ani alt copil, care are aceeași soartă. În fine, o fată e înlocuită și ea cu un cățel de „cățelele de surori". Împăratul poruncește ca nevasta să fie aruncată într-o hazna. Aceleași surori recunosc pe băieți cînd merg la un concurs de lupte. Ele trimit pe moașă să omoare copiii. Aceasta îndeamnă pe sora băieților să le ceară munci grele (Fundescu, *Sora crivățului*).

FATA NEAGRĂ

Omul de culoare, bărbat ori femeie, este privit în basm ca o anomalie monstruoasă. Prejudecata aceasta există chiar în basmele turcești, unde arapul e înfățișat

ca urît şi rău.[1] Totul se reduce în fond la o explicaţie fiziologică a portretului moral. Neconsanguitatea, senilitatea, dizgraţia fizică produc complexe de inferioritate şi reacţiuni maligne. În palatul de pe deal, arătat de Sfînta Luni, trăieşte o fată neagră ca „ţundra", ca „fundul căldării". Sîntem pe tărîmul celălalt. Este această fată o fiinţă demonică, de vreme ce la ea în odaie vin draci? Ori a căzut în puterea dracilor printr-un blestem, şi faţa ei rebarbativă e o probă, cum se întîmplă adesea, pentru tăria voinicului? Mai degrabă e de crezut lucrul din urmă, asupra căruia povestitorul a alunecat. Cenuşotcă bate în 12 uşi, iar la a 13-a îi iese înainte fata neagră, care îl întreabă ce caută, căci de 99 de ani n-a umblat pe acolo om pămîntean. Voinicul declară că ar voi să se-nsoare. Fata primeşte a fi nevasta lui de nu-i va fi urît de ea. Însă va trebui să petreacă trei nopţi cu ea, în care timp orice s-ar întîmpla va trebui să zică „Cu Dumnezeu". Pe la nouă ceasuri seara vin pe uşă şi pe ferestre draci cu coarne şi cu cozi. Căpetenia dracilor întreabă pe omul pămîntean cine l-a adus acolo. El răspunde : „Cu Dumnezeu". Dracii îl taie fărîme cu săbiile. La miezul nopţii fug „de nu le vedeai călcîiele". Fata neagră înviază pe voinic cu apă vie turnată peste oasele lui. Încă de două ori voinicul e tăiat de draci şi înviat de fată (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă*). Oricine ar fi, fata neagră are o purtare dubioasă, căci în loc să aştepte pe bărbatul ei care o caută cu opinci de fier şi bîtă de oţel, face nuntă cu un alt bărbat. Se întîmplă însă că Petru Cenuşotcă, întîiul bărbat, să vină s-o răpească cu ajutorul lecrului (vestei), care dă invizibilitate.

Alb-împărat, „frumos de nu mai are cum", peţeşte pe fata lui Negru-împărat, „urîtă ca Mama-pădurii, afumată şi neagră ca un cărbune", „mofturoasă foc". Le

---

[1] Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală*, în *Convorbiri literare*, 1900, nr. 7—8.

pretinde „o cămaşă dintr-un fel de pînză, de care nu se mai află pe lume decît un cot". Alb-împărat merge la bordeiul Zînei Stelina care-i dă o cămaşă omorîtoare. Lucrînd-o, fata neagră, „îmbrăcată a rămas" (T. Pamfile, *Zîna Stelina)*. O arăpoaică bogată, femeie de treabă în fond, fiindcă învaţă pe fată cu pieze rele cum să-şi rectifice norocul, e prezentată cu antipatie. Femeia de culoare pune pe fată să-i caute în cap, „căci, zice-se că arapii cît de curaţi să fie, tot se găsesc condrăţei în capul lor, pentru că le e părul îmbîcsit, pîslos şi des, nevoie mare". De scîrbă, fetei îi vine să scuipe (Isp., *Fata cu pieze rele)*.

Fata neagră e mai des reprezentată prin ţigancă. Avînd în vedere că aceasta e totdeauna roabă, ambiţia şi răutatea ei se explică prin compresiunea morală. O roabă (de bănuit, ţigancă) pizmuieşte pe tînăra împărăteasă naivă. O învaţă să se suie în pod ca să nască şi ea ţine ciurul ca să prindă copiii. Băiatul şi fata de aur care se nasc sînt îngropaţi în bălegarul cailor, punîndu-se în locul lor doi căţei fătaţi de curînd. Împăratul ia roaba de nevastă. Cînd copiii se metamorfozează în brazi, roaba cere să-i taie, să-şi facă scînduri de pat, altfel „pîne şi sare cu mine pe un taler nu mai mănînci". Această ameninţare din partea unei roabe presupune o mare putere de fascinaţie asupra împăratului, plictisit de frumosul convenţional imperial. Făcuţi scînduri de pat, ei sînt aruncaţi în foc din porunca roabei, care a simţit cine sînt. Dintr-o scînteie ies doi miei de aur, care sînt iarăşi tăiaţi la porunca roabei. Însă două maţe scapă în apă şi copiii răsar din ele. Roaba îi urmăreşte deci cu ura pînă în pînzele albe (Fundescu, *Înşir-te mărgărite)*. Într-o variantă, soţul e numai un fecior de boier. Ţiganca se poartă la fel şi devine nevasta boierului. În amîndouă cazurile, adevărul iese la lumină şi vinovata e pedepsită (Isp., *Înşir-te mărgăritari)*. Într-altă variantă, împăratul, neînsurat, trăia mai înainte cu ţiganca. „Nu era ţigancă,

ci fiindcă era neagră şi rea de gură ca o meliţă, toţi în curtea împărătească în batjocură îi ziceau ţigancă". Însă mai departe povestitorul o numeşte „cioara de ţigancă". La îngroparea copiilor de aur sînt complice şi cele două surori ale mamei, cumnate ale împăratului (Ret., *Cei doi copii cu părul de aur)*. Dragostea pentru o roabă nu e rară. Un fecior de împărat, certat de mamă-sa că se îndrăgostise de una din multele roabe, supărat pleacă „la norul vînăt, la porţile de fier, la fata lui Roşu-împărat" (Fundescu, *Făt-Frumos şi fata lui Roşu-împărat)*. Altă ţigancă, mama unui ţigan pedepsit pentru impostură, îndeamnă pe Roşu-împărat (probabil pe fiul acestuia, printr-o confuzie) să taie un cal, ştiind că animalul e feciorul de împărat, care omorîse balaurul, ceea ce înseamnă că ţiganca e puţin năzdrăvană. Din două picături de sînge ale calului, răsar doi meri de aur, care sînt tăiaţi la îndemnul ţigăncii. Din cîte o coajă de la amîndoi, aruncate în gîrlă de o fetiţă, ies doi răţoi. Răţoiul, care vorbeşte, spune că numai Roşu-împărat poate să-l prindă. Împăratul intră în gîrlă, lăsînd paloşul împietritor pe mal. Băiatul iese din apă, împietreşte pe Roşu-împărat în mijlocul lacului (sic !), îşi ia logodnica, iar pe ţigancă o arde pe rug (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*.

O ţigancă sfătuieşte o domniţă, al cărei soţ e la război, să privească în fundul fîntînii „cum se vede faţa apei de abia ca o para de argint, ca un ochi" şi îi dă un brînci. Cerbul, fratele domniţei, observă crima şi mai tîrziu o denunţă în graiul lui. Ţiganca e legată de coada unui armăsar nestrunit (T. Pamfile, *Fata şi feciorul unchiaşului)*. Craiul însurat cu Tiriana pleacă după treburi în ţară. O „froaie de ţigan", „bat-o instănţile de holă spurcată", „mincinoasă şi înşelătoare ca toţi ţiganii" care trăiese o dată cu craiul, voind să se facă crăiasă, cheamă pe crăiasă în grădină să-i arate lacul, răstoarnă luntrea şi-i leagă o piatră de moară de grumazi. Pe cerb, fratele Tirianei, îl leagă de un stîlp de

piatră. Venind craiul acasă, ţiganca îmbrăcată cu hainele crăiesei zăcea în pat şi cerea să mănînce carne din cerbul cu coarnele de aur. Puşcaşii, puşi de împărat, nu vor să împuşte cerbul, auzind convorbirea în stihuri dintre cerb şi sora din lac. Măcelarii care merg să „belească“ cerbul nu vor nici ei şi spun împăratului întîmplarea. Ţiganca pretinde că Tiriana s-a jucat cu luntrea pe lac şi s-a înecat, iar ea i-a luat hainele, „să mă fac crăiasă de voi putea, că tot am trăit noi bine odată...“ Ţiganca e legată de coadele a două iepe sirepe (Ret., *Cerbul)*.

În afară de consideraţiile fiziologice, prezenţa ţiganilor în basme oglindeşte, fireşte, vechea instituţie a robiei şi condiţia în care se afla un fecior de neam mare de a trăi într-o domesticitate de ţigani şi ţigănci, care, în ciuda mizeriei lor fizice şi morale, puteau căpăta, mai ales femeile, un anume ascendent. Ţiganul din basm e plin de infirmităţi morale: îngîmfat, parvenit, ucigaş, înşelător. De obicei, el profită de vitejia voinicului, dîndu-se drept autorul isprăvii. Ţiganul de la curtea împărătească, venind să ia apă de la puţul lîngă care voinicul omorîse balaurul cu douăsprezece capete (deci are vreun rost pe la bucătărie), ia paloşul, taie pe băiatul leşinat în bucăţi, şi cu capetele şi limbile monstrului, luînd şi fata, merge la palat şi spune împăratului că el e mîntuitorul. Deşi mîhnit de a-şi mărita fata cu un rob, împăratul i-o dă. Cheamă croitorul palatului să-i facă ginerelui „haine numai cu fir de aur şi cu pietre nestemate“, dă poruncă hasnatarului să-i dea cîţi bani îi va cere. Ţiganul se plimbă prin palat „îngîmfat şi mîndru ca un vizir“. Totdeauna însă impostura ţiganului e descoperită. Fata a lăsat să-i cadă un inel şi o năframă. Un bou năzdrăvan învie pe voinic, baba care îl găzduieşte pe înviat e trimisă la curte cu o turtă în care a fost vîrît inelul fetei, de unde aceasta află că flăcăul trăieşte. Băiatul ia paloşul şi năframa, vine la curte, povesteşte întîmplarea şi ţiganul

e pedepsit după tipic, adică e legat de coadele a doi cai, unul de la munte şi altul de la baltă, cu un sac de nuci şi „unde cădea nuca, cădea şi bucăţica" (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*. Mama ţiganului mort face şi ea o faptă de vrăjmăşie. Schimbă paloşul care împietreşte oameni, al voinicului, cu un paloş de rînd şi-l dă fiului Împăratului Roşu, care intrase în cetate în haine proaste. În felul acesta, oştile voinicului sînt împietrite şi voinicul însuşi tăiat bucăţele. Băiatul e înviat de bou şi prefăcut, după dorinţa sa, în cal cu stemă în frunte. În această ipostază, e dus de baba, care îl găzduia, în oraşul lui Roşu-împărat, care îl cumpără. Duşmănia ţigăncii faţă de cal am văzut-o mai sus.

MALIGNITATEA FEMEII SENILE

Baba e considerată foarte adesea ca malignă, complice cu dracul şi sinonimă aproape cu zmeoaica. Chiar cînd e un personaj convenţional bun, ca Sfînta Vineri, e pasibilă de afecţiuni maniacale. Dar avem şi o Sfîntă Vineri răzbunătoare şi criminală. Mîniată că o nevastă spală în ziua ei, sfînta se pregăteşte să-i opărească copilul şi iese să aducă lemne. Femeia, sfătuită de o vecină, întoarce toate lucrurile din casă cu dosul în sus şi se închide în odaie, încît lucrurile nu pot să deschidă sfintei, cînd ea le strigă (St. Stefurea, *Sfînta Vineri)*. O babă se mînie din nimica toată şi blestemă, avînd acţiune supranaturală. Feciorul unui împărat şade la fereastră. Vine o babă cu tigva să ia apă de la fîntînă. Feciorul ia o piatră, o aruncă spre fîntînă, nimereşte în tigvă şi o sparge, făcînd haz. Baba îl blestemă : „Pînă nu vei găsi cele trei rodii aurite, să nu te însori, dragul mamei" (Isp., *Cele trei rodii aurite)*. Feciorul cu părul

de aur, închis în colivie de aur, văzînd o babă cu două tigve cu apă, îi sparge tigvele cu arcul. Baba se uită în sus şi-l blestemă : „Lua-te-ar mama vîntului turbat, care a luat şi pe surorile tale“ (Fundescu, *Spaima zmeilor)*.

Multe sfaturi rele vin de la cîte o babă. O cloanţă vrăjitoare vine la fata care prinsese dragoste de porcul fermecat, îi dă o aţă să i-o lege bărbatului de piciorul stîng cînd doarme, încredinţînd-o că dimineaţa va rămîne om. Nu vrea bani pentru sfat : „Mi se rupe, uite, băierile inimii de milă, pentru dumneata, bobocelul mamei“. Porcul e dezolat : „Ce-ai făcut, nenorocito ! Mai aveam trei zile şi scăpam de spurcatele astea de vrăji...“ (Isp., *Porcul cel fermecat)*. Doi băieţi ajunşi la smîrcurile mării iau o luntre, unul se dă afund, apucă o babă de gît, celălalt o dezbracă de a zecea cămaşă cu virtuţi terapeutice. Apoi fug, fără a privi înapoi, fiindcă dacă baba ţipă, vin şerpi, balauri să-i înghită, munţii cad în urma lor, pietrele şi bolovanii pică lîngă ei (Fundescu, *Sora crivăţului)*. Fata cea mare a unui împărat pleacă de acasă, îmbrăcată cătăneşte. În sat se întîlneşte cu „o hîrcă“. Aceasta îi răspunde la bineţe : „Sănătate bună, cătană cu glas de fată“. „Fire-ai a dracului, mamă, de unde ştii d-ta că sînt fată ?“ se răsteşte la ea fata. La fel se petrece cu fata mijlocie. Fata cea mică n-o drăcuieşte şi atunci baba o trimite înapoi să ia din pod zdrenţe din hainele tătîne-său din feciorie, puşca şi sabia lui şi o învaţă ce cal să aleagă (Ret., *Din fată-fecior)*.

MISOGINISMUL

Cît de înrădăcinat a fost misoginismul în popor sau mai curînd cît de tare este infatuarea virilă se vede dintr-aceea că fata-voinic abia prefăcută în bărbat, prin

blestemul unui pustnic, probozeşte astfel pe Ileana Sîmziana, înainte de a o lua de nevastă :

„— Eu te voi lua, dacă tu mă alegi,... dar să ştii că în casa noastră voi ca să cînte cocoşul, iară nu găina" (Isp., *Ileana Sîmziana).*

Pahon, căruia nevasta, fată de împărat, îi fugise cu un arap, furîndu-i curţile şi mărgeaua fermecată, aflîndu-i îi alungă şi nu se mai însoară, ţinînd numai „găzdoaie" (Ret., *Povestea lui Pahon).* Cusururile feminine se dezvoltă mai ales la „muiere", fata fiind mai suavă. O infirmitate specifică femeii este curiozitatea de a afla, deosebită de curiozitatea de a explora a bărbatului, deşi sînt cazuri cînd aceste două porniri par a se confunda. Pantilie, om sărac, purtîndu-se milostiv cu un vultur, capătă o pană fermecată, cu care face tot ce gîndeşte. Vulturul îl sfătuieşte să nu spună nimic muierii „ca să nu te căieşti". Mirată de bogăţiile bărbatului (car cu boi, vaci, case), lelea Măria îi bate capul. „Că bine, mă Pantilie, bine că mulţumesc eu lui Dumnezeu, dar uite aşa mi-i şi mie de greu, cînd tu ascunzi de mine ceva, parcă nu ţi-aş fi muiere credincioasă." Pantilie „om cu glavă la cap" nu-i spune, auzise în biserică şi ca copil la şcoală că Eva a înşelat pe Adam de a mîncat din pomul oprit. (Biblia trebuia să aibă şi ea partea ei de înrîurire în misoginismul omului din popor.) Devenită făloasă şi zburdată, avînd ce-i trebuie, lelea Măria prinde dragoste de un fecior din sat, care o ameninţă că o lasă dacă nu află de la Pantilie taina îmbogăţirii. Măria „ca scoasă din minţi, cap de femeie, poale lungi şi minte scurtă, vulpe vicleană" se culcă în pat, prefăcîndu-se că moare, îşi aprinde luminile la cap, închide ochii şi cere bărbatului taina. Slab de înger, Pantilie îi dă pana. Muierea şi ibovnicul ei îl prefac într-un cîine, pe care-l gonesc cînd începe să urle. Mai tîrziu, agonisind nişte galbeni, cîinele se întoarce acasă, Măria îl face pupăză. Ajutat a treia oară de vultur, Pantilie izbuteşte să-şi recapete chipul

de om și să prefacă pe ibovnic și pe nevastă în doi boi grași (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie).* Lui Arvinte, tată-său, pe moarte, l-a sfătuit să nu intre în slujbă împărătească, să nu primească copil de suflet și să nu spună muierii toate tainele. Fiind bătut la cap de nevastă, primește totuși slujbă de la împărat și anume să îngrijească de o pasăre închisă în casă de drot. Ia de suflet un copilandru de vreo 11—12 ani. Într-o zi, spre a-și cerca nevasta, spune că i-a fugit pasărea din colivie. Nevasta îi cumpără una asemănătoare, căreia Arvinte îi dă drumul, fiindcă pasărea împăratului nu zburase. Copilul de suflet se drăgostește cu nevasta, Arvinte face gură mare, nevasta îl pîrăște la împărat că a înlocuit pasărea. Împăratul îl bagă la temniță cu gîndul de a pune să-i taie capul. Pe urmă îl iartă, aflîndu-i pățania și vîră în pușcărie pe muiere și pe copilul pervers. Amărît, Arvinte se face sihastru (Ret., *Părintele Arvinte).*

Interdicțiile ca efect al unui blestem și în general urmate de sancțiuni la nerespectarea lor sînt frecvente în basm și folcloriștii le înscriu în noțiunea sociologică de „tabu". Indiferent de aceasta, situațiile sînt perfect inteligibile în plan psihologic curent și la drept vorbind sfatul de a nu intra în cutare odaie pornește din buna intenție de a preveni o nenorocire, scăparea unui zmeu (Frîncu și Candrea, *Ileana Cozînzeana ;* G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor),* ori aflarea unui viitor trist. Împăratul, plecînd la război, își sfătuiește fetele să se preîmble prin grădină, să intre prin toate cămările casei, „numai în cămara din fund, din colțul din dreapta", să nu intre „că nu va fi bine de voi". Fetele intră. „Că doară nu s-o face gaură în cer — zice cea mijlocie — d-om intra." Acolo, pe o masă mare cu un covor scump pe dînsa, găsesc o carte deschisă, în care stă scris cu cine se va mărita fiecare din fete. „Pe fata cea mică a acestui împărat — scrie pe o foaie — are s-o ia de soție un porc." Natural, fata se întristează (Isp., *Porcul*

cel fermecat). Fineţea psihologică constă în faptul de a irita curiozitatea eroului, atrăgîndu-i atenţia asupra misterului unui loc, pe care după multe probabilităţi nu l-ar fi relevat, fără anume luare-aminte. De o asemenea stimulare a curiozităţii sînt deopotrivă pasibili bărbaţi şi femei, şi pornirea de a călca porunca este irezistibilă. Un împărat pleacă şi el la război, dă celor trei feciori o legătură de chei cu preavizul ca „numai în chiliuţa de către miazăzi, unde slujeşte cheia asta ruginită" să nu intre. Feciorii intră, se îndrăgostesc de icoana crăiesei zînelor, „frumoasă cum nu mai văzură nicicînd" şi cel mai mic, perseverînd, găseşte pe zîna însăşi (Ret., *Crăiasa zînelor).*

Deosebirea între curiozitatea voinicului şi a fetei sau femeii stă în aceea că în general voinicul, pus în faţa unei condiţii noi, caută să dezlege problema, în vreme ce femeia suferă doar de infirmitatea de a afla. Voinicul calcă interdicţia şi din impetuozitate. Făt-Frumos intră în valea-plîngerii, unde i se interzisese să păşească, luîndu-se după un iepure (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe).* În ceasul morţii împăratul sfătuieşte pe Aleodor să nu se ducă pe muntele vecin, „moşia lui Jumătate-de-om călare pe jumătate de iepure şchiop". La vînătoare, Aleodor, fiind dus de gînduri, alunecă „de calcă pe pămîntul pocitului de om" (Isp., *Aleodor-împărat).* În alt caz, voinicul nu păzeşte interdicţia din profunditate sufletească. Fata neagră interzice lui Cenuşotcă să cugete la ea „că va fi rău de tine". Voinicul nu poate totuşi „să nu cugete la muierea sa". Aceasta vine, aşa neagră cum era, la părinţii lui, mesenii se sperie. Fata neagră dă o palmă lui Cenuşotcă, îl ia de mînă şi-l scoate afară, apoi îl părăseşte adormit (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă).* În schimb, fata crescută de o zînă, avînd tot ce-i trebuie, intră în a treisprezecea chilie, se reazemă speriată de un scaun cu un deget care i se face de aur, în vreme ce curţile ţiuiesc şi deşi dovada că a intrat e făcută, minte cu obstinaţie, pînă

în clipa cînd, furîndu-i-se, de către zînă, drept pedeapsă, al treilea copil, făcut cu un fecior de împărat, e amenințată de a fi arsă pe rug de senatul împărăției (Ret., *Nu minți*). Curiozitatea fetei funcționează în momentele cele mai dramatice. O fată de împărat e dusă, „cu lacrimile cît pumnul" la fîntînă s-o mănînce balaurul. Un fecior o pune să-i caute în cap, spunîndu-i să-l scoale cînd va urla fîntîna și interzicîndu-i să umble la tolba cu săgeți. Tocmai acest lucru îl face fata și pierde o săgețică (Isp., *Copiii văduvului*).

Un cusur al femeii mature este spiritul de contradicție. Poggio Bracciolini în *Liber facetiarum* vorbește despre femeia înecată, pe care bărbatul o caută în contra rîului, avînd în vedere că în viață avusese obiceiul să contrazică. Anecdota a trecut la Anton Pann. De acest soi este și „neagra din fîntînă". „Dacă zice omul că ploaie, ea nu, că-i vreme bună. Dacă spunea el că bate vîntul, ăl de la deal, ea nu, că bate ăl de la vale." De dau de grîu smuls din loc pentru funii, muierea spune că e cositură. Trec nouă rațe sălbatice, muierea zice că au fost zece și ajungînd la o fîntînă se ambiționează : „Lași după mine că au fost zece, sau, de nu, săr în fîntînă". „Măcar să sări — răspunde bărbatul — că n-au fost zece, ci nouă." Muierea „țup, se aruncă în fîntînă". Acolo era „bată-l crucea". După cîteva ceasuri, dracul cărunțește de răul ei, și, ducîndu-se la om, îl întreabă cum a putut trăi nouă ani cu ea. Drept răsplată că a dus-o tot rău cu muierea, îi face un bine. Intră într-o fată de împărat, care se vindecă atunci cînd vine omul. Devenit ginerele împăratului, exorcizatorul e chemat la fata altui împărat și pe urmă la un al treilea. Dracul refuză să iasă din fată, dar cînd omul îi spune că „a ieșit Neagra din fîntînă", dracul fuge. „Mă duc, fîrtate, peste țări și mări, să nu-mi mai dea de urmă, numai cu ea să nu mai dau bot!" Motivul îl

regăsim în *Kir Ianulea* lui I. L. Caragiale şi respectiv în Machiavel (G. Cătană, *Neagra din fîntînă).*

Femeia matură mai este cicălitoare. Trifon hăbăucul e însurat cu o muiere „foarte isteaţă şi din neam bun", care îl probozeşte, „ba gurile rele ziceau că-l şi dobza cînd îi da mîna". Făcînd rost de o mărgea şi alte obiecte fermecate, Trifon e luat la ochi de nevastă-sa. „O, ucigă-te crucea, tu ai chiar nebunit de tot, de porţi ruptura aceea de pălărie pe cap şi desagii-n spate ca un cerşitor ; dar sabia aceea de unde-o ai, parcă te-a făcut dracul şi cătană ! Nu-i alt modru, ai căpiat. Unde-i carul, unde-s boii ? Nemernicule, văieratule, prăpăditule, beţivule !" (Ret., *Trifon hăbăucul).*

O fată, chiar fără intenţii rele, poate să facă rău din credulitate. Astfel o moaşă vine, trimisă de surorile împărătesei, la fata care, ca şi cei doi fraţi ai săi, fusese înlocuită printr-un căţel şi spune că „fraţii tăi s-au vorbit ca să te omoare". O îndeamnă să se facă bolnavă şi să le ceară să-i facă rost de „cămaşa babei din smîrcurile mării", ca să se facă sănătoasă. Aceeaşi babă învaţă pe fată să ceară fraţilor să aducă pe sora crivăţului, că altfel moare (Fundescu, *Sora crivăţului).*

INCESTUL

Incestul reprezintă în mitologie ceea ce adulterul este în roman. El e privit cu oroare şi pare evident că pricina nu-i alta decît temerea de degenerescenţă, exprimată printr-o interdicţie de ordin etic. În balada *Soarele şi luna,* intriga porneşte, nici vorbă, de la observarea alternării soarelui cu luna, interpretată ca o persecuţie sterilă. Antropomorfic, faptul este explicat ca o pedeapsă pentru o încercare sexuală patologică. Soa-

rele pleacă, pe optsprezece cai, să se-nsoare. Nu-și găsește fată pe potriva lui și merge la sora lună. Aceasta, după obiceiul fetelor dificile din basm, caută amînări, cerîndu-i o „punte peste munți", cu o fîntînă pe latura ei și un popă de ceară să-i cunune; apoi pretinde soarelui să facă o scară de ceară să se urce la cer să întrebe pe Adam și Eva dacă e bine ca un frate să ia pe soru-sa. Adam spune că nu, totuși soarele face nunta. Luna se aruncă în fîntînă și soarele o scoate de acolo și o aruncă pe cer (*Convorbiri literare*, XXXV, nr. 5 din 1 mai 1901). Motivul incestului e foarte răspîndit în spațiul balcanic și în poezia populară bulgară e condamnat amestecul de sînge între tată și fiică, frate și soră, nepoată și unchi. [1]

Îl găsim în basmul românesc. O împărăteasă lasă cu jurămînt ca împăratul să ia de nevastă pe aceea căreia i se va potrivi condurul ei. Împăratul face încercare cu fete din toate țările și din toate straturile (fete de împărat, cucoane, jupînese, țărănci, roabe). Fata lui, jucîndu-se cu condurul ce sta pe masa împăratului, vede că i se potrivește. Sfatul împărăției hotărăște ca împăratul să ia de soție pe fata lui. Însă fata nu vrea și, învățată de dădacă, cere trei rînduri de haine, de aur, de mărgăritar, de diamant. Împăratul i le dă. Atunci fata fuge, îmbrăcată cu o piele de măgar, luînd cu ea și veșmintele cele scumpe (Isp., *Găinăreasa)*. Într-o variantă, împărăteasa lasă cu limbă de moarte soțului să ia de nevastă pe femeia cu stea în frunte, căreia i s-ar potrivi papucul ei. Aceasta se întîmplă a fi chiar fata, care, ca să întîrzie nunta, cere un veșmînt din fire de argint, unul din fire de aur, unul din fire de diamant și unul din piei de pureci. Apoi fuge în ostrovul zînelor (T. Mera, *Fata de împărat cu stea în frunte* în *Convor-*

---

[1] A. P. Stoilov, *Catalogul poeziilor populare bulgare*, I, nr. 15, 28 și urm.

biri literare, XX, nr. 5, 1886). În cazurile de mai sus, tatăl nu e așa de vinovat, el nu face decît să urmeze cuvîntul moartei și hotărîrea sfatului. Într-alt basm însă tatăl este un veritabil pervers. Murindu-i împărăteasa, și fiind tînăr, frumos și bogat, se gîndește să se însoare a doua oară, dacă va găsi crăiasă frumoasă și înțeleaptă ca cea dintîi. Își face opinci de fier și bît de oțel și pleacă în lume „că așa era pe vremea aceea, nu ca acum să te cari cu mășina". După doi ani se întoarce fără nici o fată și hotărăște să ia de soție pe fata lui. Aceasta cere sfatul unei mătuși, care o învață să ceară lucruri imposibile : o căruță numai de argint cu cai de argint și un rînd de haine numai de argint. Împăratul, avînd un inel fermecat, îndeplinește cererea. Fata cere căruță și haine de aur, apoi căruță și haine de diamant și în cele din urmă fuge cu inelul vrăjit. Împăratul mînios pleacă după ea cu calul care călca șapte poște o dată și o găsește. Fata cade în genunchi și cere ajutorul lui Dumnezeu. Pămîntul se crapă în două și înghite pe fată de vie. Tatăl își împlîntă pe acel loc cuțitul de aur cu gîndul de a aduce de la oraș oameni să sape. Între timp, fata iese, se bagă slugă la Împăratul Galben, al cărui fecior se îndrăgostește de ea. Tatăl pervers aflînd că fata lui s-a măritat plătește pe adjutantul prințului să-i dea fetei afion, apoi să se culce lîngă ea, cînd prințul e la vînătoare. Prințul strînge sfat, cheamă craii vecini. Vine și tatăl cel incestuos care zise „că să o suie într-un deal mare și tare pieziș, pe un căruț cu două roate și de acolo să-i dea drumul, că dacă nu va fi vinovată, Dumnezeu o va mîntui, iar de va fi vinovată, se va prăpădi". Totdeodată atrage atenția fetei că e urîtă o asemenea moarte și o îndeamnă să se mărite cu el. Fata roagă pe tată să se suie în căruț, să vadă cum îi șade, și împăratul credul se suie și se face bucăți. Fata, scîrbită de ticăloșia din lume, se face pustnică într-un codru, hrănindu-se

cu rădăcini, bureţi, mure şi alte fructe de pădure (G. Cătană, *Prinţesa „Nu ştiu"*). Şi într-altă variantă cu aceleaşi elemente (împărăteasă pe moarte, papuc care se potriveşte fetei, cerere de lucruri crezute imposibile: haină de argint, de aur, din vîrfuri de pitulice), tatăl e un pervers. Fugărind fata, o urmăreşte ca un zmeu prin văzduh şi fata aruncă obstacole în calea lui, un caier, un pieptene, o gresie, ce se fac claie de cîlţi, pădure, munte de cremene. Tatăl cel rău omoară copilul fetei făcut cu un fecior de împărat chiar cu cuţitul ei, ceea ce atrage din partea socrului pedeapsa scoaterii ochilor. Sfînta Fecioară vindecă pe mamă şi învie copilul (Ion Broju, *Frumoasa*, în *Convorbiri literare*, XXV, nr. 5, 1891).

Avem şi cazul incestului între frate şi soră, mereu mental, neajuns la efectuare. O împărăteasă îndeamnă pe patul de moarte pe fecior să se însoare cu fata căreia i s-ar nimeri un inel. Acesta se potriveşte sorei feciorului. Fata fuge (Gr. Sima, *Pajura*, în *Convorbiri literare*, XVII, nr. 7, 1883). Un incest este şi căsătoria feciorului cu sora mamei lui (Isp., *Băiatul cel bubos*). Toate acestea sînt drame pasionale, avînd ca punct de plecare patologia sexuală.

IDEEA DE CLASĂ

Diferenţa de clasă şi noţiunea ei sînt foarte accentuate în basm. O clasificaţie elementară e aceea în bogaţi şi săraci. Omul sărac reprezintă un personaj tipic, cu un unghi de vedere specific asupra vieţii. „A fost odată un flăcăiandru sărman de părinţi. El argăţea pe la unii şi pe la alţii, ca să-şi cîştige hrana vieţii" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). „A fost odată un biet om sărac. El avea femeie şi trei copilaşi. Lucra

bietul om de da pe brînci, zi și noapte, orice și pe unde găsea, și două în tei nu putea lega și el. Bieții copilași erau mai mult flămînzi decît sătui" (Isp., *Cei trei frați împărați*). „A fost odată un om și o femeie. Ei erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă. Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau după sufletul lor. Muncea bietul om de dimineață pînă seara tîrziu, alăturea cu muierea, de-i treceau nădușelile, și ca să dea și ei în spor, ba" (Isp., *Fata săracului cea isteață*). Un moș ș-o babă „erau săraci de n-aveau după ce bea apă. Cînd mălai aveau, n-aveau sare, cînd aveau sare și mălai, n-aveau legumă. Trăiau și ei de azi pînă mîine. Ei aveau trei copii, trențăroși și nespălați ca vai de ei" (Isp., *Țugulea*). Un om văduv cu doi copii „n-aveau nimic, nici barem o mîță. Și lucra bietul om pe la cei bogați, ca să agonisească cele de lipsă pentru copilași..." (Ret., *Cerbul*). Un măsar era sărac „de nu-i ardea nici focul în vatră, fiindcă nu avea lemne să pună pe el; lemne de lucru încă nu avea" (Ret., *Ioaneș măsarul*). Un moșneag bătrîn și sărac are trei feciori, care se hrănesc cu lucrul. Parsion ară la un moș o săptămînă și capătă loc de o zi de plug să-l semene (Ret., *Voinicul Parsion*). „Era odată un om foarte sărac, dar atît era de sărac, încît nici focul în vatră nu-i ardea" (Ret., *Nu minți*). Un copil era „sărac, sărac, și se năimia la lucru la unul și la altul, ca să poată trăi" (G. Cătană, *Împăratul Roșu și Împăratul Verde*). „A fost odată, oameni buni și ai lui D-zeu, a fost un om sărac, sărac și avea șase copii, că la omul sărac găsești mulți copii" (G. Cătană, *Petre Cenușă*). Un plăpumar sărac n-are altceva „decît sculele sale, puține și acelea, să le iai într-o mînă". Cu opt copii „ședea într-un colț de uliță o șatră acoperită cu rogojină și acolo lucra toată ziua la cîrpituri vechi" (G. Cătană, *Povestea unui vrăjitor*). Pantilie și Măria n-au decît căsuța în care locuiau și mîinile harnice cu care munceau ca să-și ție viața în

oase (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie*). Ţiganii sînt totdeauna săraci, cînd nu sînt de-a dreptul robi. Ganul este „ţigan ca ceilalţi ţigani; adică era sărăcuţ, săracul de el..." (Ret., *Ganul Ţiganul*).

În opoziţie cu săracul, om de rînd, este boierul. Acesta posedă moşii. „A fost odată un fecior de boier mare, şi după ce cutreierase ţările, răzbătînd prin toate unghiurile, se întoarce la moşia sa." Acolo are „palaturi" şi robi ţigani, pentru că aceea care contribuie la alungarea soţiei este o „blestemată de cioropină". Boierul face din cînd în cînd clacă, adunînd pe toţi copiii şi fetele din sat, să înşire mărgăritare (Isp., *Înşir-te mărgăritari*).

Boierul este îndeobşte rău şi lacom. Cu ajutorul unui inel fermecat, Făt-Frumos face în locul bordeiului un palat înfricoşat. „Zăcaşul de proprietar", stăpînul moşiei din sat, pofteşte pe Făt-Frumos la masă, îl îmbată, îl ameţeşte cu „buruieni adormitoare" şi-i fură inelul (Isp., *Voinicul cel cu carte în mînă născut*). Alt boier, care are singurul în sat case cu două rînduri de ferestre, cumpără de la un ţăran, cu o sută de galbeni, un prunc şi-l părăseşte în scorbura unui copac, fiindcă auzise ursitoarele zicînd că copilul va moşteni averea boierului. Pe urmă, aflînd că e în viaţă, îl cumpără din nou de la nişte ciobani şi dă poruncă să-l omoare. Dar nu izbîndeşte (Ret., *Aflatul*). Pe un timp de foamete cumplită, Toader flămîndul care are o spuză de copii şi nu se poate duce în ţară cu cercuri şi cu ciubere de vînzare, fiind lipsă de bani, merge în satul lui la un „domn de pămînt sau nemeş" şi-i cere o coajă de mălai, un pic de clisă pentru copilaşi. Nemeşul îi dă de mîncare pe o zi, dacă îşi scoate un ochi. Flămîndul primeşte. A doua zi capătă o bucată de pîine pentru celălalt ochi. Printr-o întîmplare, mergînd la stîlpul Vîjelor, Toader îşi recapătă vederile şi devine bogat. „Nemeşul plesnea de mînie." Pofteşte pe Toader, care vine cu opt cai la căruţă, îi dă vin roşu şi mîncări bune, îl

întreabă de unde are atîta avere. Toader îl învață să-și scoată ochii (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*). Un stăpîn aprig „pe vremile pe cînd era iobăgia cea grea" este un boier care-și bate un pădurar pînă ce-l omoară, fiindcă i se pare că a dat cuiva lemne fără slobozenie, omorînd de asemenea și pe nevastă-sa, care se văieta. Fiului pădurarului, care, însurat cu o zînă, face case mai pompoase decît curțile domnești, îi poruncește să taie într-o noapte toată pădurea, să smulgă tulpinile, să are, să semene cu mălai mărunt și dimineața să-i aducă făină să-și facă mămăligă ; să lăzuiască pădurea, să prășească via într-o noapte și să-i aducă dimineața struguri copți ; să ducă cele două bivolițe la taur, ca dimineața să fie fătate cu viței, și să-i aducă „lapte pentru cofă" ; să poftească pe Dumnezeu la prînz la boier. În fine, boierul pune pe om în lanțuri, în pivniță, cu gîndul să-l spînzure. Dumnezeu scoate pe iobag din pivniță, boierul plesnește de ciudă și de atunci „iobăgia a căzut" (Ret., *Zîna apelor*). Odată boierul e numai lacom și credul și e păcălit de un om sărac cu o falsă căciulă, care plătește, cu un fluier care ar învia morții și cu un iepure care ar face pe curierul (T. Pamfile, *Povestea celor trei năzdrăvănii*). Un cioban mergînd și el împreună cu alți feciori să ghicească semnele de pe trupul fetei împăratului e luat în rîs de feciorii de împărați și boieri. Un boier fără rușine, auzind pe cioban descifrînd semnele, zice : „Așa eram să zic și eu..." Ciobanul îl păcălește, făcîndu-l să-și mănînce nasul și urechile din spirit de imitație oportunistă, în vreme ce el ronțăia numai floricele (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Cînd se întîmplă a avea și o deficiență fiziologică, a fi spîn de pildă, boierul e nu se poate mai antipatic, „că mai toți oamenii spînatici sînt pestriți la mațe". Într-un sat un copil orfan dă de un boier spîn „numai ici, colea avea cîte un fir de păr în barbă, de gîndeai, că i-ai pus-o cu fusul". „Spînul avea numai mînă de luat, dar nu și de dat." Băiatul se bagă

slugă la el, spînul îl bate fiindcă a venit tîrziu cu caii de la păşunat (Ret., *Lupul cu cap de fier)*.

Răi sînt şi chiaburii. Un frate bogat cheamă pe cel sărac să-i ajute la tăiatul porcilor şi-i dă nimica toată, trimiţîndu-l şi la dracul, unde săracul se şi duce cu mare folos pentru el (G. Cătană, *Doi fraţi)*. Un cioban milostiv dă unui ţăran cu o spuză de copii un petic de pămînt pe veci. Dar un ţăran bogat, rău la suflet, căruia îi cade o vită în groapa săpată de sărac pentru bordei, se plînge boierului. Acesta pune săracului şi bogatului trei întrebări de dezlegat peste două zile, sancţiunea fiind moartea (Isp., *Fata săracului cea isteaţă)*.

Împăraţii sînt, economiceşte vorbind, nişte proprietari cu o avere mai mare ori mai mică. „Zice că a fost odată un împărat, gazdă, nu tîndală, oile lui se vedeau şi se cunoşteau dintre ale altor botezaţi, boii lui erau cei mai frumoşi în tot satul. Apoi mai departe avea doară ţări întregi, că doară de aceea era el împărat" (Ret., *Isteaţă şi pace)*. Acest împărat nu se dă înapoi de la anume exploatări economice. Îşi face plug de aur şi merge să are cu el. Dar fiindcă un moşneag îi spune că „de n-a ploua în luna lui mai, nu-i vrednic nici o coajă de mălai", împăratul, dîndu-i dreptate, vinde plugul şi cumpără moară lîngă casă, căci „se gîndi, ce să mai împartă el bucatele cu alţii pentru măcinat ; mai bine să capete el ceva de la moară !" *(ibid.)*.

Adesea chipul de apărare al săracului este, în basm, ocolirea ideii deşarte de mărire, mărginirea în limitele clasei respective. Baba trimisă de Furga-Murga în peţit la împărat zice : „...lasă-te, ţuce-l maica, lasă-te de gîndul ăsta, că merge maica colea în satul de după deal la moşu Stanimir şi-ţi peţeşte fata lui, că e de pănura noastră ; o să trăieşti bine, că-i fată bună şi frumoasă ; nu te duce cu gîndul aşa sus, ţuce-te maica, puiul maichii, că mă tem că o fi rău de tine" (G. Cătană, *Po-*

vestea lui Furga-Murga). Mama lui Pitică e de aceeaşi părere : „hai noi să luăm o fată mai potrivită cu starea noastră, să nu ne suim prea sus, că ştii, că cu cît cazi mai de sus, cu atît ţi-i mai greu !" (G. Cătană, *Pitică).* Nevasta lui Trifon e „din neam bun", iar el un hăbăuc, ca vai de el, care suferă dojanele ei. Trifon face împăratului mustrare : „...eu nu asupresc pe nimeni cum asupreşti tu ţara" (Ret., *Trifon hăbăucul).* Cînd nevasta lui Pahon, fată de împărat, fuge cu un arap, moşneagul, tatăl feciorului, zice : „Nu ţi-am spus... să nu te ridici aşa de sus pe la fete de crai şi de împăraţi, că-ţi vor mînca capul ?" Pahon se hotărăşte şi el : „Blăstămat să fie cel ce şi-a lua nevastă, care să crede mai pe sus decît el !" (Ret., *Povestea lui Pahon).* În mod curent, voinicii nu respectă acest precept, un fecior sărac putînd să ajungă împărat prin merit personal. Cîte un împărat liberal admite acest punct de vedere, al asimilării individuale, fără schimbarea contradicţiei de clasă. „E lung — zice împăratul către mama lui Furga-Murga — drumul de suit de la tine pînă la mine, dar vom vedea de va fi vrednic de fata mea" (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga).*

Împărat, boieri, fete de împăraţi capricioase, zmei, toţi cei, în fine, care se simt tari au obiceiul de a supune pe cel sărac şi slab, sau chiar şi mai puternic, însă într-un moment temporar de inferioritate, unor munci absurde, cu neputinţă de îndeplinit fără intervenţia unor factori miraculoşi. Stăpînii au voluptatea perversă de a porunci şi exaspera. Muncile impuse eroului sînt de soiul acesta :

Să slujească zece ani la un împărat în urma înfrîngerii tatălui.

Să fure pentru împărat pe Ileana Sîmziana din puterea zmeului de la smîrcurile mărilor.

Să aducă la porunca împăratului, după dorinţa Ileanei Sîmziana, herghelia de iepe năzdrăvane cu armăsarul lor.

Să aducă „vasul cu botez, care se păstrează într-o bisericuță de peste apa Iordanului" (Isp., *Ileana Sîmziana).*

Să omoare balaurul cu douăsprezece capete din puț, mîntuind fata pe care trebuia s-o mănînce acesta, în schimbul unei găleți de apă (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete).*

Să aducă rața din aripa dreaptă a căreia căzuse o peană și care stă la marginea mării.

Să aducă pe Ileana Cosînzeana căreia i-a picat o coadă de aur (Ret., *Din fată-fecior).*

Să aducă din mare armăsarul și cele șapte iepe ale Ilenii Cosînzene.

Să fure de la Dumnezeu un feredeu pentru a face scăldătoare de lapte clocotit și de la Sfîntul Soare o ștergătoare.

Să se scalde în lapte clocotit *(ibid.).*

Să aducă cămașa dintr-un fel de pînză, de care nu se află pe lume decît un cot (T. Pamfile, *Zîna Stelina).*

Să aducă apă vie de unde se bat munții în capete.

Să mănînce pîinea de la nouă cuptoare.

Să bea apa de la nouă scocuri.

Să aducă garoafa care miroase cale de nouă ani (Fundescu, *Spaima zmeilor).*

Să facă într-o noapte o casă ca cele împărătești.

Să învieze o slujnică moartă.

Să facă tot într-o noapte două poduri, unul de aur, și altul de argint de la curtea împărătească pînă la casa pețitorului și invers.

Să facă într-o noapte o grădină minunată, visată de o slujnică moartă (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga).*

Să facă într-o noapte un pod de aramă de la casa lui pînă la curțile împărătești.

Să facă pînă dimineața o apă de argint de la el pînă la împărat, pe care să plutească corăbii de argint, să înoate păsări de argint și să aibă în ea pești de argint.

Să facă pînă dimineaţa dintr-un şes un deal tot cu viţă-de-vie, viţele să fie cu struguri copţi, în vîrful parilor să cînte pasări de aur (Ret., *Povestea lui Pahon*).

Să aducă lapte de capră roşie sălbatică bun contra orbirii (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Să aducă „lapte de pasăre de peste apa Iordanului" bun pentru aceeaşi suferinţă (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*).

Să facă să înverzească într-o noapte o rădăcină, să înflorească şi să dea poame coapte (T. Pamfile, *Tudorel*). Şi altele de soiul acesta.

Nu rareori, printr-un efect de descurajare milenară, inegalitatea socială şi sărăcia sînt explicate fatalistic, prin piază rea, prin încăpăţînarea norocului. Unui împărat îi merge rău, din clipa cînd i se naşte o fată. După chipul cum doarme aceasta, un filozof găseşte că e piază rea. Împăratul pune un om s-o rătăcească în pădure. O bătrînă cerşetoare o adăposteşte într-o colibă şi-i mor o găină, un căţel şi o pisică. Fata merge la nişte ciobani. Mor oile. Fata nimereşte la o arăpoaică bogată, care o duce să-şi vadă norocul, bătrîn, trenţăros, slab şi pipernicit. Fata smulge nişte gheme de la norocul arăpoaicei, şi astfel scapă de piază rea şi se mărită cu un împărat (Isp., *Fata cu pieze rele*). Lui Neagoe, om voinic şi harnic, însurîndu-se, „o dată cu nevasta se strecură în casa lui şi sărăcia", făcîndu-şi culcuş pe un tron. Muncesc amîndoi fără spor. Devine apa mare, le îneacă arăturile, piatra bate holdele lor, porumbul se umple de tăciune, lăcustele, ciorile le mănîncă semănăturile. Cînd izgonesc piaza rea cu un copil, cu lîna de la un miel şi cu brînza de la o oaie dăruită de naş, scapă şi de sărăcie (Isp., *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă*). Un luntraş pune în drumul fratelui celui mare o pungă cu galbeni. Acesta n-o vede. Pune apoi galbeni într-o azimă şi o dă fratelui mijlociu, acesta o schimbă pe mălai, cu un ţăran, care o dă unui ţigan, ca să-i ascută plugul, ţiganul dînd-o

luntraşului, ca să-l treacă Dunărea (Ret., *Azima mergătoare)*. Doi fraţi asemănători ca Menechmii nu se aseamănă în noroc. Cel sărac e urmărit de piază rea. Fratele bogat îi dă în două rînduri bani, a treia oară însă numai o pîine neagră, pe care nenorocosul o schimbă pe o jumătate de pită albă cu slugile domneşti la o vînătoare. În pîinea neagră erau ca doi pumni de galbeni noi nouţi şi cu pajură împărătească. Pavel se duce să-şi caute norocul. Călăuzit de un moş bătrîn, alb ca oaia, suie un deal şi în vîrful lui dă de o cîmpie mare, plină de lumînări aprinse, unele mai groase, altele mai subţiri. Dă de o lumînărică subţire, subţire ca o pană de gîscă, ce abia licurea şi, umblînd să-i ia mucul, o stinge de tot. Rămînînd fără noroc, pleacă în lume să cerşească (G. Cătană, *Omul fără noroc)*.

Unele judecăţi sînt paseiste, reportîndu-se în trecut „pe timpurile cele frumoase şi blagoslovite" toate fericirile (Fundescu, *Sora crivăţului)*. „Bag samă — se spune — lumea asta n-a fost niciodată fără împăraţi; aşa a rînduit D-zeu, ca unii oameni să fie mai mari, alţii mai mici, iar cei mai mici să se supună şi să asculte de cei mai mari. Apoi, precum bine ştiţi D-voastră; cîte ţări, atîţia împăraţi, aşa era din bătrîni, toată ţara îşi avea împăratul şi tot satul popa şi mergeau lucrurile strună de oable; astăzi, fireşte, nu mai poate fi aşa, că lumea s-a viclenit şi oamenii au sărăcit; la un împărat îi trebuiesc mai multe ţări şi la un popă mai multe sate, şi tot nu-i mai vede omul sătui" (Ret., *Crăiasa zînelor)*. Eliminarea clasei ţărăneşti din sfatul împărătesc e considerată ca o decădere de după timpurile fabuloase: „De atunci însă şi pînă în ziua de astăzi nu a mai fost paore la curţile împărăteşti, dar nici dreptate nu s-a mai făcut paorelui şi nici cinste nu i se mai dă, ci toţi îl asupresc şi-l năcăjesc în feluri şi chipuri. De atunci încoace i s-a zis paorelui: talpa ţării, pragul ţării, pe care totdeauna trebuie să-l calci" (G. Cătană, *Povestea celor doisprezece miniştri)*. Ba chiar se face

o teorie a degenerării culturii, prin introducerea proprietății individuale. Descoperindu-se un bob de grîu uriaș, împăratul întreabă trei generații de oameni și cel mai bătrîn zice: „Acum nu se fac grăunțele mari ca în tinerețele mele, pentru că astăzi oamenii nu mai trăiesc prin munca lor proprie, ci pizmuiesc pe vecinii lor. Pe timpul meu oamenii erau mai evlavioși, ei trăiau în frica lui D-zeu. Pe timpul meu fiecare își avea bunul său propriu «munca». Holda mea era pămîntul lui Dumnezeu. Unde aram, acolo era holda mea. Pămîntul era liber, iar de pămînt propriu nimeni nu știa. Propriu al său, numea omul numai munca sa" (G. Cățană, *Grăunțele de grîu*). Aceste păreri mistico-primitive, cu aer de reminiscențe confuze ale obștei țăranilor liberi și mai degrabă a condițiilor din Dacia preromană, par să aparțină însă culegătorului.

PEISAJUL

Înțelegem prin peisaj decorul natural în care se mișcă eroii, înlăturînd antropomorfismele. Astfel luna ca femeie nu e un element peisagistic. O întîlnim rar, în funcție picturală: „...cătanele erau culcate pe jos, care unde apucase pe iarbă verde, că era vară și cald ca-n casă, iar luna lumina de-ai fi putut număra galbeni, numai să fi avut" (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Evident, se pune îndată întrebarea în basmele comunicate în scris, ce este autentic popular și ce, intervenție a culegătorului. În general, poporul e sobru, nu face descripție, urmărind efecte lirice, în sine, ci numai în scopul de a situa acțiunea. Din examenul unui număr de basme ne vom da seama ce este folcloric și ce nu.

Caracteristic în basm sînt vagul toponimic, lipsa de determinațiuni geografice precise, incomensurabilitatea,

distanța computată mistic (peste nouă țări și nouă mări). Peisajul în basm are particularitatea de a fi dublu, întrucît, în afară de priveliștea de la orizontul nostru, mai există una pe tărîmul celălalt. Luîndu-se după un zmeu, care venise să fure mere de aur, Prîslea ajunge după dîra de sînge la o pustietate și mai încolo la o prăpastie. Cu vîrteje și funii groase coboară în groapă. Pe tărîmul celălalt vede cu mirare toate lucrurile schimbate, pămîntul, florile, copacii, lighioanele altfel alcătuite și nici un pui de om. Cînd dă de fete, acestea sînt fete de împărat, furate de zmei, care locuiesc pe acest tărîm, unde mai trăiesc balauri, corbi, zgripsori (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur).* Balaurul, care iese din puț, se poate presupune că vine tot din tărîmul celălalt, care ar fi izvorul apelor (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete),* precum poate fi sediul metalelor, aceasta fiind semnificația celor trei palate zmeești de aramă, de argint, de aur. Există și un al treilea tărîm, aerian, la înălțimea vîntului turbat, care este însă insuficient descris.

Un element natural frecvent în basm este pădurea, locul vegetației mocnite, unde nu pătrunde lumina și în care se întîlnesc balauri de foc, zmei și alte ființe malefice, printre care cea mai inofensivă e Strîmbă-Lemne. Gheorghe cel viteaz mergînd la pădure să facă cărbuni dă de scorpia, care omoară pe oricine intră în codru (Isp., *Gheorghe cel viteaz).* Într-o pădure blestemată locuiește un bătrîn, care arătîndu-ți o oglindă îți ia puterile și frumusețea (Ret., *Aripă-frumoasă).* Sfînta Vineri are și ea palatul într-o pădure întunecoasă (Fundescu, *Sfînta Vineri).*

Copiii detestați de mașteră sînt duși la pădure (Isp., *Copiii văduvului).* Acolo se urcă seara într-un copac crăcos și frunzos și dorm. Băiatul vînează păsări cu arcul și le frige (Fundescu, *N-aude, n-avede).* Cei doi băieți și o fată, înlocuiți la naștere cu trei cățel și găsiți de un cioban, cresc în pădure cu turmele de oi și se luptă cu urșii și cu lupii (Fundescu, *Sora crivățului).*

Tirion şi Tiriana, izgoniţi de mama vitregă, trăiesc mulţi ani în pădure, „poate vreo nouă ani“, hrănindu-se cu mure, zmeură, alune şi jir. Hainele rupîndu-li-se, Dumnezeu le dăruieşte îmbrăcăminte ca la peşti, adică solzi (Ret., *Cerbul*).

Fetele gonite de părinţi, nevinovate sau fiindcă s-au iubit fără voia părintească, trăiesc tot la pădure. Cutare împărat, oropsind pe fie-sa, porunceşte să fie pusă pe o corăbioară cu cinci pîini lîngă dînsa şi cu un urcioraş de apă. Într-o noapte corabia se opreşte la marginea unei păduri. Tînăra femeie, cu copilul născut pe corăbioară, rătăceşte prin ea, apoi se aşază în scorbura unui copac mare şi gros ca butia. Stă în codru ani mulţi, hrănindu-se cu ierburi, rădăcini şi roadele unor copaci (Isp., *Voinicul cel fără tată*).

Prinţesa „Nu ştiu“ naşte şi ea în pădure un băiat şi o fată, locuieşte într-o peşteră, învăţîndu-şi copiii să scrie pe scoarţa copacilor (G. Cătană, *Prinţesa „Nu ştiu“*).

Fata de împărat care se măritase cu porcul cel fermecat, mergînd în căutarea lui, dă de o poiană cu floricele şi iarbă moale la marginea unei păduri, unde ciripesc păsări. Orbecăieşte trei zile şi trei nopţi prin pădure, pînă dă de o casă fără ferestre şi fără uşi (Isp., *Porcul cel fermecat*).

Într-o colibă din pădure trăieşte cerşetoarea la care se adăposteşte fata cu pieze rele (Isp., *Fata cu pieze rele*). Petru Cenuşotcă ajunge într-o seară într-o pădure mare de cer şi ceruleţe şi luînd-o pe o cărăruşă dă de un moşneag mai bătrîn decît pădurea, care-şi usca la foc opincile şi obielele (Frîncu şi Candrea, *Petru Cenuşotcă*). Fata cu degetul tăiat din pricina răutăţii mamei merge prin codrul întunecat şi dă de nişte curţi mai frumoase decît cele împărăteşti, în care locuiesc nişte zmei (Ret., *Mama cea rea*). Afin şi Dafin ajung la scăpătatul soarelui într-un loc unde „auziră un zgomot şi un urlet mare, apoi văzură o gîrlă mare de păcură

aprinsă, aruncînd pietre pînă la înaltul cer". Sînt în pădurea neagră şi în mijlocul ei găsesc buşteanul ielelor, pe care, urcîndu-se şi lovindu-l de trei ori cu pintenii, îl prefac într-o căruţă cu doisprezece cai de foc, cu care se înalţă pînă la vîntul turbat (Fundescu, *Dafin împărat*). Exemplele sînt nenumărate. În scurt, se adăpostesc în păduri oropsiţii, solitarii, fiinţele care nu înfruntă deschis pe om, hoţii. Pădurea este locul groazei şi cînd într-un basm dăm de o descripţie entuziastă putem s-o suspectăm ca o efuzie lirică a culegătorului, ca de pildă : „Apoi intrară în pădure. Cînd văzură frumuseţile pădurilor, rămaseră cu gurile căscate... Cînd bătea vîntul şi se mişca frunzele, asculta la fîşîitul lor şi li se părea că împărăteasa umblă tîrînd după sine rochia cea de mătase..." (Isp., *Luceafărul de zioa şi luceafărul de noapte*).

Frecvent în basm este cazul pădurilor de natură minerală. Cele douăsprezece fete de împărat, care dispar noaptea, trec printr-o pădure de argint, printr-una de aur şi prin una „cu frunzele numai diamanturi şi pietre nestemate, cari sclipeau de-ţi luau ochii" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Cînd flăcăul care le urmăreşte rupe cîte o rămurea, pădurile freamătă puternic, însă fata cea mare crede că păsăruica ce-şi are cuibul în turnul bisericii din palaturile împăratului a trecut prin frunze, căci numai ea poate răzbate *(ibid.)*. Într-un caz asemănător, o fată, pierind noaptea, trece printr-o pădure de aramă, una de argint şi alta de aur (Al. Antemireanu, *Ciobanul şi fata de împărat)*. În cîte o pădure de aramă, de argint, de aur, locuieşte cîte un zmeu (M. Eminescu, *Călin nebunul)*. Aceste privelişti sînt de pus în legătură cu obsesia în basm a metalelor. Fata-voinic întîmpină piedici (lup, leu, balaur) puse de tată-său metamorfozat la podul de aramă, la podul de argint şi la podul de aur. Procesiunea este de la metalul cel mai puţin nobil la cel mai de preţ, s-ar zice o conversiune de la teluric la astral, după metoda spagirică (Isp., *Ileana Simziana)*. Dar şi fără alchimie este înve-

derată cinstea de care se bucură regnul mineral. Pe tărîmul celălalt, trei zmei au respectiv palaturi de aramă, argint, aur (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Sînt cai de aramă, argint, aur care vin cînd se scutură un căpăstru de aramă, argint, aur și dau voinicului haine, sabie, pinteni de aramă, argint, aur (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Fata măritată cu feciorul împăratului face coconi de aur, care, aruncați în bălegar, se prefac în brazi de aur (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Parsion seamănă grîu pe o coastă și iese o holdă de aur (Ret., *Voinicul Parsion*).

În cîteva basme mai puțin arhaice, muntele e înfățișat ca sediu pastoral. Aflatul crește la munte, hrănit cu lapte de oaie și legănat într-un leagăn de cetină de către ciobani și nu coboară de la turmă nicicînd (Ret., *Aflatul*). Fiiuțul oii stă și el în munți, unde are stînă, făcînd brînză și urdă și vînzînd-o negustorilor care vin acolo sus (Ret., *Fiiuțul oii*). Trei frați păcurari umblă cu turmele lor prin munți și codri „la izvoare răcoroase și poieni umbroase, pe unde picior de om nu mai călcase". Femeile le aduc la stînă cele trebuincioase. Cîteodată pe lumina zilei merg și la oraș spre a-și cumpăra clopote pentru oi, ori încălțăminte și alte lucruri. Noaptea nu se încumetă, căci li „se putea întîmpla să lunece de pe plaiul, care nu era mai larg decît ca să poată omul merge pe el și cît luneca numai un pas în lături, era prăpădit, acolo îi putrezeau oasele".

În termeni curat fabuloși, muntele e un loc inaccesibil, constituind un alt tărîm unde se petrec lucruri teribile sau sublime. Doi munți se bat în capete, iar între ei este o fîntînă cu apă vie și apă moartă (*Spaima zmeilor*). Doi munți mari, „mai mari decît Găira", se bat și ei în capete. Aceștia nu se bat de voia lor, ci se joacă cu ei, ciocnindu-i, un năzdrăvan, Bate-munți-n-capete (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Între munți mari și înalți, în alt basm, se bat de nouă ani doi zmei (Isp., *Ileana Simziana*). Un munte de fier nu e decît

stîrvul unei zmeoaice care a crăpat din pricină că a înghiţit simulacrul de fier înroşit în foc al Greuceanului (Isp., *Greuceanu)*. Soţia porcului fermecat ajunge la munţi înalţi, colţuroşi şi scorburoşi : „sărea din bolovan în bolovan şi din colţ în colţ". Colţii de munte sînt tot de cremene, şi nevasta suie în brînci pînă ce ajunge la palaturile soarelui (Isp., *Porcul cel fermecat)*. De la soare, care e fiul Sfintei Duminici, Petru Păr-Frumos află că Ileana Costănţeana locuieşte pe muntele de glajă. Acesta e descris ca un rai terestru şi constituie în orice caz un alt tărîm, fiindcă voinicul e numit „om pămîntean" ; „Pe vîrful muntelui nu era altă fără rai pămîntesc. Cîmpii întinse, codri frumoşi şi ape limpezi ca criştalul." „Petru plecă la drum şi voios trecea din sat în sat, din cetate în cetate. În urmă a ajuns la o cetate frumoasă. Petru nu mai văise în viaţa lui aşa curţi frumoase ca aici ; dintre toate curţile însă una era mai pompoasă. În curtea aiasta locuia Ileana Costănţeana." Petru rămase „pirotit (înmărmurit) uitîndu-se la ziduri" (Frîncu şi Candrea, *Ileana Costănţeana)*. Pentru a ajunge la „cetatea nevăzută şi neauzită", unde se află zîna, soţia sa, care e porumbiţă, voinicul Parsion intră în regiune muntoasă : „se puse la cale, peste rîpe, peste gropi, peste hîrtopi, peste munţi şi surpături, s-au tot dus trei luni de zile" (Ret., *Voinicul Parsion)*. Cam în aceeaşi situaţie se află feciorul de împărat care s-a însurat cu o bufniţă. „Trecu dealuri, văi, colnice, străbătu păduri întunecate şi de picior neumblate, dete prin smîrcuri şi lacovişte." „Uneori îl bătea gîndurile să-şi facă seama singur, să se dea de rîpă, ori să-şi sfărîme capul de colţii de piatră de prin munţi..." Zîna zînelor e găsită în nişte palaturi dintr-o peşteră, deci tot în zonă alpină (Isp., *Zîna zînelor)*.

Sentimentul nautic, propriu-zis, nu se întîlneşte în basmul românesc. Marea e un mediu suspect. Pe marginea ei dorm doi uriaşi cu capul pe un ţărm şi cu picioarele pe cel dimpotrivă, iar în smîrcurile mărilor trăieşte

baba cu zece cămăşi la ţipătul căreia vin şerpi şi balauri, iar munţii şi bolovanii se prăvălesc (Fundescu, *Sora crivăţului)*. Smîrcurile mărilor unde stă zmeul, care a furat pe Ileana Simziana, par a fi un fel de lagună. Şi împăratul, care a poruncit să-i fie adusă Ileana trebuie să aibă o ţară maritimă, altfel fata-voinic n-ar putea pleca cu douăzeci de corăbii (Isp., *Ileana Simziana)*. În ostrovul mării vieţuieşte un arap, ibovnic al fetei de împărat (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga)*. În heleşteu de asemenea trăieşte o zînă, prefăcută în broască-ţestoasă (Isp., *Broasca-ţestoasă)*. Frecvent este tăul de lapte, care întreţine, se pare, viaţa, fiind o hrană vitală şi face cu putinţă învierea cadavrelor aruncate în el.

Cîmpul cu iarbă şi flori are de foarte multe ori efect adormitor şi e primejdios pentru cine se opreşte. La mijloc e o cauză numenală, un zmeu, un împărat năzdrăvan, care încearcă astfel să pună o piedică în drumul eroului. Fata-voinic „se mira şi sta în loc uimită, văzînd frumuseţile cîmpului. Aci îi venea să descalece ca să adune cîte un mănunchi de flori din mulţimea aia ce acoperea văile şi dealurile, flori de cari nu mai văzuse ea ; aci îi venea să se dea la umbră sub cîte un copaci nalt şi stufos, în care miile de păsări cîntau fel de fel de cîntece, aşa de duioase, de erau în stare să te adoarmă..." (Isp., *Ileana Simziana)*. Din fericire, calul îi dă ghes să meargă înainte. În ţara Scorpiei, este o cîmpie, frumoasă pe de o parte, cu iarbă înflorită, pe de alta pîrlită, fiindcă Scorpia are trei capete şi varsă, cînd e supărată, foc şi smoală (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe)*.

Uneori tablourile rurale sînt foarte familiare şi evocă climatul nostru agrar. Omul sărac se roagă „de chinezu din sat să-l îngădue să-şi îngrădească o «prinsoare» în izlazul comunal, în care să-şi pună şi el cît-a cucuruz, un cuib, două de păsulă ori de crumpi, un strat, două de ceapă..." „Şi lucrau copiii omului nostru cu toată inima în grădină, că era grădina mare şi se făceau bucatele

de poveste." După ce a semănat bucatele de sapă (cucuruz, păsulă, ludăi, cînepă, ceapă, sălată, crumpi), în anul al patrulea pune trifoi, avînd o văcuță și doi juncani: „Și creștea trifoiul lor de minune, parcă a ieșit din apă, și-ți era mai mare dragul a-ți paște ochii peste el ca peste un covor verde, ce se îndoia la suflarea vîntului în dreapta și în stînga ca valurile unui lac mare" (G. Cătană, *Petru Cenușă).*

Parsion, feciorul mai mic al unui moșneag bătrîn și sărac, capătă, lucrînd o săptămînă la plug la alt moș, o coastă plină de spini ca s-o semene cu grîu. Parsion taie spinii cu toporul și-i scoate din pămînt cu rădăcină cu tot, iar un cîine al stăpînului îi ia în gură și-i cară într-un fund de pîrîu. Crește o holdă cu spicele de aur, fac patru grămezi, și cei patru (bătrînul și feciorii) se așază să doarmă pe cîte o grămadă să le străjuiască (Ret., *Voinicul Parsion).* Un împărat are cea mai bună pășune de trifoi lîngă lacul zînelor. Din acest lac iese din cînd în cînd cîte o zînă și se arată oamenilor (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînziana).*

Pustietățile întrerup locurile fertile, reprezentînd goluri. Făt-Frumos în căutarea tinereții fără bătrînețe ajunge la o pustietate unde se desparte de ostașii săi (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe).* Pipăruș nimerește și el într-o pustietate „de nu vedeai nimic numai cerul în sus și sub picioare pămîntul, nici o frunză, nici un fir de iarbă, dară nimica, ce-i nimica" (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit.*

Împărații au în chip curent grădini. Unul „avea pe lîngă palaturile sale o grădină frumoasă, bogată de flori și meșteșugită, nevoie mare! Așa grădină nu se mai văzuse pînă atunci p-acolo. În fundul grădinei avea și un măr care făcea mere de aur." Merele se pîrguiau noaptea, deci la lună. Pe lîngă palaturile altui împărat e „o grădină foarte frumoasă. Și atît de dragi îi erau florile acestui împărat, încît însuși cu multă tragere de inimă le plivea și îngrijea de grădină. În fundul acestei

grădini crescuse un măr cu totul şi cu totul de aur. Împăratul nu mai putea de bucurie că în grădina sa se afla un aşa pom cum nu se găsea în toată lumea." Merele se pîrguiesc tot spre seară (Isp., *Lupul cel năzdrăvan)*. Lupul cel năzdrăvan se furişează în grădina zînei crăiese. Acolo nu vede nici un pom verde. Frunzele căzuseră, crăcile, rămurelele erau despuiate. Numai un stuf de trandafiri era înfrunzit şi plin de boboci, unii deschişi, alţii în floare *(ibid.)*.

Din aceste exemple chiar se vede că grădina nu are aspect strict ornamental, ci conţine un miracol vegetal, un numen, precum mărul de aur care indică o relaţie cu regnul mineral (Isp., *Prîslea cel voinic şi merele de aur)*. Pe de altă parte, grădina, mai ales cu mărul miraculos, e un fel de Eden. O împărăteasă fără copii visează o grădină foarte arhitecturală, un Versailles sau un Tivoli :

„Se făcea că eram într-o grădină frumoasă, frumoasă cum n-am mai văzut. Erau nişte pomi înalţi, stufoşi şi bine potriviţi, de păreau că erau scrişi, şi aşezaţi în trîmbă pe drumul pe care mergeam. În dreapta şi în stînga era o pădure tot cu astfel de pomi de îţi plăcea să-i priveşti. Tot mergînd şi minunîndu-mă, m-am pomenit către mijlocul grădinii. Aici era, ce să-ţi spui? frumuseţea de pe lume. Nişte cărări sucite şi cotite, acoperite cu un fel de iarbă mărunţică, de părea că erau nişte covoare aşternute."

„Din loc în loc şi mai cît colea, se făcea că erau aşezate nişte stufişuri, unele rotunde şi cu flori, altele lunguieţe şi cu pomişori, iară altele făcute ca nişte ascunzători. Flori cu fel de fel de feţe şi cu un miros de te îmbăta. Mă rătăcisem căscînd gura în toate părţile, uitîndu-mă la poamele cu care erau încărcaţi pomii şi ascultînd la miile de păsărele ce cîntau pe rămurele şi fără a se sfii de mine."

„Mai către mijlocul grădinii se făcea că era o fîntînă de marmură albă ca laptele, şi apa curgea pe de o sută de părţi, limpede ca vioara şi rece ca gheaţa."

Şi aci e un pom cu merişoare din care femeia care mănîncă, rămîne grea (Isp., *Ciobănaşul cel isteţ*). Nu departe de curţile unui împărat este o „grădină fermecată“, „de cumva cel ce trecea pe lîngă ea era tînăr, se făcea bătrîn, de era bătrîn se făcea tînăr, de era fată sau nevastă devenea împovărată“ (Ret., *Urmă-galbină*). Fiul de împărat însurat cu Tiriana are o grădină cu lac şi nuferi fără flori pe care sînt luntri. Are şi o livadă frumoasă, unde pune pe Tirion, cerbul cu coarne de aur, fratele Tirianei (Ret., *Cerbul*). Palatul de sticlă în care un zmeu ţine garoafa ce miroase cale de nouă ani pare a fi o seră (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Rozuna, doamna florilor, are fireşte grădini pline de flori de tot felul, ce te îmbătau cu mirosul lor, înconjurate de un rîu mare (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). Zîna Zorilor, de asemenea : „Lasă că arborii erau tot cu crăci de aur, că izvoarele curgeau mai limpede decît roua, că vînturile se mişcau cîntînd, şi florile vorbeau vorbe dulci şi frumoase, dar... în întreagă această grădină, nu era nici o floare desfăcută, ci numai boboci...“ (Slavici, *Zîna Zorilor*). Împăratul cu douăsprezece fete posedă şi el grădină, fiindcă are un grădinar, care îşi ia un argat. Acesta aduce, din cînd în cînd, flori domniţelor. Urmărindu-le prin cele trei păduri (de argint, de aur şi de diamant) ajung întîi la o grădină cu ziduri de aramă şi cu porţile de oţel (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Argatul a devenit invizibil printr-o floare de la un dafin găsit în unghiul grădinii cel despre răsărit (*ibid.*). Falsul cheleş, care-şi ascunde părul de aur sub o băşică de ciriviş, intră argat la un grădinar. Acesta îl învaţă să cureţe pomii şi brazdele de buruieni. Într-o zi argatul strică de trei ori grădina, mergînd călare prin ea, iar grădinarul cu mare trudă o drege (Fundescu, Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur, Făt-Frumos cel rătăcit*).

Într-o grădină cîntă o păsărică, de fapt zîna din rodie, şi pomii pe care se aşază, se usucă. Împăratul are grădinar (Isp., *Cele trei rodii aurite)*. Zîna zînelor are o grădină într-o peşteră (Isp., *Zîna zînelor)*. Broasca-ţestoasă cea fermecată şi feciorul de împărat, după ce se îmbăiară „trecură prin grădină, unde mirosul florilor îi îmbată". Însă grădina este într-un eleşteu (Isp., *Broasca-ţestoasă)*.

ARHITECTURA

Arhitectura în basm e din domeniul orfevreriei şi al miracolelor lapidare, sclipirea astrală e senzaţia dominantă. Descripţia e sumară, limitată la sentimentul de uluire. Au palate împăraţii, zmeii, zînele, uneori boierii. Îndeobşte palaturile nu sînt operă de arhitect, ci de magie, putînd răsări şi dispare într-o noapte. Un împărat puternic are un palat cu cămări de unde nu se vede nici o pajişte, nici izvor, deoarece fata lui care nu ieşise din casă de cînd se născuse, e foarte uimită cînd vede cîmpul. Grajdurile sînt nelipsite (Isp., *Ileana Sîmziana)*. Şi zmeul, care dăruieşte fetei-voinic pe Galben-de-soare, „telegar fără splină", posedă grajduri, grădină cu flori, casă cu multe odăi, desigur, una cel puţin pentru musafiri, una a zmeului, una a zmeoaicei, alta în care ţine armele. Celălalt zmeu de la smîrcurile mărilor are palaturi şi se învîrtesc după soare. Alt împărat, căruia balaurul din puţ era să-i mănînce fata, locuieşte într-un palat cu multe săli. În sala cea mare se plimbă în toate părţile o mulţime de oameni (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete)*. Trei zmei au pe tărîmul celălalt palaturi, respectiv de aramă, argint, aur. Cu un bici le poate vîrî în cîte un măr de aramă, argint, aur (Isp.,

Prîslea cel voinic şi merele de aur). Spaima zmeilor şi calul năzdrăvan „deteră peste o cîmpie cu păduri frumoase de chiparos, cu iarbă verde ca mătasea şi cu mulţimea de fîntîni cu apă limpede ca vioreaua şi rece ca gheaţa ; iar la capătul acelei cîmpii era un palat cu totul de argint". E palatul unui zmeu. Mai departe dau de un palat de aur, apoi de un palat de topaz, care strălucea atît de tare, încît la soare te puteai uita, dar la dînsul ba. Şi acestea sînt ale cîte unui zmeu (Fundescu, *Spaima zmeilor).* Am văzut apoi că alt zmeu are palat de sticlă *(ibid.).* Palaturi „cu totul şi cu totul de sticlă" care străluceau „de la soare te puteai uita, dară la dînsele ba" are zmeoaica cu fiul ei (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă).* O slujnică moartă din cauză că a fost pălmuită de împărat, a visat o grădină mare, plină de cărări drepte şi largi cu flori frumoase de toate colorile, pomi roditori „fîntîni ce aruncau apă în formă de raze drept în sus, din care se stropeau florile şi pomii şi iarba verde". Pomii sînt înfloriţi, păsările cîntă, albinele zbîrnîie. Acolo sînt biserici zugrăvite numai cu aur, şi preoţi, călugări făcînd slujbe. Un împărat mare cu împărăteasa „se prepurtau ţinîndu-se de mîini şi încotro priveau toţi li se închinau şi-i ascultau". Bătea un vînt lin şi din turnurile bisericilor la suflarea lui se auzeau clopoţei de argint şi se simţea miros de tămîie şi smirnă. Moarta se pare că văzuse raiul. Grădina însă e prea în stil italian şi se poate presupune intervenţia culegătorului, spontană sau prin utilizarea unui text străin (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga).* Un fecior de împărat e dus la palaturile unor zmei. Aci sînt grădini cu fel de fel de flori şi de pomi ; case învălite cu argint, care străluceau la soare ca oglinda, păreţi împodobiţi cu chipuri şi flori săpate, ciubuce poleite ; fîntîni care aruncau apa în sus. Aci se cunosc deci basorelieful, broderia în piatră, *jet-d'eau*-ul (Isp., *Pasărea măiastră).* În heleşteu zîna broască-ţestoasă are „nişte palaturi strălucite de po-

doabe, încît la soare te puteai uita, dară la dînsele ba". „Aurul cu care erau poleiţi stîlpii şi ciubucele de pe lîngă streaşină, licărea de-ţi luau ochii." Feciorul „rămăsese cu ochii bleojdiţi ca unul ce nici dînsul, deşi era fecior de împărat, nu mai văzuse asemenea scumpeturi". Feciorul şi zîna fac baie încropită de lapte de oaie, fiecare în altă cadă. Fiul împărătesc „nu cuteza să calce pe pardoseala băii şi pe velinţele cele mai de preţ ce erau aşternute prin palat, de milă să nu le strice frumuseţea" (Isp., *Broasca-ţestoasă).* „Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită şi adusă din meşteşug aşa, încît închipuia fel de fel de flori, de păsări şi cîte nagode toate. Apa ciuruia din ţeve aurite şi o lua cu năstrape şi căuşe de aur. Ştergarele erau de mătase şi în ţesătură cu fir de cel bun şi cu mărgăritare" *(ibid.).* Trei fete de împărat se scaldă într-o baie cu totul şi cu totul de marmură (Fundescu, *Spaima zmeilor).* Am văzut că nişte zîne au o baie într-o cămăruţă în care curge apă de aur (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur).* Un zmeu locuieşte într-un palat mare şi frumos, încît de strălucire îţi lua ochii. Înăuntru la poartă, voinicul găseşte un maldăr de chei. Intră în toate odăile, iar în cea mai mare şi mai bogată găseşte un zmeu legat cu trei cercuri de fier (Fundescu, *N-aude ! N-avede !).* Voinicul cel fără tată intră şi el într-un palat zmeiesc : „era să-şi iasă din minţi de mirare şi să-şi piarză cumpătul dînd de atîtea lucruri" (Isp., *Voinicul cel fără tată).* Locuinţa unui zmeu are înfăţişare de „palaturi de domn" albind de departe (Isp., *Copiii văduvului).* În bordeiul în care e oropsit cheleşul de către socrul său, împăratul, calul cu aripi îi aduce frumuseţile lumii : „nu era în palaturile împăratului ceea ce era în bordeiul lui" (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur).* Printr-un inel magic, voinicul cu cartea preface bordeiul părinţilor în „nişte palaturi măreţe, împodobite cu de toate frumuseţile, cu grădini falnice, cu izvoare limpezi, de să te tot fi uitat la dînsele şi să nu te saturi". „Cămările, laviţele,

așternuturile numai scumpeturi“ (Isp., *Voinicul cu cartea)*. O fată de împărat e pusă într-un poloboc împreună cu un flăcău sub bănuiala că ar fi greșit ; polobocul mergînd pe Dunăre se lovește de un buștean, se sparge. Cei dinăuntru ies la uscat și într-un bunget de pădure dau de niște „case frumoase“ a căror bătătură e cîmpul cu florile (Isp., *Fata de împărat și fiul văduvei)*. În aceeași situație, dar vinovați, băiatul cel bubos și fata de împărat fac, cu ajutorul cerut mental, al unui ghigorț „dintr-o păcătoasă de butie“, „un palat de nici împăratul, tatăl fetei, nu avea așa palat bogat și împodobit cu toate frumusețile lumii“. Palatul se ivește la marginea mării, însă feciorul îl strămută într-o pădure (Isp., *Băiatul cel bubos)*. Într-o „cetate cu un palat minunat“, pe cît se pare pe tărîmul celălalt, locuiește „fața neagră“. Palatul are treisprezece uși succesive (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă)*. Sora crivățului, așa se pare, face la doi băieți și o fată „două palaturi cari la soare te puteai uita, dar la ele ba“ (Fundescu, *Sora crivățului)*. Cum este palatul de aer al zeițelor, pe alt tărîm aerian, la care zboară Ion Buzdugan, nu știm. Întors pe pămînt cu zeița, soția sa, își fac un palat frumos „de strălucea ca soarele“ (Fundescu, *Ion Buzdugan)*. Pe alt tărîm se află și palatul Zînei zînelor, prefăcută în porumbel. „Trecu mări, pîrae și ape mari ca pe uscat, mai cutreeră țări și pustiuri, pînă ce ajunse la un munte mare, mare, al cărui vîrf da de nori. Aci văzuse el că se lăsase porumbeii. Se puse a se urca pe dînsul și, din văgăună în văgăună, din stei de piatră în colț, din rîpă în rîpă, cățărîndu-se cînd pe munți, cînd pe coame de munți, ajunse la o peșteră. Intrînd acolo, rămase ca lovit de trăsnet cînd văzu niște palaturi ca de domn și așa de măiestrit lucrate, cum nu se văd pe pămîntul nostru“ (Isp.,*Zîna zînelor)*. O cetate în regiune muntoasă este și aceea a soției lui Parsion, cu înfățișare temporară de porumbiță și ea (Ret., *Voinicul Parsion)*.

Într-un basm ni se dau detalii de interior. Un ciobănaş şi un boier sînt poftiţi de împărat să doarmă într-o cameră cu două paturi. „Păreţii erau albi ca laptele şi cu nişte vărgi de aur. La ferestre erau nişte perdele de mătase d-aia bună şi groasă, întinse pe nişte drugi de aur. Pe lîngă păreţi, nişte laviţe şi o masă de lemn mirositor, lucrate cu meşteşug. Paturile erau de o parte şi de alta ale cămării şi cu un fel de oranist d-asupra numai de mătăsărie d-aia bună, înmuiate în fir, aşezate pe patru stîlpi lucraţi ca melcul şi cu nişte dungi de aur. Aşternutul era de nişte pînză albă ca zăpada şi subţire de s-o spargi cu limba. Perina de cap era îmbrăcată în pînză de borangic de cea mai aleasă. Ciobanul se sfieşte să calce „pe velinţele şi scoarţele alea scumpele ce erau aşternute pe jos“ şi se întinde binişor pe pat ca să nu mototolească albiturile (Isp., *Ciobănaşul cel isteţ*). Cămara de joc din palatul din mijlocul heleşteului unde joacă noaptea cele douăsprezece fete de împărat era „mare şi largă de abia puteai să-i zăreşti căpătîiul. Ea era împodobită numai cu aur, cu pietre nestemate şi cu făclii de jur împrejur ce ardeau în nişte sfeşnice de aur curat mai mari decît omul. Păreţii albi ca laptele străluceau de-ţi luau ochii şi cu dungi de aur împodobite cu zamfiruri şi rubinuri de licăreau ca focul“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Curţile din codru ale zmeilor sînt mai modeste. În chilii sînt scaune, mese. Este şi un cuptor, undeva, după care se ascunde fata cu mamă rea (Reţ., *Mama cea rea*). Cînd cutare împărat face un concurs spre a găsi ginere fetei sale, aceasta se suie pe o masă lucrată cu multă măiestrie şi scobită în marmură roşie, îmbrăcată toată în fir de aur şi împodobită cu pietri scumpe ; stă pe scaun de aur ţinînd în mînă coroana împărătească. După aceste scule putem să ne facem o idee de rest (G. Cătană, *Petru Cenuşă*). Trei feciori de împărat umblînd prin cămări : „într-una aflară arme fel de fel,

rămase de la moşi-strămoşi ; în alta află bani din toate ţările şi de peste toate mările : bani de aur şi de argint, cum numai la împăraţi se pomenesc ; în altă chilie află haine împărăteşti nouă şi vechi, rămase din moşi-strămoşi, toate numai posomanturi şi pietri scumpe ; în altă chilie află scumpeturi şi bogăţii, la soare parcă te puteai uita o leacă, dar la ele ba" (Ret., *Crăiasa zînelor).*

Stilul palatelor, oricît nu se dau amănunte, este feudal. Se vorbeşte adesea de apa care le înconjoară, de poduri. Ele au curţi, deci ziduri împrejmuitoare, cînd nu sînt curate „cetăţi" aşezate în locuri abrupte. La porţile palaturilor Împăratului Verdeş stau slujitori (Isp., *Aleodor-împărat).* O cetate cu poartă este palatul Zînei Zorilor (Stlavici, *Zîna Zorilor).* Turnul nu lipseşte adesea. Un împărat se suie cu feciorii săi într-un turn cu pălimar din grădină (Isp., *Zîna zînelor).* Alt împărat locuieşte „la casa cu turn" (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga).*

Amănunt arhitectonic : casele au o „talpă" ce se poate ridica (Fundescu, *Spaima zmeilor).* Curţile zmeieşti, de pildă, în care locuieşte mama lui Urmă-galbină şi a lui Pipăruş Viteazul, au talpă, pe care Pipăruş, în vîrstă de patru zile, o ridică cu degetul mic (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru).*

Unele palate cu însuşiri magice sînt semnalizatoare. Făt-Frumos trecînd pragul porţii palatului unei zmeoaice, cu o fată furată de zmeu, curţile şi palaturile încep a hăui. Zmeoaica aude şi se ia după ei (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă).* La fel se întîmplă şi în palatul zînelor cu baia de aur. Făt-Frumos, intrat ca argat, e lăsat acasă cu porunca să rupă o şindrilă din straşina casei şi să le facă semn, cînd va auzi zgomot de apă curgînd în cămăruţa cu baia. Voinicul însă se îmbăiază el, capătă păr de aur şi, luînd o legătură cu haine, fuge. „Cum călcă peste pragul porţii, începu casele, curtea şi grădina a se cutremura şi a urla aşa de groaznic, încît se auzi pînă la zîne, şi zînele îndată se întoarseră acasă"

(Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Și Făt-Frumos care scoate iapa pe ușa grajdului unui împărat o pățește la fel. Iapa nechează o dată „dă hăui văzduhul, urlă toată curtea și palaturile" (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*).

După unghiul de civilizație din care povestitorul ori culegătorul privește lucrurile, aspectul arhitectural e mai arhaic ori mai modern. Un împărat am văzut că locuiește într-un sat. De multe ori nu se pomenește nimic de viața citadină. Palatul se găsește într-o pădure, ori pe un colț de munte, și chiar palatul împărătesc pare solitar, pierdut într-o grădină. Totuși se vorbește și de orașe. Gheorghe cel viteaz merge la oraș. „Se ameți și se fîstîci, cînd se văzu încongiurat de o mulțime de lume, și-l asurzise zgomotul ce se făcea în acel oraș. Mergea, și nici el nu știa unde se duce. După ce-și veni în simțiri din amețeală, își ținu firea, și, luîndu-și inima în dinți, începu a umbla, uitîndu-se prin toate prăvăliile și mirîndu-se de toate celea ce vedea." În acest oraș dă de-o fierărie unde se vînd săbii și buzdugane (Isp., *George cel viteaz*). Alt Făt-Frumos, venit și el din pustiu la orașul cel mai de aproape, văzîndu-se „întru mulțimea aia de oameni, furnicînd în sus și în jos, se cam spăimîntă" „de atîta zgomot și îmbla tot cu frică, mirîndu-se de frumusețea caselor și tot ce vedea" (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Afară de problema apei potabile, se pune în basm problema focului. Foarte des ultima problemă constă în procurarea focului, cînd s-a stins. Mai rar în evitarea incendiului la oraș. Pe timpul unui împărat, tare și puternic, „se întîmplă ca în timpul împărăției sale să arză toate orașele celorlalte împărății vecine, din jurul său. Atunci, el temîndu-se ca să nu arză și ale sale, dete poruncă ca în tot cuprinsul ținutului său să nu se mai facă foc, nici lumînare să se mai aprinză" (Fundescu, *Sora crivățului*). De aici se poate intui că orașele sînt alcătuite din case îndesate una într-alta și probabil și de lemn.

VEŞMINTE

Amănunte vestimentare se dau foarte puţin în basm. Cînd descripţia e minuţioasă, e de bănuit intervenţia literară a editorului. Astfel Furga-Murga vrea să trimită pe mamă-sa în peţit, îmbrăcată în „haine frumoase ca muierea chinezului de la noi". Cu ajutorul mărgelei fermecate capătă „o ladă îndesată de haine frumoase cu poale ciurate, cu papuci cu copciu, cu mărămi de mătase, cu pieptar cu oglinduţe, cu mărgele şi zghiordane, cu salbă la grumaz, cu oprege şi cătrînţe ţesute numai cu fir şi ibrişin, cu pui şi perţi de-ţi fugeau ochii de pe ele" (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Fata moşului capătă de la Sfînta Vineri într-o cutie mică şi necioplită, pe care şi-o alege singură, mărgăritare, pietre nestemate, mărgele, ie numai cu fluturi de aur şi catrenţe de mătase (Isp., *Fata moşului cea cuminte*).

Frecvent se vorbeşte de hainele şi armele împăratului din tinereţe, fără detalii (Isp., *Tinereţe fără bătrîneţe*). Zeiţa care face nuntă cu Ion Buzdugan se îmbracă însă cu nişte haine „numai de aur" (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Petru Cenuşă vine pe rînd înveşmîntat cu haine de aramă ca para focului, de argint, de aur, în vreme ce craii şi prinţii sînt îmbrăcaţi „numai în fir şi mătasă" (G. Cătană, *Petru Cenuşă*). Falsul cheleş cutreieră grădina îmbrăcat o dată în hainele „cîmpul cu florile", a doua oară cu hainele „cerul cu stelele", a treia oară cu hainele „cu soarele în piept, luna în spate şi doi luceferi în umeri" şi cu părul de aur despletit (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Deşi simţul somptuozităţii nu se poate tăgădui, atenţia naratorului cade asupra materiilor rare şi scumpe, metale (aramă, argint, aur), pietre preţioase, folosindu-le atît în arhitectură, cît şi în înveşmîntare. Un împărat, un zmeu, o zînă sînt recognoscibili prin bogăţia metalică şi lapidară neînchipuită.

AUTENTICITATEA

Neautentic este un basm redactat, din pură imaginație, de un autor cult la masa lui de scris. Cînd însă basmul a fost auzit din gura unui om din popor, sau a fost combinat din elemente existente în culegerile anterioare, chestiunea autenticității e mai dificilă și reclamă o analiză atentă de conținut și formă. Avînd în vedere că un basm este cu adevărat folclor, cînd are o circulație largă și îndelungată, o primă operație critică constă în a căuta analogiile sau, cum se spune curent, variantele. Din punct de vedere critic, termenul de „variantă" nu-i practic, fiind prea absolut. Există basme aproape identice, precum *Făt-frumos cu părul de aur* de Ispirescu și de Fundescu, în altele analogiile sînt mai mult sau mai puțin parțiale. Combinația situațiilor primite, „amalgamarea", precum cu drept cuvînt zice L. Șăineanu, e infinită, deși elementele sînt relativ mărginite, iar ideile și fantazia reduse aproape exclusiv la sfera cercetată în paragrafele de pînă aici. Feciorul cel mic e totdeauna mai isteț decît ceilalți doi mai mari, împăratul își încearcă cei trei feciori la un pod, fugarii aruncă în calea zmeoaicii obstacole, mama vitregă gonește fata moșului, ființele cărora li s-a făcut un bine ajută pe Făt-Frumos, voinicul se bate în luptă dreaptă cu zmeul, nevasta, care a aruncat pielea de jivină a soțului fermecat, își va căuta timp îndelungat bărbatul, robul mistificator va fi legat de cozile cailor, sancționarea fraților răi se va face prin ordalie, adică judecată divină, cîteșitrei frați aruncînd, de exemplu, cîte o săgeată în sus, cea a fraților răi căzîndu-le în creștet.[1] Acestea sînt de fapt șabloane. Dacă acum, după exame-

---

[1] Ispirescu, *Prîslea cel voinic și merele de aur*. Despre ordalie, în tradiția noastră juridică, cf. Ion Sabău, *Judecata probei fierului roșu în Transilvania feudală*, în *Studii și referate privind istoria României*, I., Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 625 și urm.

nul unui număr limitat de basme, trecem la excerptarea altora, nu vom găsi din punct de vedere al conținutului, luat în abstracțiunea lui, nimic care să depășească convenționalul fabulos.

Iată, de pildă, culegerea fraților Arthur și Albert Schott (*Walachische Märchen*, Stuttgart u. Tübingen, 1845)[1]. *Die Kaisertochter im Schweinestall* nu-i decît basmul pe tema incestului tată-fiică. Șablonul amînării prin cerere de lucruri crezute imposibile (rochie de argint, de aur, de diamante ; din piei de păduche) există și aici. *Der Zauberspiegel* tratează tema geloziei mamei pe frumusețea fetei, cu obișnuita oglindă, cu repetata încercare de ucidere a fetei (printr-un inel, printr-o pereche de cercei și printr-o floare vrăjită). *Die goldenen Kinder* e povestea copiilor de aur, substituiți prin cățel, cu știuta metamorfozare, de astă dată în meri. *Trandafiru* cuprinde șablonul tînărului vrăjit care de astă dată în loc să fie porc sau șarpe este dovleac. Rău sfătuită, nevasta aruncă dovleacul pe foc. *Das goldene Meermädchen* e basmul merelor de aur, furate de către o pasăre a unui împărat vecin, cu obișnuitele munci impuse voinicului, cu lupul năzdrăvan și frații pizmași. În *Florianu* recunoaștem nașterea imaculată, prin simplul fapt de a se fi jucat cu niște flori ; izgonirea fetei într-un butoi, perversitatea mamei care se ține cu un căpcăun și se preface bolnavă ca să-și trimită fiul în expediții hazardate, spre a-i aduce creieri de zimbru, o coapsă de urs, apă vie și apă moartă de la Muntele negru și Lacul alb. Și așa mai departe. Nimic inedit, nicăieri, însă detaliile și combinațiile sînt variate. *Sur Vultur* din *Basme* de D. Stăncescu (Buc., Haimann, 1892) cuprinde ideea vulturului recunoscător față de vînătorul care l-a cruțat și care dăruiește omului o nucă seacă dintre capătîie din

---

[1] Vezi și Al. Bistrițeanu, *Primii culegători de basme românești*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, V, (1956), nr. 1—2, p. 13 și urm.

care cu un bici mic scoate turme de vite. Pierzînd biciul, Tarta-cot-barbă-d-un-cot îl ajută să vîre vitele la loc, în schimbul nădejdii de acasă, care se întîmplă a fi un copil născut în lipsă-i. Fiul fuge cu fata dracului și scapă prin tipicele metamorfoze în bisericuță și călugăraș, în pieptene și pădure, în baltă și rățoi. *Cerbul de aur* conține șablonul copiilor goniți de mașteră, prefacerea fratelui în cerb, fiindcă a băut apă din urmă de cerb, încercarea de omorîre a fetei, devenită soția unui fecior de împărat, de către o țigancă. *Împărăția Arăpușchii* începe prin șablonul interdicției. Trei feciori de împărat sînt sfătuiți să nu calce împărăția acesteia. E tocmai ceea ce fac, mergînd pe rînd, cei doi mai mari spre pieirea lor. Arăpușca e o ființă între zînă și zmeoaică, zboară prin aer, ucide pe cei care-i intră în țară, puterea ei stînd într-un paloș. Feciorul întreabă de ea în împărăția sticleților, a corbilor, a vulturilor și cocorilor, a ciocîrlanilor, grangurilor și cucoșarilor. Un ciocîrlan șchiop duce în zbor pe feciorul cel mic, prefăcut în muscă, la casele năzdrăvanei, care sînt pe un deal. Feciorul îi fură buzduganul și o ia de nevastă. Nimic deci substanțial inedit. Descripția palatului din împărăție este în tradiționalul spirit fulgurant : „...strălucea ca soarele... Pe jos numai piatră, odăile mari și luminate de mii de lumini că era mai lumină ca ziua ; ciorciovelele de la giamuri și canaturile de la uși numai de stejar în chip de flori și cîte alea toate, iar ușa a mare era împodobită cu nestemate, de-ți lua vederile." Ce cuprinde *Șarpele moșului,* ghicim din titlu. E vorba de un șarpe luat de suflet de un moș și o babă, care, fiu de împărat vrăjit, cere de nevastă pe fata împăratului, pe care o capătă săvîrșind un număr de munci. Nevasta aruncă pieile în cuptor și șarpele se face nevăzut. După rătăciri, izbutește să intre de trei ori în casa bărbatului, înduplecînd zîna cu care trăiește, cu o cloșcă de aur cu pui de aur dăruiți de Sfînta Luni, cu un purcel de aur dăruit de Sfînta Vineri, cu doi porumbei de aur dăruiți de Sfînta Sîmbătă. A treia oară, bărbatul întinde în

somn mîna asupra pîntecelui femeii, ultimul cerc cu care aceasta e încinsă prin blestem plesnește. Fioriturile la tema canonică sînt minime, deși produc o impresie apreciabilă de originalitate. Șarpele are de la început cap de om, se dezbracă noaptea de nouă piei, nevasta e strînsă peste pîntece cu trei cercuri. Împăratul cere să i se facă un pod de fier (în alt loc se zice : aramă), unul de argint, în fine, în locul lor, un pod de aur și „o pereche de case în văzduh, care să se mute după soare". Nevasta rătăcește prin toată lumea „avînd în cap o căciulă". Așa cum zugravii de școală bizantină dar și pictorii Renașterii reprezintă un subiect religios după canon, diferențiindu-se totuși în chip decis prin detalii de fizionomie, gest, așezare în spațiu, ornament și culoare, basmele se deosebesc prin variații uneori inefabile. *Răsplata Sfintei Sîmbete,* de același D. Stăncescu, nu-i altceva decît istoria fetei cuminți a moșului, răsplătită pentru hărnicie, și a surorii vitrege, leneșe, pedepsite. Harnica e ținută în trențe, leneșa împopoțonată ca o coțofană. Această pasăre are reputația de a fi proastă. Într-un basm un voinic e tăiat, din îndemnul sorei lui, de un zmeu. Cățeii mortului sînt deznădăjduiți. Vine o coțofană, care le dă sfatul să prindă o coțofană faură „dar nu pe mine, ci alta ca mine", să-i rupă gîtul în două și să pice trei picături de sînge peste mortăciune. Vulpea se face că n-a auzit bine, roagă pe coțofană să mai spună o dată și o prinde (Isp., *Copiii văduvului).* Fata harnică nu mai întîlnește grădina părăginită, puțul, cuptorul, ci depănînd pe un ghem lînă, acesta alunecă. Fata, luîndu-se după el, intră în casa în care intră și ghemul, care nu e a Sfintei Vineri, ci a Sfintei Sîmbete. Din lada pe fundul căreia este bogăție mare, iese „o trăsură cu niște telegari de mîncau jăratic". Prin surpriza în monotonie, printr-un fantastic inedit fără imaginație desfrînată, prin simplitatea narațiunii, basmele citate mai sus fac o puternică impresie de autenticitate, oricît culegătorul, rezumînd, ar fi pus în ele un coeficient personal. Acesta este foarte mic, pentru că cu-

legătorii menţionaţi n-au talent literar şi flăcările fantaziei izbucnesc pe gura lor dintr-un izvor străin care-i depăşeşte. Sau mai bine zis fantazia e curat obiectivă, subiectul editorului este cu totul mediocru.

Cazul lui N. D. Popescu e mai complicat. Autorul însuşi nu dă indicaţii de unde a cules, mulţumindu-se a se referi la „colecţiunea inedită şi corectată" a sa, ori a spune „cules şi prelucrat de" sau „cules din gura poporului şi corectat de..." sau chiar „scrisă şi corectată de..." (*Carte de basme*, I, II, III [ediţia a II-a], IV [ediţia a III-a], Buc., H. Steinberg, 1892). Întîlnim toate locurile comune, fabuloase, încît s-ar zice că editorul a cules din popor, narînd liber.

Arăpuşca conţine în prima parte exact intriga din *Împărăţia Arăpuşchii* de D. Stăncescu cu amănuntul că femeia zburătoare are un buzdugan şi o sabie năzdrăvană. Stilul e de roman-foileton şi uzînd de dialog :

„— Ce vă daţi voi cu socoteala de străjnice porunci ce ne dete tata la ceasul morţii, adică d-a nu călca pe ţărmurile Arăpuşchii ?

— Ce să-mi dau ? răspunse feciorul cel mijlociu ; ia, spaime de bătrîn, care ne credea că sîntem tot copii de dus la şcoală.

— Şi eu tot aşa îmi dau cu socoteală, zise împăratul, dar ce credeţi, bine e s-o ascultăm, sau să n-o ascultăm ?

— Eu sînt de părere s-o ascultăm, zise cel mic, ca să nu ieşim din cuvîntul dat unui părinte la ceasul morţii, căci nu folosim nimic dacă l-om călca, pentru că muntele Arăpuşchii este un loc sterp şi nelocuit.

— Ba eu sînt d-o părere cu totul împotrivitoare, zise fratele cel mijlociu, cu un viers cam arţăgos..." etc.

Basmul nu se termină prin căsătoria dintre voinic şi Arăpuşca. Fiindu-i dor de casă, voinicul pleacă împreună cu soţia, dau de un palat într-o pădure, găsesc pe stăpînul lui, care e fecior de împărat, acesta îi fură armele năzdrăvane şi nevasta. În fine, răpitorul e aflat, voinicul intră grădinar la el, sapă un tunel de la o casă dintr-o uliţă dosnică pînă la un chioşc din grădina îm-

părătească. Cei doi fug îmbrăcaţi mocăneşte. Un baci, un cîrciumar cer drept plată o sărutare de la mocănaş, un marfagiu e gata să le plătească, pentru acelaşi dar, cheltuiala la alte cîrciumi. Exemplu de dialog :

„— Seară bună, zise mocanul cel mare scoţîndu-şi căciula.

— Mulţămim dumitale, răspunse baciul răsucindu-şi mustaţa craidoneşte."

În fine, cu ajutorul unui portret al Arăpuşchii în faţa căruia leşină de emoţie (astfel de probe psihologice sînt frecvente în basm), seducătorul e prins şi invitat să spună unde a aruncat sabia şi buzduganul, precum să se şi însoare cu altă fată. *Cheleş-împărat* e în parte o variantă reală a basmului *Făt-Frumos cu părul de aur*. Părăsirea într-o pădure, adăpostirea lui la un bătrîn orb sînt atestate. Tumefierea naraţiunii e însă proprie lui N. D. Popescu, iar intriga e bizară. Băiatul găseşte şase capre roşii la care suge (despre laptele de capră roşie, ca leac, pomeneşte Ispirescu) şi după care luîndu-se se pomeneşte într-un palat, unde într-o odaie pe un divan un unchiaş orb suge laptele caprelor. Băiatul e sfătuit să nu intre într-o anume cămară. Intră şi dă de un cal în lanţuri. Acesta e de fapt zmeu şi fratele mai mic al orbului. Calul povesteşte că bătrînul, zmeu fireşte şi el, l-a prefăcut pe el în cal şi pe surori în capre. Aşa dar, bătrînul se hrănea cu laptele surorilor sale, iar băiatul cu lapte de zmeoaică. O zînă i-a luat zmeului cel mare vederile. Băiatul merge la ea, o prinde într-o despicătură de fag, ia ochii dintr-o cutie de argint şi dă vederile zmeului. Dar apoi, sfătuit de zînă, vîră pe bătrînul fricos sub talpa casei şi-l opăreşte cu lapte şi cu plumb topit turnat pe gură. Calul duce pe băiat la un concurs împărătesc, spre a lua pe fata împăratului, şi băiatul cu băşica de bou în cap învinge. Împăratul îl oropseşte într-un bordei, cheleşul ajută pe împărat la război şi pe urmă îşi scoate băşica de bou din cap, pe care o pusese ca să fie iubit pentru el, nu pentru podoabe. Caprele se prefac în femei, calul-zmeu se însoară cu zîna. Definiţia

zmeului şi a zmeoaicelor e, cum vedem, schimbată, există zmei oropsiţi şi de treabă. Basmul e interminabil, stilul comun. *Şearpele unchiaşului* e o parafrazare senzaţională şi violent feerică a basmului cunoscut. Un moş şi o babă înfiază un şarpe care se face balaur şi stă într-un butoi. Moşul e trimis la împărat să ceară fata de nevastă pentru şarpe. Împăratul recunoaşte că inelul adus în dar e al Împăratului şerpilor cel făcător de minuni. În consecinţă, pretinde următoarele : să-i facă „un palat de aur, pardosit cu rubin şi învelit cu smarald, ale cărei scări să aibă treptele de mărgean şi stîlpii de zamfir", apoi „să înconjoare ăst palat cu un zid de marmură de (sic !) toate feţile şi cu o grădină în care să fie tot felul de flori, care să nu se ofilească niciodată şi cu tot felul de copaci, care să nu se desfrunzească nici iarna, nici vara, ci mereu să fie plini de poame coapte şi flori primăvăratice. În această grădină să curgă în scoici de mărgăritar douăsprezece havuzuri frumoase, în care apa cînd o cădea să se schimbe în diamante, şi în copaci să cînte fără încetare, ziua şi noaptea, tot felul de păsări măiastre care să nu îmbătrînească niciodată, să nu năpîrlească niciodată şi să nu moară niciodată. Curtea acestui palat să fie căptuşită cu lespezi de argint. În curte să fie grajd pentru o sută de cai înaripaţi şi douăsprezece caleşte cu totul şi cu totul de aur, împodobite cu mătase şi pietre scumpe, şi de la curtea acestui palat pînă la palatul meu să fie o alee de argint umbrită de copaci de smarald în care să cînte fără precurmare tot felul de păsări tăiate în cîte o piatră nestimată" ; în sfîrşit, „o biserică mare săpată într-o singură piatră de matostat, cu turnurile de bălaşi şi pardoseala de peruzele, în care să arză ziua şi noaptea în loc de candele o sută de briliante, a căror lumină să nu se stingă niciodată, şi în loc de făclii o sută de nestemate, care să nu se topească niciodată. Într-astă biserică să slujească o sută de preoţi şi diaconi, care să nu se ostenească niciodată, şi să cînte o sută de cîntăreţi, care să nu răguşească niciodată. Icoanele să fie săpate în topaz şi strănile în

profir, încît să nu aibă seamăn pe fața pămîntului." Șarpele face toate acestea și capătă pe fata împăratului. Nunta e descrisă cu amănunte din obiceiurile nupțiale boierești : „Rîndașii scosese trăsurile din șoproane și le curăța, vizitiii scosese caii din grajd și îi înhăma, feciorii și jupînesele curățau prin casă și așezau lucrurile pe la locul lor și bucătarii făceau fel de fel de bucate și de prăjituri împărătești. Pe la nămiezi, caii se înhămară la toate caleșcele și trase la scara palatului și îndată ieși din palat o mulțime de boieri și cocoane tot unul și unul, gătiți ca de nuntă și încărcați cu fel de fel de odoare pentru mireasă, care de care mai mîndre și mai scumpe. Acest coconet abia încăpură în nouă căruțe." La palatul socrului ies oglindarii și oglindăresele cu odoarele. Ginerele apare ca un fecior frumos, însă în fiece vineri piere, și soția află unde se duce, lăsîndu-se cu el într-o pivniță, trecînd printr-o ușă deschisă la apăsarea unei pietre din zid într-o peșteră neagră. Aci bărbatul intră în butie și se face balaur întraripat. Soția se duce într-o zi și ia din butoi pielea de balaur, o arde pe un foc de vreascuri și bărbatul piere pentru totdeauna. *Cei trei frați și zmeul* cuprinde elemente în spiritul basmului : trei feciori săraci, siliți să muncească, zmeu cu bici fermecat, avînd trei fete pe care le omoară din prostie, fiindcă voinicul le mută în patul lui și al fraților, sortiți pieirii, frați pizmași, care îndeamnă pe împărat să ceară fratelui cel mic munci grele sub cuvînt că s-a lăudat că le poate face. Însă palatul zmeului înconjurat cu apă de foc, mîncările cu sînge de oameni, robii din pivniță, descripția palatului împăratului (pereții cu oglinzi, tavanuri poleite, pardoseală cu chilimuri și catifele) par fantezii culte. Impresia generală, în majoritatea cazurilor, este că N. D. Popescu nu culege, ci combină și dezvoltă basme publicate.

Cum proceda I. Slavici ne spune singur. A cules într-adevăr din popor, dar s-a străduit „să privească povestea din toate punctele de vedere și să combine din

toate variantele un întreg frumos“ (*Convorbiri literare*, VI, 1872—1873, p. 90). Elementele de altfel sînt autentice, stilul prea personal și pe alocuri cu pretenții poetice asupra nivelului popular.

Chipăruș, feciorul babei de T. Pamfile tratează motivul copilului născut de o babă dintr-un bob de piper, după ce doi feciori au pierit, mergînd după sora lor furată de zmei. Prinsoarea între zmei și flăcăi de a mînca oase și omorîrea celor dintîi doi feciori, fiindcă nu le-au putut roade, e un șablon cunoscut. Culegătorul face introduceri și repetiții pitorești insuportabile, vrînd să emuleze cu I. Creangă. Spre exemplu : „Doamne — mă gîndesc eu —, ce fel de cap trebuie să aibă și cutare om, cari știu și toaca din cerul lui Dumnezeu ! Oamenii aceia, ori că-s plini de minte și au loc să-și scrie în debă toate comediile de pe lume, ori că li-s căpățînile pustii și largi, unde vîră, vrute și nevrute, și pe urmă, cînd vor, ridică stăvilarul și apa lunecă mînioasă pe läptoc; să învîrtească roțile morii și să huruiască la depărtare de șepte poște ! Ori așa, ori așa — socot eu — dar mă-ntorc și mă gîndesc la mine și zic : multe aud și eu, cu multe umplu urechile multora, și slavă Domnului că-s om de treabă“ etc. Cu această metodă, cu toată arătarea povestitorului, bănuiala că editorul reeditează teme cunoscute, nu-i cu totul înlăturată. *Soarele, luna și luceferii* e basmul copiilor de aur, înlocuiți de soacră cu doi cățel. *Prepeleac, fiul cățelei* vorbește de trei băieți, al împărătesei, al bucătăresei și al unei cățele, care au mîncat un măr, cojile și semințele lui. Prepeleac slobozește Soarele prins de un zmeu, fiindcă dădea tîrcoale zînei Simina, apoi Lunii, care venise să scape pe frate-său. *Lencea, feciorul prescurăriței cel leneș și chiticul* e basmul cu ghigorțul, cu fata de împărat care naște fără păcat, cu alegerea lui Lencea ca soț prin mărul de aur aruncat dintr-un foișor, cu punerea lui Lencea, a nevestei și a pruncului într-un poloboc, cu lingurile ce se vîră singure în turetcele ciubotelor împăratului și ale

celor doisprezece bătrîni din divan. *Povestea lui Petrea, feciorul de împărat, şi-a Rujalinei-Linei* e pe tema pruncului care plînge în pîntece. Voinicul porneşte după Rujalina, dă de un moş, stăpîn peste dobitoace, de un altul, stăpîn peste zburătoare, de un altul, stăpîn peste gîngănii. O albină îl călăuzeşte în ţara Rujalinei, cu care se cunună. Petrea, deschizînd o odaie interzisă, dă drumul unui zmeu. Se duce să slujească la o babă, pentru un cal năzdrăvan, şi e ajutat de animale, cărora le-a făcut bine şi celelalte. În afară de stilul, chinuit sfătos, aceste basme pe teme şi motive curente sînt cam alambicate, şi par mai mult compilaţii şi pastişe, deşi pot fi autentice.

Al. Vasiliu *(Poveşti şi legende)* dă el însuşi indicaţii de variante la basmele lui culese în nordul Moldovei, care sînt, în orice caz, prea dialogate şi pitoreşti sub raportul limbajului. Ele se caracterizează printr-o inflamaţie a şabloanelor obişnuite, prin stridenţă şi prin prolixitate. Intriga esenţială din *Chiperiu, viteazul lumii, Verea viteazul* şi *Mucea-făr'de-moarte* e aproximativ aceea din *Pipăruş Pătru* şi *Florea Înflorit* de Reteganul. O văduvă are trei fete, pe care le fură trei zmei, în chip de neguri. Văduva înghite un fir de „chiperi" şi naşte pe *„Ciperi" viteazul lumii,* care se face flăcău în patru săptămîni. Voinicul strînge ţîţa mamei sub talpa casei şi o sileşte să spună că a mai avut fete. Pleacă apoi la cumnaţii săi, zmeii, află unde este Verea viteazul, care avea o soră, dă apoi într-o pădure de o babă, care frige broaşte, şi o sileşte să dea înapoi inima lui Verea viteazul, intră apoi pe moşiile lui Mucea-făr'de-moarte, care, tăiat bucăţi cu paloşul, învie. Puterea lui e în trei gărgăuni, dintr-o tabacheră, dintr-o prepeliţă, dintr-o raţă, dintr-o capră, dintr-un porc din iezerul de lapte dulce de la muntele Didiodat etc. *Trişti-copil şi Iniia Diniia* e un basm bizar, în care, cu preocupări din afara psihologiei fabuloase, o fată de împărat, Iniia Diniia, cere tatălui să-i facă o mînăstire, în care voieşte să vieţuiască laolaltă cu douăsprezece fete. A douăsprezecea are un

frate mic, pe care fata de împărat îl botează Trişti-copil, şi-l dă la şcoală într-o ţară străină. Împăratul de acolo ţine băiatul la popreală, Iniia Diniia merge în zbor cu călugăriţele sale, dă de băiat şi drept pedeapsă că a pomenit de ea, cum fusese sfătuit să nu facă, îl pedepseşte să rătăcească cu opinci de fier, pînă o va găsi la mînăstirea „Calu Gastru într-un pai razemă şi într-un păr spînzură". O zmeoaică se bate cu o drăcoaică pentru un copil născut de întîia şi crescut de a doua. Băiatul zmeo-drăcesc îndrumează pe Trişti-copil, care ajunge argat la o moară a Iniiei Diniiei. După făină, Trişti e remarcat, chemat la mînăstire, unde face pe zugravul, e recunoscut şi se drăgosteşte cu Iniia Diniia.

Zborul pe sus al zînelor, transferarea sediului conflictului între draci, remarcarea unui erou după calitatea pîinii sînt şabloane întîlnite. Dar totalul e lipsit de sens. Cazul ar intra la capitolul perversiunii, o mamă dîndu-se în dragoste cu fiul adoptiv. Naratorul, dacă n-are la îndemînă un model romanţios de origine cultă, pune însuşi un coeficient prea mare de imaginaţie proprie, lipsită de intuiţia omenescului. Dar mult pune şi editorul, întrucît toate poveştile, indiferent de la cine culese, sînt tratate cu aceeaşi metodă, de roman foileton. „Noi să lăsăm pe Iniia Diniia acolo la mînăstire şi să vedem ce-a mai făcut Trişti-copil" zice în 1897 moşneagul Pavăl Bîrtea. Dar Toader M. Buchilă în 1902 zice şi el : „Da' să lăsăm pe Grigoraş şi să vedem ce-o mai fi fost cu fata cea frumoasă de la care luase şi el cele şase semne". Obsesia şcolii oficiale (culegătorul e învăţător) este excesivă, incompatibilă cu timpul nostru fabulos : „O fost, cică, odată un împărat ş-avea numai un fecior mic ca de şepte ani. Acolo unde locuia el, nu era şcoală, ş-o dat băietul la învăţătură, în alt loc mai departe, peste o pădure. Amu, cînd o ajuns la pădure, ce spaimă ş-o făcut odrasla ast'împărătească, el ştie : c-o venit într-un suflet acasă ş-o zis că el la şcoală nu se mai duce. Împăratului nu-i era de fel îndămînă, să-i crească băietul ca o

tufă, ia acolo, fără nici oleacă de carte etc." (*Povestea lui Paroliţă*). Faconda e agasantă, veleitatea de a fi artist ca I. Creangă insistentă.

Din culegerea *Îngerul românului* (Buc., 1913) de C. Rădulescu-Codin, care este şi teoretician folclorist, analizăm numai basmul *Fecioru' împăratului lighionilor*. Unui împărat îi seacă noaptea un puţ, un soldat pîndeşte şi prinde un om de aur, îmbătîndu-l cu vin (deci şablonul lipsei de apă şi şablonul furtului nocturn). Prin greşeala feciorului împărătesc, omul de aur scapă din odaia în care e închis, iar băiatul e trimis la pădure cu un ţigan să fie omorît. Ţiganul îi taie numai un deget şi scoate un ochi unui căţeluş. După doisprezece ani, feciorul se întîlneşte cu omul de aur, care e împăratul lighioanelor. Acesta îl înfiază. Omul de aur are trei fete, care, ca să înveselească pe fecior, îi dau pe rînd trei cai : ca luna cu stelele, ca ziua cu soarele, cîmpul cu florile (numirile potrivite la veşminte au fost reportate asupra cailor). Feciorul merge la Împăratul Roşu, cu trei fete, intră slugă la grădinar şi se face mut. Urmează călcarea de călare a grădinii, ca în basmul cu „cheleşul", apoi prezentarea simbolică a celor trei pepeni, în fine, alegerea soţilor cu un măr aruncat din foişor. Fata cea mică alege pe mut, ginerele e oropsit într-un bordei, se remarcă anonim într-un război, aduce lapte de căprioară roşie ca să redea vederea socrului, în vreme ce cumnaţii aduc lapte de rînd, lăsîndu-se însemnaţi cu fierul roşu. Toate acestea, auzite de culegător pe cînd era mic, apoi de la un mecanic la băile din Techirghiol, sînt lucruri întîlnite, însă dau un efect de monstruos şi straniu. Indiferent din ce pricină, a editorilor sau a naratorilor, arta basmului degenerează prin mozaicare şi semicultism într-un veritabil barochism. Există în basm un „bun-simţ" prin economia fantastică, prin observaţia elementară a umanului şi valoarea simbolistică a viziunilor mitice, prin congruenţa tuturor factorilor în linii simple. Ebuliţia imaginaţiei, oniricul dezor-

ganizat suprarealistic, colorismul desfrînat, pitorescul excesiv, proprii de altfel şi fabricatorilor de basme, duc la bizarerie şi, în termeni literari vorbind, la demenţial.

FONDUL OMENESC

Acei care interpretează basmul ca o hierogramă, dintr-un punct de vedere esoteric [1], văzînd în el o rămăşiţă a unui mod incifrat de a introduce în arcanele universului, ignorează esenţa basmului care este, evident, un tablou al vieţii, uneori cu intenţie umoristică explicită, prezentat ca o „minciună“. Interpretarea lui estetică trebuie să ia în considerare cele două planuri ale sale. Întîi este planul prozaic, mai exact „prosastic“, realist. Aci sînt studiate problemele cele mai acute ale vieţii individuale, familiei, societăţii, şi anume : naşterea, căsătoria, calitatea fizică şi morală a copiilor, băieţi şi fete, calitatea femeii, a mamei bune, a mamei vitrege, a fetei vitrege, a fraţilor, surorilor, cumnaţilor şi cumnatelor, a senililor, a babelor, a oamenilor cu anomalii fizice (uriaşi, pitici, spîni, muţi, negri, cu părul roşu), psihologia fetei şi a femeii măritate, virilitatea unor fete, perversităţile taţilor şi mamelor, gelozia femeii frumoase, ura fetei urîte, diferenţele de clasă, prepotenţa împăratului şi a boierului sau nemeşului, incompatibilitatea între soţii din clase sociale distanţate, ridicarea prin merit a tînărului sărac, originea bogăţiei şi a sărăciei, capacitatea de muncă (hărnicie şi lene), dezvoltarea inteligenţei (isteţi şi proşti), îngîmfarea şi modestia, norocul prostului real sau numai aparent, valoarea conduitei

---

[1] Cf. P. Saintyves, *Les contes de Perrault et les récits parallèles*, Paris, Librairie critique, 1923. Acesta insistă asupra originei sezoniere şi celei iniţiatice (ritualistice).

morale și a practicii religioase, putința omului de a birui și înlănțui forțele animale și fizice, oricît de enorme, de a le afla legea mecanică și simplistă, incapabilă de adaptare prin reflecție unor condiții noi.

Al doilea plan este hieroglific sau simbolic, mai limpede, poematic. El se impune conștiinței prin sugestii. Astfel, oricît întîmplarea dintre soare și lună este o dramă sexuală, totuși nu putem înlătura adevărul astronomic al succesiunii soarelui și lunii. Serilă, Mezilă și Zorilă, care pleacă îndată ce se nasc și pe care mama lor, ca să-i adune laolaltă, îi îmbată și-i culcă într-un pat, iar ei se încaieră, deși se-nsoară cu trei fete de împărat și unul se urcă pe tron iar ceilalți doi îi devin sfetnici, nu pot fi înțeleși esteticește numai în plan prozaic, fără ideea poetică a succesiunii a trei momente de cronologie diurnă. Zmeii apărînd ca nori, vărsînd flăcări, vîntul turbat, crivățul, cu toată psihologia lor antropomorfică, cîștigă în adîncime, interpretați ca forțe ale naturii fizice. Pomul cu mere de aur e greu de desfăcut de pomul magic al lumii, merele de aur sugerînd splendoarea firmamentului sau substanța vitală, care sînt în fond, gnostic, unul și același lucru. Trecerea prin pădurea de aramă, argint, aur, pe lîngă o evocare a bogățiilor minerale subterane, căci totul se întîmplă de fapt pe tărîmul celălalt, e și o transmutație spagirică de la o treaptă joasă a logosului precipitat pe una înaltă, care e aurul, soarele, macrocosmul. Fantaștii germani au resuscitat în creațiile lor fabuloase aceste noțiuni. Părul de aur al falsului cheleș, după care tînjesc zînele și care constituie suprema frumusețe a feciorului sau a fetei de împărat, inculcă ideea de lumină solară și voinicul e un Helios. Venustatea în basm e concurența cu soarele („că la soare te puteai uita, dar la dînsa ba"), în vreme ce în basmul arab o fată e frumoasă ca luna. Feciorul de împărat ia de nevastă îndată pe fata care-i făgăduiește coconi de aur. Aurul e distilarea supremă, elixirul vieții, și apa vie este cîteodată de aur. Chiar cînd

simbolurile nu sînt subliniate şi cititorul, copil de obicei, nu poate raporta imaginile la sisteme complicate, se simte că basmul nu spune totul în plan psihologic, şi farmecul provine pentru unii mai ales din misteriosul poematic, care însă e parţial descifrabil, o inteligibilitate totală fiind contrară regulilor artei.

Nu e de ignorat nici un al treilea plan, didactic, tolerabil cînd e absorbit în fapte fără nici o intervenţie discursivă. Astfel satisfacerea fetei de împărat cu un mire şarpe ori porc, a feciorului de împărat cu o broască-ţestoasă, o bufniţă, sugerează observaţia morală că dragostea e oarbă şi lipsită de criterii obiective.

STEREOTIPIA

Ceea ce izbeşte pe cercetătorul de basme este stereotipia lor, de unde şi legitimitatea pînă la un punct de a proceda, ca în ştiinţele naturale, la clasificare. Ba unii chiar au restrîns studiul lor exclusiv la stabilirea universală a tipurilor. La noi, Lazăr Şăineanu, urmînd îndeosebi exemplul lui J. G. v. Hahn, autorul culegerii *Griechische u. albanesische Märchen* (1864), a încercat o clasificare pe cicluri şi pe tipuri, pornind de la prototipuri : I. *Ciclul părăsirilor sau om-animal ;* a) tipul Amor şi Psyche, b) tipul Melusina, c) Tipul Neraida, II. *Ciclul femeie-plantă ;* a) Tipul Daphne, b) tipul Cele trei năramze etc. Oricît de ingenioasă e o asemenea clasificare, ce are meritul în tot cazul de a demonstra stereotipia basmelor, ea rămîne arbitrară, întrucît fantazia creatoare nu admite fixităţi şi absoluturi, dar mai ales pentru că infinita combinare de şabloane nu permite încadrarea unui basm la un singur tip şi ciclu. Clasificatorul e nevoit să înscrie acelaşi basm în mai multe tipuri. Însă un urs nu poate să fie în acelaşi timp

garoafă şi tot principiul clasificării cade din punct de vedere sistematic. Ceea ce se poate înregistra sînt şabloanele care consistă în simple formule (precum : „— Of ! Doamne ! greu somn mai dormii... — Puteai tu să dormi mult şi bine, dacă nu eram noi“, cînd un om e înviat) sau în soluţii, situaţiuni şi motive, luînd proporţiile unui mic basm : naşterea unui copil printr-un bob de piper, adoptarea unui pui de şarpe, fiul de împărat cu chip de animal trimiţînd pe părinţii adoptivi la împărat să-i peţească fata, intrarea ca slugă la o zmeoaică cu herghelie de cai năzdrăvani, care se ascund, împăratul care pune condiţii năstruşnice peţitorilor, curiosul intrînd în odaia interzisă, zmeoaica urmărind pe flăcăul care i-a furat fata şi încercînd a răzbate prin obstacolele aruncate de fugari, împăratul care e cît pe ce să uite de a aduce fetei darul cerut şi se-ntoarce din drum etc. Toate aceste elemente stereotipice sînt dominate de alt şablon-temă, ce conferă un sens superior întregului. Clasificaţia Antti Aarne-Thompson, aplicată la noi de Adolf Schullerus (*Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Helsinki, 1928), pare a ţine seamă de combinaţia basmului din şabloane, mulţumindu-se a da un catalog de personaje şi situaţii. Totuşi acest indice dezamăgeşte pe un cercetător al substanţei basmului (care e în fond creaţie literară), deoarece dă simple titluri abstracte fixate prin numere şi pe categorii, din care e greu ca cineva să-şi facă vreo idee concretă. La *Übernatürliches Können oder Wissen* găsim, sub numerele 670, 675, *Die Sprache der Tiere* şi *Der faule Knabe (Der gestohlene Löffel. Vater beschämt und versöhnt).* Cum toate animalele în basm vorbesc, căutătorul nu-şi poate da seama îndată despre ce este vorba. *Povestea omului ce înţelege limba dobitoacelor (Tribuna,* I, 1884, 760), ca şi basmul lui Wuk St. Karagič, *Die Thiersprache,* tratează despre oameni care pricep limba animalelor. Cît despre „băiatul leneş“ e vorba mai degrabă de lucruri

năzdrăvane, proptea şi linguri ce vorbesc, precum şi de un ghigorţ miraculos. Prin urmare un indice alfabetic clar şi fără limitări categoriale şi numerice e mult mai util. De pildă :

Şarpe, învăţînd pe un păstor să ceară de la regele şerpilor darul de a pricepe limba animalelor.

Limba animalelor, înţeleasă de un păstor după ce a scuipat în gura regelui şerpilor.

Ghigorţ, găsit de un băiat într-o ciutură şi aruncat, la cererea lui, în puţ ; vindecînd un băiat de bube ; făcînd un palat dintr-un butoi.

Butoi prefăcut în palat de un ghigorţ.

Palat dintr-un butoi prin puterea unui ghigorţ.

Binefacere. Ghigorţ găsit de un băiat în ciutură şi aruncat, la cererea lui, în puţ.

Peşte năzdrăvan v. şi *Ghigorţ.*

Lingură năzdrăvană, intrînd în tureatca cizmei unui împărat fără ştirea lui şi servind fetei împăratului drept pildă a nevinovăţiei ei.

Concepţie imaculată, demonstrată prin lingura ce se vîră de la sine în tureatca cizmei împăratului.

Şi aşa mai departe. Prin astfel de indicaţii analitice clare putem să ne orientăm îndată asupra circulaţiei şabloanelor.

Totuşi un registru de soiul acesta uşurează căutarea materialului fără a fi de un folos capital în critica artistică, ideologică, sociologică, a basmului, care e un tot concret, indestructibil. Cui i-ar da în gînd să clasifice pe teme şi motive teatrul sau romanul francez n-ar face istorie literară, Molière şi Balzac nefiind nişte abstracţiuni. Oricît schematismul şi stereotipia sînt note caracteristice în folclor, basmul rămîne o operă literară, care nu ia fiinţă reală decît prin specimene. Detaliul şi inefabilul sînt principalul în basm, iar stereotipicul cade pe planul secundar. Nu privind scheletul lui Voltaire, interesant numai din punct de vedere abstract osteologic, ne putem face o idee despre portretul fizic şi moral al au-

torului *Dicționarului filozofic*. Spre a ilustra cele de mai sus, vom analiza cîteva basme din felurite timpuri și țări.

Panciatantra[1] e o culegere de fabule într-un stil prețios oriental, de factură cultă. Tema unora s-a răspîndit, precum aceea din *Măgarul cîntăreț*. Printre fabule sînt și cîteva mici povești cu atmosferă indică familiară, impregnate de idei religioase și presărate cu parimii. Astfel *Fiul de brahman vrăjit (Der verzauberte Brahmanensohn)* e povestea șarpelui. Soția brahmanului Devasarman n-are copii. Prin efectul rugăciunilor naște un șarpe. Brahmanul incitat de brăhmănească pleacă să găsească o nevastă pentru șarpe, de-ar fi să meargă și în iad, la Vasuki, regele șerpilor, pentru că șerpii locuiesc pe tărîmul celălalt, infernal. Un brahman îi dă fata fără să știe cine e ginerele. Într-o noapte, șarpele iese din coșul lui și se așază pe patul fetei, în chip de tînăr frumos, împodobit cu diademă, inele, agrafe, brățări la mîini și la picioare. Brahmanul aruncă pielea șarpelui pe foc și fiul lui rămîne om. Benfey citează după *Dhermangada Cheritra* un alt basm buddhist. Nevasta unui rege din Cașmir naște un șarpe. Alt rege oferă fata de soție, necunoscînd pe ginere, vede șarpele, îl pune, după un sfat primit la locurile sfinte, într-un vas cu apă și șarpele devine om (I, p. 254). Mai este și un basm povestit în *Mahâbhârata*. Un rege întîlnește într-o pădure o fată, o vrea de nevastă, ea se roagă să nu vadă niciodată apă. Regele îi face un parc fără apă, dar odată, rătăcind, nimerește lîngă un lac. Nevasta sare în apă, regele găsește pe urmă o broască și crezînd că i-a mîncat nevasta dă poruncă să se omoare toate broaștele. Atunci vine Aju, regele broaștelor, și mărturisind că *Suçobhanâ* era fata lui, cere iertare pentru ea, care de altfel păcălise astfel mulți regi. Prințesa-broască,

---

[1] *Pantschatantra*, fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung u. Anmerkungen von Th. Benfey, I—II, Leipzig, Brockhaus, 1859.

redevenită femeie, naşte trei copii : Sala, Dala şi Bala. Alt basm *(Der Weber als Wischnu)* vorbeşte despre un ţesător îndrăgostit de o fată de rege, care venise la templu pe un elefant, înconjurată de slugi ale haremului şi eunuci. Un dulgher îi face o pasăre mecanică de lemn, asemănătoare cu aceea numită Garuda pe care călăreşte Vişnu (zborul prin aer joacă un rol principal la buddhişti, observă Benfey, I, p. 159), ţesătorul intră în odaia prinţesei, care crede a avea de a face cu Vişnu. Şi regele crede asta şi vrea ca ginerele să-l ajute în agresiunile lui contra vecinilor şi, în fine, în lupta împotriva aceloraşi care-i asediază oraşul. Ţesătorul e hotărît să se bată, fie ce-o fi, pe Garuda lui de lemn. Veritabilul Vişnu e nevoit să ajute pe ţesător, să învingă duşmanii, pentru că astfel lumea văzînd pasărea picînd ar fi socotit că zeul însuşi a fost biruit şi n-ar mai fi crezut în el. Pasărea mecanică aminteşte de calul mecanic din *O mie şi una de nopţi* şi de turnul zburător dintr-un basm de Ispirescu, iar ginerele combatant prin aer, luat drept un zeu, seamănă puţin cu cheleşul zburînd călare şi crezut înger. Dar totul este, deşi avînd aer de şablon, foarte îndepărtat de basmele noastre.

În naraţiunea cu elemente fabuloase *Povestea celor doi fraţi,* copiată sub dinastia a XIX-a egipteană (Ramses II, Menephta, Sethos II), deci acum peste trei mii de ani, precum şi în alte fragmente traduse de G. Maspero în *Les contes populaires de l'Egypte ancienne* (Paris, Maisonneuve, 1882), rămînem uimiţi de a găsi şabloanele ştiute. Învinovăţit pe nedrept de o cumnată lubrică de violenţă asupra ei, Bitiu e vestit de o vacă de intenţia fratelui de a-l ucide. Deci iată vaca năzdrăvană. Rugîndu-se de soare să-l scape de mînia fratelui, Bitiu scapă printr-o apă imensă plină de crocodili ce răsare între fraţi. Iată un obstacol. Bitiu îşi ascunde inima în vîrful unui salcîm. Cînd ar fi căzut, ar fi murit. Ar fi înviat dacă cineva, găsind inima, ar fi pus-o într-un vas cu apă proaspătă. Acesta e şablonul disimulării puterii. (Un

erou fără inimă, ascunsă de mamă-sa, este în *Pruncul și călugărul* de Frîncu și Candrea.) Fratele cel mare găsește o boabă, care e inima lui Bitiu, o pune în apă proaspătă, Bitiu învie, bea apa și inima se așază la locul ei (în basmul nostru i-o vîră pe gură cu ciocul o pasăre). Bitiu se preface în taur (deci metamorfoză) și se duce la curtea faraonului, unde se afla o femeie, care îl trădase, acum favorită regală, și care îndemnase pe faraon să trimită oameni să doboare salcîmul cu inima. Aflînd de prezența lui Bitiu, de la însuși taurul, femeia cere să-i mănînce ficatul. Din gîtul taurului curg două picături de sînge, de o parte și de alta a porții celei mari a faraonului. Din ele răsar doi copaci (perséas). Doi meri ieșiți din două picături de sînge ale unui cal sînt în *Balaurul cu douăsprezece capete* de Fundescu. Favorita cere să fie tăiați copacii și să se facă din ei două scînduri. O așchie sare în gura favoritei, care naște un prunc (iată în fine și șablonul nașterii printr-un agent extern). Pruncul e Bitiu însuși, soț și fiu totodată. Ajuns faraon, osîndește la moarte femeia perversă.

Alt fragment de narațiune *(Prințul predestinat)* debutează cu șablonul regelui mîhnit că n-are progenitură masculină. Capătă în cele din urmă un băiat, însă cele șapte ursitoare (Hathor) [1] îi prevestesc că va muri sau de crocodil, sau de șarpe, sau de cîine. Faraonul, îngrijorat, închide pe copil împreună cu cele de trebuință într-o casă de munte. Copilul, devenind mare, nu vrea să mai stea ascuns de vreme ce, zice el, destinul s-a pronunțat. Dumnezeu să facă după voia sa. Și întîlnește și un cîine, cu care se împrietenește, și un crocodil, de care îl scapă un uriaș. Pe șarpe îl omoară nevasta. În *Psaltirea* de I. Pop-Reteganul, ursitoarele prevestesc feciorului că la douăzeci de ani va fi amenințat să fie

---

[1] Cf. și J. H. Breasted, *Geschichte Aegyptens*, deutsch von Prof. Dr. H. Ranke-Heidelberg, Zürich, Phaidon Verlag, 1936, pag. 43, 50.

lovit de trăsnet. Împăratul pune să se facă o casă de fier de şapte stînjeni de groasă. Băiatul nu intră în casa de fier care e făcută ferfeniţă de trăsnet, ci se plimbă în grădină, cu *Psaltirea* în mînă. Nu ştim dacă în basmul egiptean s-a produs o astfel de mîntuire, pentru că lipseşte sfîrşitul. Tot în aceeaşi naraţie găsim concursul ca mijloc de a mărita o fată. Prinţul de Naharanna, care are o fată, clădeşte o casă cu şaptezeci de ferestre, înaltă de la pămînt de şaptezeci de coţi. Devenea ginere cine putea să atingă fereastra sărind. Mulţi fii de prinţ încearcă, numai fiul de faraon izbuteşte, însă el se dă drept fiu fugar de ofiţer. Prinţul se supără : „Să dau fata unui fugar din ţara Egiptului ?..." Fata ameninţă că se va lăsa să moară de foame şi de sete. *Istoria lui Rampsinitos,* mai mult anecdotă decît poveste, amintită şi de Herodot (II, 122), e de o circulaţie universală şi o regăsim în *Hoţ-împărat* de Ispirescu.

Aceste istorii sînt localizate în peisaj şi civilizaţie egipteană, oglindind realistic şi nuvelistic mediul social. Mitologia e cea oficială, dedusă din religie, în vreme ce în basmul nostru ea e strict fabuloasă, operînd într-un climat arhaic. Stilul este cel al unei literaturi scrise, ajunsă la complicaţii formale ca şi în *O mie şi una de nopţi,* ceea ce dovedeşte că însuşirea de folclor nu rezultă din oralitatea textului ci numai din stereotipie, fapt ce nu infirmă circulaţia orală a şabloanelor. În literaturile antice, folclorul şi literatura cultă îşi confundă sferele, unind impersonalismul celui dintîi cu maturitatea formală a celei din urmă.

O mie şi una de nopţi e o culegere de nuvele şi istorii fabuloase aşa de artistice, încît analogia cu *Decameronul* lui Boccaccio este izbitoare. Basmele propriu-zise cu elemente stereotipice nu lipsesc. În *Farizada cu surîs de roză*[1] avem de a face cu basmul promisiunilor de copii.

---

[1] *Le livre des mille et une nuits,* traduction par le dr. J. C. Mardrus, t. XII, p. 13 şi urm., Paris, Fasquelle, 1903.

Sultanul Hosru Şah şi cu vizirul său se plimbă într-o noapte prin mahalaua săracilor. Într-o ulicioară aude glasurile a trei fete. Cea dintîi zicea : „Eu, dragi surori, dacă e vorba să-mi exprim o dorinţă, aş dori să mă mărit cu cofetarul sultanului. Ştiţi că-mi plac la nebunie prăjiturile, mai ales minunatele, delicatele, delicioasele baclavale, numite «baclavalele sultanului». Şi numai cofetarul-şef le nemereşte !“ A doua, nu mai puţin pofticioasă, s-ar mărita cu bucătarul sultanului, specialist în castraveţi umpluţi la cuptor. „Oh ! Ce-aş mai mînca !“ A treia şi cea mai mică ar dori să se mărite cu sultanul spre a-i face doi băieţi frumoşi ca „luna nouă“ şi o fată cu păr de aur într-o parte şi de argint în cealaltă. Căsătoriile se fac, surorile pun, succesiv, băieţii şi fata în cîte un coş, înlocuindu-i cu un căţel mort, un pisoi şi un şoricel orb şi le dau drumul pe apa unui canal. Intendentul grădinilor sultanului, neavînd copii, îi ia şi-i creşte, iar sultana e închisă într-o cămăruţă în fundul palatului. Fata cu păr de aur şi de argint, numită şi „surîs de roză“, e crescută ca o amazoană. Călăreşte, merge la vînat, trage cu arcul, aruncă lancea, se remarcă prin eleganţa manierelor, prin cunoştinţele de poezie şi splendoarea părului. Rămînînd văduv, grădinarul îşi dă demisia. Sultanul îi dăruieşte un domeniu magnific, în apropierea oraşului, cu un palat „richement meublé“, cu o grădină de o artă desăvîrşită, după planurile intendentului însuşi, precum şi un parc vast înconjurat cu ziduri înalte şi plin de păsări de toate culorile şi de animale domesticite. Intendentul moare, copiii rămîn singuri. Urmează şablonul nostalgiilor. O bătrînă cere voie fetei să se odihnească puţin, e omenită cu roade, prăjituri, fructe zaharisite şi dulceţuri, toate aduse pe o tipsie de porţelan. Bătrîna vîră în sufletul fetei dorinţa de a avea pasărea-vorbitoare, copacul-care-cîntă şi apa de culoarea aurului, din care dacă arunci o picătură într-un havuz gol, se umflă şi se ridică în jerbe de aur. Fratele mai

mare, Farid, văzîndu-şi sora tristă, pleacă, lăsînd celui mai mic, pe nume Faruz, un cuţit cu mînerul împodobit cu perle care, cînd s-ar umple cu sînge, ar vesti că a murit. Farid dă de un şeic bătrîn, acoperit în întregime de părul capului, al genelor şi sprîncenelor şi cu o barbă prodigioasă. Cu un foarfece îi taie din păr. Şeicul îi dă o minge de granit, care, rostogolindu-se, avea să-l ducă la poalele unui munte. Ajuns acolo, Farid urcă spre culme şi vede o mulţime de blocuri de bazalt, în chip de oameni împietriţi. Se aud glasurile teribile ale Nevăzutului, întoarce capul în ciuda sfatului primit şi rămîne împietrit. Faruz, plecînd şi el, păţeşte la fel. Farizada află de pieirea lui după nişte perle care se lipesc una de alta şi porneşte ea însăşi la drum, ca o adevărată fată-fecior, nu face greşelile fraţilor, capătă de la şeic pe lîngă mingea de granit şi un smoc de lînă şi ia din vîrful muntelui colivia cu pasărea-vorbitoare. Găseşte copacul-care-cîntă : „Nici zefirul din grădinile Persiei, nici lăutele indiene, nici ţiterele Egiptului" nu scoteau o armonie comparabilă cu concertul miilor de guri nevăzute din frunzele acelui arbore muzicant. Farizada rupe o creangă, apoi într-o urnă de cristal ia apă de culoarea aurului, înviază cu ea statuile de piatră, nu mai găseşte pe şeic, în locul căruia aude un glas precum că a astupat cu lîna gurile rele şi pline de ură, fiind aptă de aci încolo de a nu mai da nici o însemnătate întîmplărilor exterioare, ce nu există decît în măsura în care le iei în serios. Farizada, ajunsă acasă, sădeşte creanga şi iese un pom-care-cîntă. Sultanul întîlneşte băieţii, admiră copacul, fata îi dă parabolic de mîncare, consiliată de pasărea-vorbitoare, castraveţi umpluţi, nu ca de obicei cu orez şi fistic, ci cu perle, adăugînd că sultanul nu trebuie să se mire, el care a crezut că o femeie poate să nască jivine. În fine sultanul află întîmplarea, scoate pe nevastă din ascunzătoare, iar surorile mor de ciudă.

Motivul însoţirii unei fete cu un prinţ-animal este în *Istoria unui ţap şi al fetei de rege*[1]. Un sultan dintr-un oraş din India, ca să-şi mărite cele trei fete, face strigări publice şi le pune să arunce fiecare la întîmplare batista, de la fereastră, asupra mulţimii de pretendenţi, printre care sînt fii de emiri şi de „grands seigneurs, voire même de simples particuliers et d'hommes du commun". Batista fetei celei mici se agaţă de coarnele unui ţap. Sultanul, iritat, pune fata cea mică să repete încă de două ori experienţa, care dă acelaşi rezultat. Fata se roagă de tată s-o lase cu norocul ei şi nunta se face. În odaia fetei, ţapul aruncă pielea şi devine un adolescent mai frumos decît îngerul Harut. Roagă pe fată să nu destăinuie nimănui ce a văzut, iar dimineaţa îşi ia înfăţişarea de ţap. Sultanul dă un mare „tournoi", în care un tînăr cavaler răstoarnă pe ginerii fetelor mai mari. Acestea sînt pline de ciudă, fata cea mică recunoaşte pe soţul ei. În ziua a treia, fata aruncă soţului o floare de tamarin. Toţi sînt indignaţi, sultanul vrea să izbească pe fată, crezută infidelă, cu capul de duşumeaua de marmură; fata, înfricoşată, spune cine e cavalerul. Ţapul însă dispare. Fata clădeşte un „hammam" splendid în care este admisă să facă baie gratis orice femeie cu condiţia de a povesti cea mai mare supărare din viaţa sa. O babă spune cum a văzut o catîrcă bătînd din copită şi intrînd în pămînt, cum a urmat-o într-o subterană, unde era o bucătărie cu oale roşii, care au împiedicat-o să ia de mîncare din ele, zicînd că totul e pentru stăpîna lor, într-o sală cu prăjituri pe tăvi, care la fel au împiedicat-o să mănînce, apoi trecînd din galerie în galerie, într-o sală boltită, cu un bazin cu apă vie, unde erau patruzeci de tronuri şi printre ele unul mai înalt. Sala nu părea locuită decît „de răcoare şi armonie". Atunci intrară patruzeci de ţapi, ultimul călare pe precedentul.

---

[1] *Op. cit.*, XIV, p. 177 şi urm.

Fiecare se așază în fața unui tron, cel din urmă în fața tronului mai mare. Se scuturară de trei ori, rămaseră în chip de tineri frumoși și se scăldară în bazin. Apoi, așezați pe tronuri, începură să se vaiete : „O, stăpîna noastră ! suverană a grației și a frumuseții... Cînd vei veni oare ?" Fata, înțelegînd cine e țapul văzut de bătrînă, coboară în subterană și-și regăsește soțul.

Istoria fiului de rege și a broaștei-țestoase[1] este în substanță *Broasca-țestoasă cea fermecată* de Ispirescu. Un sultan, consultîndu-și vizirul, „un homme sage, intègre et plein de prudence", hotărăște să-și însoare cei trei băieți, punîndu-i să tragă cu arcul de pe terasa palatului. (Așa fac și feciorii din *Zîna zînelor* de Ispirescu, în acest caz mireasa feciorului celui mic fiind o bufniță.) Săgeata celui mai mare cade pe locuința unui „grand seigneur", a celui de-al doilea pe terasa căpeteniei principale a trupelor, a celui de-al treilea, Schater-Mohammad, pe o casă unde trăia singuratică o broască-țestoasă. Sultanul îndeamnă pe fiu să nu ia o ființă care „n'est ni de notre race, ni de notre espèce, ni de notre religion". Fiul stăruie să-și urmeze destinul. Sultanul slăbește, pierde aproape de tot vederea, nurorile hotărăsc să-i gătească de mîncare și, auzind că broasca-țestoasă le cere murdăria de șobolani și șoareci, precum și găinațul găinilor și porumbeilor, fac mîncări rău mirositoare cu astfel de condimente. În schimb, de pe tablaua cu bucatele gătite de broască se ridică un miros delicios. Vindecat, sultanul dă un festin, broasca cere cumnatei celei mari să-i dea o gîscă spre a veni călare pe ea, iar celei mijlocii un țap. Cumnatele refuză, vin ele însele călare pe gîscă și pe țap, iar broasca-țestoasă sosește ca o prințesă frumoasă într-un palanchin purtat pe umeri de negri. Fosta broască-țestoasă varsă tablaua cu pilaf pe părul ei, orezul se preface în perle, varsă o

---

[1] *Op. cit.*, XIV, p. 196 și urm.

fiertură verde care se face smaralde. Cumnatele imitînd-o se murdăresc.

Şabloane cunoscute se află şi în alte naraţiuni, de pildă în *Istoria prinţului Ahmed şi a zînei Pari-Banu* (versiunea Galland) : obiecte năzdrăvane (covor fermecat, măr artificial care vindecă, tub de fildeş prin care vezi ceea ce doreşti să ştii), munci imposibile (să aducă un cort acoperind o armată şi încăpînd într-o mînă, apă vindecătoare de la Fîntîna leilor, un pitic de un picior şi jumătate cu barba de treizeci de picioare).

Poveştile din *O mie şi una de nopţi* se caracterizează printr-o simbolistică lipsită de esoterism, redusă la parabolă. Farizada cu surîs de roză e de fapt demonstraţia propoziţiei : izbuteşte, cine nu ia în seamă bîrfelile. Fatalismul e ideea dominantă. Atmosfera e a unei civilizaţii superioare, de tip feudal-oriental, cu localizări precise şi fără golurile mitice, cu un sistem administrativ indicat în amănunte, sultanul fiind îndeobşte un prinţ înţelept şi îngăduitor, lipsit de prepotenţa şi absurditatea împăratului din basmul nostru. Discernămîntul estetic, gustul pentru fast, voluptăţi gustative şi olfactive, pentru muzică, poezie şi arhitectură ating culmea rafinamentului. Într-un poem dedicat rodiilor, este o astfel de imagine : „Cupole, cînd vă privesc, învăţ arhitectura..." [1].

În basmele greceşti traduse de Émile Legrand (*Recueil de contes populaires grecs,* Paris, E. Leroux, 1881) întîlnim o istorie din legendele mariale, *La belle sans mains :* „Il était, au pays franc, un roi veuf de sa première femme avec laquelle il avait eu une fille de la plus grande beauté, nommée Marie. Ce prince contracta un second mariage et épousa la plus jolie personne que l'on put trouver dans le pays. Mais autant le corps de cette femme était beau, autant son âme était difforme." Tema este ura maşterii împotriva fiicei vitrege, din

---

[1] *Op. cit.,* XI, p. 15.

gelozie. Mama vitregă trimite o slugă să omoare fata și să-i aducă mîinile, sluga cruță pe Maria, însă îi retează totuși cele două mîini de la încheietură. Băiatul unui duce, mergînd la vînătoare, o vede, o ia de nevastă. Maștera află lucrurile și pe cînd tînărul e la curtea soțului, trimite ducelui o scrisoare mincinoasă ca din partea tînărului soț, precum că copiii născuți de ciungă nu sînt ai lui, drept care îl roagă să omoare pe mamă și pe prunci. Maria e părăsită într-un pustiu, Sfînta Fecioară o vindecă de beteșug, adevărul iese la lumină, regele arde pe rug pe soția criminală. Textul nu e de circulație orală, pentru că îl aflăm întocmai în *Minunile Precestii*[1] : *Împărăteasa țării frîncești ale căriia mîni tăiate le-au tămăduit puternica stăpînă. Minunea 11* : „Era în țara frîncească un împărat văduv de muierea cea dintîi, cu care făcusă o fată foarte frumoasă, puindu-i numele Marie, și viind împăratul la a doaă însurare au luoat o muiere frumoasă de ale locului aceluia, care cu totul era frumoasă la trup, și cu atîta era grozavă la suflet". De observat că îndată Franța, care este regat, devine, în tălmăcire română, împărăție.[2] În basmele noastre tăierea mîinilor, a unui deget ori scoaterea ochilor ca semn, precum și gelozia mamei frumoase sînt, cum am văzut, curente. Exemplul poate instrui asupra raportului dintre literatura cultă și cea populară și a felului cum climatul fabulos preface istoria de aspect didactic. *La Tzitzinaena* e basmul promisiunilor de copii. Regele dă ordonanță, interzicînd de a se aprinde lumina seara din lipsă de untdelemn. Trei fete ale unui bătrîn astupă găurile ușilor și ferestrelor și lucrează. Le e foame. „Dacă aș lua de bărbat pe plăcintarul regelui, aș mînca o plăcintă caldă, caldă." A doua ar dori un bucătar, ca să mănînce bucate regești. A treia ar dori pe rege, „spre a avea

---

[1] Ne slujim de un ms. din Jina, 1769, în posesia noastră.
[2] Vezi în L. Șăineanu, răspîndirea încă din evul mediu a acestei teme, clasificată de el la *Tipul fetei cu mîinile tăiate.*

toate comorile". I-ar face trei copii : *„Soare, Lună și Stea"*. Regele, deghizat, aude, o ia de nevastă și pleacă la război. Regina naște pe Soare, soacra pune pe moașă să-l ia. Copilul e așezat într-o ladă și aruncat pe mare, în locu-i e adus un cîine. Regina naște Luna, soacra îi substituie o pisică. Al treilea copil, o fată, Stea, e înlocuită cu un șarpe. Regina e zidită în latrină. Un călugăr găsește pe rînd copiii și-i hrănește cu pești. Mari, cu bani de la călugăr, copiii închiriază o casă la oraș. La bazar un evreu vinde o lădiță : „celui qui prendra ce coffret s'en repentira, et celui qui ne le prendra pas s'en repentira également". Băiatul cel mare o ia. Acum fata (instigată de moașă, care aflase că trăiește) dorește mărul de aur, păzit într-o grădină de către 40 de dragoni, cu care s-ar face și mai frumoasă. Băiatul deschide besacteaua, găsește un cal verde și înaripat, care vorbește : „Bonjour, maître ; où allons-nous maintenant ?". Calul face un fulger și un tunet și iau mărul. Baba iar trece, învață pe fată dacă vrea să fie mai frumoasă să ceară creanga de aur, pe care se adună toate păsările din lume. Fratele, călare, i-o aduce. Baba o învață să ceară pe Tzitzinaena, ca să-i explice ce spun păsările. Fratele se duce, strigă pe Tzitzinaena de trei ori și de fiecare dată aceasta răspunde „Marmură" împietrindu-l pînă la genunchi, pînă la coapsă, pînă la mijloc. Băiatul cu cîțiva peri din barba călugărului aduce pe bătrîn. Tzitzinaena, supusă, vine cu o sticlă de apă de nemurire și despietrifică pe băiat. Merg cu toții la rege, regina e scoasă din latrină, soacra și moașa sînt legate de patru cai, care le fac bucăți. Cu unele schimbări și combinări, subiectul e acela din *Sora crivățului* de Fundescu. Toate elementele schematice, inclusiv dilema, există în basmele noastre. *L'homme sans barbe* e povestea spînului. Un rege face un copil cu o văduvă dintr-un sat. Îi lasă un pistol de argint. Copilul, mare, întreabă de tată-său, mama îi spune cine e, îi dă pistolul spre a fi recunoscut și-l sfătuiește să se ferească de un om fără barbă. De două ori copilul ocolește pe

acel om, întorcîndu-se, a treia oară vorbeşte cu el. Omul „en âme perverse“ pune o lespede mare peste puţul unde copilul se coborîse să bea apă şi-l scoate cu condiţia să se dea drept fiul lui adoptiv. Regele crede. Spînul spune regelui că-i lipsesc numai trei lucruri, camera de fildeş, privighetoarea şi rîndunica din perete şi cea mai frumoasă fată de pe lume şi se oferă să trimită pe fiul său adoptiv să i le aducă. O bătrînă „qui était sa fée“ învaţă pe băiat să îmbete pe elefanţi cu vin şi să le ia fildeşele. Pasărea e păzită de 40 dragoni adormiţi. Băiatul se suie în pom, îi apucă picioarele cu dinţii şi sare pe cal. Aruncînd carne leilor, grîu furnicilor, miere albinelor, capătă un fir de păr leonin, o aripă de furnică şi una de albină. La castelul frumoasei lumii, paznicii îl supun la trei probe : să mănînce 40 de căldări de fiertură, un hambar de grîu, orz, porumb, 40 de chiupuri de miere. Leii, furnicile, albinele fac, la chemare, aceste isprăvi. Sosind călare cu fata, băiatul e aruncat de spîn de pe meterezele castelului. Cu cîteva vorbe magice şi apă de nemurire, fata îl învie. Copilul arată regelui pistolul, spînul e legat de patru cai. Subiectul e în fundament acela din *Harap Alb* de I. Creangă.

Gelozia pe o fată frumoasă e tratată în *Rodia*. Două fete ale unui moş consultă soarele în credinţa frumuseţii. Soarele zice : „Sînt frumos, şi voi sînteţi frumoase ; dar sora voastră mai mică vă întrece în frumuseţe“. Fetele cele mari rătăcesc pe sora cea mică. Trece Nycteris, zeiţa nopţii, cu cortegiul său, vede fata, o adoptă. De la soare, surorile află că sora cea mai mică trăieşte. Ele se duc la ea şi-i dă „une écharpe ensorcelée“ pe care cînd o pune la gît, moare. Nycteris îi scoate legătura, fata învie. Surorile o omoară apoi cu „une pastille de gomme enchantée“. Fata e aşezată într-un sicriu de argint, pe un cal care, mergînd la întîmplare, e întîlnit de un prinţ. Regina, mama prinţului, mirată de tristeţea fiului, intră în odaia lui, trage pe fată de păr, bomboana cade, Rodia învie. Prinţul o ia de nevastă. Surorile vin ca moaşe şi

înfig un ac vrăjit în capul Rodiei, care se preface în pasăre. Grădinile pe unde trece pasărea se usucă. Prinţul o prinde, găseşte acul în capul ei, pasărea redevine femeie. Surorile mor de gelozie. Subiectul corespunde combinării cu variaţii a unor şabloane din *Mama cea rea* de Reteganul şi *Cele trei rodii aurite* de Ispirescu, în ultimul fiind vorba de zîna omorîtă cu un ac de o ţigancă, prefăcîndu-se în păsărică şi uscînd pomii. Procreaţia prin agenţi externi, peştele miraculos, balaurul din puţ, le găsim în *Le petit rouget sorcier.* O roşioară, recunoscătoare faţă de un pescar sărac, că a cruţat-o, îl îmbogăţeşte din pescuit. Nevasta, incitată de cunoscuţi, smulge secretul pescarului şi cere să mănînce peştele, sub cuvînt că e un vrăjitor. Roşioara sfătuieşte pe pescar să-l taie în trei bucăţi egale, să le dea de mîncare soţiei, iepei şi căţelei, iar coada s-o sădească în grădină. Femeia, iapa şi căţeaua fac fiecare gemeni, iar din coadă ies doi chiparoşi. Băiatul cel mare pleacă, drept mijloc de telecomunicaţie lăsînd nu o năframă, ci unul din cei doi chiparoşi. Cînd s-ar fi ofilit şi uscat, era semn că e aproape de moarte. Într-un oraş, flăcăul vindecă, apucînd-o de păr, pe fata regelui, care înnebunea oamenii stînd seara într-un balcon şi invocînd stelele. La porunca regelui, fata arată pe flăcău, aruncînd un măr, tînărul nu vrea însă să se însoare, merge în alt oraş, unde un monstru, păzind un izvor, mînca în fiecare an o fată, în care timp locuitorii îşi făceau provizii de apă. Voinicul taie capul monstrului şi-i retează cele şapte limbi. Un cărbunar găseşte capul, sileşte pe fata regelui să spună că el este omorîtorul, pe urmă, cum regele era amărît de a da fata unui „homme grossier, noir, et tout-à-fait inconvenant pour la fille d'un roi", tînărul arată limbile. Cărbunarul e numai exilat.

Plimbîndu-se prin apartamentele castelului şi deschizînd o uşă dintr-un coridor, tînărul descoperă „une plaine très vaste, rempli de marbres portant une forme humaine". O bătrînă îi întinde o baghetă, pe care

luînd-o, împietrește. Fratele rămas acasă vede chiparosul veștejindu-se, pornește la drum, ajunge în locul cu pricina și, în loc să pună mîna pe baghetă, asmute cîinele împotriva bătrînei, și cu apă de nemurire, găsită în castel, învie „une nation entière" de statui.

E de la sine înțeles că multe situații izolate din schematica basmelor se regăsesc și aci : o regină îndrăgostită de un negru, o fată de rege care nu vrea să se mărite decît cu cel care i-ar pune o întrebare la care ea n-ar putea răspunde, în caz contrar sancțiunea fiind pierderea capului, cenușăreasa aleasă după pantof și (în același basm) a mamei omorîte și mîncate de fetele mai mari, din ale cărei oase, păstrate, ies aur și diamante pentru cenușăreasă (în basmul românesc mama e o vacă neagră), trei băieți născuți din trei mere date de un derviș și mîncate de mamă, a căror putere stă într-un dovleac, un negru tăind dovlecii și intrînd într-un puț, unde băiatul cel mic dă de saloane multe cu lustruri de diamant și, într-o sală, de trei fete, părăsirea fratelui mic de către cei mari după ce a urcat fetele, o nucă, o migdală, o alună, patruzeci de slugi care ies din nucă și îndeplinesc orice muncă, mulțumită cărora fratele mic apare la nunta primelor două fete cu veșmînt de aur și cu măr de aur, pe cal alb, și apoi pe un cal roșu, fata cea mică cerînd, ca să se mărite, trei veșminte : cerul cu stelele, cîmpul cu florile și marea cu peștii și pe care feciorul cel mic, ucenic la croitor, le face prin slugile lui miraculoase etc.

Aceste basme se remarcă printr-o perfectă claritate psihologică și prin motivarea tuturor actelor, caracterele, în limitele basmului, fiind neted definite. Monstruosul însuși e rațional. Civilizația cea mai exactă este sugerată cu sobrietate, lipsește haoticul, indeterminatul. Pomul local fiind lipsitul de crengi mari chiparos, sicriul cu fata moartă e pus pe un cal. Aflîndu-ne în Grecia, evident un veșmînt trebuie să se numească „marea cu peștii". Viziunea arhitectonică e peste tot prezentă. Regele interzice aprinderea luminii, din economie, lipsind

untdelemnul, nu din frica de incendiu, ceea ce înseamnă că piatra abundă în edilitate. Un rege vrea odaie de fildeş, statuile de marmură sînt în număr imens. Prînzurile enorme sînt mai puţin indigeste, fierturi, grîne, miere ; fata frumoasă e omorîtă cu o bomboană. Climatul general e un amestec de Grecie antică, de feudalism din vremea cruciadelor şi de Orient mijlociu, văzut fără exces de culoare.

În anii 1634—1636 a apărut la Napoli, în dialect napoletan, o culegere de basme *Lo cunto de li cunti, overo lo trattenemiento de' pecerille*, denumit apoi *Pentamerone*[1], al cărui autor era Giambattista Basile (n. la Posilipo, c. 1575). Unele din aceste basme au fost dramatizate de venețianul Carlo Gozzi. În ele găsim numeroase paralelisme cu basmele noastre şi fireşte cu cele europene, inclusiv cele de fraţii Grimm. Sînt basme care se apropie uimitor de acelea pe care le cunoaştem, altele cuprind numai şabloanele fundamentale în combinaţii, pentru aria noastră, inedite. Începem cu primele. Un băiat nerod, pe care mama îl ceartă mereu, fuge de acasă, nimereşte la un „huerco“ (orco, ogre, wilder Mann, un fel de zmeu), un monstru de urîţenie care ar fi speriat pe Roland însuşi sau pe Skanderbeg (Basile are obiceiul de a face comentarii erudite mitologice şi istorice, introducînd şi citate latine). Antonio intră în slujba monstrului şi „în mai puţin de patru zile devine gras ca un turc, rotund ca un boloboc, viteaz ca un cocoş, roşu ca un rac, verde ca usturoiul, slab ca o balenă, într-un cuvînt gros şi gras, că nu se mai vedea singur cu ochii“ (astfel de repetiţii burleşti sînt frecvente). Zmeul îi dă drept plată un măgar, sfătuindu-l să nu-i

---

[1] *Der Pentamerone oder das Märchen aller Märchen* von Giambattista Basile, aus dem Neapolitanischen übertragen von Felix Liebrecht, I—II, Breslau, 1846. V. şi *Giambattista Basile e il „Cunto de li cunti“* în Benedetto Croce, *Saggi sulla letteratura italiana del seicento*, Bari, Laterza, 1924.

zică „arre cacaurre". Tocmai acest lucru îl face Antonio și măgarul se balegă perle, rubine, smaralde, safire și diamante. Antonio trage la o osteria și interzice birtașului să spună măgarului „arre cacaurre". Firește, birtașul află taina, îi înlocuiește măgarul. Zmeul îi dă apoi un șervet vărgat, cu care nerodul o pățește la fel, în fine, o bîtă, care bate la poruncă și cu care își recapătă lucrurile furate *(Dell huerco)*. Povestea e comună. *Doi frați* de G. Cătană reprezintă o variantă. Pervonto, o poamă rea, merge la pădure să aducă lemne, face bine la trei băieți ai unei zîne, întocmindu-le o boltă de crengi, și aceștia îi hărăzesc puterea de a i se îndeplini orice dorință, strînge un mănunchi grozav de vreascuri pe care nu-l poate ridica pe umeri, se așază pe el călare și strigă : „Tare aș vrea ca legătura asta să mă poarte ca un cal". Îndată și pornește. Vastolla, fata regelui, îl vede și rîde, Pervonto îi zice : „Vastolla, să rămîi grea cu mine". Și într-adevăr fata devine însărcinată prin agent oral. Regele cheamă sfatul, îi împărtășește că luna onoarei lui a căpătat *cornua*, îl consultă asupra pedepsei. Sfatul e de părere să se procedeze *cum grano salis* și mai întîi să se aștepte ușurarea fetei. Aceasta naște doi copii ca două mere de aur. Sfatul e de părere să se aștepte încă șapte ani. Atunci, regele dă o masă la nobilime, pe urmă, una la pungași, golani, răufăcători, haimanale, cerșetori, la care vine și Pervonto[1]. Îndată ce-l văd copiii, se dau pe lîngă el și regele cunoaște că el este tatăl. Îi pune pe cîte patru într-un butoi pe mare. O slugă a fetei aruncă înăuntru un butoiaș cu stafide și smochine. Pervonto cere să mănînce din ele, face din butoi corabie și din corabie, cînd ajunge la țărm, palat. Mergînd la vînătoare, regele e recunoscut de copii, intră

---

[1] După Johannes Bolte u. Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*, IV, p. 193, regele dă încă o masă, a doua orășenilor și negustorilor. Traducerea lui B. Croce nu ne e la îndemînă.

în palat, o masă se umple de bucate, apoi îi răsare înainte un pat în care se culcă, în fine ies și Pervonto și Vastolla. Pedeapsa aruncării pe apă în butoi sau corăbioară o găsim în *Băiatul cel bubos și ghigorțul*, *Fata de împărat și fiul văduvei*, *Voinicul cel fără tată*, cîteșitrele de Ispirescu. În *La cerva fatata* dăm de regele fără copii, Giannone, care e în stare să dea „jumătate din regat“ cui l-ar învăța cum să devină tată. După sfatul unui bătrîn pune pescari să-i prindă un balaur de mare și dă inima monstrului unei femei de la curte să i-o gătească. Din cauza fumului cad însărcinate, nu numai frumoasa „dammecella“, dar și mobilele din casă. „E, ncapo de poche iuorne, figliattero, tanto che la travacca fece un letecciulo, lo forziero fece no scrignetiello, le seggie facettero seggiolelle, la tavola no tavolino, e lo cantaro fece no cantariello...“. Acest exces de virtute conceptivă îl găsim și în *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei*. Împăratul Stririlor cere lui Țugulea să facă astfel încît într-o noapte să nască cincizeci de femei sterpe. Vrăjitorul, care însoțește pe flăcău, atinge femeile cu toiagul și toate nasc, atinge și pe împărat, care venise mirat să vadă, și acesta se pomenește cu boboci de rață măcăind după el.

Mai departe, șabloanele sînt iarăși curente. Canneloro, băiatul curtencei-bucătărese, pleacă persecutat și lasă lui Fonzo, fiul regal, ca și geamăn, un pumnal, care aruncat la pămînt se preface în izvor ce spune, cînd e secat, că viața lui Canneloro e în primejdie. Canneloro dă de o cerboaică vrăjită, care-l roagă să-și lege cîinii și sabia. Cerboaica este însă un „huerco“, un wilder Mann antropofag, care aruncă pe Canneloro într-o groapă, spre a-l mînca mai tîrziu etc. În basmul românesc avem de-a face în acest șablon cu o zmeoaică.

Lo Serpe e cunoscutul basm al prințului-șarpe. Spatella n-are copii, bărbatu-său îi aduce de la pădure o legătură cu găteje în care găsește un pui de șarpe. „Doamne ! — zice femeia — pînă și șerpii nasc pui, nu-

mai eu sînt năpăstuită pe lume să am un bărbat așa de nepricopsit, încît, deși e grădinar, nu-i în stare să facă să dea o mlădiță." „Dacă n-ai copii — vorbește șarpele — ia-mă de suflet." Cînd e mare, șarpele trimite pe Cola Matteo la rege să-i pețească fata. Regele zice, cu umor : „Spune-i șarpelui că-i dau fata cînd mi-o preface în aur toate roadele din grădină". Șarpele trimite pe grădinar în grădină să semene toate semințele de fructe cîte le găsește în oraș : piersici, caise, cireși etc. Semințele încolțesc, dau pomi și roade de aur. Regele pretinde atunci să preschimbe zidurile și bătătura grădinii în pietre prețioase, ceea ce șarpele face, presărînd prin grădină hîrburi. Regele, lacom, vrea să-i aurească reședința pe dinafară de jos pînă sus. Șarpele pune pe Cola Matteo să spoiască palatul cu un mănunchi de verdețuri. Deodată palatul lucește ca o pilulă aurită. „Dragă Grannonia — zice regele, fetei — ca să-mi bat joc de un pretendent care te cerea de nevastă, i-am pus condiții ce mi se păreau cu neputință de îndeplinit, dar m-a tras pe sfoară, nici eu nu știu cum", și o roagă, spre a nu-și călca cuvîntul, să primească a fi soția șarpelui. Grannonia e bucuroasă. Șarpele apare la curte într-o caretă de aur, trasă de patru elefanți de asemenea de aur. Înspăimîntați, părinții strigă la fată : Fugi, Grannonia ! Dar fata stă locului, șarpele o îmbrățișează cu coada, o sărută. Intrați în odaia nupțială, șarpele se preface într-un june frumos cu plete de aur. Regele, indiscret, se uită pe gaura cheii, crezînd că șarpele o să-i mănînce fata, vede pielea reptilei pe jos, dă buzna împreună cu regina în odaie și aruncă pielea pe foc. Tînărul se preface în porumbel și zboară pe fereastră. Grannonia pleacă în căutarea lui, într-o pădure o întîmpină o vulpe, care-i spune chiar istoria șarpelui. Acesta e un fiu de rege, fermecat de o vrăjitoare, fiindcă n-a luat în seamă dragostea ei. Acum prințul e bolnav, fiindcă s-a tăiat la cap cu cioburi de geam, cînd a zburat ca porumbel. Vulpea învață pe fată să-l ungă cu sînge de păsări, dar adaugă că totul e în zadar dacă nu amestecă

şi sîngele ei, al vulpii. Se repetă istoria coţofenei proaste din basmul nostru. Grannonia omoară vulpea, ia sînge, apoi îşi găseşte soţul. *Ll'orza* este basmul incestului. O regină recomandă, pe patul de moarte, regelui să nu se însoare decît cu o femeie frumoasă ca şi ea. Regele convoacă toate femeile din lume la concurs, nu găseşte nici una mai frumoasă ca Preziosa, fata lui. „De ce să caut departe — meditează el — ceea ce am lîngă mine?" Preziosa disperă, o babă, admiţînd că regele e un măgar, îi dă o aşchiuţă, cu care, cînd o ţine în gură, se preface în ursoaică. În pădure, ursoaica e văzută de un fiu de rege, care o duce acasă în grădina palatului. De la geam, prinţul zăreşte însă o fată frumoasă, fiindcă Preziosa, vrînd să se pieptene, şi-a scos aşchiuţa din gură. Coborînd jos, prinţul dă iarăşi de ursoaică. Se îmbolnăveşte. „Mamă — zice el — dacă nu sărut o dată ursoaica îmi dau duhul." I se face voia, prinţul şi ursoaica se sărută de foc, fetei îi pică din gură aşchia şi rămîne cu chip omenesc. Şabloane din *Harap Alb* (monştrii fraţi de cruce şi fata năzdrăvană) sînt în *Lo gnorante* (Prostul). Moscione e trimis în lume de către tată-său şi pe drum se întîlneşte cu Furgolo, care aleargă ca fulgerul şi ajunge căprioara din doi paşi, Aurecchia a lleparo care, punîndu-şi urechea la pămînt, aude totul, cu Ceca deritto, care ocheşte cu săgeata un bob de mazăre, Sciosciariello, care suflă vînt pe gură şi Forteschena, care ridică un munte în spinare ca pe un fulg. Moscione îi ia în slujba lui şi cu toţi merg la un rege. Acesta are o fată, care aleargă ca vîntul şi străbate o holdă fără să îndoaie spicele. Regele face cunoscut că dă fata cui o întrece în goană. Moscione vesteşte că-l doare burta şi întreabă dacă poate să delege pe altul în locu-i. „Vie cine o vrea — zice fata — mi-e tot una." Fulger învinge, dar, înainte de a doua probă, fata îi dă un inel vrăjit, care îi taie puterile. Urechi-de-iepure a auzit însă convorbirea dintre fată şi tată, cheamă pe Ocheşte-drept şi acesta cu arbaleta sfărîmă piatra de la inel, iar Fulger îşi recapătă iuţeala. Prostul se mulţu-

meşte să ia bani în locul fetei, şi cere cît poate lua el şi tovarăşii săi pe umeri. Tare-n-spinare ia toate bogăţiile regatului. Regele se căieşte, trimite armata după ei. Suflătorul îi mătură scoţînd un crivăţ pe gură. *Nennillo e Nennella* e basmul copiilor moşului, pe care îi persecută maştera. Tatăl îi duce la pădure, presărîndu-le pe cărare cenuşă, ca să poată să se întoarcă. A doua oară presară tărîţe, pe care le mănîncă un măgar. Un prinţ trece prin pădure, băiatul auzind lătrat de cîini se urcă într-un copac, fata fuge la ţărmul mării, e luată de nişte piraţi. Corabia se sfărîmă, un peşte năzdrăvan înghite fata, în pîntecele lui e un palat. Peştele pune capul pe uscat, fata iese, regele, care găsise şi pe băiat, o ia la palat. Tatăl e descoperit, vine şi mama vitregă, şi, întrebată ce pedeapsă merită cine s-a purtat rău cu copiii, zice : să fie pus într-un butoi şi rostogolit de pe un munte. I se aplică această pedeapsă. *Le tre cetre* este, cu deosebiri de detalii, *Cele trei rodii aurite* de Ispirescu. Un fiu de rege visează o fată albă precum caşul şi roşie ca sîngele (altă dată caşul e înlocuit cu marmura). Merge în lume, navighează la Gibraltar, de aci în India, ajunge într-o insulă, dă de o bătrînă, care îl sfătuieşte să se ducă ca să nu-l mănînce cele trei fete ale ei şi să-şi afle catafalcul într-o tigaie şi mormîntul într-un pîntece. Cu a doua babă i se întîmplă cam la fel. O a treia babă, care-şi hrănea o turmă de măgari cu plăcinte şi zaharicale, îi dă trei lămîi şi un cuţitaş şi-l trimite înapoi în Italia, într-o pădure, la un izvor, învăţîndu-l ce să facă. Prinţul taie lămîia, iese o zînă care zice : „Dă-mi să beau !“, el însă nu-i dă iute, zăpăcit cum e, apă din rîu, şi fata se mistuie. La fel se întîmplă cu a doua. Celei de a treia îi dă repede apă şi are în faţa lui o zînă albă precum caşul şi roşie ca sîngele. Prinţul pleacă să-i aducă veşminte. O sclavă sarasină (la noi, o ţigancă), venind la rîu, vede zîna, o îmbie s-o pieptene, îi înfige un ac în tîmplă şi zîna se preface în porumbel. Prinţul găseşte în pădure roaba maură pe care o ia, crezînd că

e zîna. Porumbelul vine la fereastra bucătarului, întreabă de rege, bucătarul îl prinde, îl taie, îl opărește, aruncă apa cu cîteva pene. Iese un lămîi, care dă trei lămîi. Din a treia iese zîna. Sarasina e arsă, iar cenușa ei aruncată în vînt.

În multe basme găsim șabloane comune, totuși într-altele, păstrîndu-se spiritul schematic, basmul ne duce într-o lume fabuloasă nouă. Pare evident că există basme de circulație universală, în vreme ce altele au curs pe o arie mai restrînsă, fiind mai puțin accesibile altor geografii. *Lo polece,* conținînd elemente curente, este totuși de un colorit extraneu. Un rege, mușcat de un purece, nu se îndură văzîndu-l așa de frumos, să-l pună „pe eșafodul unghiei sale". Îl ține într-o sticluță și-l hrănește cu sîngele său. După cîteva luni, puricele crescînd cît un berbec, regele îl omoară, îl jupoaie și promite fata de nevastă cui îi ghicește ce animal a fost. Numai un zmeu știe și Porziella e dusă într-o casă împodobită cu oase. Zmeul i-aduce din cînd în cînd ciozvîrte de om. O bătrînă vine în ajutorul fetei cu băieții ei năzdrăvani. Mase, punînd urechea la pămînt, aude la treizeci de poște de jur împrejur, Nardo face, scuipînd, o mare de săpun, Cola aruncă un fier și iese o holdă de brice, Micco, azvîrlind o așchie, face o pădure deasă, Petrullo, vărsînd puțină apă, face un rîu mare, Ascaddeo, dintr-o piatră zvîrlită, scoate un turn, Ceccone nimerește cu arbaleta, la o milă depărtare, ochiul unei găini. Fata e luată de la zmeu, acesta se ia după răpitori, care îi pun obstacole. În cele din urmă se urcă toți în turnul făcut de Ascaddeo, antropofagul vine cu o scară, Ceccone îl ochește și-l doboară.

Cum vedem, imaginația plastică este excesivă. Basmele lui Basile sînt bufone, iar intriga este carnavalescă, bombastică, o adevărată mascaradă.

Analizăm pe scurt dintre basmele palermitane, culese de Giuseppe Pitrè de la persoane „vergini affatto d'istruzione" *(Novelline popolari siciliane,* Palermo, 1873), *Lu re di li setti muntagni d'oru.* Un rege, cu un

băiat şi trei fete, căzînd la pat, cheamă pe rînd fetele: „Pippina... tè ccà stu buchè; a li sei misi chi sugnu mortu io, jetta stu buchè a lu chianu di lu palazzu; lu primu chi passa e si lu pigghia, chissu è to maritu". Termenul celorlalte două e mai lung. Fetele aruncă buchetele, le ridică un porcar, un vînzător de păsări şi un chitarist. Unul din mai-marii curţii vîră în cap regelui cel tînăr să ceară fata cea mai mică a regelui de la cei şapte munţi de aur. Regele trece pe la cumnaţii săi; găseşte pe sora cea mică într-un palat regal: „E tu rigina? cci spija iddu". „Si, fratuzzu mio. Mè maritu è'nfatatu, e li fati lu cunnannanu a fari a certi uri lu sunaturi e iddu avi a sunari la citarra." Regele chitarist dă cumnatului său trei bucăţi de coardă de chitară. Regele găseşte pe vînzătorul de păsări, care şi el e rege şi care-i dă trei pene de păsări. Porcarul e mai mare. „Cca cci nn'è re?" „Re? ccà fa' imperaturi", i se spune. Porcarul îi dă trei peri de porc şi-l povăţuieşte ce să facă. Regele celor şapte munţi de aur e un mehenghiu. Cînd eroul nostru îi cere fata, răspunde: „Circatila a mè figghia, e si la truvati vi la pigghiati". Pretendentul caută, cum fusese învăţat, în odaia regelui. Sub pat e un covor, sub el patru cărămizi albe. Tînărul le scoate, vede o scară, uşi de fier. Tatăl fetei zice: „vorbim mîine, prinsoarea nu-i cîştigată". A doua zi, tînărul găseşte un morman de chei, deschide, dă de treisprezece fete. „Lasă, vorbim noi mîine", spune tatăl cîrcotaş. În zilele următoare, stau patru ici, patru colo şi cinci în mijloc; trei ici, trei colo şi şapte la mijloc; două într-o parte, două într-alta şi nouă la mijloc. De fiecare dată tînărul nimereşte pe fata cea mică. „La spusa è mia, l'aju vinciutu!" Dar tatăl: „Basta, ca ancora cci nn'e". Îi dă să aleagă felurite grăunţe amestecate într-un hambar, să mănînce toate dulciurile dintr-o cămară. Tînărul arde penele şi perii şi vin păsări şi porci care fac cele de mai sus. Regele nu se lasă: „Io a mè figghia vi la dugnu, ma sapiti quannu la sira di maritarivi aviti un picciriddu ch'avi a diri: Nannu, pappa, e'mprua". Pretendentul udă coar-

dele, se iveşte un copil care strigă : „Bunicule, papă şi apă." Regele nu mai are încotro. Atmosfera, mereu bufonă, evocă prin civilizaţie, ceremonie şi profesii populare regatul celor două Sicilii. În basmul foarte fantastic *Li tri belli curuni mei,* eroina este fata unei spălătorese care moare la spital.

Basmele sîrbeşti ale lui Karačič au unele o surprinzătoare asemănare schematică cu basmele române, nu numai în şabloanele izolate, ci în totalul rezultat din combinarea lor. Unui împărat cu o fată şi trei băieţi îi fură un zmeu fata, pierind într-un nor. Fraţii pornesc la drum şi dau de un castel care era clădit în aer *(Das Luftschloss).* Fratele mai mic omoară calul, îşi face o curea din pielea lui, aruncă un capăt cu săgeata şi se urcă pe curea în castel. Găseşte pe soru-sa care căuta în cap zmeului. Îl izbeşte cu ghioaga, zmeul abia simte o pişcătură. Dar izbind a treia oară, îl omoară. Sora duce pe frate într-o odaie unde e un cal negru cu şa de argint, în alta cu un cal alb cu şa de aur, în alta cu un cal cenuşiu cu şa împodobită cu nestemate, pe urmă în alte trei odăi cu cîte o fată, una brodînd cu fire de aur la un gherghef de aur, a doua torcînd fire de aur, a treia înşirînd perle şi avînd înainte-i o găină de aur cu pui, care ciugulesc perle într-un lighean de aur. Pe cea din urmă gîndeşte voinicul s-o ia el de nevastă. Le coboară pe toate şi pe soră pe pămînt, însă fraţii taie cureaua cînd e rîndul lui şi duc un păstor în locul fratelui. Voinicul descinde pe rînd pe cei trei cai în zilele nunţilor, pe fraţi îi izbeşte numai cu ghioaga, pe păstor, care se cunună cu fata a treia, îl omoară. Unui împărat cu trei fii îi fură cineva merele de aur ce înfloresc şi dau roade în fiece noapte. Păzesc pe rînd fraţii cei mari, al treilea doarme pe un pat sub pom pînă la miezul nopţii. Vin nouă păuniţe de aur, opt fură mere, a noua se face fată şi aşezîndu-se pe pat se drăgosteşte cu voinicul, căruia îi dă două mere, unul pentru el şi unul pentru împărat. După cîteva nopţi, fraţii invidioşi se învoiesc cu o babă, care se ascunde sub pat şi taie o şuviţă de păr din capul

fetei. Aceasta se preface în păuniță și nu mai revine. Feciorul leagă pe babă de coada cailor, iar el merge cu o slugă în căutarea păuniței. O împărăteasă știe de ea, însă, vrînd să-și mărite propria fată cu voinicul, dă slugii acesteia niște foale. La amiază opt păunițe se lasă asupra unui lac, a noua pe cal lîngă prinț, silindu-se în zadar să-l deștepte, căci sluga îi suflase în ceafă cu foalele și-l adormise. Întîmplarea se repetă însă de două ori și voinicul, mînios, taie capul slugii. Pe un munte, un pustnic îl îndrumează spre orașul cu castelul păunițelor. A noua, care era împărăteasa, îl primește bucuroasă, îi dă cheile de la douăsprezece odăi cu sfatul de a nu intra în cea din urmă. Băiatul intră, dă de un zmeu care-i cere apă de trei ori. Cercurile buții plesnesc. Zmeul fuge cu păunița. Voinicul face bine unui pește, unei vulpi, unui lup, dă de orașul împăratului zmeilor, pune pe fată să întrebe de unde are zmeul calul, apoi intră slugă la obișnuita babă cu pari în curte care cer cap. Restul, ca în basmele noastre *(Der goldene Apfelbaum und die neun Pfauinnen)*. Unui alt împărat trei zmei veniți în chip de furtună îi fură cele trei fete la kolo (horă). Împărăteasa, rămasă văduvă, naște un băiat, Stoișa, și-i mărturisește, cînd acesta are optsprezece ani, că a mai avut fete. Stoișa pleacă în lume cu trei năframe dăruite de mamă-sa. Întîlnește pe rînd surorile care îl recunosc după năframele brodate de ele. Zmeii aruncă buzduganele pe acoperișul castelelor, întîiul mănîncă un bou fript, un cuptor de pită și un butoi de vin. Ceilalți de două și de trei ori mai mult. Stoișa le mănîncă bucatele și se împacă un timp cu ei. Aceștia se tem însă de împăratul zmeilor și Stoișa se duce la castelul celui din urmă, pe care șade un iepure. Cînd cineva l-ar da jos, iar iepurele s-ar spinteca singur, s-ar jupui, s-ar tăia bucățele și s-ar frige singur, atunci acela nu s-ar mai teme de viața lui. Stoișa ia iepurele care face cele de mai sus, se împrietenește cu zmeul, care, fiind și el cel mai mic, se cheamă Mladen, pornesc la cei trei zmei ce se ascund într-o peșteră, îi

afumă cu paie. Stoişa îşi ia surorile şi comorile, castelul şi celelalte dîndu-le fratelui de cruce (*Stojscha und Mladen*). Doi fii de împărat urmărind succesiv un iepure care intră într-o moară de apă sînt mîncaţi de acesta, care nu-i decît un zmeu (Drache). Al treilea fecior nu intră în moară, la întoarcere întreabă pe o babă, pe care o găseşte acolo, unde este iepurele lui. Baba îi spune despre zmeu şi voinicul o pune să-l descoasă în ce-i stă puterea. După ce minte de două ori, zmeul destăinuie că puterea lui zace în altă împărăţie şi anume într-o vrabie dintr-un porumbel dintr-un iepure dintr-un porc mistreţ dintr-un balaur dintr-un lac dintr-o cetate împărătească. Voinicul găseşte cetatea, se bagă păstor de oi la împărat, care îl roagă să nu se ducă la lac cu oile de unde nu s-a mai întors nici un păstor, merge totuşi acolo şi se bate cu zmeul din apă de două ori, fără a-l birui, dar şi fără a fi învins, zicînd că dacă l-ar săruta pe frunte fata împăratului l-ar răpune. Doi călăreţi trimişi de împărat aud aceste cuvinte, a treia oară, mînată de tată-său vine fata şi sărută pe păstor, care zvîrle zmeul în nori. Acesta căzînd se face bucăţi, din care răsare un porc mistreţ etc. Cînd voinicul scoate vrabia, aceasta îi dezvăluie că în moară sînt trei nuiele care scoase din rădăcini deschid uşile de fier ale unei pivniţi unde sînt mulţime de oameni şi fraţii săi. Voinicul suceşte gîtul vrăbiei (*Der Drache und der Kaiserssohn*). E de ghicit ce cuprinde *Der Schlangenbräutigam*. O femeie săracă, rugîndu-se de Dumnezeu, naşte un şarpe care fuge şi se întoarce peste douăzeci de ani, mînînd pe mamă-sa în peţit. „Mărite împărate, aci ţi-e paloşul şi aci e capul meu. Am fost multă vreme fără copii, şi Dumnezeu m-a binecuvîntat şi am născut un şarpe etc. Acum după douăzeci de ani vine şarpele la mine şi mă mînă să-ţi cer fata pentru el.“ Împăratul rîde şi zice : „Dacă fi-tu îmi face de la curtea lui pînă la a mea un pod de perle şi nestemate, îi dau fata“. Pe urmă împăratul îi cere un castel ca al lui şi a treia oară scule pe dinăuntru aşijderi. Se face nuntă, şarpele apare

ca flăcău, mama lui se uită pe gura cheii şi sfătuieşte nora să arunce pielea pe foc. Şarpele rămîne, fără alte întîmplări, printre oameni, după ce suferă de puţină aprindere potolită cu apă. Există şi varianta *(Wieder vom Schlangenbräutigam)*, după care nevasta rătăceşte şi nu poate să nască pînă ce soţul nu întinde braţul drept asupra mijlocului ei. Într-un basm *(Wem Gott hilft, dem kann niemand schaden)* dăm de un şablon asemănător cu cel din *Voinicul cel cu cartea în mînă născut* de Ispirescu. Un împărat, care e năzdrăvan şi se preface în vampir, sperie pe pretendenţii fetei sale şi-i omoară. Un flăcău înnoptează la fata lui într-o odaie verde, într-una galbenă şi într-una roşie şi scapă teafăr, nu citind din psaltire, dar rugîndu-se neîncetat. În *Der goldwollige Widder* un fecior de vînător nevrînd să dea împăratului lîna de aur a unui berbece ucis, acesta îl pune să-i facă sub pedeapsa tăierii capului o vie pe rod, un castel de fildeş, apoi să-i aducă pe fata unui împărat. Sfătuit mereu de o fetiţă ce-i iese în cale, băiatul făptuieşte isprăvile. A treia oară cumpără un vultur, un crap şi un porumbel, ia cîte o pană şi un solz, porneşte pe o corabie cu marfă spre ţara suspomenită, atrage pe fata împăratului pe corabie. O pasăre de pe umărul fetei porneşte să dea de veste tatălui, voinicul arde pana de vultur, vulturii prind pasărea. Fata aruncă o piatră în mare, voinicul arde solzul, crapii împing corabia. Ajung între doi munţi, corabia împietreşte, fata vrea „apa vieţii", voinicul arde pana porumbelului, acesta aduce apă într-o sticluţă, corabia porneşte. Ajunşi la împăratul cel rău, voinicului îi taie capul un călău, fata îl înviază cu apa vieţii. De reţinut că voinicul îmbată elefanţii ca să le ia fildeşele. În *Das Schicksal* (Soarta) regăsim şabloane familiare : rîul, între altele, ce pune pe om să întrebe Soarta de ce n-are peşti şi căruia i se răspunde : fiindcă nu s-a înecat nimeni în el. Motivul e în *Zîna apelor* de Reteganul, unde eroul merge însă la Dumnezeu. Fratele sărac din basmul sîrbesc merge la Soartă şi vede cum aceasta hotărăşte

norocul noilor născuţi, după cum e o noapte de bogăţie sau de sărăcie pentru el. Motivul îl aflăm în *Ioan Pripilă* de I. Broju *(C. L.)*. În *Wer wenig verlangt, dem wird am meisten gegeben*, îngerul Domnului cere de pomană pe rînd la trei fraţi săraci, care moştenesc numai un păr şi fiecare cinstit îi dă pere numai din partea lui. În *Azima mergătoare* de Reteganu vin Iisus şi Sf. Petru şi fraţii mai mari le vînd mere din partea celui mic, care îi omeneşte cu mere din partea sa. Dumnezeu le dăruieşte la fiecare ce vor : turmă, pămînt şi boi şi o luntre. Îngerul hărăzeşte de asemenea celor trei preschimbarea unei ape în vin, a unor porumbei în oi şi o nevastă cu frica lui Dumnezeu. Fraţii mai mari nu vor să miluiască îngerul-cerşetor cu vin şi cu brînză şi pierd darurile. La fel, *mutatis mutandis*, în basmul retegănesc. *Gerechtigkeit und Ungerechtigkeit* este aidoma *Dreptatea şi Strîmbătatea* de T. Pamfile. Doi fraţi fac prinsoare : care e mai bună dreptatea sau nedreptatea şi unul scoate, după învoială, ochii celuilalt. Stînd sub un brad, orbul aude „die Wilen", un fel de „vîje" şi de iele, destăinuind cum şi-ar recăpăta vederile şi-ar vindeca pe fata craiului. Celălalt frate, invidios, îşi scoate şi el ochii, dar „vilele" îl fac bucăţi. Un fiu de împărat *(Das höllische Blendwerk und die göttliche Macht)* visează o fată „albă ca zăpada şi roşie ca sîngele". Trei bătrîne îi dau o pîine, o alună, o nucă, cu care potoleşte pe baba, mama fetei din pădure, şi-i pune obstacole, scoţînd o apă curgătoare din alună şi flăcări din nucă. Pe babă o trăsneşte Dumnezeu. Un împărat preface în miei sau omoară pe peţitorii care nu pot spune ce semn are fata lui şi unde. Un băiat sărac, sfătuit de un om cu aripi, cu un ochi în frunte, află, dînd haine scumpe fetei şi făcînd-o să se dezbrace, o stea de aur la genunchiul drept *(Schöne Kleider vermögen sehr viel)*. O fată năzdrăvană şi vicleană, făcută din zăpadă de către „vile" vara, la Sf. Ilie, care nu vrea să se mărite decît cu cel care o întrece la alergat, este în *Von dem Mädchen, das behender als das Pferd ist*. Voinicii merg călare, ea, care

are mici aripi la subsuoară, e pedestră. Feciorul împăratului scoate un păr din cap și face o pădure, lasă o lacrimă care se face rîu, în fine se roagă de Dumnezeu și oprește fata. Cei trei țipari *(Die drei Aalfische)* țin locul roșioarei din basmul grecesc *Le petit rouget sorcier.* Unul din ei, tăiat în patru bucăți și mîncat de femeie, cățea, iapă, dă naștere la tot atîția gemeni. Din partea îngropată ies două paloșe. Un geamăn pleacă cu un cal, un cîine și un paloș și lasă ca semnal o sticlă cu apă care se turbură cînd e în primejdie. Voinicul se însoară cu fata unui împărat, merge pe un munte sclipitor, unde o babă îl împietrește. Vine frate-său geamăn, care, luat drept celălalt, pune paloșul de aur între el și cumnată, se urcă pe munte, asmute cîinele, fără a vorbi babei, capătă de la ea pe frate și despietrește cu buruienele babei și pe alți voinici. Un împărat *(Das wundertätige Messer)* nu-și dă fata decît cui i-aduce un cal alb fără pete, un cal roșu cu cap negru și unul cu cap și picioare albe. Fata dă unui flăcău un cuțit cu care ducîndu-se în pădurea „vilelor", și ținîndu-l în soare, caii vin la sclipire. Cu tăișul cuțitului izbind la rădăcina unui chiparos cu rădăcina de aramă, crengile de argint și foile de aur, dă de o grămadă de galbeni. *Aschenzuttel* e povestea cenușăresei cu pantoful potrivit pe picior și cu cocoșul care denunță că fata a fost ascunsă sub covată, însă cu elemente din *Fata unchiașului cea fără noroc,* de T. Pamfile. Un moș cu barbă lungă o sfătuiește să se ferească de a-i cădea fusul într-o groapă, lucrul se întîmplă, și mama fetei se face vacă. *Die böse Stiefmutter* vorbește despre mama vitregă care a trimis sluga să omoare pe fata soțului, aducîndu-i inima și brațele. Sluga taie brațele, zicînd că a pierdut inima pe drum. Cu trei fire de la trei cai, de care îi vorbește un om în vis, probabil Dumnezeu, tatăl face să crească la loc mîinile fetei. *Die Stiefkinder* este istoria văduvului cu trei copii, însurat din nou, căruia nevasta a doua, cu o fată, îi gonește copiii „altfel pîine împreună nu mai

mîncăm". Însemnarea drumului prin pădure cu cenușă și tărîțe, tigva nu lipsesc. Niște păgîni iau în casă pe copii, dau poruncă mamei să-i frigă. Copiii roagă pe bătrînă să le arate cum să se așeze pe lopată, o frig și fug ș.c.l. O suprapunere a basmului cu Sf. Vineri și acela al fetei care mătură în casa zmeilor sau a hoților din pădure este în *Wie sie es verdient haben, so ist es ihnen auch ergangen.* O fată gonită de mașteră găsește o colibă murdară în pădure, mătură, îngrijește de foc. Vine ceva ca o furtună, copacii trosnesc și se arată un zmeu căruia îi miroase a om și care strigă fetei să iasă din ascunzătoare că nu-i face nimic. Zmeul roagă pe fată să-i caute în cap care e plin de viermi și miroase urît (fata însă zice că are iz de busuioc), o pune să-i hrănească jivinele și-i dă simbrie o ladă. Însă fata alege pe cea mai ușoară, care e plină de galbeni. Merge și fata babei și ia o ladă grea, din care ies șerpi. În fine, *Minciuna și prinsoarea (Die Lüge und die Wette)* e *Basmul cu minciunile* al lui Fundescu, cu deosebirea că morarul e spîn. Un tată sfătuiește pe băiat să nu se ducă la moară cu spîn, băiatul schimbă trei mori zadarnic, fiindcă spînul vine pe furiș și la celelalte două. Morarul face o azimă din făina băiatului și propune să fie a aceluia care va spune o minciună mai mare. Cînd îi vine rîndul, băiatul începe : „Cînd în tinerețea mea eram bătrîn, aveam mulți stupi ; îi număram în fiece dimineață și mi-era ușor să țin socoteala albinelor, dar cu numărul stupilor n-am scos-o niciodată la capăt. Într-o dimineață, numărînd stupii, îmi lipsește cea mai bună albină. Pun eu repede șeaua pe un cocoș, pornesc călare și încep să caut albina. Alergai pe urmele ei pînă la mare, ea trecuse marea. Pe cînd mă lăsam dincolo, văd un om, care înjugase albina mea la plug..." etc., etc.

Basmele lui Wuk, deși așa de asemănătoare schematic cu ale noastre, au totuși specificul lor mai greu de definit. Aci (fie ecou al Imperiului roman de națiune austriacă, fie al împărăției turcești) aveam de-a face cu

împăraţi. Condiţiile de civilizaţie fabuloasă sînt asemănătoare cu cele din aria românească. Fetele caută în cap pe zmei, aşa cum fata moşului caută în capul Sfintei Vineri (Fundescu, *Sfînta Vineri*). Sîntem în materie de fantazie între goticul fraţilor Grimm şi Orientul basmelor greceşti şi arabe. Apare chiparosul ca pom, iar marea şi corabia sînt descrise ca fenomene văzute cu ochii. Tărîmul celălalt, ca şi în folclorul cercetat pînă acum, n-are caracterul abisal şi de dublet din basmele noastre. Lumea meridională nu trece cu imaginaţia de pivniţă, boltă, palat subteran sau submarin. Zmeii mănîncă oameni, nu fură soarele şi luna. Tendinţa etică şi exemplificarea este accentuată şi Dumnezeu rezolvă situaţiile care în basmele noastre sînt soluţionate magic. Predilecţia pentru viteazul colosal este sensibilă. Fiul făcut de o femeie cu un urs îşi face o ghioagă enormă strîngînd fierul de la plugurile ţăranilor. Îmbucă mîncarea mai multor sute de oameni, şi totuşi, amestecat cu sămînţă în săculeţul unui om şi mîncat, intră în dinţii aceluia şi e scos cu o frigare. E o „minciună", cum se spune la sfîrşitul basmului, dar Novac e un erou din aceeaşi familie, încît s-ar putea vorbi în Oltenia, Banat şi Serbia de un gasconism.

Totuşi astfel de judecăţi nu sînt fără risc, mai ales pe baza unui material insuficient. Gasconismul în basm e universal. Ceea ce rămîne indiscutabil este că un popor asimilează anumite şabloane, cu predilecţie, traducîndu-le diferenţial. Coborînd în Epir, Albania, Asia Mică şi insulele greceşti, prin basmele lui J. G. v. Hahn (*Griechische und albanesische Märchen*, I—II, Leipzig, W. Engelmann, 1864), constatăm o accentuare a canibalismului existent în toate basmele. Dar la noi mănîncă oameni zmeul, şi nu încă în mod curent. O femeie, furîndu-i pisica un porumbel, dă bărbatului să mănînce din sînul ei. Omului îi place, îi vine gust să-şi mănînce copiii. Asterinos şi Pulja fug de acasă, mama, care vrea să-i gătească, aleargă după ei, copiii aruncă obstacole,

un cuţit, un pieptene, o mînă de sare, respectiv pustiu, pădure, mare. Băiatul bea din urmă de oaie şi se face miel *(Vom Asterinos und der Pulja)*. Două fete omoară pe mamă-sa şi o mănîncă, a treia strînge oasele şi le îngroapă. Găseşte în locul lor trei veşminte : Cerul cu stelele, Primăvara cu florile şi Marea cu valurile. Restul e basmul cenuşăresei, inclusiv şablonul pantofului *(Aschenputtel)*. Lemonitza, fata unui rege, merge la şcoală (apare învăţămîntul public), vede pe „Lehrer" mîncînd un copil. Acesta venind ca o negură o fură din palat *(Lemonitza)*. De observat că regele are un sfat compus din douăsprezece persoane. Emm. Cosquin *(Les contes indiens et l'Occident*, Paris, E. Champion, 1922, p. 112 şi urm.), află variante în *Sicilianische Märchen*, trad. Laura Gozenbach, în Kúnos, *Türkische Volksmärchen aus Adakale*, într-un basm din Arabia de sud. Der Lehrer este la musulmani un cadiu. Un derviş dă unei regine trei mere, cu care aceasta face trei copii. Dervişul reclamă unul din ei. Acesta fuge. Trei zmei, mîncători de oameni, plăcîndu-le pîinea făcută de neveste după sfatul băiatului, îl cruţă, trei lei omeniţi de băiat cu pesmeţi ies dintr-un izvor şi-l ajută *(Vom eisernen Derwisch und dem Prinzen mit den drei Zwiebäcken)*. Un Drakos cere şi el copilul pe care mama sterilă i l-a făgăduit. Băiatul împarte cinstit un hoit unui leu, unui vultur şi unei furnici, şi aceştia îi dau putere să se facă leu, vultur, furnică *(Vom Prinzen, der dem Drakos gelobt wurde)*. O regină mănîncă un măr, iapa cojile. Se nasc un băiat şi un mînz. Regina se îndrăgosteşte de păgînul care-i dăduse mărul, se face bolnavă, cere să mănînce ficatul copilului. Regele consimte şi comunică băiatului, venit de la şcoală, hotărîrea. Acesta vrea trei veşminte. Cerul cu stelele, Primăvara cu florile şi Marea cu valurile şi fuge cu ele. Intră grădinar la un rege. Urmează şablonul cu pepenii simbolici, alegerea soţilor cu mărul, repetarea experienţei, aducerea apei de viaţă. Calul grădinarului e şchiop de un picior *(Vom Prinzen und*

seinem Fohlen). O femeie vrea să aibă un copil, măcar de-ar fi o jumătate de om. Se naşte un băiat cu toate pe jumătate (cap, trup, nas, gură), cu o mînă şi un picior. Fata regelui rîde. Un peşte pe care îl aruncă înapoi în lac îi dă puterea să aibă ce pofteşte, zicînd „bei dem ersten Worte Gottes und bei dem zweiten des Fisches" (dovadă că aci peştele e un cifru al lui Iisus). Jumătatea de om doreşte ca fata de rege să rămînă însărcinată. Vin apoi şablonul butoiului pe mare, al lingurilor care vorbesc *(Der halbe Mensch).* Un căpcăun ia pe rînd trei fete ca nurori pentru fiul său, le dă să mănînce nasuri, urechi, oase. Întîile două refuză, şi căpcăunul le mănîncă. A treia roade jumătate din oase, care vorbesc din stomac, iar o jumătate o dă unui porumbel. Pe urmă se ascunde într-o cutie de nuiele *(Der Hundskopf).* O femeie naşte o sămînţă de dafin, o îngroapă, răsare un dafin lucind ca soarele, o fată iese din el, sărează mîncările unui prinţ poposit cu cortul alături, acesta o prinde, o sărută, fata nu mai poate reintra, merge în căutarea prinţului în haine de derviş *(Das Lorbeerkind).* Un pescar prinde un peşte, nevasta îl taie în şase bucăţi, una pentru ea, una pentru bărbat, una pentru căţea, una pentru iapă, două spre a fi îngropate. Se nasc doi copii, doi căţei, doi mînji, doi chiparoşi. Unul din copii cîntă din ţiteră şi vrea pe Frumoasa ţării (există şi Frumoasa lumii). Regele îi pune condiţii : să sfărîme un buştean gros, să alerge călare cu două cupe în mînă fără să verse apa, să biruie un negru, care e chiar fata. Chiar aceasta îl învaţă ce să facă, iar la ultima probă cum să învelească calul cu douăsprezece piei de bivol (Cosquin dibuie : „le cheval au manteau de peaux de buffles" la tătarii musulmani din Siberia, *op. cit.*, p. 419). Băiatul scapă altă fecioară de un monstru de la un izvor, o babă îl împietreşte, vine geamănul în ajutor *(Die Zwillingsbrüder).* Sora lui Ianni se dă în dragoste cu un Drakos şi rămîne însărcinată. Ianni, după ce omoară şase fraţi cu cîte două capete, apoi nouă fraţi cu cîte trei capete ai zmeului, pune pe soră să întrebe în ce stă

puterea acestuia. Stă în două degete şi piere dacă i se leagă laolaltă *(Ianni und die Drakos)*. Trei fii de rege îşi mărită surorile cu un leu, cu un tigru, un vultur, doi se-nsoară, al treilea intră într-o odaie de cristal la o „Elfin" (nereidă, la turci peris), care fuge invitîndu-l „zu den Ilinen Bilinen Alamalakusen" (numele burleşti sînt obişnuite. De pildă : Sinzirlis Minzirlis Mikrosinzirlaki) la munţii de marmoră şi cîmpul de cristal *(Der Schwager des Löwen, des Tigers und des Adlers)*. Un zmeu duce o fată de rege pe un munte înalt, cel mai mic dintre fraţi ajută un şarpe alb să omoare un şarpe negru, cel alb îl suie pe munte, intră argat la un păstor şi duce lapte fetei. O pune să afle puterea zmeului, care stă în trei porumbei dintr-o odaie a cărei uşă se deschide cu trei fire de păr de aur din capul monstrului. Fraţii îl lasă sus, băiatul zboară jos călare, intră ucenic la un giuvaergiu, unde mîncînd castane se preface a lucra noaptea la nişte scule cerute de fete pe care le are din castel, un ogar de catifea urmărind un iepure, o raţă de aur într-un lighean de aur, o cloşcă cu pui de aur *(Vom jüngsten Bruder, der seine geraubte Schwester vom Drakenberge holt)*. Un rege vrea să ia de nevastă pe fată. Aceasta cere două veşminte de aur, un pat şi o groapă de zece stînjeni, în care se ascunde, ieşind pe altă parte *(Allerleirauh)*. *Gilt Recht oder Unrecht?* e prinsoarea între fraţi cu scoaterea ochilor, dracul instigînd ca monah şi ca arhiepiscop. *Das Schlangenkind* este basmul femeii care a născut şarpe, cu aruncatul pielei pe foc şi înlocuirea fetei vitrege, soţie a fostului şarpe, prin fata soacrei. O babă blestemă pe un prinţ, care i-a spart cu o chitră oala de pe foc, să se însoare cu o chitră. E basmul lămîilor tăiate cu cuţitul, din care iese cîte o fecioară, ce trebuie stropită cu apă *(Die Cedercitrone)*. Reîntîlnim copilul mărunt ca o mazăre *(Vom Halberbschen)*, ca un bob de piper *(Das Pfefferkorn)*, pe fetele care vor să ia pe bucătar, pe vistiernic, pe rege, ultima făgăduind să nască pe Soare, Lună şi Luceafăr. Fata vrea ramura care cîntă, oglinda în care vezi orice şi pasărea

Dikjeretto, care vorbeşte toate limbile (*Sonne, Mond und Morgenstern*). Merele furate, pasărea rănită de feciorul mai mic, care şi-a luat şi o carte să citească, urmărită după dîra de sînge pe un munte, apoi ridicînd o piatră într-un puţ adînc, sînt în *Der Goldapfelbaum und die Höllenfahrt.*

Între basmele albaneze, *Das Schlangenkind* aduce varietatea că şarpele are paisprezece piei şi fata pune tot atîtea cămăşi şi nu le scoate pe ale ei decît pe măsură ce şarpele şi le aruncă pe ale lui (aluzie la înnoirea pielii la şerpi). Gelozia mamei vitrege, fostă învăţătoare (Lehrerin) şi devenită regină, faţă de fata regelui o reaflăm în *Schneewittchen,* basm de astădată mai complicat.

Spînii sînt frecvenţi în basmele balcanice (v. şi André Mazon, *Contes slaves de la Macédonie sud-occidentale,* Paris, E. Champion, 1923), precum şi strigoii, vilele, un fel de zîne-iele, jucînd în horă noaptea, la cîntec de cimpoi, care iau copiii, dar nu le fac rău (Dr. Fr. Krauss, *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven,* I. Leipzig, 1914). La bulgari le corespunde Samovila şi Samodiva, care au aripi şi caracter irascibil şi fug, ca şi zîna noastră căsătorită, cu un voinic de la horă, după ce prin linguşiri îşi recapătă veşmintele (Stoilov, *op. cit.*, nr. 528). Numele fiinţei supranaturale intră în fizionomie şi ca factor sugestiv, şi asimilările totale între eroii fabuloşi de acelaşi fel nu-i cu putinţă. Mai ales cînd un nume trece întocmai la alt popor, el aduce o imagine nouă. Într-o mică poveste din Dolj (Cătană), se vorbeşte de „satul cu Samodiva, unde şed samodivoaicele", iar samodivoii ară. Samodivoiul e de treabă, acoperă cu ţărînă un om plecat să caute capul pămîntului. Dar Samodivoaia miroase omul şi-l soarbe, ca zmeoaicele sau scorpiile noastre (*Snoave şi poveşti hazlii,* Iaşi, Socec). Turcii balcanici amestecaţi printre slavi aduc atmosferă orientală. Basmul cu broasca-ţestoasă (*Prinzess Schildkröte*) are o versiune bosniacă. Băieţii aleg nevasta cu lancea, a băiatului cade

într-un lac. Împăratul pretinde un cort care să acopere Stambulul (Krauss, *op. cit.*, nr. 69).

Lumea din basmele lui Charles Perrault e remarcabilă prin „politesse“ și prin „le savoir-vivre“. Șabloanele n-au nimic inedit pentru aria noastră. *La belle au bois dormant* e istoria fetei, care s-a înțepat într-un fus și doarme o sută de ani. *La barbe-bleue* este basmul cu odaia interzisă și semnul neascultării (aci pată de sînge). *Le chat botté* e cotoiul care căpătuiește pe stăpînul său. În *Les fées* se vorbește de fata cumsecade și de cea rea, una răsplătită, alta pedepsită de o zînă. *Cendrillon ou la petite pantoufle de verre* e basmul cenușăresei. *Riquet à la houppe* conține tema fiului pocit, care se face frumos. *Le petit poucet* e un Prichinduță, *Peau d'âne* (în versuri) tratează tema tatălui îndrăgostit incestuos de fată, *Le petit chaperon rouge* îl vom regăsi la frații Grimm. Toți se poartă ca la curtea lui Ludovic al XIV-lea și vorbesc racinian și uneori ca marchizii lui Molière și ca prețioasele ridicule. Regele dă la botez „un grand festin“, zînele avînd „un couvert magnifique“. Cînd zîna bătrînă menește, „il n'y eut personne qui ne pleurât“. Regele și regina merg „à une de leurs maisons de plaisance“. La „bonne fée“ sosește îndată „dans un chariot tout de feu, trainé par des dragons“. „Le roi alla lui présenter la main.“ Un prinț, peste o sută de ani, găsește palatul adormit, un adevărat Versailles. „Il passe une grande cour pavée de marbre ; il monte l'escalier ; il entre dans la salle des gardes... Il traverse plusieurs chambres, pleines de gentilshommes et de dames“... Barbe-bleue, care e un „ogre“, roagă galant pe soție, fata unei „dame de qualité“ „de se bien divertir pendant son absence ; qu'elle fît venir ses bonnes amies ; qu'elle les menât à la campagne, si elle voulait ; que partout elle fît bonne chère“. Cotoiul merge la un Ogre, care „le reçut aussi civilement que le peut un ogre“. O prințesă „commença... une conversation galante et soutenue avec Riquet à la Houppe ou elle brilla d'une

telle force, que Riquet à la Houppe crut lui avoir donné plus d'esprit qu'il ne s'en était réservé pour lui-même". „La femme de l'Ogre" pregătește „un mouton tout entier à la broche, pour le souper de l'Ogre" [1].

Trecînd la basmele moderne franceze culese de Emm. Cosquin *(Contes populaires de Lorraine,* I—II, Paris, F. Vieweg, 1866), atmosfera se schimbă, rămînînd totuși „gauloise". Spiritul cazon e considerabil. Jean de l'Ours, fiul unei femei și al unui urs, e dat la școală, apoi la trei fierari. Ultimul îi face o bîtă de fier de cinci sute de livre. Voinicul se întovărășește cu Jean de la Meule, care aruncă piatra de moară ca pe o minge, cu Appuie-Montagne, cu Tord-Chêne. Intră într-un „beau château" unde găsește o masă „magnifiquement servie", omoară un uriaș, coboară într-o hrubă unde dă de trei prințese, care-i dau fiecare cîte o „petite boule ornée de perles, d'émeraudes et de diamants". Tovarășii îi taie frînghia și-l lasă în hrubă, o zînă îl scoate pe altă parte, intră la un „forgeron", căruia regele îi comandă „trois petites boules", făgăduind „un milion". Jean de l'Ours scoate din buzunar bilele lui, regele, tatăl fetelor „le salua" și cu „force compliments, force remerciements" îl invită să-și aleagă o fată *(Jean de l'Ours).* Regele Angliei merge în Franța să vîneze, botează un copil sărac, într-un sat, îi lasă o scrisoare sigilată și „une somme d'argent" „déposée pour lui chez le maître d'école". La șaptesprezece ani, băiatul pleacă la regele Angliei. Un cocoșat (corespondentul spînului nostru) îl amenință să nu spună că e fiul regelui și îl însoțește, se dă el drept fiu. Din gelozie, cocoșatul îndeamnă pe rege să pună băiatul la munci grele, sub cuvînt de a se fi lăudat că le face : să ia

---

[1] Din alte culegeri existente la noi semnalăm *Les contes des fées* par Madame D*** [d'Aulnoye], I, A Amsterdam, MDCCXXVI (îndeosebi *Gracieuse et Percinet : La belle aux chéveux d'or ; L'oiseau bleu)* și *Les fées, Contes des Contes* par Mademoiselle de*** [Charlotte-Rose de Caumont de la Force]. A Amsterdam, MDCCXVI (în d. *Persinette).*

catîrca uriaşului, în stare de a străbate o sută de leghe dintr-un pas, mierla uriaşului, un felinar al aceluiaşi, luminînd toată ţara pînă la o sută de leghe de jur împrejur, de a găsi pe fata regelui. Hrănind peştii din ţara peştilor, furnicile din ţara furnicilor, şoarecii din ţara şoarecilor, corbii din ţara corbilor, uriaşii din ţara uriaşilor, băiatul capătă, de la regii acestor jivine, un os, un picior de furnică, un păr din mustaţă, o pană, un păr din barbă. Găseşte fata. Regina cu picioare de argint, care o păzeşte, pretinde şi ea ca în patruzeci şi opt de ore un munte să fie făcut şes şi să se sădească în el grădina cu pomi pe rod, apoi să aducă apa care învie şi apa care omoară. Cu ajutorul jivinelor, tînărul îndeplineşte muncile. Dar apoi fata însăşi mai vrea alte isprăvi, pînă ce fiul e împuşcat de cocoşat. E înviat, din fericire, cu apa „qui ressuscite“ *(Le roi d'Angleterre et son filleul).* Şervetul ce dă bucate, măgarul făcînd galbeni şi bîta care bate cînd i se porunceşte „tapalapautau“ reapar şi ele *(Tapalapautau).* De asemenea, peştele din care mănîncă un pescar şi nevasta, punîndu-se oase sub căţea, sub iapă şi în grădină. Acum ies trei copii, trei căţei, trei mînji, trei suliţi. Sîngele pus în trei fiole este semnal, cînd fierbe. Băiatul cel mare omoară „une bête à sept têtes“, salvînd pe fata regelui, ia limbile într-o batistă, trei cărbunari taie capetele şi merg împreună la Paris, la Louvre, „Le roi, transporté de joie, déclara qu'il donnerait sa fille à l'un d'eux“. Fata amînă. „Le jeune homme“, mergînd la un castel în flăcări, e prefăcut de o zînă bătrînă într-un smoc de iarbă, mijlociul, venind după semnalul sîngelui din fiolă, o păţeşte la fel, al treilea răpune baba *(Les fils du pêcheur).* Doi soldaţi de şaizeci de ani, părăsind serviciul, trag la sorţi, care să-şi scoată ochii şi să cerşească. Orbul află la miezul nopţii în pădure, de la o vulpe, un mistreţ, un lup şi o căprioară, cum să recapete vederea, să dea apă Lyonului şi să vindece pe fata regelui. După ce se spală la ochi într-un rîu, „il se rendit près du maire de Lyon et lui

dit que, s'il voulait avoir de l'eau, il n'avait qu'à faire arracher l'arbre de la liberté" (aluzie la revoluţia franceză) etc. *(Lex deux soldats de 1689* [sic !]). Trei fraţi „le sergent, le caporal et l'appointé" (soldat mai bine plătit înainte de revoluţie) sînt, pe rînd, de gardă într-o pădure. O babă îi roagă s-o lase se se încălzească la foc şi le dă, începînd cu „l'appointé", o pungă în care se găsesc mereu cinci ludovici, un fluier la care vin cincizeci de mii soldaţi de infanterie şi cincizeci de mii cavalerişti şi o pălărie care te duce unde vrei. „L'appointé" pierde, jucînd cu cîte o prinţesă, obiectul lui şi cele împrumutate de la fraţi. Apoi cumpără mere cu care ies coarne şi apă care le face să cadă. E întocmai *Doftorul Toderaş* al lui Reteganu *(La bourse, le sifflet et le chapeau)*. Ideea se repetă în *Les trois frères,* unde trei soldaţi sînt puşi de gardă la un turn cu duhuri. Obiectele sînt o raniţă din care ies soldaţi, o manta de invizibilitate, o sabie care te poartă prin aer, dă de mîncare şi împlineşte orice dorinţă. Prinţesele sînt fetele regelui Angliei, şi fraţii se însoară cu ele. Cu toată interdicţia regelui, un prinţ intră într-o odaie unde este o fîntînă de aur ; „il y trempa le doigt", care se aureşte. „Montrez votre doigt", zice regele întors acasă. A doua oară băiatul îşi vîră hainele şi capul ; „aussitôt ses habits furent tout dorés et ses cheveux aussi". Băiatul fuge pe calul Bayard, regele, ca un zmeu, se ia după el pe calul Moreau. Bayard dă băiatului un burete, o ţesală şi o piatră care se fac pădure, rîu, munte de brice. (Povestitorul n-are imaginaţie analogică.) Ce urmează e ca în basmul cheleşului ; cu băşica, cu aruncarea merelor. Cele două fete mari se mărită mai rău, cu un cocoşat, cu unul cu picioarele strîmbe. „Un tortu, un bossu, un teigneux" — se supără regele — „voilà de beaux gendres !" Regele, bolnav, vrea „trois pots d'eau de la reine d'Hongrie". Calul cheleşului are trei picioare, iar regele, ca să poată recunoaşte pe eroul cu păr de aur, înfige suliţa în coapsa lui *(Le prince et son cheval)*. Pedeapsa celor doi gineri inapţi e în stil Courteline : „On leur donna à chacun un coup de pied et

on les mit à la porte“. *Les trocs de Jean Baptiste* e *Dănilă Prepeleac* al lui I. Creangă. Pentru o împărţeală bună a unui măgar mort, un cîrpaci primeşte de la un leu, un vultur şi o furnică darul de a se metamorfoza în leu, vultur, furnică. Astfel omoară „la bête à sept têtes“, a cărei putere stă în trei ouă din ultimul cap. Din al treilea ou, izbit de perete,iese „un beau carosse, attelé de quatre chevaux, avec trois laquais“ *(Les dons des trois animaux)*. Copiii (băiat şi fată), înlocuiţi cu un cîine şi o pisică şi aruncaţi într-o cutie pe mare, sînt în *L'oiseau de vérité*. Crescuţi de un negustor, ajung din întîmplare la curtea regelui, tatăl lor. Băiatul e trimis, la insistenţa reginei-mame, să aducă „l'eau qui danse“, „la rose qui chante“ şi „l'oiseau de vérité“. Pasărea destăinuie manopera reginei-mame, care e aruncată în apă clocotită. Al treilea fiu, cocoşat, al unui rege, capătă de la un păstor „un flageolet“, la care oricine e nevoit să joace. O vulpe, cruţată, îl învaţă să ia de la castelul unui „ogre“ o pasăre verde, catîrca de şapte mile şi „une fiole de l'eau qui rajeunit“. Fraţii, invidioşi, îl aruncă într-un puţ *(Le petit bossu)*. *Le taureau d'or* este *Peau d'âne*. Fata mai cere un taur de aur în care se ascunde şi pe care un prinţ bolnav îl vrea. În *L'homme de fer* apare un erou cazon popular „La Ramée, qui était toujours ivre“. Făcîndu-i-se observaţie, scoate sabia şi omoară colonelul. Căpitanul şi caporalul îl duc „à la salle de police“, zicîndu-i că a doua zi „il passerait en conseil de guerre“. La Ramée fuge într-un castel cu lei, şerpi, balauri, urşi, leoparzi şi un om de fier, îndărătul căruia e o lumînare, un fel de lampă a lui Aladin. Trece Canalul Mînecii. „Arrivé à la capitale, il se logea à l'hôtel des princes, ou il payait cinquante francs par jour.“ Omul de fier e chemat cu lumînarea : „— Maître, que désirez-vous ? — Je désire, que la princesse, fille du roi d'Angleterre soit cette nuit dans ma chambre“. Regele izbuteşte să-l pună la închisoare, La Ramée vede de la fereastră un soldat francez, pe care îl trimite la hotel să-i aducă lumînarea. Scăpat, merge pe un munte, aşază, prin omul de fier, o baterie de două

sute de tunuri şi declară război regelui Angliei, cu care se împacă apoi, înviindu-i soldaţii cu o vioară cumpărată de la un orb. În fine „comme il commençait à se faire vieux", regele „prit sa retraite" şi ginerele său, La Ramée, devine rege al Angliei : „Il fallut bien alors que le roi de France lui pardonnât sa désertion et ses autres méfaits". Un păstor dă de mîncare şi de băut la trei uriaşi, unul cu haine, casă şi cal de oţel, altul cu haine, casă şi cal de argint, al treilea cu haine, casă şi cal de aur. Un rege face un concurs pentru măritarea fetei, premiu fiind trei ghivece de flori şi fata. Păstorul vine succesiv îmbrăcat în fier, argint şi aur şi dovedeşte, cu ghivecele, că el e învingătorul *(Le petit berger)*. Prinţul Franţei, fiind refuzat de prinţesa Angliei, se duce în Anglia ca peruchier şi e agreat ca atare. Aducîndu-şi nevasta în Franţa, peruchierul, înainte de a-şi declina calitatea regală, o pune să vîndă rachiu, să văcsuiască ghetele şi să vîndă vase de faianţă, pe care le fac hîrburi nişte soldaţi : „c'était le prince de France qui leur en avait donné l'ordre". Totul se regăseşte în partea din urmă a basmului retegănesc *Crăiasa zînelor*. *Blancpied* este în esenţă *Povestea celor trei năzdrăvănii* a lui P. Pamfile, *Le sorcier* corespunde *Poveştii unui vrăjitor* de G. Cătană.

În basmele englezeşti *(English Fairy Tales,* Collected by Joseph Jacobs, sec. ed. London, D. Nutt, 1892) apar instituţiile tradiţionale britanice şi amintirea regelui Arthur al Mesei Rotunde. Pe vremea acestuia „the country of Cornwall" e bîntuită de un uriaş, numit Cormoran, locuind în hruba unui munte. „The magistrates" se întrunesc „at the town-hall" „in council about the Giant" şi promit omorîtorului comoara uriaşului. Jack, fiul unui fermier, răpune uriaşul, apoi un altul cu două capete, care încearcă să-l omoare în somn, lovind în patul din care acesta a fugit. „The Giant" invită pe Jack la „breakfast", oferindu-i, natural, „pudding". Cu o haină de invizibilitate, o căciulă care spune tot ce vrei să afli, o sabie care taie în două, şi încălţăminte care te duce

repede, Jack intră nevăzut într-un castel vrăjit, păzit de doi grifoni, sună dintr-o trîmbiță de la poartă și eliberează din puterea uriașului Galligantua fata unui duce, prefăcută în ciută albă *(Jack the Giant-Killer)*. „The stepmother", maștera, geloasă pe frumusețea fetei vitrege, o trimite să-i aducă în sită apă din puțul de la capătul lumii. Acolo o broască învață pe fată cum să astupe sita cu mușchi, dar îi cere să doarmă o noapte cu ea. După cîtva timp, broasca se prezintă, se urcă în pat și devine „a handsome young prince", care fusese vrăjit de un „magician" *(The Well of the World's End)*. Regele de la Bamborough Castle se însoară cu o „lady of great beauty". Dar aceasta e geloasă pe frumusețea fetei și, fiind vrăjitoare, preface pe Princess Margaret într-un șarpe grozav care, de foame, mănîncă oameni. I se dă lapte de la șapte vaci, și fata se potolește. Vine fratele ei Childe Wynd pe o corabie și cînd, după multe piedici magice, intră în port, puterea vrăjitoarei asupra fetei încetează. Fratele sărută șarpele de trei ori, și Margaret iese cu făptura ei omenească *(The Lady Worm of Spindleston Heugh)*. Băiatul cît degetul se numește aci Tom Thumb și merge călare pe un șoarece. Există, se-nțelege, istoria măgarului vărsînd bani pe gură cînd zbiară, a mesei și a ciomagului *(The Ass, the Table and the Stick)*, precum istoria proștilor care plîng la ideea că un ciocan poate cădea copilului, nenăscut încă, în cap, ori urcă vaca pe casă să pască niște iarbă, sau vor să scoată luna căzută în heleșteu etc. *(The Three Sillies)*. Și toate astea, luînd o culegere la întîmplare.

În Nord, basmele sînt puse la climat boreal (P. Chr. Asbjörnsen og J. Moe, *Norske folk-eventyr*, Christiania, 1842—44 [1]. Un urs alb cere de nevastă fata cea mică a unui om sărac. Fata se urcă pe spinarea lui, se lasă dusă

---

[1] După selecțiuni în l. engleză, *East of the Sun and West of the Moon*, Old Tales from the North. London, Hodder and Stoughton.

la un deal rîpos, într-un castel, unde, sunînd dintr-un clopoţel de argint, are tot ce pofteşte. Dar nu vede la faţă niciodată bărbatul care noaptea e om. Mama o învaţă să-l privească cu o lumînare. Ursul alb e dezolat. Prinţ blestemat de mama vitregă, era acum nevoit să meargă la castelul Răsăritului soarelui şi Apusul lunii spre a trăi cu prinţesa Nas-lung, cu nasul de trei coţi (culmea monstruozităţii la nordici este lungimea şi pluralitatea nasurilor). Tînăra soţie merge la Vîntul de răsărit, la Vîntul de apus, la Vîntul de miazăzi, la cel de miazănoapte, toţi fraţi. Ultimul o lasă la castelul amintit. Prinţesa Nas-lung e ademenită, după şablon, cu un măr de aur, cu un darac, cu o vîrtelniţă, de asemenea de aur, date de trei vrăjitoare *(East of the Sun and West of the Moon)*. Zmeul se cheamă Troll. E politicos, mănîncă un bou întreg la tavă, cu coarne şi cu copite, încearcă în toate chipurile să scape de voinic, punîndu-l, bunăoară, să-i aducă lapte de leu *(The Blue Belt)*. Istoria şarpelui e nelipsită. O regină fără copii e sfătuită de o babă să pună jos pe pămînt, la colţul de nord-vest al grădinii, două cupe întoarse sub care vor ieşi dimineaţa doi trandafiri, unul roşu (pentru a avea băiat) şi altul alb (spre a avea fată). Şi să nu mănînce amîndouă rozele. Regina, zăpăcită, le înghite pe amîndouă şi face băieţi gemeni, dintre care unul şarpe cu zece piei. Acesta, cînd e mare, vrea să se însoare cel dintîi, două mirese fug, a treia, fată de păstor, învăţată de o babă, îşi pune zece cămăşi albe ca zăpada, şi cînd, rugată de ea, şarpele aruncă cîte o piele, fata o acoperă cu una din cămăşile ei. Apoi într-un lighean cu leşie şi în unul cu lapte spală nişte bice, şi şarpele rămîne cel mai frumos prinţ de pe lume *(Prince Lindworm)*. Reaflăm şi întîmplarea cu caii năzdrăvani în trifoi din *Petru Cenuşă* de G. Cătană. Un om are o fîneaţă, pe un deal, însă în noaptea de Sf. Ioan vine cineva şi i-o mănîncă. Doi din băieţii lui mai mari stau de pază şi fug de frică, fiindcă aud zgomot, cutremur. Al treilea merge în trei rînduri, dă de cîte un cal gras, cu şa, frîu şi armură cavalerească de aramă, argint,

aur, care furau fîn printr-o crăpătură a şurei. Se suie călare pe ei şi-i duce într-un loc pe care nimeni nu-l ştie. Regele vesteşte pe toate uşile bisericilor că-şi dă fata de nevastă şi jumătate din regat cui poate urca călare povîrnişul de sticlă şi lua trei mere de aur din poalele prinţesei aşezate în vîrful dealului (de natura asta e şi concursul pentru fata faraonului). E de la sine înţeles că voinicul nostru cu armură de aur va ajunge sus şi va lua merele după două încercări în armură de aramă şi de argint.

În basmele lapone, cu stranii reminiscenţe de mitologie nordică (I. C. Poestion, *Lappländische Märchen, Volkssagen, Räthsel und Sprichwörter*, Wien, 1886)[1], cu o lume a duhurilor care pescuieşte în ceaţă, şabloanele familiare răsar înainte. Fata uriaşului Kaleva duce în şorţ, ca şi Fata Novacului, un ţăran cu calul şi cu plugul său (p. 37). Trei fete ies din mare, îşi lasă veşmintele pe ţărm, un băiat prinde pe una, luîndu-i îmbrăcămintea, se însoară cu ea. Nevasta îşi regăseşte veşmintele şi fuge în mare. Pe urmă, cu anume tactică, soţul îşi readuce soţia de origine marină *(Das Mädchen aus dem Meere)*. O fată laponă nimereşte la casa unui Baednag-njudne, un fel de zmeu ori căpcăun, cu nas de cîine. Nevasta monstrului o ascunde, căpcăunului îi miroase a om. Urmăreşte fata pînă îi pierde urma *(Baednag-njudne)*. O femeie s-a măritat cu un uriaş, care i-a omorît soţul. Fiul vrea să se răzbune şi pune pe mamă să-l întrebe în ce-i stă puterea. Pe marea de foc e o insulă, în ea un butoi, în el o oaie, în ea o găină, în găină un ou, în ou viaţa uriaşului *(Der Riese, dessen Leben in einem Hühnerei verborgen war)*. Un băiat intră slugă la un uriaş, îl sperie cu lăudăroşiile, ca Stan Bolovan al lui Reteganul. „Du-te şi fă focul !" zice gigantul. „Dacă suflu în el, zboară acoperişul de pe casă", răspunde băia-

[1] Volumul de la B.A. R.P.R., II, 191225 a aparţinut lui G. Coşbuc, care a făcut însemnări marginale.

tul. Uriaşul preferă să facă singur treaba. Calul din grajd e năzdrăvan, dă sfaturi băiatului. Puterea uriaşului e într-o vacă, inima acestuia trebuie tăiată bucăţele. Uriaşul moare, apoi înviază şi se ia după băiat, care aruncă obstacole : pucioasă (apă mare), cremene (munte), pieptene des (pădure). Trec apoi prin pădurea de aramă, cea de argint şi cea de aur. Băiatul clatină din greşeală o ramură în fiecare, calul trebuie să se bată cu uriaşii respectivi, domni ai pădurilor. Fugarul ia de la ultimul platoşa şi tichia de aur. Urmează şablonul cheleşului. Băiatul intră grădinar la un rege cu trei fete şi-şi acoperă tichia de aur cu o căciulă, zicînd că are chelbă. Prinţesa cea mică i-o zăreşte puţin cînd se scărpina în cap. Fetele mari iau bărbaţi de neam, fata cea mică preferă pe grădinar. Ginerii merg la vînătoare, chelbosul vînează peste măsură de mult şi dă vînatul cumnaţilor, în schimbul darurilor primite de la logodnice. Clarificarea lucrurilor e uitată. Calul nechează afară, cere să i se reteze capul şi devine un tînăr frumos. Nimic nou în materie de basm nici măcar în Laponia ! *(Der Riese und der kleine Junge).*

Basmele fraţilor Grimm sînt romantice, nocturne şi sentimentale, cu naivităţi şi cu păduri inspirînd melancolii. Teribilul şi oniricul nu depăşesc stilul aspru şi meticulos al lui Dürer.

Într-o pădure întunecoasă, de lîngă un castel, sub un tei bătrîn, este un izvor în care unei fete de rege îi cade o minge de aur. O broască i-o scoate, o roagă s-o ia în castel, doarme în patul ei. Desigur „war er kein Frosch, sondern ein Königssohn mit schönen und freundlichen Augen". Fusese blestemat „von einer bösen Hexe". Dimineaţa vine într-o caretă trasă de opt cai albi *(Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich).* Die Jungfrau Maria cere unui tăietor de lemne, care trăia lîngă o pădure mare, pe fetiţa lui s-o crească. O urcă în cer unde fata mănîncă „Zuckerbrot" şi bea „süsse Milch", jucîndu-se cu îngeraşii. Curioasă, intră în odaia a treisprezecea, care îi fusese „verboten" şi unde se află Sfînta

Treime. (Fecioara trăieşte într-un castel, nici vorbă, gotic.) Punînd degetul fata rămîne cu poleială pe el şi cu toate acestea neagă, păţind la fel ca fata din *Nu minţi* de Reteganul, unde protectoarea e o zînă *(Marienkind)*. Un băiat ar vrea să ştie ce e fiorul de frică, primeşte să stea de veghe trei nopţi într-un castel vrăjit, unde un pat umblă singur, un om iese din horn în două bucăţi şi şase oameni poartă un coşciug. Regele îi dă fata, iar aceasta îl învaţă ce-i fiorul, turnînd peste el o găleată de apă rece *(Märchen von einem, der auszog, das Fürchten zu lernen)*. Cu imagini variate este *Ioaneş măsarul* al lui Reteganul. Un fiu de rege, cutreierînd toate odăile, sălile, hrubele castelului intră în odaia interzisă, vede portretul „so herrlich gemacht" al unei fete, leşină şi nu mai are pace pînă ce n-o găseşte. O răpeşte pe o corabie, atrăgînd-o cu mărfuri rare. Servitorul prinţului şedea pe punte „und Musik machte". De la trei corbi aude ce nenorociri aşteaptă pe stăpîni şi cum îi putea mîntui. Faptele lui supără pe tînărul rege, servitorul se disculpă povestind istoria cu corbii, împietreşte. Totul se petrece ca în *Omul de piatră* a lui Filimon *(Der tréue Johannes)*. Alt basm e în stil negru. „Es war einmal ein König und eine Königin, die lebten in Frieden miteinander." Însă au doisprezece băieţi şi regele e hotărît, dacă se naşte o fată, să-i omoare, spre a da acesteia toată averea. Face dinainte băieţilor douăsprezece sicrie *(Die zwölf Brüder)*. Brüderchen şi Schwesterchen fug de răul mamei vitrege „in einen grossen Wald". Băiatului îi e sete. Maştera, care era vrăjitoare, fermecase toate izvoarele, ce totuşi, îndatoritoare, vestesc pe fată : „wer aus mir trinkt, wird ein Tiger". Băiatul bea din unul şi se face căprioară. Cu voluptăţi forestiere, animalul cutreieră pădurea. Cînd e urmărit de vînătorii unui rege „das Rehlein" vine la Schwesterlein şi bate în a ei Türlein. Istoria e aceea din *Cerbul* de Reteganul, cu Tirion şi Tiriana. Amănunt familiar feudal-germanic : Frau Königin stă în castel, iar „in dem Schlossgarten herum" zburdă frate-său, căprioara *(Brüderchen*

und Schwesterchen). Era o fată leneşă care nu voia să toarcă, mamă-sa de ruşine spune reginei că n-o poate urni de la vîrtelniţă. Regina o ia la castel, îi dă de tors, trei bătrîne vin şi-i fac treaba, feciorul cel mare al reginei o ia de nevastă. Fata pofteşte pe bătrîne la nuntă. Acestea sînt monstruoase, uneia îi atîrna buza de jos. Mirele o întreabă de ce „Vom Lecken... vom Lecken", răspunde bătrîna, „de udatul firului". Fiul de rege nu vrea ca nevasta să-i rămînă pocită şi-i interzice torsul *(Die drei Spinnerinnen).* Reteganul repovesteşte aproape întocmai basmul în *Toarceţi, fetelor, c-a murit Baba-Cloanţa.* Lîngă „einem grossen Walde" locuieşte un tăietor de lemne sărac, care-şi duce copiii la pădure şi-i lasă, amăgindu-i cu un lemn care sună în pom ca toporul. Băiatul a ochit de cu seară nişte pietricele lucind la lună, ca nişte bani. „Da schien der Mond ganz helle, und die weissen Kieselsteine... glänzten wie lauter Batzen". Hänsel şi Gretel aşteaptă să iasă luna şi se întorc acasă după sclipirea pietricelelor presărate pe drum etc. *(Hänsel und Gretel). Aschenputtel* e cenuşăreasa pe care o găseşte fiul de împărat după pantoful de aur. Surorile vitrege sînt „schön und weiss von Angesicht", dar urîte şi negre la suflet (contrastul psihofizic apare în societatea evoluată şi ipocrită). Ele pun pe fată să le facă ghetele. Una are degetele mari, alta călcîiele. Cenuşăresei îi dau saboţi de lemn. *Frau Holle* e povestea fetei harnice, care s-a dus la Sfînta Vineri, aci un fel de babă Dochia, cu dinţi mari, căreia, cînd fata îi mătură patul, ninge. Pîinile cer să fie scoase din cuptor, perele să fie scuturate. Drept răsplată a slujitului la Frau Holle, plouă cu aur asupra ei. Cealaltă fată e soră bună şi se varsă asupra ei o căldare cu smoală, care nu se mai ia după piele cît trăieşte. Un tată supărat că băieţii întîrzie zice : „ich wollte, dass die Jungen alle zu Raben würden" şi toţi şapte devin corbi. Sora lor se duce să-i caute. Soarele e fierbinte şi mănîncă copii, luna e rece şi rea, simte mirosul de carne de om, stelele însă sînt milostive, stau pe scăunaşe *(Die*

sieben Raben). Mama-mare se topeşte după nepoţică, îi dă o scufiţă de catifea roşie, lupul o mănîncă, se îmbracă cu hainele ei şi se pregăteşte să mănînce şi fata ; vine vînătorul şi o scoate pe Grossmutter din pîntecele lui *(Rotkäppchen).* (Acestea sînt basme în vederea copiilor, pentru care povestitorul român nu are nici o atenţie deosebită.) Băieţii unui croitor sărac capătă de la meşterii lor, un tîmplar, un morar, un strungar, pentru bună purtare, o masă care se umple de bucate, un măgar care scuipă bani şi un retevei cu care obişnuitul Wirt e silit să dea înapoi lucrurile furate. Sîntem în plină societate de meseriaşi *(Tischchen deck dich, Goldesel, und Knüppel aus dem Sack).* Cît-un-deget este Pitică al lui G. Cătană în ambianţă tipic germană. Daumesdick intră în urechea calului şi mînă căruţa, merge cu hoţii la Herr Pfarrer şi deşteaptă bucătăreasa, e înghiţit de vacă o dată cu fînul şi strigă din măruntaiele ei. „Ach, Gott — ţipă slujnica — Herr Pfarrer, die Kuh hat geredet !" „Eşti nebună ! — zice pastorul, căutînd a-şi păstra simţul critic (Daumesdick). Un om sărac preferă drept naş pentru al treisprezecelea copil, în locul lui Dumnezeu şi al dracului, Moartea, care face pe băiat doctor, interzicîndu-i să vindece pe bolnavul la picioarele căruia stă. Cînd se îmbolnăveşte fata regelui şi Moartea apare la picioarele patului, doctorul îndrăgostit şi ingenios, întoarce bolnava. Aşa făcuse şi cu regele. Moartea îl duce, didactic, într-o încăpere subterană, îi arată mii de lumînări aprinse, unele mai mari, altele mai mici, şi pe a lui pe sfîrşite, şi-i dovedeşte filozofic că nu poate aprinde una nouă, pînă ce nu se stinge alta *(Der Gevatter Tod).* Înlocuindu-se Moartea cu Arhanghelul Mihail găsim şablonul la Ioan Broju *(Ioan Pripilă).* Un rege vînînd „in einem grossen Wald" şi neputînd să găsească drumul e silit să se însoare a doua oară cu fata unui vrăjitor. De frica mamei vitrege, regele îşi ţine copiii într-un castel dintr-o pădure încurcată în care intră cu ajutorul unui ghem. Mama vitregă preface cu nişte cămăşuţe pe cei şapte băieţi în

lebede. O soră îi mîntuie *(Die sechs Schwäne)*. O broască vestește unei regine că va avea o fată. A treisprezecea „weise Frau“, nepoftită, îi menește să moară la cincisprezece ani înțepată de fus. Regele poruncește să se ardă toate fusele în împărăție. Fata se urcă în turnul castelului, dă de o babă care toarce, se înțeapă cu fusul, cade adormită cu tot castelul *(Dornröschen)*. O bucătăreasă vrea să fiarbă un copil găsit de pădurar într-un pom, acesta și cu fata pădurarului fug de acasă. Bucătăreasa trimite după ei trei slugi, care nu-i găsesc, fiindcă copiii se prefac în tufiș și trandafir, biserică și coroană; copiii se fac apoi baltă și rață, și bucătăreasa, vrînd să-i soarbă, se-neacă *(Fundevogel)*. Sub aspecte civilizate, canibalismul e în floare în aceste basme de speriat copiii. O mamă vitregă se uită într-o oglindă vrăjită și o întreabă :

Spieglein, Spieglein an der Wand,
Wer ist die Schönste im ganzen Land ?

O vreme oglinda răspunde că ea, dar pe urmă :

„Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
Aber Schneewittchen ist tausendmal schöner als Ihr.“

Acesta e basmul amintit la § *Gelozia maternă*, fata se cheamă însă „albă ca zăpada“, e născută sub impresia unei ninsori de iarnă. Hoții sînt înlocuiți cu șapte „Zwerge“ *(Schneewittchen)*. Într-o pădure mare unul găsește un munte de argint, într-altă pădure frate-său găsește un munte de aur, al treilea frate nu se mulțumește cu aur și argint, găsește șervetul care dă bucate, îl schimbă cu un cărbunar pe ranița din care iese un căprar cu șase soldați prin care își ia înapoi șervetul, pe care apoi iar îl schimbă și-l ia înapoi printr-un corn, care dărîmă zidurile, cetățile, orașele. Instrumentele sînt formidabile, ieșite din ingeniul german. Încolo șablonul îl găsim în *Trifon hăbăucul* de Reteganul. Sistematică și cu aspecte militare este istoria merelor de aur furate de o pasăre de aur, care se află, păzită de soldați,

la un rege, pretinzînd, drept pedeapsă pentru furt, să i se aducă calul de aur etc. *(Der goldene Vogel)*. Este *Lupul cel năzdrăvan* și *Făt-Frumos* de Ispirescu, în care vulpea e înlocuită cu lupul. Un om sărac are doi gemeni care găsesc o pasăre ce face ouă de aur. O vinde fratelui său, giuvaergiu, care o taie să-i mănînce inima și ficatul. Le mănîncă însă copiii, care găsesc acum sub pernă, în fiecare dimineață, cîte un galben etc. *(Die zwei Brüder)*. Șablonul e în *Cei trei frați împărați* de Ispirescu. Un Dummling *(Die Bienenkönigin)* scapă niște furnici, niște rațe și niște albine de frații săi. Ajungînd la un castel, unde dormeau vrăjite trei fete de rege, care nu puteau fi mîntuite decît dacă cineva găsea sub mușchi în pădure o mie de perle în cap, cei doi frați răi cu jivinele sînt împietriți, regele furnicilor ajută pe prostănac să găsească perlele, rațele scot din lac cheia odăii și regina albinelor recunoaște, după mierea pe care o mîncase, pe fata cea mică. Celelalte două gustaseră, înainte de a cădea adormite, una zahăr și una sirop (sîntem într-un spațiu unde plac dulciurile). O regină pe moarte spune regelui „wenn du nach meinem Tode dich wieder vermählen willst, so nimm keine, die nicht ebenso schön ist, als ich bin, und die nicht solche goldne Haare hat, wie ich habe". Fata regelui îndeplinește aceste condiții și regele o vrea de nevastă, deși sfatul e de părerea contrară. Fata cere un veșmînt „so golden wie die Sonne", unul „so silbern wie der Mond" și al treilea „so glänzend wie die Sterne", precum și o mantie din blănurile a o mie de soiuri de animale. Regele le face și fata fuge *(Allerleirauh)*. Un pescar capătă de două ori un castel de la un pește de aur, pe care l-a aruncat la loc în apă și-l pierde fiindcă s-a destăinuit nevestei. A treia oară, peștele îl sfătuiește să-l taie în șase bucăți. Două să le mănînce nevasta, două calul și două să le semene în pămînt. În locul chiparoșilor grecești ies doi crini de aur. Femeia naște doi copii de aur, iapa doi cai de aur. O vrăjitoare împietrește pe unul, fratele vine în ajutorul lui, văzînd crinul veștejit *(Die Goldkinder)*.

O fată cere tatălui să-i aducă în dar „ein singendes, springendes Löweneckerchen“ (o barză). Barza e păzită de un leu, care nu o dă decît cu făgăduiala că-i va acorda „was dir daheim zuerst begegnet“ şi care se întîmplă a fi chiar fata cea mică. Leul e un prinţ vrăjit, ia fata de nevastă, o roagă să nu lase să pătrundă lumina în casă şapte ani. Porunca e călcată, leul se face porumbel, nevasta merge să-l caute, întreabă soarele, luna, vîntul de miazănoapte, vîntul de răsărit şi cel de apus, numai vîntul de miazăzi ştie că porumbelul, redevenit leu, locuieşte la Marea Roşie cu un balaur, care e o fiică de rege. Urmează ademenirea acesteia cu obiecte rare, printre care cloşca cu pui de aur *(Das singende, springende Löwenckerchen)*. Un ţăran capătă un băiat cît un deget, un uriaş îl ia, îl lasă să sugă la pieptul său. Băiatul creşte, smulge copacii din rădăcină *(Der junge Riese)*. Un fecior de rege merge să aducă pentru tatăl său bolnav „das Wasser des Lebens“, un Zwerg, fiindcă spre deosebire de fraţii săi, se poartă bine cu el, îi dă sfaturi, viteazul ia apa, fraţii i-o înlocuiesc cu apă de mare, regele pune pe vînător să împuşte pe fiul cel mic (ceea ce acela nu face), trei regi, cărora prinţul le împrumutase pîinea care hrăneşte o ţară întreagă şi spada care omoară o armată, trimit trei căruţe cu aur şi pietre scumpe, adevărul iese la lumină *(Das Wasser des Lebens)*. Un ţăran zisese : „ich will ein Kind haben, und sollt's ein Igel sein“ şi nevasta naşte un copil, la partea de sus arici şi la cea de jos om, care, stînd călare pe un cocoş, suflă dintr-un cimpoi „und machte Musik, die war sehr schön“. Rătăcindu-se prin pădure un rege, nu-l scoate decît promiţîndu-i-se fata de nevastă. Fireşte, ariciul scoate pielea cu ţepi noaptea, regele pune să i-o arunce pe foc, tînărul rămîne cu pielea cam neagră pe care i-o albeşte cu alifii medicul regal *(Hans mein Igel)*. Un vînător cu o puşcă cu aer se întovărăşeşte cu trei uriaşi, fură pentru ei o fată de rege dintr-un castel fermecat, omoară apoi uriaşii, tăindu-le capul pe cînd aceştia căutau să intre printr-o gaură a

porţii, le taie limbile. Un Hauptmann chior se dă drept omorîtorul balaurilor şi celelalte *(Der gelernte Jäger)*. Fata cu doi ochi e urîtă de surorile ei, una cu un ochi şi alta cu trei ochi, şi pîndită spre a se vedea de la cine capătă de mîncare. Capra, care e omorîtă, înlocuieşte aci vaca din basmul nostru *(Einäuglein, Zweiäuglein und Dreiäuglein)*. Douăsprezece fete ale unui rege fug noaptea, stricînd pantofii. Regele taie capul cui se oferă să le prindă şi nu izbuteşte. Un soldat le urmăreşte cum se lasă printr-o deschizătură în duşumea, rup cîte o ramură din aleile de argint, aur, diamant, trec o apă cu bărcile la un castel luminat, unde se aude o muzică veselă de timpane şi trompete etc. Regăsim aproape totul în *Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat* de Ispirescu. O regină, care e vrăjitoare, pune un fiu de rege la munci grele, ca să-i dea fata : să-i aducă un inel din Marea Roşie, să mănînce trei sute de boi graşi, cu păr, piele, coarne şi oase, să nu-i scape din braţe fata, care are obiceiul de a se ascunde, să stea în foc. Şase tovarăşi, Der Dicke, care e un fel de Flămînzilă, unul care aude totul cu urechea pe pămînt, un lung, un soi de Ochilă şi unul care tremură de frig îl ajută *(Die sechs Diener)*. Un rege are o pădure, din care nimeni nu mai iese. Un vînător, secînd o mlaştină cu butoaiele, dă de un wilder Mann, cu părul pînă la genunchi, care scotea mîna din apă şi apuca vietăţile. Regele îl pune într-o colivie, de unde scapă prin imprudenţa băiatului, căruia îi picase mingea în colivie. Monstrul sfătuieşte băiatul, pe care îl luase cu el, să nu stea la marginea unui izvor de aur. Băiatul vîră îndată degetul, altă dată părul, care se auresc, îşi pune o tichie în cap, intră argat de grădinar la un rege. Urmează şablonul cheleşului, ca şi în *Fecioru' împăratului lighionilor* de C. Rădulescu-Codin *(Der Eisenhaus)*. Altădată, e prinţ vrăjit măgarul şi i se aruncă pielea în foc *(Das Eselein)*, dar, trăind în mediul muzical germanic, are mare „Lust an der Musik“ şi cîntă din lăută.

De remarcat că în afară de regi şi fii de regi, eroii aparţin burgheziei mici a meseriaşilor : croitori, cizmari, fierari, potcovari, bărbieri, muzicanţi, morari, tăietori de lemne, soldaţi concediaţi din cauza încetării războiului, bucătari, bucătărese. Tărîmul abisal lipseşte, aproape toate întîmplările se petrec într-un castel dintr-o pădure sau într-un turn.

Basmele ruseşti ale lui A. N. Afanasiev *(Narodnîie russkie skazki,* I—III, Moskva, 1957)[1] sînt grandioase, eroice, pline de fast slavo-bizantin, cu o geologie vastă şi de o fantezie adesea sublimă. Încolo schemele sînt cele curente. *Ivan Popialov* e un Cenuşotcă. Deşi prostănac, îşi face o măciucă de cincisprezece puzi şi porneşte la zmeul care furase lumina zilei. („Zmei“ la ruşi e policefal ca balaurul, însă viaţa lui familială seamănă cu a zmeului nostru.) Semnalizarea primejdiei se face prin apariţia sîngelui pe o pereche de mănuşi atîrnată în copac. Ivan omoară un zmeu cu trei capete, unul cu şase şi pe al treilea cu douăsprezece capete. Apare şi corbul, solicitat de combatanţi, şi care cheamă pe fraţii eroului în ajutor, făgăduindu-i-se stîrvul zmeului. Lumina se reiveşte pe cer. Ivan se preface în pisică, află ce vorbesc zmeoaica cea bătrînă şi fetele zmeului. Urmează metamorfozarea acestora în perne de mătase, în măr, izvor, uciderea bătrînei, trăgîndu-i-se limba cu cleşti de fier înroşite. Un ţar dă jumătate din împărăţie cui omoară o fiară care-i mănîncă animalele dintr-o grădină. Merg cei doi fraţi mari să păzească, petrec noaptea la tractir, al treilea, socotit prostănac (durac),

---

[1] O parte sînt traduse în englezeşte de W.R.S. Ralston, *Russian Folks Tales,* London, Smith, Elder, and Co., 1873 şi după aceasta în franţuzeşte de Loys Brueyre, Paris, Hachette, 1874. Unul *The water king and Vasilissa the wise (Morskoi ţar i Vasillissa premudraia)* în *Green Magic,* a collection of the world's best fairy tales... edited and arranged by Romer Wilson, London, Jonathan Cape. V. Ciobanu ne-a tradus cîteva din ruseşte, restul l-am colaţionat cu textul rus.

își pune armele în așa chip, încît să se înțepe cu ele dacă adoarme, rănește fiara care dispare „pe cea lume" (na toi svet). Ridicînd o piatră mare cît un munte, țareviciul se lasă pe o frînghie de piele împletită pe tărîmul celălalt, dă de un palat de aramă, unul de argint și altul de aur și de trei fete, surori ale monstrului, care doarme pe o stîncă în mijlocul mării albastre. Cu apă de putere și o spadă, căpătată de la fete, ucide namila, urcă fetele pe pămînt, păstrînd palatele vîrîte în cîte un ou, frații taie frînghia, un corb, căruia țareviciul i-a ferit de ploaie puii cu haina, îl suie sus, țareviciul intră slugă la un croitor și trimite trei veșminte cerute de fete și scoase din palatele din ouă *(Norka-zver)*. Șablonul cumnaților-animale este în *Maria Morevna*. Trei voinici se ivesc prin tavanul palatului, în chip de șoim (socol), vultur (orel) și corb (voron) și cer lui Ivan-țarevici pe cele trei surori, Maria, Olga și Ana, de neveste. Mai tîrziu, mergînd să-i vadă, Ivan se însoară cu Maria-țarevna zisă Morevna. Însă pășește într-o odaie interzisă, dă trei vedre de apă lui Coșcei Bessmertnîi, un zmeu, care fuge cu Maria pe fereastră ca un vifor strașnic. Semnele lăsate de Ivan la cumnații săi sînt o lingură, o furculiță și o tabacheră, toate de argint, care se înnegreau în caz de primejdie. Cînd Ivan fură întîia dată pe Maria, de la zmeu, calul îl liniștește pe acesta după tipic : că poate să semene grîu, să aștepte să fie cosit, treierat, măcinat etc., și tot va sosi la vreme. A treia oară, tăiat bucăți de Coșcei și aruncat pe marea albastră într-un butoi, Ivan e înviat de cumnați cu „mertvaia voda" și „jivaia voda". Peste de trei ori nouă țări, în a treizecea împărăție, trăiește Baba Iaga cu herghelia de iepe. Cu una face zilnic înconjurul lumii. Are și ea doisprezece pari dintre care unul numai fără cap. Ivan înfometat se înduplecă a nu mînca puiul unei păsări de peste mare (zamorscaia ptița), mierea unor albine și un pui de leu. Desigur, păsările, albinele, leoaica îl ajută să strîngă iepele. Ivan alege mînzul cel mai prizărit. Baba Iaga se ia după el călare pe o piuliță de

fier lovind cu pisălogul. Ea şi apoi Coşcei sînt omorîţi. Altă dată Coşcei Bessmertnîi fură pe ţarină. Ivan-ţarevici merge s-o caute, sapă, după sfatul unei babuşca şi găseşte sub pămînt un cal năzdrăvan, legat cu douăsprezece lanţuri. Fraţilor le lasă drept semn un pahar cu sînge, care se înnegreşte. Ţarina întreabă pe Coşcei în ce-i stă moartea : într-un loc e un stejar, „pod dubom iascic, v iascike zaiaţ, v zaiţe utca, v utke iaiţo, v iaiţe moia smert“ (ladă, iepure, raţă, ou). Animalele pe care nu le mănîncă Ivan sînt un pui de lup, o cioară, o ştiucă. Fraţii, invidioşi, taie şi aci o scară, ţareviciul se dă pe faţă, prin trimiterea unui veşmînt de nuntă, a unui inel şi a unor pantofi fără cusături *(Coşcei Bessmertnîi)*. Baba Iaga are cîini şi un cotoi. Vrînd să mănînce o nepoată, baba se ia după el. Obstacolele, date de cotoiul ademenit cu o bucată de slănină, sînt : un ştergar (rîu), pieptene (pădure). Boii zmeoaicei sorb apa, copacii nu pot fi roşi *(Baba Iaga,* 103).

Pe Vasilisa cea frumoasă *(Vasilissa precrasnaia)* o scapă de Baba Iaga, care mănîncă oameni şi la care o trimit să ceară foc surorile vitrege, o păpuşă năzdrăvană. Baba are gospodărie rusească, pivniţă cu cvas, mied, vin, bere, mănîncă purcel la cuptor. Îi miroase a om rus : „Fu, fu, Russkim duhom pahnet !“ Pentru cele trei momente ale zilei : zori, amiază, seară sînt imagini superbe. Un cavaler (vsadnic) alb, cu cal alb, haine albe, hamuri albe, altul roşu, altul negru. Altă dată avem de-a face cu o vrăjitoare, antropofagă, vedma *(Vedma i solnţeva sestra)*. Ea este sora lui Ivan-ţarevici, care fuge la naşterea ei, la sora soarelui. El ajută pe Suceşte-stejari (Vertodub) şi Turteşte-munţi (Vertogor), făcînd o pădure dintr-un pieptene şi munţi înalţi pînă la cer, dintr-o perie, pentru ca namilele să aibă de lucru şi să nu moară. Aceştia pun piedici în calea vidmei, pînă ce Ivan, urmărit, intră pe fereastra palatului sorei soarelui. Există Vinerea şi Miercurea răzbunătoare (Ralston). Ana precrasnaia cere, ca să se mărite, o ghicitoare indescifrabilă, pune pe Ivan-ţarevici să încalece pe un

cal năzdrăvan legat cu douăsprezece lanţuri şi ţinut sub douăsprezece lacăte, îi strînge mîna, de-i intră ochii în fundul capului, orbeşte un bogatîr şi ologeşte pe „Catoma-diadca dubovaia şapca“, moş Catoma cu căciulă de stejar, însoţitorul ţareviciului, îl pune pe Ivan paznic la vaci. De la Baba Iaga, ameninţată cu moartea, voinicul află fîntîna „s ţeliuşcei i jivuşcei vodoiu“, cu apă vindecătoare şi dătătoare de viaţă, după ce baba i-a mînat întîi la un puţ a cărei apă ardea craca *(Beznoghii i slepoi bogatîr)*. Ca şi fata faraonului, Elena precrasnaia face un templu cu doisprezece stîlpi şi se aşază pe un tron înalt, hotărîtă a fi nevasta cui o va săruta sărind călare pînă la ea. Ţarul mort scoate din pămînt un cal, ţareviciul, cam pipernicit, intră şi iese pe urechile lui, încalecă şi învinge *(Sivco-Burco,* 180). Emelia e şi el neghiob. O ştiucă, pe care n-o mănîncă, îi dă puterea să aibă ce doreşte, merge într-o sanie fără cal, pe o sobă, ia pe fata unui rigă de nevastă, acesta îi pune pe amîndoi într-un poloboc (v bocicu) etc. *(Emelia-durac,* 166). „Durac“ este şi băiatul al treilea al unui „ded“ şi al unei „baba“. Învăţat de un bătrîn, omenit, face cruce asupra unui copac din pădure, loveşte cu piciorul şi iese o corabie zburătoare pe care tocmai o voia un ţar ca să-şi dea fata de nevastă. Pe drum întîlneşte pe unul care, cu urechea la pămînt, aude ce-i pe lumea cealaltă, pe unul într-un picior, alt picior fiind legat de o ureche, ca să nu sară prea tare, pe un ţintaş grozav, pe Obedalo (Flămînzilă), pe Opivalo (Setilă), pe unul care din găteje face o armată, pe altul care cu nişte paie îngheaţă totul. Îi urcă în corabie. Ţarul îi pune pe munci, le cere apă de tămăduire şi de viaţă, să mănînce şi să bea peste fire, să intre într-o baie de tuci, să aducă un polc de oaste *(Letucii corabl)*. Şabloanele revin în *Ivan crestianskii sîn i mujicioc sam s përst, usî na sem verst :* alegerea unui mînz rîios, „zmei“ cu 3, 6, 12 capete, lighean plin de sînge ca semnal, surorile zmeoaicei făcîndu-se măr, fîntînă, pat, un mujic cît degetul cu mustaţă de şapte verste, care-l trînteşte şi-i ia calul, ţarul care pofteşte

musafiri în baia înroşită, dîndu-le mîncare excesivă, Gerilă (Studeneţ), Mîncăciosul (Objora). „Ne v cotorom ţarstve, ne v cotorom gosudarstve jil-bîl" un mujic şi o hăzaică *(Ilia Muromeţ i zmei)*. Aceştia capătă un băiat fără picioare, care, bînd apă de la un bătrîn, prinde putere de smulge copacii din rădăcini. Baba Iaga vrea să-l taie, pe urmă îl cinsteşte, îl pofteşte la feredeu, îl trimite la soru-sa. Ilia dă de Solovei-războinic, cu cuibul pe şapte stejari şi, şuierînd de te asurzeşte, îl pune în sac. Un rigă roagă pe Ilia să-l scape de un „zmeu" cu douăsprezece capete care-i bîntuie fata. Împărţind drept un stîrv de cal la fiare, păsări, tîrîtoare şi furnici, Ivan-ţarevici se poate preface în şoim ori furnică. Astfel omoară doi „zmei" cu trei şi cu şase capete, intră ca furnică în muntele de cristal, unde dă de fata furată a ţarului şi o scapă de „zmeul" cu douăsprezece capete, în care e o ladă, în ladă fiind un iepure, în iepure o raţă, în raţă un ou, în ou o sămînţă. Arzîndu-se sămînţa, muntele se topeşte *(Hrustalnaia gora)*. Ivan Bîcovici este, traducînd în spiritul nostru, un „Făt-Frumos, fiul vacii". Ţarina mănîncă un ghigorţ (ërş), bucătăreasa linge talerele, şi vaca lăturile, şi nasc fiecare cîte un băiat. Ridicînd o piatră grozavă din grădină, Ivan găseşte într-un beci (podval) trei cai bogatîreşti, omoară trei ciudo-iudo cu 6, 9 şi 12 capete (semnal este un ştergar umplînd de sînge un lighean), intră ca vrabie în casa vidmei, soacra zmeilor, care-l duce „v podzemele", pe tărîmul celălalt, la bărbatu-său, bătrîn, căruia doisprezece bogatîri îi ridică sprîncenele şi genele cu furcile, după ce Ivan se ferise de ipostazele zmeoaicelor tinere (măr de care crăpi, fîntînă înecătoare şi pat arzător). Moşul vrea ţarina cu părul de aur. Ce urmează e ştiut (flotă de corăbii scoase din stejar, Obedalo, Opivalo, unul care îngheaţă baia, un cititor în stele zvezdocet, unul care pluteşte pe apă, prinderea fetei năzdrăvane). În fine, dăm şi de cele douăsprezece fete de rigă, care rup în fiece noapte cît o pereche de ghete şi îmbată pe voinici cu somnoroasă în vin. Un dvoreţ, cu o

căciulă de invizibilitate de la o babușca, se lasă după ele „v podzemnoe țarstvo“, spre împărăția subpămînteană, printr-o gaură sub crivat, trec printr-un crîng cu flori de aur și ajung la curtea țarului vrăjit, unde joacă. Dvorețul aduce drept dovadă o creangă de aur și un pocal *(Nocinîie pliaski)*.

Al. Chodzko *(Contes des paysans et de pâtres slaves*, Paris, Hachette, 1864 [1]) a extras, obsedat de originea indiană, un număr de basme mai ales din A. Glinski *(Baiarz Polski*, Vilna, 1853), care însă sînt bieloruse din gub. Minsk, și Božena Nemțova *(Slovenske Pohadki a Povesti*, Praga, 1858).

Nu ne putem aștepta la nici o surpriză. *Soarele sau cele trei fire de păr de aur ale lui moș Vede-tot* (ceh) este în prima parte *Aflatul* lui Reteganul, găzduitul fiind un rege și decizia ursitoarei fiind ca băiatul să ia pe fata regelui. Neputîndu-l răpune, monarhul trimite pe Plavacek să-i aducă trei fire de păr din capul lui Ded-Vseved, adică trei raze, căci moșul e Soarele, bătrîn seara și copil dimineața, și căruia îi miroase carnea de om ca și zmeului. Un barcagiu și doi regi roagă pe voinic să pună Soarelui trei întrebări, în spiritul celor din *Zîna apelor* de Reteganul. Furnici, care se roagă de voinic să le scape de un pomișor aprins, pui de corb hrăniți cu calul lui, un pește cu solzi de aur aruncat din nou în mare, ajută pe servitorul unui rege să îndeplinească muncile cerute de tatăl frumoasei cu păr de aur : strîngerea unor perle risipite prin iarbă, scoaterea inelului din mare, aducerea apei moarte și apei vii (mrtve a give vody). Fata însă trebuie găsită printre douăsprezece fete și o muscă înviată o dibuie. Servitorul duce fata stăpînului său, care, necăjit că acesta a mîncat și el din șarpele cu care înțelegea graiul animalelor, îi taie capul, pe care fata cu păr de aur îl lipește cu apă moartă, înviind pe voinic cu apă vie. „Ah ! că bine am

---

[1] Volumul a aparținut lui Al. Odobescu.

dormit!... — Fără mine ai fi dormit de veci!" *(Dieva zlato vlaska* sau *Fecioara cu părul de aur* — ceh). Epilog inedit: bătrînul rege pune să i se taie capul ca să întinerească, se varsă zadarnic apă vie, apă moartă, cu care capul se lipește, dar nu mai e apă vie, ca regele să învieze. Un inel fermecat dat de un pește scăpat de la moarte (în care Chodzko vede o reminiscență a unei ipostaze a lui Brahma), un covor zburător, o căciulă de invizibilitate și o bîtă care bate, un rege ingrat, dau un basm complicat, probabil făcut și cu multe infiltrații clericale *(Le tapis volant* etc., Glinski): „literarisch stark überarbeitete Märchen" spun Bolte și Polívka, V, 155. Însoțit de Pîntecosul, de Lungilă, de unul cu ochi de jăratic, care aprinde totul, cîteșitrei îmbrăcați în veșminte somptuoase, prințul Mathias merge la fata de rege care se ascunde trei nopți. A treia oară se face peștișor, omul cu ochi de jăratic înfierbîntă apa puțului și fata iese. Regele trimite pe urmele fetei fugite cu Mathias un escadron de cavalerie, întîrziat de un voal (pădure), o lacrimă (rîu) și de întunecarea soarelui, pe care Lungilă îl acoperă cu scufia, înghițit apoi cu totul de Pîntecosul, a cărui gură e luată drept porțile orașului. Sîntem într-o parte a Europei, cu tradiția luxului aulic și miliar *(La veillée* etc., Božena). O slugă se poartă ca spînul din *Harap Alb,* nu scoate din puț un prinț pînă ce nu-și schimbă rolurile. Un cavaler nevăzut a cărui fată, prefăcută în lebădă, prințul a scăpat-o de uriașul Costey, prefăcut în vultur, îl ajută să bată, în numele slugii impostoare, pe dușmanii regelui. Adevărul iese la lumină, sluga e legată de cozile a patru cai *(Histoire du prince Slugobyl et du chevalier invisible,* Glinski). Viforul fură o prințesă cu părul de aur și o duce într-un vîrf de munte, într-un castel stînd pe o labă de cocoș, un prinț care la trei zile sare din scutece, la o lună mînuiește spada, la două luni călărește și la trei, are mustață de aur, ajunge sus, bea apă ce dă putere, omoară viforul, ia apă „qui ressuscite" și „de celle qui ranime" și învie frații înghețați, trece pe la Baba

Iaga, care-i dăduse un ghem călăuzitor şi o întinereşte cu apă de tinereţe, în fine, dezleagă nişte ghicitori puse de fata cu părul de aur (*Le prince à la main d'or*, Glinski). Un moş şi o babă plîng la 75 de ani că n-au copii. Dumnezeu, pe care îl miluiseră, îi face să găsească douăsprezece ouă, din care ies tot atîţia băieţi. Unul din ei, zis Nu-piere, face isprăvi grozave, coseşte cu o coasă cu douăsprezece cuţite tot fînul, prinde o iapă albă, care îi mănîncă stogurile cu cei doisprezece mînji, capătă mînjii. Pe al lui îl regenerează, omorîndu-l, îngropîndu-l, semănînd deasupra grîu, presărînd o baniţă asupra oaselor lui. Toţi fraţii merg la Baba Iaga să-i ceară fetele de neveste, aceasta pune paloşul să le omoare, crezînd că sînt băieţii, care însă au schimbat paturile, un rege, îndemnat de fraţii invidioşi, dă lui Nu-piere munci grele etc. (*Impérissable*, Glinski). Un rege are un măr, ale cărui roade se coc noaptea şi le fură cineva. Feciorul cel mic răneşte pasărea de foc, o fură cu colivia de la alt rege, acesta îl pune să-i aducă calul cu coamă de aur de la un rege, care pretinde să-i aducă pe fecioara cu păr de aur din castelul de aur din Marea Neagră. O vulpe ajută pe voinic şi se preface în fecioară, păcălind pe regele cu calul. Fecioara e distinsă de alte două asemănătoare printr-o muscă (*Ohnivak*, ceh). Cu mici deosebiri, este *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-Frumos* al lui Ispirescu.

Cu basmele săseşti ale lui Iosef Haltrich (*Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen*, Wien, Hermannstadt, 1885) dispar pompa, colosalitatea, teribilul. Cădem în oarecare platitudine amestecată cu moralităţi evanghelice. Se face adesea aluzie la valahi. Lipseşte pe de altă parte arhaismul basmelor române, mediul fiind o organizaţie civică înaintată, dar măruntă. *Die beiden Goldkinder* e *Înşir-te mărgărite* cu deosebirea că sînt două fete şi nici una nu promite copii de aur, iar sora, care a dorit să fie numai bucătăreasă, înlocuieşte copiii cu un căţel şi un pisoi. *Der goldne Vogel* este în esenţă *Pasărea măiastră* de Ispirescu. Un rege a

ridicat o biserică, dar cineva îi spune că-i lipsește pasărea de aur, căreia îi pică perle din gură cînd cîntă. Un băiat se bate cu trei balauri (Drache) cu 3, 6, 12 capete, regăsiți ca tineri morți la Buschmutter, Mama-Pădurii, pe care o ucide cu spada căpătată de la tată-său, care îi mai dă un cal cu opt picioare. Regele îi cere, îndemnat de alții, să aducă trei păsări de aramă, argint, aur, de la care băiatul găsise cîte o pană, apoi pe Fecioara mării și herghelia de iepe cu armăsarul ei. Calul cu opt picioare se luptă, învelit cu douăsprezece piei de bivol, cu armăsarul. În sfîrșit, regele poruncește băiatului să mulgă iepele cărora calul le îngheață picioarele și el însuși moare scăldîndu-se în lapte clocotit după dorința Fecioarei mării *(Das Zauberross)*. Regăsim episodul în *Din fată-fecior* de Reteganul. Păscînd capra unui orb, un băiat sărac capătă spada care retează orice. Omoară trei balauri din pădurea de aramă, de argint, de aur și ia din palatele lor trei frîie de aramă, argint, aur, la scuturarea cărora vin armate și soldați cu echipament de aramă, argint, aur. Își spală capul la un izvor, și părul i se face de aur. Și-l acoperă cu o căciulă, zicînd că are chelbă, și intră argat la bucătăria unui rege. De aci încolo urmează istoria cheleșului *(Goldhaar)*. *Der Federkönig* este în variantă *Cotoșman năzdrăvan*. Vaca se bucură de multă atenție, lucru firesc la un grup etnic iscusit în economia rurală. Un băiat suge șapte ani, încît tată-său, supărat, spune mamei : „Fire-ai vacă !“ Ceea ce se întîmplă. Băiatul e trimis s-o pască, căpătînd cîte o turtă de cenușă, el se întoarce sătul fiindcă suge, lucru pe care îl vede una din surorile vitrege cu încă doi ochi în ceafă. Vaca, amenințată cu tăierea, își ia băiatul în coarne, îl duce la pădure, îi mai dă să sugă de două ori șapte ani, pînă ce acesta smulge un stejar din pămînt și-l înfige cu vîrful. Plecînd în lume, băiatul se întovărășește cu Steinzerreiber, Baumdreher, Langmann, vîră în despicătura unui copac „ein kleiner Mann mit einem sieben Ellen langen Bart“, omoară cu ghioaga, pe tărîmul celălalt, un zmeu

(Drache), cu douăsprezece capete, ia comori şi trei fete de rege, tovarăşii dau drumul frînghiei, dar băiatul, ca să-i încerce, a pus întîi un pietroi. O zgripţoroaică ai cărei pui i-a scăpat de un balaur (gewaltige Schlange) îl duce pe tărîmul nostru *(Der starke Hans).* O mamă vitregă, cu o fată cu trei ochi, un taur torcînd pentru fata oropsită sînt şi în *Das Zauberhorn.* Taurul e un prinţ. *Der Knabe und die Schlange* e basmul şarpelui recunoscător, care duce pe băiat la tatăl său, regele şerpilor, şi-l pune să-i ceară calul cu opt picioare şi rubinul din coroană.

În *Die beiden Mädchen und die Hexe* recunoaştem pe fata care slujeşte la Sfînta Vineri (aci e vrăjitoare). O fată dificilă, care nu se mărită decît cu cine se poate ascunde ca să nu fie găsit, şi care stă în observaţie în vîrful unui castel, într-o odaie cu douăsprezece ferestre e în *Von der Königstochter, die aus ihrem Schlosse alles in ihrem Reich sah.* Un corb, un peşte, o vulpe vin voinicului, recunoscători, în ajutor, vulpea îl face „Meerhäschen", care se ascunde chiar în coada fetei. *Povestea porcului* lui I. Creangă, cu un preambul e în *Das Borstenkind.* Fiindcă un copil de regină a mîncat coji de mere, regina i-a zis : „Fire-ai porc !" Un cenuşotcă devine rege prin ordalie. Coroana regală, plutind prin aer, se lasă asupra lui, ascuns în poiana porcilor *(Das Aschenputtel wird König).* Întrecerea în minciuni („...tata avea atîţia stupi că nu i-ar fi putut număra, de ar fi trăit cinci sute de ani...) e în *Lügewette.* Basmul *Der Tausendfleckige, starke Wila* duce cu gîndul la „vilele" slave. Însă e o simplă potrivire de sonuri, fiind vorba de un băiat cu acest nume, născut cu o mie de pete din cauză că, mamei sale, soacra i-a dat să bea sînge de la o mie de jivine. Mama şi copilul trăiesc într-o prăpastie, şi băiatul scapă de pete fiind lins de animalele respective. Totuşi „il existe dans une partie de l'Autriche — scrie Heine în *De l'Allemagne* — une tradition... d'origine slave : c'est la tradition de la danseuse nocturne, qui est connue, dans les pays slaves, sous le nom de Wili. Les

wilis sont des fiancées qui sont mortes avant le jour de noces. Les pauvres jeunes créatures ne peuvent demeurer tranquilles, dans leur tombeau. Dans leurs coeurs éteints, dans leurs pieds morts est resté cet amour de la danse qu'elles n'ont pu satisfaire durant leur vie ; et, à minuit, elles se lévent, se rassemblent en troupes sur la grande route, et malheur au jeune homme qui les rencontre ! Il faut qu'il danse avec elles ;..." (II, *Traditions populaires*). Vilele sînt deci mai degrabă nişte strigoaice şi e întrebarea dacă fetele care merg noaptea să joace, stricînd încălţămintea, nu sînt din familia lor. E drept că ele se duc pe tărîmul infernal, unde trăiesc de altfel toate fetele furate de zmei, în fond inaccesibilul fiind aşezat în basm în zona morţii.

Basmul maghiar *Pielea de şarpe (Die Schlangenhaut)* [1] este basmul şarpelui înfiat de moş şi babă. Femeia se roagă lui Dumnezeu să-i dea un copil, rugăciunea e împlinită şi copilul e născut („brachte die Frau ein Kind zur Welt"), însă jumătate şarpe, jumătate om. La optsprezece ani vorbeşte, trimite pe mamă-sa la rege să-i ceară fata. Regele dă femeia pe uşă afară. Şarpele, devenit un tînăr frumos, scutură pielea de şapte ori (şapte, sau de şapte ori şapte, e numărul mistic în locul lui nouă), spune cîteva cuvinte magice, apar nişte duhuri cărora le cere un coş cu mere de aur. Le trimite regelui, care pretinde să-i facă un pod de aur. Cu ajutorul spiritelor, şarpele săvîrşeşte mai mult : un pod de aur peste o apă de argint cu peşti de aur etc. Apoi dăruieşte un palat cu coloane de diamant şi cu atîtea ferestre cîte zile are anul şi alte minunăţii înăuntru : o besactea de sidef de la regina zînelor din fundul mării, cu douăsprezece cutii pline cu lucruri miraculoase. În una de pildă este o apă care face părul de aur. Îi dă apoi în trei găoci de nucă o rochie de mireasă adusă din cămara Soarelui, un văl de argint luat

[1] *Ungarische Volksmärchen*, ausgewählt u. übersetzt von Elisabeth Sklarek, mit einer Einleitung von A. Schullerus, Leipzig, 1901.

din cortul lunii, o cingătoare din cîmpul stelelor, iar pasărea de foc i-aduce în ziua nunții, de pe vîrful muntelui, pe care se sprijină cerul, o cunună de flori de lotus. În fine, tot cu ajutorul duhurilor, mirele vine într-o caleașcă de sticlă, trasă de șase cai, care au supt lapte de iapă năzdrăvană. În treacăt fie zis, fata rîde cu un ochi și plînge cu celălalt cînd se gîndește la pielea de șarpe. Sub jurămînt că va păstra taina, soțul mărturisește că e om ca toți oamenii, dar a fost blestemat de regina zînelor, pe care a crezut-o pe nedrept necredincioasă, să poarte pielea de șarpe, pînă cînd soția va păstra taina un an, o zi și un ceas. Fata spune totul mamei, care aruncă pielea cu solzi de aur pe foc. Din fiece solz iese cîte o pasăre de aur. Sînt duhurile slujitoare. După tipic, cu încălțăminte de fier, nevasta rătăcește șapte ani, șapte luni, șapte săptămîni, șapte zile și șapte ceasuri, străbătînd de șapte ori șapte regate și de șapte ori șapte oceane, ajunge la trei palate, pe tărîmul celălalt. În unul stă doamna David, mama Lunii zis și David. Sosește acesta, care simte un miros străin. Nu știe de Jumătate-șarpe—Jumătate-om, trimite femeia la tată-său, Soarele, în palatul vecin. Acolo pribeaga dă de mama Soarelui. Acesta nu știe nici el de șarpe și o trimite la fiul său, Vîntul, a cărui mamă, n-are cunoștință de șarpe. Vîntul o lasă însă peste un gard de foc în grădina șarpelui, învelind-o cu mantaua sa și cîntîndu-i un cîntec. Cu doi pești de aur, o furcă și două fuse de aur, pe care le primise de la cele trei femei, precum și spălînd cu lacrimi trei picături de sînge de pe cămașa șarpelui, adusă la rîu de două slujitoare, atrage atenția soțului, pe care îl blestemase și ea să n-o vadă pînă ce nu-i va curăți ea cămașa. Maiestatea-sa poruncește ca regina să fie adusă la castel într-o caleașcă de aur, îmbrăcată și așezată în pat. Fostul șarpe întinde mîna asupra ei și pribeaga naște un băiat cu soarele în frunte și o fată cu stea în frunte, amîndoi cu părul de aur. *În Argatul de grădinar cu părul de aur (Der goldhaarige Gärtnerbursche)* recunoaștem ușor pe *Făt-Frumos cu părul de aur.* Jancsi,

băiatul mai mare al unui om sărac cu doisprezece copii, intră slugă la morarul dracului, care-i dă munci grele și de la care apoi fuge pe un cal năzdrăvan. Urmărirea e cea tipică. Băiatul simte fierbințeală în obrazul drept, în cel stîng și în toată fața, aruncă peria de cai, cîrpa de șters caii, țesala, care se fac pădure, mare și codru de oțel. Morarul se spînzură de un pom de fier, care-l duce pînă la poarta iadului. Merg peste de șapte ori șapte regate, peste ocean, peste munți de sticlă, ajung într-o grădină, unde e un măr cu flori de diamant, frunze de argint și mere de aur. Băiatul ia trei mere, iar cu pălăria bea din izvorul cu șapte culori al soarelui, care țîșnește din rădăcina copacului. Atunci prinde putere și capătă păr de aur. Calul îl duce la palatul cu acoperiș de aramă al regelui Spaniei, care are trei fete. Maiestatea-sa îl ia ca argat al grădinarului. Băiatul își acoperă părul cu o scufie, își vede de treabă, iar duminica se joacă cu un măr de aur prin grădină. Cele trei fete îl văd, întîiele două vor să-i dea bani pentru măr, el îl dă celei de a treia pe trei sărutări. A doua și a treia duminică, lucrurile se repetă cu celelalte mere, băiatul se lipsește de sculele scumpe, făgăduite de surorile mari și dă merele pe cîte trei sărutări celei mici. Regele hotărăște să mărite fetele, punîndu-le să aleagă prin aruncarea unui măr de aur. Întîia lovește un Herzog, a doua un Graf, a treia pe argat. Regele oropsește pe argat și prințesă, care-și fac o colibă din crengi verzi. Argatul găsește o pușcă ruginită, ce țintește fără greș și cu care aduce mult vînat, spre ciuda cumnaților, cărora le dă vînatul după ce le pune pe spate pecete de osîndiți. Regele Prusiei declară război regelui Spaniei. Cheleșul cere calului năzdrăvan să-i aducă un regiment de husari, pe cai așa de lucitori, încît aceștia să se vadă ca într-o oglindă. Cu părul de aur răsfirat, voinicul bate pe dușman, taie capul regelui Prusiei, dar se rănește la picior. Regele Spaniei îl leagă cu o năframă. Urmează recunoașterea. Și alte basme, firește, conțin șabloanele știute. *Feciorul de rege, care tînjea după nemurire* tratează în fond ideea din *Tinerețe*

fără bătrînețe și viață fără de moarte. În *Aschen-Jörge*, Gyurka e un cenușotcă, *Schön-Ilonka* (Szép-Ilonka) e Ileana Cosînzeana. Basmul unguresc e somptuos, pompos, plin de ornamente aproape rococo, situat însă într-o civilizație mai apropiată, stil secolul XVIII european. Mediul social este feudalismul austro-ungar.

Este de prisos a mai excerpta alte colecții. Stereotipia basmelor este evidentă. De altfel, comparatiștii au făcut paralele vaste, mulți din ei dau la culegerile lor variantele la felurite popoare, Johannes Bolte și Georg Polívka în *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* aduc, în acest sens, un material imens, deși abstract. Reinhold Köhler era un mare cunoscător de folclor și a urmărit un șablon din *Der getreue Johannes*, care e și în *Omul de piatră* al lui N. Filimon, la boemi, grecii moderni, italieni, cataloni, precum a comparat variantele temei „Meșterului Manole" pe ideea „eingemauerte Menschen" sau acelea pe tema „cămașa fericitului" (*Aufsätze über Märchen und Volkslieder*, Berlin, 1894). Răspîndirea unor șabloane e așa de imensă, nu numai în literatura propriu-zis populară, încît multitudinea variantelor produce un sentiment de spaimă cerebrală, cercetarea devine curată statistică și îndepărtează atenția de la fenomenul fundamental, care e din domeniul gîndirii și al artei. Alții au folosit, în chip interesant, basmul în studiile de mitologie comparată (Otto Henne-Am Rhym, *Die deutsche Volkssage im Verhältnis zu den Mythen aller Zeiten und Völker*, zweite Auflage, Wien, 1879). După basmele lui H. C. Andersen, de pildă, calul morții, cu trei picioare, merge șchiopătînd spre casa celui care urmează a muri. În Nord, Sleipnir, calul lui Odin, are opt picioare. Am întîlnit în studiul nostru cai cu trei și cu opt picioare, dar fără a nega puterea reminiscenței mitologice, este clar, în virtutea libertății de a crea în basm în limitele șabloanelor, că în exemplele noastre calul cu trei picioare e un animal intențional ridicul, în vreme ce acela cu opt picioare înfățișează o mare izbîndă tehnică de ordin fabulos. Nimic n-ar fi împiedicat ca el

să devină un miriapod. Însă sentimentul de economie plastică s-a mulţumit cu aripile. O locomotivă cu 48 de roţi e monstruoasă şi nepractică. Loki, zeu nordic al lumii infernale, „a fost opt ierni sub pămînt vacă cu lapte şi mamă“ (J. G. von Hahn, *Sagwissenschaftliche Studien*, Jena, 1876, p. 132). Dar asta nu are de-a face cu femeia din basm, prefăcută în vacă, unde ideea este iubirea maternă, vaca fiind luată ca exemplu de mamă desăvîrşită. În schimb, mitologia însăşi capătă un sens, descifrată uman.

Andrew Lang a reproşat lui Emm. Cosquin, care pe urmele altora găseşte că toate drumurile basmului duc în India (Cosquin, *Études folkloriques, recherches sur les migrations des contes populaires)*, excesul de preocupare genetică. Lang, punîndu-se din punct de vedere antropologic, acorda mult „identităţii imaginaţiei omeneşti în felurite locuri“. „*Mult* se poate datora identităţii imaginaţiei în primele ere; *ceva* transmisiei.“ Migraţia şi persistenţa uimitoare a şabloanelor fabuloase este de netăgăduit. Prin transhumanţă, pe cale nautică, prin deplasarea şi compenetraţia grupurilor etnice sau numai a indivizilor, prin mediile plurilingve şi de graniţă, basmele circulă pe distanţe mari. Francezii au dus în Canada basmele lor (v. *The round castle of the red sea in Green magic)*, probabil la fel românii în Statele Unite. Cartea joacă un mare rol şi multe şabloane sînt în aparenţă căderi „aus höherer Sphäre“ cum zice Hans Naumann despre Volkslied *(Grundzüge der deutschen Volkskunde*, zweite Auflage, Leipzig, Quelle u. Meyer, 1929, p. 114). Un experiment prin aruncarea în popor şi urmărirea destinului oral al unui prototip, cercetări limitate pe regiuni şi pe grupuri de state vecine, o anchetă atentă cînd e cu putinţă, a transmisiunii unui basm de la individ la individ pot să aducă o lumină asupra creării şi publicităţii orale a basmului.

Un fapt este clar, şi în privinţa asta Andrew Lang are dreptate. Dacă am descoperi o populaţie într-o insulă, ce n-a avut niciodată un contact cu lumea cunoscută, am

găsi acolo șabloane de basm, dacă nu material, dar desigur spiritual identice. Tocmai conformația morală și imaginativă a oamenilor de pretutindeni fac cu putință migrația istorică a unor ficțiuni, în vreme ce altele sînt sufocate în fașă. Indiferent în ce mediu s-au zămislit, dacă sînt romane din ciclul Mesei Rotunde, cărți de colportaj de tipul *Genoveva de Brabant*, ori povești sătești, anume istorii plac umanității, prin metoda lor didactic-mistică de a răspunde la problemele vieții, în vreme ce plictisesc, în cele din urmă, pe intelectual. Basmul este tendențios, impasibilitatea flaubertiană displace masei. Studiul rece al omului, propriu romanului, nu e în gustul mulțimilor, care vor o soluție practică. Răii trebuie denunțați, eroii buni ajutați pînă la izbîndă, morții înșiși, cînd n-au meritat moartea, înviați. Gustul tragicului în basm este inexistent și basmele veritabile au toate happy-end. Fatalismul, cînd nu e optimist, e o infiltrație de ordin religios.

Esteticește, stereotipia ne lămurește asupra chestiunii originalității. În nici un caz, aceasta nu e de ordin schematic. Accidentul constituie în basm esența. Așezarea în timp și în spațiu, detaliul senzorial și moral conferă fără sforțări de invenție a treia dimensiune. Ca și literatura clasică, basmul e un plagiat sincer și total, și geniul se revelă în arta copiatului. Ajunși la șablonul unde voinicul trebuie să adoarmă, cauza somnolenței poate fi diversificată neprevăzut : efluviile fînețel, adierea nopții, suflul cald al cailor, răcoarea umbrei. Vegetația care se naște, o dată cu copiii sau din ei, pot fi brazi, chiparoși, crini etc. Zmeul e italian din Seicento, aristocrat din vremea lui Ludovic al XIV-lea, insular englez, prinț german, boier rus. Primejdia se vestește prin trei picături pe o năframă, prin vestejirea unui chiparos, printr-un lighean cu sînge, pahar cu sînge, prin tacîmuri de argint înnegrite, prin însîngerarea unei săbii bătute cu nestemate etc. Eroul se deplasează pe covorul fermecat în patria covoarelor, în corabie cu aripi în vasta Rusie, cu fluvii lungi și mări, cu opinci în România, cu

botfori în Occident. Prinţul fermecat e măgar ori ţap în Orient, porc şi şarpe la noi, urs alb în Scandinavia. Amănuntul nu este rezultatul artei personale, ci interpretarea obiectivă şi sobră a schemei. În această privinţă, felul în care desenatorii ilustrează basmele străine este foarte caracteristic, totul fiind adus la orizontul civilizaţiei căreia îi aparţine artistul. Un basm care colorează în mod insolit schemele, scoţîndu-le din geografia şi timpul respectiv sau încărcîndu-le cu prea multă culoare locală, calcă regulile artistice ale folclorului. I. Creangă e genial, basmele lui sînt autentice şi trebuie să fie luate în considerare în studiile folcloristice, însă prin excesul de clasificaţie şi portret moral, prin expoziţia teatrală, prin evocarea prea plastică a realităţii, nu pot să fie retransmise ca atare poporului, care în cel mai bun caz ar elimina tocmai ceea ce este genial-artistic, păstrînd schemele ce duc fără întîrziere la soluţionarea problemelor de viaţă.

Cunoaşterea şabloanelor, după gradul lor de circulaţie şi vechime, ne înlesneşte determinarea critică a valorii unui basm. Un unicat nu e un produs folcloric. Numai ceea ce există prin multe şi diseminate variante constituie un document literar. Ceea ce nu se regăseşte vertical şi orizontal, adică retrospectiv şi spaţial, e o simplă fantazie. Şabloanele nu sînt geometric identice, şi se pot schimba. Totuşi, umanităţile folclorice, care stau la baza lor, sînt stabile şi n-au nimic de-a face cu anume simboluri, persistente sau întîmplătoare. E posibil ca peştele să fi fost odată semnul ştiut al lui Christ (ICHθYS) sau simbol phallic-sexual [1]. Povestitorul de azi nu e conştient de acest lucru, preocuparea lui este de a rezolva problema sterilităţii. Un basm în care împăratul nu vrea copii, în care fraţii se au „ca fraţii", în care mama vitregă îşi urăşte fata bună fiindcă e leneşă, şi

[1] Osw. A. Erich u. Rich Beitl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*; E. Hoffmann-Krayer, II, Fisch.

o iubeşte pe cea vitregă, pentru că e harnică, în care voinicul se lipseşte, mizantrop, de ajutorul altora şi totuşi învinge, în care zmeul rămîne în veci biruitor şi Făt-Frumos nu se mai scoală din morţi, contrazice regulile genului.

Că basmul se înnoieşte e un fapt ce s-a observat şi va fi instructiv ca pe temeiul materialului cules recent, prin stenografiere sau înregistrare magnetofonică, să vedem cum evoluează în noile condiţii de civilizaţie. De dispariţia lui vreodată nu poate fi vorba, dar ce credibilitate fantastică mai poate întîmpina cu vremea calul năzdrăvan ? Mecanica şi armamentul modern au pătruns şi în basmele din culegerile existente. Va veni vremea, probabil, în care voinicul va fi prevăzut cu racheta care omoară zmeii şi se va transporta cu avionul din tinereţe — avînd grai şi 99 de motoare — al împăratului, sau luat din herghelia de aeroplane năzdrăvane a unei zmeoaice sau a Babei Iaga.

CRITICA BASMULUI

Analiza basmului din punct de vedere artistic şi implicit folcloric este posibilă numai cu o bună pregătire specială. Simplul gust personal poate să ne rătăcească, pentru că el e gustul sferei culte, nu al masei. Dăm cîteva exemple :

Făt-Frumos şi uriaşii (A. L. Pop, II) extras din *Zmei şi Zîne* de Artur Gorovei, nu intră în preocupările folcloristului. Autorul a făcut, intenţionat, un fel de rapsodie fabuloasă, prin compilaţie liberă de şabloane, pe cale livrescă.

Şperlă voinicul de Tudor Pamfile conţine în cea mai mare parte o introducere şi comentarii ale culegătorului.

Şablonul iepelor năzdrăvane şi al armăsarului păscînd ogorul e strivit între aceste ornamente. Basmul e auzit de culegător de la fratele său. De nu e o falsificaţie pe şablon cunoscut, este în orice caz „überarbeitet" (A. L. Pop, II).

Craiovisin e autentic şi tratează şablonul fiului de vacă, cu o frumoasă demonstrare a devotamentului matern. Introducerea cu doi fraţi, intraţi ca servitori la un popă să păzească vaca nărăvaşă, este de prisos, însă astfel de prolixităţi şi părăsiri ale drumului iniţial sînt proprii basmului şi produc o excitaţie a interesului. Simetria absolută nu-i folclorică (A.L.Pop, II).

Frumos este basmul cules de Artur Gorovei, *Cei trei feciori ai babei* pe şablonul *Sărilă-Mezilă-Zărilă*. Cei trei sînt îmbătaţi cu vin de nouă ani (băutură normală şi totuşi sugestivă prin cifra interpretată mitic 9), şi adunaţi de mama lor laolaltă. Feciorii, natural, se bat reprezentînd trei momente succesive. Pe urmă se împacă şi se duc să scoată de pe tărîmul celălalt cele trei fete de împărat. Sărilă, jucînd rolul fratelui voinic, se lasă la zmei, ceilalţi fraţi, cînd e să iasă, dau drumul frînghiei. Iàtă o contradicţie. Cei trei sînt congenital adversari, deci împăcarea a doi din ei contra celui de al treilea e absurdă. Adevărul este că povestitorul ignoră sensul simbolic al basmului şi se transferă pe plan pur uman, în şablonul invidiei fraţilor mai mari, încurcînd chiar numele şi vîrstele, căci fratele cel mic este Zărilă. In basmul lui G. Cătană, *Serilă, Mezilă şi Zorilă,* eroii sînt solidari, şi Zorilă, ajuns împărat, face pe fraţi „miniştri". Altă incongruenţă în basmul analizat este că baba înghite două fire de „chiperi" şi naşte trei copii. Astfel de amnezii şi absurdităţi psihologice nu strică însă farmecul unui basm, care e bun cînd copiază cu naivitate un şablon esenţial, făcîndu-l inteligibil în plan fabulos. Un procent de eroare în compoziţie şi de stîngăcie caligrafică este tolerabil şi chiar necesar. Remarcabil e că din lumea

neagră, Sărilă e scos pe cea albă nu de enorma pajură, ci de un „coşcogea corb", care îşi înfige ciocul în pieptul lui, adevărat corb al lui Edgar Poe.

Complicaţia excesivă este dizgraţioasă. În basmul *Nu cînta băiete* de D. Furtună (A. L. Pop, II), colaborarea artistică a culegătorului, intolerabilă, este evidentă mai ales în stihurile inepte, cu ecouri din balada Meşterului Manole :

Nu cînta, moşnege,
Rău capul mă doare,
Copilaşu-mi plînge
Cu lacrimi de sînge...
Şi n-are credinţă
De la măiculiţă...

Presupunînd că restul e în adevăr cules de la o bătrînă, aceasta n-are geniu. Fata oropsită a moşului se duce „la cei doi nucuşori din grădină, răsădiţi de mînuţa ei, resfiraţi a plîns" (stil melo-romantic) şi zicîndu-le : „Descuieţi-vă, nucuşorilor !" capătă straie scumpe, trăsură şi cai. De unde ies straiele ? Din pomi, sau din nuci ? Fără îndoială se face confuzie între nucile, merele, ouăle strîngînd în ele lucruri de dimensiuni mari, şi copacii fabuloşi. Fata găteşte pentru mama vitregă ca pentru lighioanele Sfintei Vineri, mîncare „nici prea rece şi nici prea fierbinte". Mergerea de trei ori la biserică, feciorul craiului căutînd fată după ciuboţică, cocoşul denunţător, sînt scheme banale, exceptînd nunta moldav-sămănătoristă ca „la noi, la Moldova lui Ştefan". Curent e şi şablonul aruncării tinerei neveste în puţ, cu creşterea unui soc, din care un băiat cu oile, un moşneag, mai mulţi îşi taie fluiere şi trişti, ce spun păţania mamei, cu versurile părintelui D. Furtună :

Nu cînta, drăguţă,
Rău capul mă doare...

Dar asta nu e de ajuns, fluierarii merg la clacă, împăratul pune şi el un fluieraş la gură, apoi îl rupe în două şi iese, vie, împărăteasa. Interdicţia de a cînta este ilogică, fiindcă socul a crescut tocmai spre a se tăia din el un fluier din care ar fi trebuit să cînte însuşi copilul, care însă e de ţîţă. Cît despre învierea împărătesei prin ruperea în două a fluierului, ea este, în spirit magic, ininteligibilă.

CUPRINSUL

Redactor responsabil : IORDAN DATCU
Tehnoredactor : IDA MARCUS

Dat la cules 12.06.1965. Bun de tipar 03.11.1965. Apărut 1965. Tiraj 15.180 ex. Broșate 13.080 ex. Legate 1/1 2.100 ex. Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². Format 540 × 840/16. Coli ed. 19,87. Coli tipar 25. A. nr. 6.888/1965. C. Z. pentru bibliotecile mari 8R. C. Z. pentru bibliotecile mici 8R — 09F.

Tiparul executat sub comanda nr. 50.483 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" — Piața Scînteii, nr. 1, București — Republica Socialistă România